

Π Ρ Α Κ Τ Ι Κ Α
ΤΗΣ ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗΣ
ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ

ΤΟΥ ΕΤΟΥΣ

1957

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

1962

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

	Σελίς
Εὐεργέται	ζ'
Διοικητικὸν Συμβούλιον διὰ τὴν τριετίαν 1957-1959 . .	ζ'
Ἐπίτιμος πρόεδρος	η'
Ἐπίτιμοι ἀντιπρόεδροι	η'
Ἐπίτιμοι σύμβουλοι	η'
Ἐπίτιμοι ἑταῖροι	θ'
Ἀγτεπιστέλλοντες ἑταῖροι	ι'
Τακτικοὶ ἑταῖροι	ια' - ιδ'
Λόγος τοῦ προέδρου τοῦ Διοικητικοῦ Συμβουλίου Παναγιώτου Ἡ. Πουλίτσα κατὰ τὰ ἐγκαίνια τοῦ Νέου Μεγάρου αὐτῆς τῇ 28ῃ Φεβρουαρίου 1957 «Περὶ τῆς ἰδρύσεως καὶ τοῦ ἔργου τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας 1837-1957»	1 - 16
Ἐκθεσίς τοῦ Γραμματέως τῆς Ἑταιρείας περὶ τοῦ ἔργου αὐτῆς κατὰ τὸ ἔτος 1957	17 - 22
Α' ΕΚΘΕΣΕΙΣ ΤΩΝ ΑΝΑΣΚΑΦΕΩΝ	
1. Ἀνασκαφὴ νοτίως τῆς Ἀκροπόλεως ὑπὸ Ἰ. Μηλιάδῃ . .	23 - 26
2. Ἀνασκαφαὶ ἐν Ἐλευσίνι ὑπὸ Ἰωάννου Τραυλοῦ	27 - 28
3. Μυκηναῖκοι τάφοι Ἀλυκῆς Γλυφάδος ὑπὸ Ἰωάννου Παπαδημητρίου	29 - 34
4. Ἀνασκαφὴ μυκηναϊκῶν τάφων Περατῆς ὑπὸ Σπυρίδωνος Ἰακωβίδου	35 - 41
5. Ἀνασκαφαὶ ἐν Βραυρῶνι ὑπὸ Ἰωάννου Παπαδημητρίου .	42 - 47
6. Ἀνασκαφαὶ ἐν Ἀρνη Βοιωτίας ὑπὸ Ἰωάννου Θρεψιάδῃ .	48 - 53
7. Ἀνασκαφαὶ ἐν Ἰωλκῷ ὑπὸ Δημητρίου Ρ. Θεοχάρη . . .	54 - 69

8.	Ἀνασκαφή τῆς νεκροπόλεως Ἀμφιπόλεως ὑπὸ Δημητρίου Ἰ. Λαζαρίδη	70 - 72
9.	Ἀνασκαφικὴ ἔρευνα εἰς τὴν περιοχὴν τοῦ νεκροταφείου τῆς Βεργίνης ὑπὸ Μαν. Ἀνδρονίκου	73 - 75
10.	Ἀνασκαφή ἐν Δωδώνῃ ὑπὸ Δημητρίου Εὐαγγελίδη	76 - 78
11.	Ἀνασκαφή ἐν Παλαιοπόλει τῆς Κερκύρας ὑπὸ Βασιλείου Γ. Καλλιπολίτη	79 - 84
12.	Ἀνασκαφή τάφων Ἀμβρακίας ὑπὸ Νικολάου Σ. Ζαφειροπούλου	85 - 88
13.	Ἀνασκαφή ρωμαϊκοῦ νυμφαίου καὶ παλαιοχριστιανικῆς κρήνης παρὰ τὸ Λέχαιον Κορινθίας ὑπὸ Εὐσταθίου Στίκα	89 - 94
14.	Ἀνασκαφή τῆς βασιλικῆς τοῦ Λεχαίου ὑπὸ Δημητρίου Ἰ. Πάλλα	95 - 104
15.	Ἀνασκαφαὶ ἐν Μυκῆναις ὑπὸ Ἰωάννου Παπαδημητρίου	105 - 109
16.	Ἀνασκαφικὴ ἔρευνα κατὰ τὴν Ἀνάληψιν τῆς Κυνοουρίας ὑπὸ Κωνσταντίνου Ἀ. Ρωμαίου	110 - 111
17.	Ἀνασκαφή Ὁδείου Πατρῶν ὑπὸ Νικολάου Σ. Ζαφειροπούλου	112 - 113
18.	Ἀνασκαφή Φαρῶν ὑπὸ Νικολάου Σ. Ζαφειροπούλου	114 - 117
19.	Ἀνασκαφαὶ ἐν Πύλῳ ὑπὸ Σπυρίδωνος Μαρινάτου	118 - 120
20.	Ἀνασκαφή ἐν Μεσσήνῃ ὑπὸ Ἀναστασίου Κ. Ὁρλάνδου	121 - 125
21.	Ἀνασκαφικαὶ ἔρευναι εἰς τὴν πόλιν τῆς Ρόδου ὑπὸ Ἰωάννου Δ. Κοντῆ	126 - 132
22.	Δοκιμαστικὴ ἀνασκαφή εἰς οἰκόπεδον Ἰωάννου Μαυρογιαννάκη συνοικίας Τρούλλου Ἀρχανῶν ὑπὸ Νικολάου Πλάτωνος	133 - 135
23.	Ἀνασκαφή Χόνδρου Βιάννου ὑπὸ Νικολάου Πλάτωνος	136 - 147
24.	Ἀνασκαφή Μητροπόλεως Γόρτυνος ὑπὸ Στυλιανοῦ Ἀλεξίου	148 - 149
Β'	Ἀναστήλῳσις καὶ συντήρησις μνημείων	150 - 153
Γ'	Ἀνέγερσις καὶ διαρρύθμισις Μουσείων	154 - 155
Δ'	Δημοσιεύματα καὶ μορφωτικὴ δράσις	156 - 157

Ε'	Ἐκθεσίς τοῦ Γραμματέως τῆς Ἑταιρείας περὶ τῶν ἐργασιῶν τοῦ 1ου Διεθνοῦς Συνεδρίου Ἀρχιτεκτόνων Ἱστορικῶν Μνημείων	158
Ζ'	Συνελεύσεις τῶν ἐταίρων κατὰ τὸ ἔτος 1957	159 - 161
Η'	Ἐκθεσίς τῆς Ἐξελεγκτικῆς Ἐπιτροπείας τοῦ ἔτους 1957	162 - 174
Θ'	Ἀπολογισμὸς ἐσόδων καὶ ἐξόδων τοῦ ἔτους 1957	175 - 177
Ι'	Κίνησις τῶν δημοσιευμάτων τῆς Ἑταιρείας κατὰ τὸ ἔτος 1957	178 - 183
ΙΑ'	Βιβλιοθήκη τῆς Ἑταιρείας κατὰ τὸ ἔτος 1957	184 - 188
ΙΒ'	Δημοσιεύματα τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας	189 - 195

ΕΥΕΡΓΕΤΑΙ

ΒΑΣΙΛΕΥΣ ΟΘΩΝ	ΟΔΥΣΣΕΥΣ ΝΕΓΡΟΠΟΝΤΗΣ
ΤΟ ΕΘΝΙΚΟΝ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΝ	ΜΕΝΕΛΑΟΣ ΝΕΓΡΟΠΟΝΤΗΣ
Η ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΤΩΝ ΦΙΛΑΡΧΑΙΩΝ	HEINRICH SCHLIEMANN
Η ΕΝ ΛΟΝΔΙΝΩ ΕΛΛ. ΚΟΙΝΟΤΗΣ	ΙΕΡΩΝΥΜΟΣ ΒΑΛΛΙΕΡΗΣ
Ο ΔΗΜΟΣ ΑΘΗΝΑΙΩΝ	ΣΤΕΦΑΝΟΣ ΖΑΦΕΙΡΟΠΟΥΛΟΣ
Ο ΔΗΜΟΣ ΠΕΙΡΑΙΕΩΝ	ΧΡΗΣΤΑΚΗΣ ΖΩΓΡΑΦΟΣ
Ο ΔΗΜΟΣ ΕΡΜΟΥΠΟΛΙΤΩΝ	ΕΥΑΓΓΕΛΟΣ ΑΧΙΛΛΟΠΟΥΛΟΣ
ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΙΩΝΙΔΗΣ	ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΗΦΑΙΣΤΙΔΗΣ
DUC DE LUYNES	ΦΙΛΙΠΠΟΣ ΙΩΑΝΝΟΥ
ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΜΠΕΝΑΡΔΑΚΗΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ Α. ΜΑΥΡΟΚΟΡΔΑΤΟΣ
ΑΠΟΣΤΟΛΟΣ ΑΡΣΑΚΗΣ	ΣΟΛΩΝ ΧΡΗΣΤΑΚΗ ΖΩΓΡΑΦΟΣ
ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΣΤΟΥΡΝΑΡΑΣ	ΣΤΑΜΑΤΙΟΣ Ι. ΠΡΩΙΟΣ
ΣΙΜΩΝ Γ. ΣΙΝΑΣ	ΟΘΩΝ Α. ΚΟΝΤΟΣΤΑΥΛΟΣ
ΙΩΑΝΝΗΣ ΡΩΜΑΣ	ΠΑΥΛΟΣ ΠΑΥΛΟΠΟΥΛΟΣ
ΙΩΑΝΝΗΣ ΧΑΤΖΗΠΕΤΡΟΣ	BENIAMIN ΑΡΧΙΜΑΝΔΡΙΤΗΣ
ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΓΡ. ΣΟΥΤΣΟΣ	ΘΕΟΔΩΡΟΣ Π. ΔΕΛΙΓΙΑΝΝΗΣ
ΙΩΑΝΝΗΣ ΚΟΝΤΟΓΙΑΝΝΑΚΗΣ	ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΖΑΡΙΦΗΣ
ΑΝΔΡΕΑΣ ΣΥΓΓΡΟΣ	ΔΗΜΟΣΘΕΝΗΣ ΤΣΙΒΑΝΟΠΟΥΛΟΣ
ΚΥΡΙΛΛΟΣ ΙΕΡΟΣΟΛΥΜΩΝ	ΧΑΡΙΛΑΟΣ ΤΡΙΚΟΥΠΗΣ
ΚΥΡΙΛΛΟΣ ΠΑΤΡΩΝ	GEORGES CLEMENCEAU
ΙΩΑΝΝΗΣ Α. ΚΟΥΜΑΝΟΥΔΗΣ	A. E. H. GOEKOOP
ΙΩΑΝΝΗΣ ΛΑΔΟΠΟΥΛΟΣ	ΙΩΑΝΝΗΣ ΜΑΡΚΟΠΟΥΛΟΣ
HILARION ROUX	ΦΟΙΒΟΣ ΦΑΡΜΑΣ

ΔΩΡΗΤΑΙ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΩΝ

WILLIAM PATON

ΜΙΧΑΗΛ Π. ΒΛΑΣΤΟΣ

ΠΕΤΡΟΣ ΣΤ. ΚΟΥΜΑΝΟΥΔΗΣ

ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΟΝ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΝ
ΤΗΣ ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ

ΔΙΑ ΤΗΝ ΤΡΙΕΤΙΑΝ 1957 - 1959

ΠΡΟΕΔΡΟΣ

ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ ΠΟΥΛΙΤΣΑΣ

ΑΝΤΙΠΡΟΕΔΡΟΣ

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΝΙΚ. ΒΕΛΤΣΟΣ

ΓΕΝ. ΓΡΑΜΜΑΤΕΥΣ

ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ Κ. ΟΡΛΑΝΔΟΣ

ΣΥΜΒΟΥΛΟΙ

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΑΛΕΞΑΝΔΡΗΣ

ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΕΥΑΓΓΕΛΙΔΗΣ

ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ ΖΕΠΟΣ (ἀπὸ 3/6/57)

ΙΩΑΝΝΗΣ ΚΑΛΙΤΣΟΥΝΑΚΗΣ

ΧΡΗΣΤΟΣ ΚΑΡΟΥΖΟΣ

ΑΝΤΩΝΙΟΣ ΚΕΡΑΜΟΠΟΥΛΛΟΣ

ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΚΟΝΤΟΛΕΩΝ

ΣΩΚΡΑΤΗΣ ΚΟΥΓΕΑΣ

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΚΤΙΣΤΟΠΟΥΛΟΣ

ΣΠΥΡΙΔΩΝ ΜΑΡΙΝΑΤΟΣ

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΜΠΑΛΗΣ (μέχρι 19/5/57)

ΙΩΑΝΝΗΣ ΠΑΠΑΔΗΜΗΤΡΙΟΥ

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗΣ ΠΕΠΠΑΣ

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΡΩΜΑΙΟΣ

ΓΕΩΡΓΙΟΣ Α. ΣΩΤΗΡΙΟΥ

ΕΠΙΤΙΜΟΣ ΠΡΟΕΔΡΟΣ ΚΑΙ ΠΡΟΣΤΑΤΗΣ
Η Α. Μ. Ο ΒΑΣΙΛΕΥΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ
ΠΑΥΛΟΣ Ο Α΄

ΕΠΙΤΙΜΟΙ ΑΝΤΙΠΡΟΕΔΡΟΙ

Charles Picard. — 16 Av. de l'Observatoire, Paris VIe, France.

ΕΠΙΤΙΜΟΙ ΣΥΜΒΟΥΛΟΙ

Ἡ Α. Μ. ὁ Βασιλεὺς τῆς Σουηδίας Γουσταῦος Ἀδόλφος.

Carl William Blegen. — Πλουτάρχου 9, Ἀθῆναι.

Oscar Broneer. — Παλαιὰ Κόρινθος.

Ward M. Canaday. — 500 Security Bldg., Toledo 4, Ohio, U.S.A.

William Bell Dinsmoor. — Σουηδίας 54, Ἀθῆναι.

Sam Eitrem. — Oslo, Norvège. Majorstuveien 32A.

Georg Karo. — Stadt. str. 14, Freiburg i. Breisgau, Deutschland.

Pierre de la Coste - Messelière. — Les Ousches, par Melle, Deux-Sèvres.

Benjamin Dean Meritt. — Institute for Advanced Study, Princeton, New Jersey, U.S.A.

A. Merlin. — 5, rue de Villiers, Neuilly sur Seine, France.

Charles H. Morgan. — Amherst College, Amherst, Mass., U.S.A.

Martin P. Nilsson. — Bredgatan 25, Lund, Suède.

Gohram Phillips Stevens. — Ὀδὸς Τσακάλωφ 6, Ἀθῆναι.

Homer Thompson. — Institute for Advanced Study, Princeton, N. J., U.S.A.

† **René Vallois.**

Eugene Vanderpool. — Σουηδίας 54, Ἀθῆναι.

Otto Walter. — Kreuzbergpromenade 9, Salzburg - Parsch, Österreich.

ΕΠΙΤΙΜΟΙ ΕΤΑΙΡΟΙ

- Sir John Davidson Beazley.** — 100 Holywell, Oxford, England.
- Helmuth Berve.** — Historisches Seminar der Universität, Erlangen.
Deutschland.
- Veselin Čaikanović.** — Gledstonova 22, Belgrade, Yougoslavie.
- Rhys Carpenter.** — "Jerry Run", R. D. 2, Downington, Pa, U. S. A.
- John Caskey.** — University of Cincinnati, Cincinnati, Ohio, U. S. A.
- George W. Elderkin.** — 11 Haslet Ave., Princeton, N. J., U. S. A.
- Sir John Forsdyke.** — 13 Sandringham Road, London, N. W. 11,
England.
- Stanislaw J. de Gasiowski.** — Ul. Jozefa Pilsudskiego 6, Cracovie.
Pologne.
- Henri Grégoire.** — 45 rue des Bollandistes, Bruxelles, Belgique.
- Hâmit Zübeyr Kosay.** — T. C. Kültür Bakanlıđı, Ancara, Turquie.
- Scarlat Lambrino.** — Università di Combra, Portogallo.
- Ernst Meyer.** — Universität, Zürich, Schweiz.
- Kazimierz Michalowski.** — Brzozowa 12, Varsovie, Pologne.
- Kurt Müller.** — Dahlmannstr. 10, I, Göttingen, Deutschland.
- Otto Rubensohn.** — St. Alban - Ring 166, Basel, Schweiz.
- Henri - Arnold Seyrig.** — Institut français, Beyrouth, Syrie.
- Hidenaka Tanaka.** — Imperial University, Kyoto, Japan.
- Lincoln Mac Veagh.** — Casa das Laranjeiros, Estoril, Portugal.
- Carl Weickert.** — Devrientweg 6, Berlin - Lichterfelde, Deutschland.
- Arthur Maurice Woodward.** — 21 Byng Road, Tunbridge Wells,
Sussex, England.
- Walther Wrede.** — Allmandweg 47, Nagold, Deutschland.
- Gerard Mackworth - Young.** — Burleigh Court, Stroud, Glos.
England.
-

ΑΝΤΕΠΙΣΤΕΛΛΟΝΤΕΣ ΕΤΑΙΡΟΙ

Pierre Amandry. — Av. de la Marseillaise 6, Strasbourg, France.

Richard David Barnett. — British Museum London, W. C. 1.

Henri Ducoux. — 37 avenue de Versailles, Paris, France.

Karl Kübler. — Linsenbergstrasse 25, Tübingen-Lustnau, Deutschland.

Paul Lemerle. — École des Hautes Études, Sorbonne, Paris, France.

Ibraim Noshy. — Egyptian University of Cairo, Egypt.

William Stuart Thompson. — 250 Park Ave., New York 17, N. Y.
U.S.A.

Iwan Velkoff. — Musée National, Sofia, Bulgarie.

ΕΚΛΟΓΙΚΟΣ ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΤΩΝ ΕΤΑΙΡΩΝ
ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ 1957

Σημ. - Οί δι' άστερίσκου σημειούμενοι έταίροι είναι ισόβιοι.

1. * Άγγελόπουλος Θεόδωρος	29. Γιαννουλάτου Άρτεμισία
2. * Αϊγινήτης Βασίλειος	30. * Δέγλερης Άλέξανδρος
3. Άλεξανδρής Κωνστ.	31. * Δηλιγιάννης Έπαμεινώνδας
4. Άλεξίου Στυλιανός	32. Δημαρής Ίωάννης
5. Άλεξόπουλος Θεοφάνης	33. Δημητρακάκης Δημητρ. Κωνστ.
6. * Άλεξόπουλος Νικόλαος Κ.	34. * Διαμαντόπουλος Άνδρέας
7. * Άλιβιζάτος Άμίλλας	35. * Διαμαντόπουλος Διονύσιος
8. * Άναγνωστόπουλος Ίωάννης	36. * Διαμαντόπουλος Ήρακλής
9. * Άναστασιάδης Άναστάσιος	37. * Διαμαντοπούλου Άγνή
10. Άντωνιάδης Ίωάννης	38. Δοντᾶς Γεώργιος Σπ.
11. * Άποστολάκη Άννα	39. * Δουκάκη Εὐανθία
12. Άποστολόπουλος Ίωάννης	40. Δραβίλλας Γεώργιος Θ.
13. Βαβρίτσας Άνδρέας	41. * Δραγάτης Άθανάσιος Ίακ.
14. * Βαλάσης Θωμᾶς	42. * Δραγούμης Φίλιππος Στεφ.
15. Βάλληνδας Πέτρος Γ.	43. Δρανδάκης Νικόλαος
16. * Βαρούχα - Χριστοδουλοπούλου Είρ.	44. * Έξαρχόπουλος Νικόλαος
17. Βασσενχόβεν Λουδοβίκος	45. * Εὐαγγελίδης Δημήτριος
18. * Βελουδίου Μαρία	46. Ζαφειρόπουλος Νικόλαος
19. * Βέλτσος Γεώργιος Νικολ.	47. * Ζέγγελης Κωνσταντῖνος
20. Βερδελής Νικόλαος	48. Ζέπος Παναγιώτης
21. * Βερναρδάκης Κωνσταντῖνος	49. Ζυγαδινός Νικόλαος Ε.
22. * Γαλανός Σπυρίδων	50. Ήλιόπουλος Γεώργιος
23. * Γεωργακόπουλος Κωνσταντῖνος	51. Θανασουλόπουλος Ίωάννης
24. * Γεωργόπουλος Μελέτιος	52. Θανασουλοπούλου Αἰκατερίνη
25. Γεωργούλης Κ. Δ.	53. * Θεοφανείδης Βασίλειος
26. Γιαλούρης Νικόλαος	54. Θεοχάρης Δημήτριος
27. Γιαννακόπουλος Γεώργιος Π.	55. * Θρεψιάδης Ίωάννης
28. * Γιαννόπουλος Δημήτριος	56. Ίακωβίδης Σπυρίδων

57. * Ἰγγλέσης Σωτήριος
58. * Ἰωαννίδης Ἰωάννης Γ.
59. * Καλιτσουνάκης Δημήτριος
60. * Καλιτσουνάκης Ἰωάννης
61. Καλλίας Κωνστ.
62. Καλλιγᾶς Μαρίνος
63. Καλλιπολίτης Βασίλ.
64. Καλοκύρης Κωνσταντῖνος
65. * Κανελλόπουλος Παναγιώτης
66. * Καντᾶς Ἡλίας
67. * Καντιάνης Νικόλαος
68. * Καπερώνης Νικόλαος
69. * Καπρουλᾶς Γεώργιος
70. * Καραγιαννόπουλος Γεώργιος
71. * Καραθανάσης Δημήτριος
72. * Καρανδρέας Ἀπόστολος
73. * Καροῦζος Χρῆστος
74. * Καρούζου - Παπασπυρίδη Σέμνη
75. * Κάτσανος Νικόλαος
76. Kent John
77. * Κεραμόπουλος Ἀντώνιος
78. Κόλιας Γεώργιος
79. Κόλλας Περικλῆς
80. Κοντολέοντος Εὐρυδίκη
81. Κοντολέων Νικόλαος
82. Κοντόπουλος Ἀλέξανδρος
83. Κορρὲς Στυλιανὸς
84. Κορωναῖος Δημήτριος
85. * Κοσμόπουλος Δημήτριος
86. * Κοτζίᾶς Νικόλαος
87. * Κουνγέας Σωκράτης
88. * Κούζης Ἀριστοτέλης
89. Κουρμούλης Γεώργιος
90. * Κρητικὸς Εὐάγγελος
91. * Κριεζῆς Ἀνδρέας
92. Κριεζῆς Ἀντώνιος
93. * Κριεζῆς Ἐμμανουήλ
94. * Κριμπᾶς Ἀθανάσιος
95. * Κριμπᾶς Βασίλειος
96. * Κριμπᾶς Ἡλίας
97. Κτιστόπουλος Κωνσταντῖνος
98. Κωνσταντῖνου Ἰωάννα
99. * Κωττάκης Λεωνίδας
100. Λαζαρίδης Παῦλος Ἡρ.
101. * Λάμπας Γεώργιος
102. * Λιβιεράτος Σπυρίδων
103. * Λογοθέτης Κωνσταντῖνος
104. * Μαγιάσης Σωτήριος
105. * Μακαρόνας Χαράλαμπος
106. Μανούσας Μανούσος
107. Μαντζούνης Παναγιώτης Δ.
108. * Μαντζούφας Γεώργιος
109. * Μαντούδης Μιχαήλ
110. * Μαριδάκης Γεώργιος
111. * Μαρινᾶτος Σπυρίδων
112. Μαρχεζίνης Σπυρίδων
113. Μαστροκόστας Εὐθύμιος
114. Μαυρομάτης Κ. Γ.
115. * Μαυρούλιας Ἰωάννης
116. * Μέγας Γεώργιος
117. * Μεσολωρᾶς Παναγιώτης
118. * Μηλιάδης Ἰωάννης
119. * Μητσόπουλος Χρῖστος
120. Μιράσγετζης Δημοσθένης
121. Μιτσὸς Μάρκελλος
122. * Μιχαηλίδης Μιχαήλ
123. * Μιχελῆς Παναγιώτης
124. * Μπαβαβέας Ἀδαμάντιος
125. * Μπαλῆς Γεώργιος
126. * Μπάρα Χαρίκλεια
127. Μπότσαρης Δημήτριος Τ. Ν.
128. Μπουφίδης Νικόλαος

129. * Μυλωνᾶς Γεώργιος	165. * Πουλίτσας Παναγιώτης
130. Μυλωνᾶς Παῦλος Κ.	166. * Πουλόπουλος Ἀπόστολος
131. * Νομικὸς Μᾶρκος	167. * Πουρῆς Μιλτιάδης
132. Νταῆς Ἀστέριος	168. * Πρινάρης Κίμων
133. * Ξυγγόπουλος Ἀνδρέας	169. * Ρινόπουλος Μιχαήλ
134. * Ὁρλάνδος Ἀναστάσιος Κ.	170. * Ροζάκης Σταμάτιος
135. * Πάλλας Δημήτριος	171. * Ρουμπάνης Γεώργιος
136. * Παμπούκας Ἀπόστολος	172. * Ρούνιος Κωνσταντῖνος
137. * Παντελίδης Ἐμμανουήλ	173. * Ρωμαΐδης Ἰωάννης
138. Παπαγιαννόπουλος-Παλαιὸς Α.	174. * Ρωμαῖος Κωνσταντῖνος
139. * Παπαδάκης Κωνσταντῖνος Ν.	175. * Σακελλαρίου Γεώργιος
140. * Παπαδημητρίου Ἰωάννης	176. * Σάρρου Αἰμιλία
141. * Παπαδόπουλος Θωμᾶς	177. * Σεργόπουλος Ἰωάννης
142. * Παπαθανασίου Πάνος	178. * Σκάσσης Ἐρρίκος
143. * Παπαῖωάννου Γεώργιος	179. * Σκοτίδας Εὐάγγελος
144. * Παπαῖωάννου Ἰωάννης	180. * Σπυριδάκης Γεώργιος
145. * Παπαῖωάννου Κωνσταντῖνος	181. * Σπυρόπουλος Παναγιώτης
146. * Παπαῖωάννου Πάνος	182. * Σταθακόπουλος Παναγιώτης
147. * Παπακωνσταντίνου Κωνστ. Δ.	183. Σταθάτου Χριστίνα
148. * Παπαντωνόπουλος Νικόλαος	184. * Σταμούλης Μιλτιάδης
149. Παπασταῦρος Ἰωάννης	185. * Σταυρόπουλος Κωνστ. Ἀγγ.
150. * Παπαστράτος Εὐάγγελος	186. * Σταυρόπουλος Φοῖβος
151. * Παπαστράτος Ἰωάννης	187. * Στεργιόπουλος Δημήτριος
152. * Παπαφλέσσας Γρηγόριος	188. Στίκας Εὐστάθιος
153. * Παπαφλέσσας Κωνσταντῖνος	189. Συνοδινὸς Ἐλευθέριος
154. Παρασκευόπουλος Περικλῆς	190. * Σφήκας Δημήτριος
155. * Πελεκίδης Εὐστράτιος	191. * Σωτηρίου Γεώργιος Α.
156. * Πέππας Ἀριστοτέλης	192. Σωτηρίου Μαρία
157. * Πεσματζόγλου Γεώργιος	193. * Τεγόπουλος Στυλιανὸς
158. * Πετρακόπουλος Θεόδωρος	194. * Τεγοπούλου-Ἡλιοῦ Ἀλεξάνδρα
159. * Πετρόπουλος Γεώργιος	195. Τοῦλ Χάρης
160. Πέτσας Φώτιος	196. * Τραυλὸς Ἰωάννης Μ.
161. * Πίστης Νικόλαος	197. * Τριανταφυλλίδης Περικλῆς
162. Πλάτων Νικόλαος	198. Τσιριντάνης Ἀλέξανδρος
163. * Πλυτᾶς Ἀμβρόσιος	199. Τωμαδάκης Νικόλαος
164. Πολυγένης Ἰωάννης Κ.	200. Φιλιππάκη Βαρβάρα

201. * Φουντούλης Δημήτριος	206. Χατζηκακίδης Ἀθανάσιος Δ.
202. * Χαβιαρᾶς Νικήτας	207. Χατζηνικολάου Ἄννα
203. * Χαρίτος Ἰωάννης	208. * Χόνδρος Δημήτριος
204. Χαριτωνίδης Σεραφεῖμ	209. Χρήστου Χρῦσανθος
205. Χατζηδάκης Ἐμμανουήλ	210. * Χριστόπουλος Μιχαήλ

ΤΟ ΝΕΟΝ ΜΕΓΑΡΟΝ
ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ

ΛΟΓΟΣ ΕΠΙ ΤΟΙΣ ΕΓΚΑΙΝΙΟΙΣ

ΥΠΟ

ΤΟΥ ΠΡΟΕΔΡΟΥ ΤΟΥ Δ. ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ
ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΥ Η. ΠΟΥΛΙΤΣΑ

Τῇ 28ῃ Φεβρουαρίου 1957 ἐτελέσθησαν τὰ ἐγκαίνια τοῦ ἀνε-
γερθέντος νέου μεγάρου τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας ἐν πανηγυ-
ρικῇ συνεδρίᾳ αὐτῆς. Τὴν συνεδρίαν ἐτίμησε διὰ τῆς παρουσίας του
ἡ Α. Μ. ὁ Βασιλεὺς, παρέστησαν δὲ εἰς αὐτὴν ὁ Μ. Ἀρχιεπίσκοπος
Ἀθηνῶν κ. Δωρόθεος καὶ πολλὰ μέλη τῆς Ἱερᾶς Συνόδου, μέλη τῆς
Κυβερνήσεως, πολλοὶ Ἀκαδημαῖκοί, οἱ Πρυτάνεις καὶ πολλοὶ Καθη-
γηταὶ τοῦ Πανεπιστημίου καὶ τῶν ἄλλων Ἀνωτάτων Σχολῶν, τὰ μέλη
τῶν ἐν Ἀθήναις ξένων ἀρχαιολογικῶν Ἰδρυμάτων καὶ Σχολῶν, οἱ
Πρόεδροι καὶ τὰ μέλη τῶν Ἀνωτ. Δικαστικῶν Σωμάτων, ἄλλοι ἀνώ-
τατοι πολιτικοὶ ὑπάλληλοι καὶ ἀξιωματικοί, ἄνθρωποι τῶν γραμμῶν,
φιλότεχνοι καὶ ἄλλοι πολλοί, ὥς καὶ τὸ Διοικητικὸν Συμβούλιον καὶ
τὰ μέλη τῆς Ἑταιρείας.

Μετὰ τὸν τελεσθέντα ὑπὸ τοῦ Μ. Ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν ἀγια-
σμόν, παρελθὼν ἐπὶ τὸ βῆμα ὁ Πρόεδρος τοῦ Διοικητικοῦ Συμβου-
λίου τῆς Ἑταιρείας κ. **Παναγιώτης Ἡ. Πουλίτσας** εἶπε τὰ ἑξῆς:

Μεγαλειότατε,

Ἐκατὸν εἴκοσιν ὅλα ἔτη συνεπληρώθησαν κατὰ τὸν παρελθόντα μῆνα Ἰανουάριον ἀπὸ τῆς συστάσεως τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας, τοῦ ἐθνικοῦ τούτου Ἰδρύματος, τοῦ νέου μεγάρου τοῦ ὁποίου τελοῦμεν σήμερον τὰ ἐγκαίνια. Τῇ 6^ῃ Ἰανουαρίου 1837 (π. ἡ.), ἡμέρᾳ τῆς μεγάλης χριστιανικῆς ἑορτῆς τῶν Θεοφανείων, ἐκλεγείσης ἀναμφιβόλως πρὸς ἐπιδήλωσιν τῆς ἰδιαίτερας σπουδαιότητος καὶ ἐθνικῆς σημασίας τῆς ληφθείσης ἀποφάσεως, διαπρεπεῖς λόγιοι καὶ πολιτικοὶ ἄνδρες, φιλόμουσοι καὶ φιλόρχαιοι, ἐκπροσωποῦντες ἐν τούτῳ καὶ διερμηνεύοντες τὴν πίστιν καὶ τὴν θέλησιν τοῦ Ἕθνους, συνελθόντες ἀπεφάσισαν τὴν σύστασιν τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας, σκοπὸν ἔχούσης νὰ «συνδράμῃ εἰς τὴν ἀνεύρεσιν, ἀνέγερσιν καὶ συμπλήρωσιν (δηλαδὴ τὴν ἀναστήλωσιν) τῶν ἐν Ἑλλάδι ἀρχαιοτήτων» καὶ ἐψήφισαν τὸν ὀργανισμὸν αὐτῆς. Ἡ σύστασις τῆς Ἑταιρείας καὶ ὁ ὀργανισμὸς αὐτῆς ἐνεκρίθησαν διὰ τοῦ ἀπὸ 15 Ἰανουαρίου 1837 Β. Δ., ἐκδοθέντος ὑπὸ τοῦ ἀσχοῦντος τὴν ἀντιβασιλείαν Ὑπουργικοῦ Συμβουλίου «ἐν ὀνόματι καὶ κατ' ἰδιαίτεραν διαταγὴν τῆς Α. Μ. τοῦ Βασιλέως», ἀπουσιάζοντος τότε ἐν τῷ ἐξωτερικῷ, ὅπερ Διάταγμα ἐγνωστοποιήθη τῇ Ἑταιρείᾳ, διὰ τοῦ ἀπὸ 18^{ης} Ἰανουαρίου 1837 ἐγγράφου τοῦ τότε ὑπουργοῦ τῆς Παιδείας ἀειμνήστου Ἰακώβου Ρίζου. Μετὰ δύο δὲ περὶπου μῆνας, τῇ 28^ῃ Ἀπριλίου 1837, ἐγένετο ἐπὶ τῆς Ἀκροπόλεως καὶ ὑπὸ τὸν Παρθενῶνα ἡ πρώτη γενικὴ συνέλευσις τῶν ιδρυτῶν τῆς Ἑταιρείας, προεδρεύσαντος ταύτης τοῦ αὐτοῦ ὑπουργοῦ τῆς Παιδείας Ἰακ. Ρίζου. Τοσαύτη δὲ ἀρχῇθεν ἀπεδόθη σημασία εἰς τὴν συσταθεῖσαν Ἀρχαιολογικὴν Ἑταιρείαν, ὥστε πρόεδρος αὐτῆς ἐξελέγη κατὰ μὲν τὴν πρώτην ταύτην γενικὴν συνέλευσιν τῶν ιδρυτῶν αὐτῆς ὁ μνημονευθεὶς ὑπουργὸς τῆς Παιδείας Ἰάκ. Ρίζος, διαπρεπὴς λόγιος, πολιτικὸς καὶ δραματικὸς συγγραφεύς, ἔνθερμος δὲ φίλος τῶν μνημείων τῆς ἀρχαιότητος. Μετὰ τὴν ἀποχώρησιν δ' αὐτοῦ, τῷ 1846, ἐξελέγη ὁ τότε πρωθυπουργὸς Ἰωάννης Κωλέττης καὶ μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ (κατ' Αὐγουστον 1847) ὁ ὑπουργὸς Γ. Γλαράκης. Βραδύτερον, τῷ 1896, ἀνεκρηγύ-

χθη διαρκῆς Πρόεδρος τῆς Ἑταιρείας ὁ ἀείμνηστος τότε Διάδοχος καὶ μετὰ ταῦτα Βασιλεὺς Κωνσταντῖνος.

Ἡ μνεία τῆς χρονολογίας τῆς συστάσεως τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας δὲν σκοπεῖ μόνον νὰ ὑποδηλώσῃ τὸν μακρὸν βίον ταύτης καὶ τὴν κατ' αὐτὸν μακρὰν καὶ λαμπρὰν δρᾶσιν αὐτῆς, ἀλλὰ καὶ νὰ ὑπομνήσῃ τὰς δυσχερεστάτας περιστάσεις, ὑφ' ἃς ἰδρύθη καὶ ἔνεκα τῶν ὁποίων ἡ τότε σύστασις αὐτῆς προσλαμβάνει ἰδιαιτέραν σημασίαν καὶ συγκινεῖ βαθέως καὶ φρονηματίζει ἡμᾶς τοὺς μεταγενεστέρους.

Κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην, μικρὸν μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν ἐκ τῆς μακρᾶς καὶ βαρυτάτης δουλείας, ἡ χώρα ἐκαλύπτετο ἀπ' ἄκρου εἰς ἄκρον ὑπὸ ἀπεράντων ἐρειπίων, ἅτινα κατέλιπεν ὁ ὑπεροκταετῆς σκληρότατος, ἀλλὰ καὶ ἱερώτατος, ἀγὼν ὑπὲρ ἀνεξαρτησίας. Οἱ πλεῖστοι τῶν συνοικισμῶν, πόλεων καὶ χωρίων, εἶχον ἐμπρησθῆ ἢ κατεδαφισθῆ, τὰ καρποφόρα δένδρα τῆς ὑπαίθρου κατακοπῇ καὶ γενικῶς ἡ χώρα εἶχε δηωθῆ κυριολεκτικῶς διὰ πυρὸς καὶ σιδήρου ὑπὸ τοῦ ἐχθροῦ καὶ μάλιστα ὑπὸ τῶν ὀρδῶν τοῦ ἀπηνουῦς Ἰμβραήμ. Ἐν μέσῳ τῶν ἀπεράντων καὶ θλιβερῶν τούτων ἐρειπίων, οἱ ἀείμνηστοι ἐκεῖνοι φιλοπάτριδες καὶ θερμουργοὶ καὶ ὀξυδερκεῖς λόγιοι καὶ πολιτικοὶ ἄνδρες, ἔχοντες πίστιν ἀκλόνητον ἐπὶ τὴν συνέχειαν τοῦ ἱστορικοῦ βίου τοῦ Ἑθνους καὶ βαθεῖαν ἐπίγνωσιν τῶν πρὸς αὐτὴν συνδεομένων ὑποχρεώσεων τοῦ τότε ἀπελευθερωθέντος μικροῦ τμήματος αὐτοῦ, καλουμένου νὰ συνεχίσῃ καὶ ὀλοκληρώσῃ τὴν ὑψηλὴν ἀποστολὴν αὐτοῦ, ἔκριναν ὅτι καὶ αὐτῆς τῆς ὕλικῆς ἀνασυγκροτήσεως τῆς χώρας περισσότερον ἐπείγουσα καὶ ἐπιτακτικὴ ἦτο ἡ πνευματικὴ, ἡ μέριμνα ὑπὲρ τῆς καλλιιεργείας τῶν γραμμάτων καὶ τῆς διασώσεως καὶ μελέτης τῶν μνημείων τῆς ἀρχαιότητος. «Εὐγενὴς ἀνυπομονησία», ἔγραφεν ὁ σοφὸς πρῶτος γραμματεὺς τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας ἀείμνηστος Ἀλέξανδρος Ρίζου Παγκαβῆς, «τοῦ νὰ ἀποδώσωμεν ὅσον τάχιον εἰς τὴν Ἑλλάδα ὅσα περιεσώθησαν τῶν ἀρχαίων τῆς μνημείων καὶ ἐν ὀνόματι αὐτῆς εἰς τὴν ἐπιστήμην νέας πηγὰς ἐρευνῶν καὶ ἀνακαλύψεων, ἐνέπνευσε τὴν ιδέαν τῆς συστάσεως τῆς

Ἑταιρείας». Πράγματι, παραλλήλως πρὸς τὴν ἱστορίαν καὶ τὰ σφ-
ζόμενα μνημεῖα τῆς ἀρχαιότητος, οἱ ἄφωνοι οὗτοι κήρυκες τῆς
ἀθανάτου δόξης τῶν προγόνων, ἤσκουν βαθεῖαν γοητείαν ἐπὶ τὰς
ψυχὰς τῶν μεταγενεστέρων, οὓς ὑπεμίμνησκον συνεχῶς τὰς ἐξ ἐκεί-
νης ἀπορροεούσας ἠθικὰς ὑποχρεώσεις των, ὡς συνεχιστῶν τοῦ
ἱστορικοῦ βίου τοῦ Ἑθνους, καὶ ἐνέπνεον εἰς αὐτοὺς τὴν διακη-
ρυττομένην ἐκείνην «εὐγενῇ ἀνυπομονησίαν».

Τὴν πίστιν ἐκείνην καὶ τὴν ἐπίγνωσιν τῶν πρὸς αὐτὴν συνδεο-
μένων ὑποχρεώσεων τῶν νεωτέρων Ἑλλήνων, ὡς κληρονόμων τῶν
ἐνδόξων προγόνων, εἰδικῶς ὡς πρὸς τὰ μνημεῖα τέχνης καὶ δόξης
αὐτῶν, ἀποτελοῦντα ἱερὰν καὶ ἀναπαλλοτριώτον προγονικὴν κλη-
ρονομίαν, μαρτυρεῖ ἡ μέριμνα, ἡ ληφθεῖσα καὶ πρὸ τῆς Ἐπανα-
στάσεως τοῦ 1821 ὑπὸ τῆς ἐν Ἀθήναις δρώσης Φιλομούσου Ἑται-
ρείας καὶ κατὰ τὴν Ἐπανάστασιν ὑπὸ τοῦ Ἀρείου Πάγου τῆς
Ἀνατολικῆς Χέρσου Ἑλλάδος, δι' ἀποφάσεως αὐτοῦ τῆς 26^{ης} Ἰα-
νουαρίου 1822, καὶ ὑπὸ τοῦ ἐν Ναυπλίῳ Ἐκτελεστικοῦ Σώματος
τῆς Προσωρινῆς Διοικήσεως τῆς Ἑλλάδος, δι' ἀποφάσεώς του τῆς
22^{ας} Φεβρουαρίου 1826, καὶ ὑπὸ τῆς ἐν Τροιζῆνι Γ' Ἐθνικῆς Συνε-
λεύσεως διὰ τῆς ἀπὸ 1^{ης} Μαΐου 1827 διατάξεως αὐτῆς περὶ διοι-
κήσεως τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπικρατείας, καὶ εὐθὺς μετὰ τὴν ἀπελευ-
θέρωσιν διὰ τοῦ προταθέντος ὑπὸ τοῦ ἀειμνήστου Κυβερνήτου
Ἰω. Καποδιστρίου σχεδίου ψηφίσματος πρὸς τὴν ἐν Ἀργεῖ Δ' Ἐθνι-
κὴν τῶν Ἑλλήνων Συνέλευσιν, καὶ ὑπὸ ταύτης διὰ τοῦ ἀπὸ
2^{ας} Αὐγούστου 1829 ψηφίσματος αὐτῆς, ἐπικυρώσαντος καὶ τὰ ὑπὸ
τῆς ἐν Τροιζῆνι Συνελεύσεως ψηφισθέντα. Ἡ ἱερὰ ἐκείνη πίστις,
ὅτι τὸ ἀπελευθερωθὲν καὶ πολιτειακῶς ἀνασυνταχθὲν μικρὸν τμήμα
τοῦ Ἑθνους ἦτο κληρονόμος καὶ συνεχιστὴς τῆς ἱστορίας καὶ τῆς
δόξης τοῦ ἀρχαίου καὶ τοῦ μεσαιωνικοῦ, ἐκφράζεται, ὡς πρὸς τὸ
ἐγγύτερον δεύτερον, ἐμφαντικώτερον ἐν τῇ «Νομικῇ Διατάξει» τῆς
15^{ης} Νοεμβρίου 1821 τῆς τοπικῆς Συνελεύσεως τῆς Ἀνατολικῆς
Χέρσου Ἑλλάδος, δι' ἧς ὠρίζετο ὅτι θὰ ἰσχύωσι κατὰ τὸ παρὸν
οἱ κοινωνικοὶ νόμοι «τῶν ἀειμνήστων χριστιανῶν αὐτοκρατόρων
τῆς Ἑλλάδος» καὶ ἐν τῷ βασιλ. διατάγματι τῆς 23^{ης} Φεβρουαρίου

1835, δι' οὗ ὠρίζετο ὅτι ὡς ἀστικὸν δίκαιον θὰ ἰσχύουν οἱ πολιτικοὶ νόμοι τῶν Βυζαντινῶν Αὐτοκρατόρων.

Ἐκ τῆς ἱερᾶς ταύτης πίστεως ἐμπνεόμενοι οἱ ἀοιδίμοι ἐκεῖνοι ἄνδρες καὶ διακαιόμενοι ὑπὸ τοῦ πόθου νὰ συντελέσωσιν εἰς τὴν ταχίστην ἀνασύνδεσιν καὶ ἀποκατάστασιν τῆς συνεχείας τοῦ βιαίως διακοπέντος ἱστορικοῦ καὶ πνευματικοῦ βίου τοῦ Ἑθνους, προῆλθον κατὰ μὲν τὸ ἔτος 1836 εἰς τὴν σύστασιν τῆς «Φιλεκπαιδευτικῆς Ἑταιρείας», χάριν τῆς μορφώσεως καὶ ἀγωγῆς τῶν νεαρῶν Ἑλληνίδων καὶ τῶν διδασκαλισσῶν αὐτῶν, ἀπὸ τῆς ὁποίας ὀρθῶς ἔκριναν ὅτι πρέπει νὰ ἀρχίσῃ τὸ ἔργον τῆς ἐκπαιδεύσεως τῆς νεότητος, ἀρχομένου δὲ τοῦ ἐπιόντος ἔτους 1837, καθ' ὃ ἰδρύθη καὶ τὸ Ἑθνικὸν Πανεπιστήμιον, εἰς τὴν σύστασιν τῆς «Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας», ὡς ἐπικούρου τῆς Πολιτείας εἰς τὸ ἔργον τῆς διασώσεως, ἀνευρέσεως καὶ περισυλλογῆς τῶν ἀρχαίων μνημείων καὶ πρὸς μελέτην αὐτῶν. Τὴν σύστασιν αὐτῆς ὁ εἰρημένος πρῶτος πρόεδρος τῆς Ἑταιρείας Ἰάκωβος Ρίζος ἐχαρακτήρισεν ὡς «κατόρθωμα τῆς ἐλευθερωθείσης Ἑλλάδος».

Ἴδου διατί, ὡς εἶπον ἀνωτέρω, ἡ σύστασις τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας, ὡς καὶ τῆς πρεσβυτέρας ἀδελφῆς τῆς Φιλεκπαιδευτικῆς, (διότι ἀμφοτέρων κύριοι ἰδρυταὶ ὑπῆρξαν τὰ αὐτὰ πρόσωπα), ὑφ' ἧς δυσχερεσιτάτας περιστάσεις, ἐν μέσῳ ἀπεράντων ἐρειπίων ἐγένετο, μαρτυροῦσα βαθεῖαν ἐθνικὴν πίστιν ἐπὶ τὴν ἱστορικὴν συνέχειαν τοῦ Ἑθνους καὶ ἐπίγνωσιν τῶν ἐξ αὐτῆς ἀπορρεουσῶν ὑποχρεώσεων, συγκινεῖ καὶ φρονηματίζει ἡμᾶς τοὺς μεταγενεστέρους καὶ προκαλεῖ τὴν βαθεῖαν τιμὴν καὶ εὐγνωμοσύνην ἡμῶν πρὸς τοὺς ἀοιδίμους ἐκεῖνους ἄνδρας. Τὴν ὀφειλομένην ταύτην πρὸς αὐτοὺς ἐθνικὴν τιμὴν καὶ εὐγνωμοσύνην διαδηλοῦσα καὶ νῦν, ἐπὶ τῇ τελουμένῃ ἑορτῇ, ἡ Ἀρχαιολογικὴ Ἑταιρεία, κλίνει εὐλαβῶς τὸ γόνυ πρὸ τῶν σεπτῶν σκιῶν τῶν ἐξόχων ἐκείνων ἀνδρῶν. Ἐπ' ἴσης τιμᾷ εὐλαβῶς τὴν μνήμην καὶ τῶν φιλομούσων καὶ φιλαρχαίων ἀοιδίμων εὐεργετῶν, δωρητῶν καὶ συνδρομητῶν αὐτῆς, οἵτινες διὰ τῶν χορηγιῶν αὐτῶν ἐνίσχυσαν τὴν Ἑταιρείαν εἰς τὴν ἐκπλήρωσιν τοῦ ἐθνικοῦ σκοποῦ αὐτῆς.

Τὸ μέγα καὶ σπουδαιότατον ἔργον, ὅπερ ἐπετέλεσεν ἡ Ἀρχαιολογικὴ Ἑταιρεία κατὰ τὰ μέχρι τοῦδε 120 ἔτη τοῦ βίου αὐτῆς, εἰς ἐκπλήρωσιν τοῦ ἀναληφθέντος ἐθνικοῦ σκοποῦ, ἐκτίθεται λεπτομερῶς εἰς τὰ οἰκεῖα δημοσιεύματα αὐτῆς, τὰ Πρακτικὰ καὶ τὴν Ἀρχαιολογικὴν Ἐφημερίδα καὶ εἰς ἰδίαις μελέταις. Συνίσταται δὲ τοῦτο εἰς ἀνασκαφικὰς ἐρεῦνας, ἀναστηλώσεις ἀρχαίων καὶ βυζαντιακῶν μνημείων, περισυλλογὴν καὶ διάσωσιν κινητῶν ἀρχαιοτήτων, ἵδρυσιν μουσείων, εἰς κατάρτισιν καὶ παρασκευὴν ἐπιστημόνων ἀρχαιολόγων, εἰς τὴν ἔκδοσιν τῶν Πρακτικῶν καὶ τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἐφημερίδος καὶ ἰδίων ἀρχαιολογικῶν πραγματειῶν καὶ μελετῶν καὶ εἰς τὴν ἵδρυσιν καὶ τὸν πλουτισμὸν εἰδικῆς ἀρχαιολογικῆς βιβλιοθήκης. Αἱ ἀνασκαφικαὶ ἐρευναι, περιορισμέναι κατ' ἀρχὰς ἔνεκα τῶν πενιχρῶν οἰκονομικῶν μέσων, σὺν τῷ χρόνῳ ἐπεξετάθησαν βαθμὴδὸν εἰς ἅπασαν τὴν χώραν, συνεχιζόμεναι κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη μεθ' ἱεροῦ ζήλου καὶ ἀξιεπαίνου φιλοτιμίας, πυκνῶς καὶ ἀδιαλείπτως. Δι' αὐτῶν καθωρίσθησαν καὶ ἐταυτίσθησαν τὰ ἀνασκαφέντα ἀρχαῖα μνημεῖα, ἤχθησαν δὲ εἰς φῶς πολῦτιμοι ἀρχαιοτήτες, ἀγάλματα, προτομαὶ καὶ ἄλλα γλυπτὰ καὶ ἐπιγραφαί. Πολλῶν δὲ μνημείων, ἀρχαίων καὶ μεσαιωνικῶν, ἐγένετο ἀναστήλωσις, παρέχουσα σαφεστέραν εἰκόνα τῆς τέχνης καὶ τοῦ κάλλους αὐτοῦ, ἄλλων δὲ ἐγένετο στερέωσις, ἀσφαλίζουσα τὴν διατήρησιν αὐτῶν. Διὰ τῆς περισυλλογῆς τῶν κατεσπαρμένων κινητῶν ἀρχαιοτήτων καὶ τῆς συγκεντρώσεως αὐτῶν εἰς τὰ μουσεῖα καὶ ἄλλας συλλογὰς ἐξησφαλίσθησαν αὗται. Διὰ τῆς ἱδρύσεως μουσείων εἰς πολλοὺς ἐκ τῶν κυριωτέρων ἀρχαιολογικῶν τόπων ἔνθεν μὲν ἐξησφαλίσθη ἡ διατήρησις τῶν ἐν αὐτοῖς ἀποτεθειμένων ἀρχαιοτήτων, ἔνθεν δὲ κατέστησαν καὶ εἶναι αὗται προσιταὶ εἰς τὴν μελέτην τῶν ἀρχαιολόγων καὶ εἰς τὸ προσκύνημα καὶ τὸν θαυμασμὸν τῶν φιλαρχαίων καὶ τῶν φιλοτέχνων. Παρὰ τὰ μέτρα ταῦτα ὅμως, ἅτινα καὶ ἡ Ἑταιρεία καὶ ἡ Πολιτεία ἔλαβον πρὸς διάσωσιν καὶ διασφάλισιν τῶν ἀρχαιοτήτων καὶ τὴν προσφορὰν αὐτῶν εἰς τὴν ἀκώλυτον μελέτην τῶν εἰδικῶν ἐπιστημόνων, δυστυχῶς ἐνίστε ἐπιτυγχάνεται ἡ ὑπὸ ἀσυνειδήτων καὶ ἀναξίων τοῦ ἐλληνικοῦ ὀνόματος ἀρ-

χαιοκαπῆλων ἀπόκρυψις καὶ ἐξαγωγή εἰς τὸ ἐξωτερικὸν πολυτίμων ἀρχαιοτήτων, ὅπου αὗται, πρὸς μεγίστην ἡμῶν κατάπληξιν καὶ λύπην, ἐλαφρῶ καὶ φαρισαϊκῇ τῇ συνειδήσει γίνονται δεκταὶ καὶ ἀγοράζονται καὶ πλουτίζουνσι ξένα μουσεῖα καὶ ἰδιωτικὰς συλλογὰς, ἐν πλήρει γνώσει τῶν ἀγοραζόντων καὶ ἀποδεχομένων αὐτάς, ὅτι προέρχονται ἐκ παρανόμου ἀποκρύψεως καὶ κλοπῆς καὶ ἐκ λαθραίας ἐξαγωγῆς, τῶν ὁποίων ἀδικημάτων ἐκεῖνοι γίνονται οὕτω συνεργοὶ καὶ συνένοχοι. Ἡ σημασία τῆς φροντίδος τῆς Ἑταιρείας πρὸς κατάρτισιν καὶ παρασκευὴν ἐπιστημόνων ἀρχαιολόγων, διὰ τῆς χορηγήσεως ὑποτροφιῶν πρὸς εὐρυτέρας εἰδικὰς σπουδὰς ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ εἰς τοὺς διακριθέντας νέους μύστας καὶ ζηλωτάς, εἶναι πρόδηλος καὶ δὲν χρήζει ἐξάρσεως.

Τοῦ ἀνασκαφικοῦ καὶ ἀναστηλωτικοῦ ἔργου τῆς Ἑταιρείας, ὡς καὶ τῆς περισυλλογῆς καὶ τῆς ἐν τοῖς μουσείοις ἐκθέσεως τῶν κινητῶν ἀρχαιοτήτων, συμπλήρωμα ἀπαραίτητον ἀπετέλει ἡ ἐκθεσις καὶ περιγραφὴ αὐτῶν καὶ τῶν εὐρημάτων καὶ ἡ ἐπιστημονικὴ μελέτη τούτων, δι' ἧς ἀρχῇθεν προωρίσθησαν τὰ δύο εἰδικὰ περιοδικὰ τῆς Ἑταιρείας, τὰ Πρακτικά καὶ ἡ Ἀρχαιολογικὴ Ἑφημερίς, ἅτινα ἀποτελοῦσι σπουδαιότατην καὶ πλουσιωτάτην πηγὴν τῆς ἐλληνικῆς ἀρχαιολογίας, τυγχάνοντα διεθνοῦς ἐπιστημονικῆς ἀναγνωρίσεως καὶ ἐκτιμήσεως, πρὸς δὲ τούτοις καὶ ἡ ἐκδοσις ἰδιαιτέρων ἀρχαιολογικῶν πραγματειῶν καὶ μελετῶν. Πρὸς ὑποβοήθησιν δὲ τῶν ἀρχαιολόγων καὶ τῶν φιλαρχαίων ἐν ταῖς μελέταις αὐτῶν ἡ Ἑταιρεία κατήρτισε* πλουσιωτάτην καὶ πολύτιμον εἰδικὴν ἀρχαιολογικὴν βιβλιοθήκην, περιλαμβάνουσαν νῦν περὶ τὰς 30.000 τόμων (συμπεριλαμβανομένων καὶ τῶν μικρῶν τευχῶν καὶ φυλλαδίων). Ὡς γνωστὸν δὲ ὁργανώθη καὶ ὑπάρχει ὡς παράρτημα τῆς βιβλιοθήκης ἰδιαίτερον τμήμα φωτογραφιῶν ἐκ τῶν ἀνασκαφῶν τῆς Ἑταιρείας, περιλαμβάνον νῦν περὶ τὰς 3.000, καὶ φωτογραφικῶν πλακῶν προβολῆς ἐκ τῶν γενομένων ἐν τῇ Ἑταιρείᾳ διαλέξεων ὑπὲρ τὰς 2.000.

Μέχρι τοῦ ἔτους 1899 ἡ Ἑταιρεία ἐστερεῖτο ἰδίας στέγης, περιπλανωμένη ἀπὸ οἰκίας εἰς οἰκίαν καὶ ἀπὸ γραφείου εἰς γρα-

φεῖον, ἀναμφιβόλως ἐκ φειδοῦς, ἵνα μὴ μειώσῃ τοὺς διὰ τὴν ἐκτέλεσιν ἀρχαιολογικῶν ἐργασιῶν προοριζομένους πόρους αὐτῆς. (Κατὰ τὰ τελευταῖα, πρὸ τοῦ 1899, ἔτη ἐστεγάζετο ἐν τῇ οἰκίᾳ Ἀξελοῦ ἐπὶ τῆς διασταυρώσεως τῶν ὁδῶν Σταδίου καὶ Σανταροῦζα). Ἐπειδὴ ὅμως, ἕνεκα τῆς σημαντικῆς ἐπεκτάσεως τῶν ἐργασιῶν αὐτῆς, ηὔξήθησαν καὶ αἱ διοικητικαὶ καὶ οἰκονομικαὶ ὑπηρεσίαι αὐτῆς, ἔτι δὲ ἐπλουτίσθη μέγaalως καὶ ἡ βιβλιοθήκη αὐτῆς καὶ ὁ ὄγκος τῶν δημοσιευμάτων καὶ ἄλλων ὑλικῶν αὐτῆς ἀπῆτει εὐρυχώρους ἀποθήκας διὰ τὴν ἀπόθεσιν αὐτῶν, κατέστη ἐπιτακτικῶς ἀναγκαία ἡ ἀνέγερσις ἰδίου εὐρυχώρου μεγάρου, πρὸς ἄνετον στέγασιν τῶν γραφείων τῆς διοικήσεως τῆς Ἑταιρείας, τῆς βιβλιοθήκης αὐτῆς καὶ ἀσφαλῆ ἀποθήκευσιν τῶν δημοσιευμάτων καὶ ἄλλων ὑλικῶν. Διὰ δὲ τῶν φιλοτίμων φροντίδων τοῦ τότε Διοικητικοῦ Συμβουλίου, ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ ἀειμνήστου Εἰσαγγελέως τοῦ Ἀρείου Πάγου Δημοσθένους Τζιβανοπούλου, ἀπεφασίσθη καὶ λήγοντος τοῦ 1899 συνετελέσθη ἡ ἀνέγερσις κατὰ σχέδια τῶν ἀρχιτεκτόνων Ἰω. Ἀξελοῦ καὶ Ἡλία Ἀγγελοπούλου, ἰδίου σεμνοῦ καὶ καλλιτεχνικοῦ μεγάρου διωρόφου, ἐπὶ μέρους τοῦ ἐν τῷ χώρῳ τούτῳ οἰκοπέδου, (ὅπερ ἄλλοτε ἦτο λαχανόκηπος, ἀνήκων εἰς τὴν ἰδιοκτησίαν τοῦ ἀειμνήστου μεγάλου ἐθνικοῦ εὐεργέτου Ἀνδρέου Συγγροῦ), διὰ δαπάνης δραχ. 259.863 σὺν τῷ τιμῆματι τοῦ οἰκοπέδου ἐκ δραχ. 134.531. Ἐν αὐτῷ ἐστεγάσθησαν εὐπρεπῶς καὶ ἀνέτως τὰ γραφεῖα τῶν ὑπηρεσιῶν τῆς Ἑταιρείας, ἡ βιβλιοθήκη αὐτῆς μετ' εὐρυχώρου καὶ εὐπρεποῦς ἀναγνωστηρίου, αἱ ἀποθήκαι τῶν δημοσιευμάτων καὶ τῶν ὑλικῶν, περιελήφθησαν δὲ καὶ δύο αἵθουσαι συνεδριῶν τοῦ Διοικητικοῦ Συμβουλίου καὶ τῶν Γενικῶν Συνελεύσεων τῶν ἑταίρων καὶ δημοσίων ἐπιστημονικῶν καὶ ἐκλαϊκευτικῶν ὁμιλιῶν, ἀρχαιολογικῶν καὶ ἱστορικῶν ἀρχικῶς, εἴτα δὲ καὶ περὶ ἄλλων θεμάτων. Διὰ τοῦ τρόπου τούτου συνετέλεσεν ἡ Ἑταιρεία εἰς τὴν προαγωγὴν τῆς πνευματικῆς καὶ μορφωτικῆς κινήσεως παρ' ἡμῖν.

Παρὰ τὴν αἰσιόδοξον πρόβλεψιν τοῦ τότε Διοικητικοῦ Συμβουλίου, ἣν διηρημήνευσεν ὁ Γραμματεὺς αὐτοῦ ἀείμνηστος Παναγ.

Καββαδίας, ἐν σχετικῇ ἐκθέσει του, ὅτι ἡ Ἑταιρεία εὗρεν ἐπὶ τέλους ἐν τῷ ἀνεγερθέντι μεγάρῳ στέγην «μόνιμον», δὲν εἶχον παρέλθει περὶ τὰ 25 ἔτη, καὶ ἤρξατο νὰ καταφαίνεται ὅτι τοῦτο συντόμως δὲν θὰ ἐπῆρκει πλέον καὶ δὲν θὰ ἀνταπεκρίνετο εἰς τὰς σὺν τῷ χρόνῳ σημαντικῶς αὐξηθείσας ἀνάγκας τῆς διοικήσεως τῆς Ἑταιρείας, ἔνεκα τῆς πολλαπλῆς ἐπεκτάσεως τῶν ἐργασιῶν της, ἥτις, ὡς εἰκός, συνεπῆγεν ἀναγκαίως καὶ τὴν αὐξήσιν τῶν ὑπηρεσιῶν της. Ἀνεπαρκῆς ὅλως ἐπ' ἴσης ἀπέβη καὶ ὁ χῶρος τῆς βιβλιοθήκης, ἔνεκα τοῦ μεγάλου πλουτισμοῦ αὐτῆς, καὶ τοῦ ἀναγνωστηρίου. Ἐπεδιώχθη μάλιστα τότε ἡ πρόσκτησις ἐκτάσεως 2.500 - 3.000 τετρ. τετρ. πήχων ἐκ τοῦ ἐπὶ τῶν ὁδῶν Ῥηγίλλης καὶ Β. Γεωργίου μεγάλου χώρου τοῦ Δημοσίου, διὰ τὴν ἐπ' αὐτῆς ἀνέγερσιν τοῦ μελλοντικοῦ νέου μεγάρου. Ἐὰν ἐπετυγχάνετο ἡ κτήσις τοῦ οἰκοπέδου ἐκείνου θὰ ἐξησφαλίζετο ἡ ἀρίστη λύσις τοῦ προβλήματος, ἀνεγειρομένου ἐκεῖ τοῦ μεγάρου, μακρὰν τοῦ πολυθορύβου τούτου κέντρου τῆς πόλεως, μέλλοντος νὰ ἔχῃ καὶ εὐρείαν περὶ ἑαυτὸ περιοχὴν, εἰς ἣσυχον καὶ πρόσφορον περιβάλλον, ὡς ἀρμόζει εἰς τὰ ἱερὰ τῆς σπουδῆς καὶ μελέτης. Ἐπὶ πλέον δὲ θὰ ἠδύνατο ἡ Ἑταιρεία νὰ πωλήσῃ εἴτε ἄλλως χρησιμοποίησῃ λίαν ἐπωφελῶς τὸ ἐνταῦθα πολύτιμον οἰκοπέδον. Ἀτυχῶς τὸ Ὑπουργεῖον τῶν Στρατιωτικῶν ἀντετάχθη εἰς τὴν παραχώρησιν τοῦ οἰκοπέδου, ὡς ἀναγκαιοῦντος εἰς τὰς στρατιωτικὰς ὑπηρεσίας. Μετὰ προκαταρκτικὴν μελέτην τοῦ ζητήματος κατὰ τὰ ἔτη 1949 καὶ 1950, ἐγκαταλειφθείσης τῆς σκέψεως περὶ προσωρινῆς λύσεως τοῦ ζητήματος δι' ἐπεκτάσεως τοῦ ἀνεπαρκοῦς μεγάρου ἐπὶ τοῦ ἀκαλύπτου μέρους τοῦ ἀρχικοῦ οἰκοπέδου, ἀπεφασίσθη ὑπὸ τοῦ Συμβουλίου, ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ ἀειμνήστου Ἀντωνίου Μπενάκη, κατὰ τὴν συνεδρίαν τῆς 9^{ης} Νοεμβρίου 1950, ἡ ἀνέγερσις τοῦ νέου μεγάρου ἐπὶ τοῦ χώρου τοῦ παλαιοῦ, κατεδαφιζομένου, καὶ τοῦ λοιποῦ μέρους τοῦ οἰκοπέδου καὶ ἡ ἀνάθεσις τῆς ἐκπονήσεως τῶν ἀρχιτεκτονικῶν σχεδίων εἰς τὸν ἀρχιτέκτονα κ. Ἰωάννην Ἀ. Ἀντωνιάδην, ἐν συνεργασίᾳ μετὰ τοῦ τότε Γραμματέως καὶ ψυχῆς τῆς Ἑταιρείας ἀειμνήστου Γεωργίου Π. Οἰκονόμου, τῶν φώτων καὶ πολυτίμων ὑπηρεσιῶν τοῦ ὁποίου δυστυχῶς

προώρως ἐστερήθησαν ἢ τε Ἑταιρεία καὶ ἡ Ἀκαδημία. Ἐπαναληφθεῖσα πρότασις κατὰ τὴν συνεδρίαν τῆς 9^{ης} Ἰουλίου 1951 περὶ ἀναθεωρήσεως τῆς προηγουμένης ἀποφάσεως καὶ ἀνεγέρσεως τοῦ νέου μεγάρου ἀλλαχοῦ, ἐν προσφορωτέρῳ τόπῳ καὶ περιβάλλοντι, δὲν ἐγένετο δεκτὴ ὑπὸ τοῦ Συμβουλίου, ἐμμείναντος εἰς τὴν προτέραν του ἀπόφασιν. Τὰ καταρτισθέντα σχέδια, ὑποβληθέντα ὑπὸ τὴν κρίσιν τοῦ Διοικητικοῦ Συμβουλίου, ἐτροποποιήθησαν ἐν τισι καὶ συνεπληρώθησαν κατὰ τὰς ὑποδείξεις τοῦ νέου Γραμματέως, ἀρχαιολόγου καὶ ἀρχιτέκτονος, καθηγητοῦ κ. Ἀναστασίου Ὁρλάνδου. Εἰδικώτερον εἰς τὸν κ. Ὁρλάνδον ὀφείλονται τὰ ἐξῆς ἀρχιτεκτονικὰ σημεῖα καὶ μέρη τοῦ μεγάρου: ἡ ἀρχιτεκτονικὴ διαμόρφωσις καὶ ἡ ἐγχρωμος διακόσμησις τοῦ προστώου τῆς εἰσόδου, ὡς καὶ τὰ διακοσμητικὰ θέματα τῆς ὀρειχαλκίνης θύρας αὐτῆς· τὰ εἰς φυσικὸν μέγεθος σχέδια τῶν ἐπικράνων καὶ τοῦ θριγκοῦ τῶν ἐξωτερικῶν ὀψεων· τὸ στηθαῖον τοῦ ἐξώστου καὶ τὰ κιονόκρανα τῶν πεσσῶν τῆς μεγάλης αἰθούσης τῶν διαλέξεων· οἱ ἰωνικοὶ κίονες τῆς βιβλιοθήκης· τὰ στηθαῖα τῶν κλιμάκων ἀνόδου κ.λ.π.

Ὁ ὑψηλὸς σκοπὸς καὶ ἡ μακρὰ καὶ ἔνδοξος ἱστορία τῆς Ἑταιρείας, ἔτι δὲ καὶ ἡ γειτνίασις τοῦ μεγάρου πρὸς τὰ ἄλλα ἐπὶ τῆς αὐτῆς ὁδοῦ ὑπάρχοντα λαμπρὰ καὶ κλασσικοῦ ρυθμοῦ μέγαρα τῆς Ἀκαδημίας, τοῦ Πανεπιστημίου, τῆς Βιβλιοθήκης καὶ ἄλλα, ἐπέβαλλον τὴν διαμόρφωσιν τῶν προσόψεων καὶ αὐτοῦ ὁμοίως εἰς κλασσικὸν ρυθμὸν λιτὸν καὶ τὴν λαμπρὰν ἐμφάνισιν αὐτῶν διὰ πλουσίας ὀρθομαρμαρώσεως. Θεωροῦντες δὲ νῦν τὸ καλλιμάγμαρον καὶ μεγαλοπρεπὲς μέγαρον, δυνάμεθα, νομίζω, νὰ εἴπωμεν ὅτι τὸ ἐπιδιωκόμενον ἀποτέλεσμα ἐπετεύχθη, ὅτι ἰδρύθη μέγαρον ἀντάξιον τῆς Ἑταιρείας, τοῦ ὑψηλοῦ ἐθνικοῦ σκοποῦ καὶ τῆς ἐνδόξου ἱστορίας τῆς καὶ ἀληθὲς κόσμημα τῆς πόλεως. Οὐδόλως θὰ ἦτο ἄπορον ἐὰν ὑπάρξουν καὶ οἱ διαφωνοῦντες, διότι τοῦτο ἀκριβῶς εἶναι ἐκ τῶν κυριωτέρων διακριτικῶν γνωρισμάτων ἡμῶν τῶν νεωτέρων Ἑλλήνων, καὶ οὐδὲν παρ' ἡμῖν δύναται νὰ ὑπάρξῃ τὸ πάντῃ ἄψογον. Ὡς εἶπε δὲ καὶ ὁ Σωκράτης «οὐ πάνυ γε ῥαδίον ἐστὶν εὐρεῖν ἔργον, ἐφ' ᾧ οὐκ ἂν τις αἰτίαν ἔχοι. Χαλεπὸν γάρ οὕτω

τι ποιῆσαι, ὥστε μηδὲν ἀμαρτεῖν». Καὶ ἂν δὲν ἦναι αὐστηρὸν νὰ συμπληρώσω τὴν ῥῆσιν τοῦ θείου φιλοσόφου, «χαλεπὸν δὲ καὶ ἀναμαρτήτως τι ποιήσαντα μὴ ἀγνώμονι κριτῇ περιτυχεῖν».

Περὶ τὴν ἐσωτερικὴν περιγραφὴν τοῦ μεγάρου δὲν θὰ ἀσχοληθῶ, διότι τοῦτο δύνασθε νὰ ἐπισκοπήσητε ἀνέτως καὶ σήμερον καὶ ἄλλοτε. Ἐλπίζομεν, ὅτι ἐπὶ μακρὰν χρονικὴν περίοδον τοῦτο θὰ ἐπαρκέσῃ εἰς τὴν ἐξυπηρέτησιν τῶν ἀναγκῶν τῆς Ἑταιρείας, ὅσονδήποτε καὶ ἂν αὗται εὐτυχῶς αὐξηθῶσιν.

Ἡ ἀνοικοδόμησις ἀπῆρτε μακρὸν χρόνον, πενταετίαν σχεδόν, καὶ τοῦτο ἔνθεν μὲν ἔνεκα τῆς μετ' ἰδιαιτέρας προσοχῆς καὶ ἐπιμελείας ἐκτελέσεως τοῦ ἔργου καὶ τῆς ἐνίοτε ἐπιγενομένης τροποποιήσεως λεπτομερειῶν τινων τῶν ἀρχικῶν σχεδίων, ἔνθεν δὲ ἔνεκα τῆς ἀνάγκης τῆς ἐκπληρώσεως διαφόρων διατυπώσεων καὶ τῆς προβολῆς ἐν τισιν ἀντιρρήσεων ὑπὸ τῶν ἀρμοδίων δημοσίων ὑπηρεσιῶν. Τινὲς τῶν ἀντιρρήσεων τούτων εἶχον ἴσως ὑπὲρ ἑαυτῶν ἀσαφῆ τινα νομικὴν διάταξιν, ἀλλὰ νομίζω ὅτι δὲν εἶχον λογικὴν ὑποστήριξιν. Οὕτω π.χ. ἡ κατασκευὴ τῆς αἰθούσης ταύτης διαλέξεων, ἐν ἣ ἐύρισκόμεθα, καθυστέρησεν ἐπὶ δέκα σχεδὸν μῆνας ἔνεκα τῆς ἐξῆς προβληθείσης ἀντιρρήσεως. Κατὰ τὰ ἄρθρα 1 καὶ 10 τοῦ διὰ τοῦ ἀπὸ 24 Ἰουλίου/12 Σεπτεμβρίου 1949 β. διατάγματος ἐγκριθέντος «Κανονισμοῦ θεάτρων, κινηματογράφων κ.λ.π.» ἀπαγορεύεται ἡ ἐγκατάστασις ἐστεγασμένης σκηνῆς θεάτρου, κινηματογράφου, αἰθούσης διαλέξεων, συναυλιῶν κ.λ.π. εἰς ἀπόστασιν ἐλάσσονα τῶν 100 μέτρων ἀπὸ ναῶν καὶ νοσοκομείων. Ἐπὶ τῇ βάσει τῆς διατάξεως ταύτης ἡ ἀρμοδία Ὑπηρεσία (τὸ πρωτοβάθμιον Συμβούλιον κινηματογράφων καὶ θεάτρων) ἡρνήθη τὴν χορήγησιν τῆς νομίμου ἀδείας διὰ τὴν κατασκευὴν τῆς αἰθούσης ταύτης, διότι ἡ ἀπόστασις ταύτης ἀπὸ τοῦ ἔναντι κειμένου ἱεροῦ ναοῦ τοῦ «Ἀγίου Διονυσίου τοῦ Ἀρεοπαγίτου» τῶν Καθολικῶν εἶναι ἐλάσσων τῶν 100 μέτρων. Εἰς μάτην ἡ Ἑταιρεία ἐπεκαλεῖτο, ὅτι κατὰ τὴν λογικὴν αὐτῆς ἐρμηνείαν ἡ διάταξις ἀφορᾷ εἰς αἰθούσας συγκεντρώσεως τοῦ κοινοῦ, ἀπαδούσης εἰς τὴν ἱεροπρέπειαν ἱεροῦ τινος ναοῦ ἢ δυναμένης νὰ διαταράξῃ τὴν ἡσυχίαν πλησίον κειμένου νοσοκομείου. Ἀλλὰ

τοιούτῳ τι ἀπεκλείετο ἀπολύτως νὰ συμβῇ ἐπὶ τῆς αἰθούσης ταύτης διαλέξων ἐπιστημονικῶν καὶ μορφωτικῶν, καθ' ὃν τρόπον μάλιστα ἔμελλεν αὕτη νὰ κατασκευασθῇ, ὥς οὐδέποτε συνέβη καὶ ἐν τῷ παρελθόντι, ἐπὶ 50 ἔτη, ἀπὸ τοῦ 1899 μέχρι τοῦ 1951, κατὰ τὴν πρὸς τοιοῦτον σκοπὸν χρῆσιν τῆς αἰθούσης διαλέξων τοῦ παλαιοῦ μεγάρου. Κατὰ σύμπτωσιν δὲ καὶ αἱ ἄλλαι ὑπάρχουσαι ἐν Ἀθήναις αἰθούσαι διαλέξων τοῦ «Φιλολογικοῦ Συλλόγου Παρνασσοῦ», τῆς «Ἑταιρείας τῶν Φίλων τοῦ Λαοῦ» καὶ τοῦ «Συλλόγου τῶν Ἑμποροῦπαλλήλων» κεῖνται ἐγγύτατα ναῶν, ὁμοίως δὲ καὶ τὸ Ἑθνικὸν Θέατρον καὶ ἡ Λυρικὴ Σκηνή. Μετὰ ἐπανειλημμένας διαμαρτυρίας τῆς Ἑταιρείας καὶ τελικῶς κατόπιν προσφυγῆς εἰς τὸ δευτεροβάθμιον Συμβούλιον κινηματογράφων καὶ θεάτρων, ἐπετεύχθη ἐπὶ τέλους ἡ χορήγησις τῆς ἀδείας, ἀλλὰ μετὰ δεκάμηνον σχεδὸν καθυστέρησιν τοῦ ἔργου. Ἰκανοποιῶν εὖλογον περιέργειαν πολλῶν ἐξ ὑμῶν, ἐπισημειῶ ὅτι ἡ δαπάνη τῆς οἰκοδομῆς τοῦ μεγάρου ἀνῆλθεν εἰς 16.000.000 περίπου δραχμῶν.

Ἐπὶ τούτοις ἐκφράζομεν τὰς θερμὰς ἡμῶν εὐχαριστίας πρὸς τὸν ἐκπονήσαντα τὰ σχέδια τοῦ μεγάρου καὶ ἐπιβλέψαντα ἐπὶ τὴν ἐκτέλεσιν αὐτῶν ῥηθέντα ἀρχιτέκτονα κ. Ἰωάννην Ἀντωνιάδην, πρὸς τὸν ἐπιβλέψαντα τὴν οἰκοδομὴν τοῦ μεγάρου ἀπὸ μηχανικῆς ἐπόψεως μηχανικὸν κ. Γεώργιον Σολομωνίδην καὶ πρὸς τὸν ἐκτέλεσαντα τὸ ἔργον μηχανικὸν-ἐργολήπτην κ. Γεώργιον Πρωτοπαπᾶν, οἵτινες πάντες μετὰ πολλῆς ἐπιμελείας καὶ ζήλου ἐξετέλεσαν ἕκαστος τὰ ἑαυτοῦ καθήκοντα. Ὡσαύτως ὁμολογοῦμεν πλείστας χάριτας πρὸς τὸν Γραμματέα τῆς Ἑταιρείας καὶ βαθὺν μύστην τῆς ἀρχαίας τέχνης καὶ δὴ καὶ τῆς ἀρχιτεκτονικῆς κ. Ἀναστάσιον Ὁρλάνδον διὰ τὴν μετ' ἀληθοῦς ἀφοσιώσεως καὶ δι' ἀόκνων φροντίδων πολύτιμον καὶ ἀφιλοκερδῆ συμβολὴν αὐτοῦ εἰς τε τὴν συμπλήρωσιν τῶν ἀρχιτεκτονικῶν σχεδίων καὶ εἰς τὴν συνεχῇ καὶ προσεκτικὴν παρακολούθησιν τῆς ἐκτελέσεως τοῦ ἔργου μέχρι καὶ τῶν μικροτέρων λεπτομερειῶν καὶ γενικῶς εἰς τὴν καλλιτεχνικὴν καὶ μεγαλοπρεπῆ ἐμφάνισιν τοῦ μεγάρου. Ἐπίσης ἐκφράζομεν θερμὰς εὐχαριστίας καὶ πρὸς τὸν Ἀντιπρόεδρον τοῦ Διοικ. Συμβουλίου

κ. Γεώργιον Βέλτσον διὰ τὴν ἄοκνον παρακολούθησιν τῶν ἐργασιῶν τῆς ἀνεγέρσεως τοῦ μεγάρου καὶ τὰς φροντίδας τῆς ἐπιπλώσεως αὐτοῦ, πρὸς τὸν Σύμβουλον καθηγητὴν κ. Δημήτριον Εὐαγγελίδην, προθύμως παρασχόντα τὴν πεφωτισμένην γνώμην αὐτοῦ ἐπὶ τῶν αἰσθητικῆς φύσεως ζητημάτων καὶ πρὸς πάντα ἄλλον ὁπωσδήποτε συντελέσαντα εἰς τὴν καλὴν ἐκτέλεσιν τῶν ἐπὶ μέρους ἐργασιῶν καὶ τοῦ ὅλου ἔργου.

Τὰ διαληφθέντα πολλαπλᾶ ἔργα τῆς Ἑταιρείας — σκαφικαὶ ἔρευναι, ἀναστηλώσεις μνημείων, ἴδρυσις μουσείων, ἐκδόσις τῶν περιοδικῶν καὶ ἄλλων ἐπιστημονικῶν δημοσιευμάτων — ἀντιστοιχοῦντα εἰς ἐπ' ἴσης πολλαπλᾶ καθήκοντα αὐτῆς πρὸς τὸ Ἕθνος καὶ τὴν ἑλληνικὴν ἀρχαιολογίαν, ἀπῆτουν καὶ ἀπαιτοῦσιν, ὥς εἶναι εὐνόητον, καὶ μεγάλας δαπάνας, διὰ τὴν ἐξεύρεσιν τῶν ὁποίων ὠφείλεν ἡ Ἑταιρεία συνεχῶς, μέχρι πρό τινων ἐτῶν, νὰ παλαίῃ, εἰς τὰς δυσχερείας δὲ ταύτας, ὥς ἐπ' ἴσης εἶναι ὡσαύτως αὐτονόητον, προσετίθεντο ἐκάστοτε καὶ ἄλλαι ποικίλης φύσεως. Θὰ ἦτο λίαν δυσχερές, παρὰ πᾶσαν αἰσιόδοξον ἀντίθετον πρόβλεψιν καὶ προσδοκίαν, νὰ καλυφθῶσι πᾶσαι αἱ δαπάναι αὗται ἐκ τῶν συνδρομῶν τῶν ἐταίρων καὶ ἐκ τῆς προσόδου τῆς μικρᾶς περιουσίας τῆς. Εὐτυχῶς ὅμως, ὑπὸ τὸ κράτος τοῦ προκληθέντος φιλαρχαίου ἐνθουσιασμοῦ, ἔσπευσαν νὰ προσέλθωσιν εἰς οἰκονομικὴν ἐπικουρίαν τῆς Ἑταιρείας πολλοὶ Ἕλληνες, ἰδίᾳ ἐκ τῶν ἐν τῷ ἐξωτερικῷ ἐγκατεστημένων, καὶ ξένοι φιλόρχαιοι καὶ φιλέλληνες, οἵτινες δι' ἀθρόων συγκινητικῶν δωρεῶν καὶ προσφορῶν πρὸς τὴν Ἀρχαιολογικὴν Ἑταιρείαν, καθὼς καὶ πρὸς τὴν Φιλεκπαιδευτικὴν καὶ τὸ Πανεπιστήμιον, ἔδειξαν ἐμπράκτως τοὺς θησαυροὺς τῆς καρδίας των καὶ τὰ εὐγενῆ πατριωτικὰ των αἰσθήματα, διὰ τὰς ὁποίας προσφορὰς καὶ ἐκδηλώσεις των τὸ Ἕθνος ἔχει δικαίωμα νὰ σεμνύνηται, ἀλλὰ καὶ καθῆκον νὰ τιμᾷ τὴν σεπτὴν μνήμην αὐτῶν.

Τῷ 1874 ἀνεκουφίσθη πῶς τότε οἰκονομικῶς ἡ Ἑταιρεία διὰ τοῦ τότε τοῦ πρῶτον ἐκδοθέντος ὑπ' αὐτῆς λαχείου ὑπὲρ τῶν ἀρχαιοτήτων, τῇ συνεργίᾳ τοῦ φιλαρχαίου Λακεδαιμονίου Ὑπουργοῦ τῆς Παιδείας Ἰωάννου Βαλασοπούλου, ὅστις καὶ ἐν ἄλλοις ἐπικουρος

τῆς Ἑταιρείας γενόμενος, συνέπραξε πλεῖστον ὅσον καὶ ὑπὲρ εὐοδώσεως τοῦ λαχείου τούτου, ἐν ὧσφ ἦτο ὑπουργός. Παρὰ δὲ τὰς προβληθείσας ἀρχικῶς ἀντιρρήσεις καὶ τοὺς εὐλόγους ἐνδοιασμοὺς περὶ τοῦ ἠθικῶς ἐπιτρεπτοῦ τοιούτων πόρων, ἡ κοινὴ γνώμη, ἀποβλέπουσα εἰς τὴν δι' αὐτοῦ ἐξυπηρέτησιν τοῦ ἐπιδιωκομένου σπουδαίου καὶ ἐθνικοῦ σκοποῦ, ἠνέχθη καὶ ἐνέκρινε τὸ λαχεῖον τοῦτο. Βραδύτερον δὲ διὰ τοῦ ἐπὶ τοῦ ἀειμνήστου Χαριλάου Τρικούπη ἐκδοθέντος νόμου ΛΧΛ' τῆς 30^{ης} Δεκεμβρίου 1887, τὸ λαχεῖον τοῦτο τῆς Ἑταιρείας ἐγένετο προνομιοῦχον, καταργηθείσης καὶ ἀπαγορευθείσης τῆς ἐντὸς τοῦ Κράτους ἐκδόσεως καὶ κυκλοφορίας παντὸς ἄλλου λαχείου. Ἡ κατάστασις αὕτη ἐξηκολούθησεν ὕφιστα μέρη μέχρι τοῦ ἔτους 1904, ὅτε διὰ τοῦ ἐκδοθέντος νόμου ΓΚΛ' καθωρίσθη καὶ ἴδιον λαχεῖον ὑπὲρ τοῦ Ἐθνικοῦ Στόλου. Μετ' ὀλίγον δὲ διὰ τοῦ νόμου ΓΝΖ' τῆς 7/9 Ἰουλίου 1905 ἀμφοτέρω τὰ λαχεῖα ταῦτα, τὸ τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας καὶ τὸ τοῦ Ἐθνικοῦ Στόλου συνεχωνεύθησαν εἰς ἓν κοινὸν «Λαχεῖον ὑπὲρ τοῦ Ἐθνικοῦ Στόλου καὶ τῶν Ἀρχαιοτήτων τῆς Ἑλλάδος». Ἐκτοτε ἐξεδόθησαν ἀλλεπάλληλοι νόμοι ῥυθμίζοντες τὰ τοῦ λαχείου, διαιεσθέντος βραδύτερον εἰς τὰ νῦν ὑπάρχοντα δύο κρατικὰ λαχεῖα, τὸ Ἐθνικὸν καὶ τὸ Λαϊκόν, εἰς τὰ ἔσοδα τῶν ὁποίων ὠρίσθη νὰ μετέχῃ καὶ ἡ ιδρύτρια τοῦ ἀρχικοῦ λαχείου Ἀρχαιολογικὴ Ἑταιρεία. Τὸ ποσοστὸν τῆς συμμετοχῆς αὐτῆς διαφόρως ἐκάστοτε καὶ οὐχὶ πάντοτε δικαίως ἐν τῷ μεταξὺ ὀριζόμενον, καθωρίσθη τῷ 1934 διὰ τοῦ νόμου 6079 δικαιότερον, ἀναγνωρισθέντος ὅτι τὸ παρεχόμενον χρηματικὸν ποσὸν ἀποτελεῖ κατ' ἀκρίβειαν οὐχὶ χορηγίαν, ἀλλ' ἀπόδοσιν ὀφειλομένου τῇ Ἑταιρείᾳ μεριδίου. Ἐκτοτε οἱ ῥυθμίζοντες τὰ τῶν ἀνωτέρω λαχείων νόμοι ὁμιλοῦσι περὶ ἀποδόσεως εἰς τὴν Ἑταιρείαν ποσοστῶν ἐκ τῶν προσόδων ἐκείνων, ὑπονοουμένου οὕτω τοῦ δικαιώματος αὐτῆς ἐπὶ τούτων. Ἀτυχῶς τῷ 1954 τὸ ποσοστὸν τοῦτο ἐμειώθη εἰς 12⁰/₁₀₀ καὶ τὸ χεῖρον, ὠρίσθη ὅτι δὲν δύναται νὰ ὑπερβαίῃ ἐν συνόλῳ τὰ τέσσαρα ἑκατομύρια δραχμῶν.

Ἐὰν ἐγένετο διεξοδικώτερόν πως λόγος περὶ τοῦ λαχείου,

τοῦτο ὀφείλεται εἰς τὸ ὅτι ἡ ἐξ αὐτοῦ πρόσδοδος τῆς Ἑταιρείας εἶναι ἡ κυριωτάτη καὶ ἐξ αὐτῆς ἡρτηται ἡ ἔκτασις τῶν ἐκτελουμένων ὑπὸ τῆς Ἑταιρείας ἔργων. Ὅσον περισσότερα εἶναι τὰ εἰς τὴν διάθεσιν τῆς Ἑταιρείας οἰκονομικὰ μέσα, τόσον εὐρύτερον δύναται αὕτη νὰ προβαίνει εἰς τὰς πολλαπλᾶς ἀρχαιολογικὰς ἐργασίας αὐτῆς, καὶ δὴ εἰς ἀνασκαφάς, εἰς ἀναστηλώσεις ἀρχαίων καὶ μεσαιωνικῶν μνημείων, εἰς συντήρησιν αὐτῶν, εἰς ἱδρυσιν καὶ ἐπισκευὴν ἀρχαιολογικῶν μουσείων, εἰς ἀγορὰς ἢ ἀπαλλοτριώσεις ἀρχαιολογικῶν χώρων, εἰς τὸν πλουτισμὸν τῆς βιβλιοθήκης αὐτῆς, πρὸς παρακολούθησιν τῆς διεθνοῦς ἐπιστημονικῆς κινήσεως, εἰς τὴν ἐπιτακτικῶς ἐπιβαλλομένην τακτικὴν καὶ ἀπρόσκοπτον ἔκδοσιν τῶν δύο περιοδικῶν αὐτῆς, τῶν Πρακτικῶν καὶ τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἐφημερίδος καὶ ἄλλων ἐπιστημονικῶν δημοσιευμάτων, καὶ νὰ ἐπαρκῇ εἰς τὰς ἄλλας ἀνάγκας καὶ ὑποχρεώσεις αὐτῆς. Ἐὰν δὲν παρασχεθῶσι τῇ Ἑταιρείᾳ ἀμείωτα τὰ ἀπαιτούμενα οἰκονομικὰ μέσα τὸ μὲν ἐντεῦθεν ὕλικὸν ὄφελος τοῦ Δημοσίου θὰ ᾔηται ἀσημαντον, σημαντικωτάτη ὅμως ἡ ἐπιστημονικὴ καὶ ἡθικὴ ζημία τῆς Πατρίδος ἡμῶν.

Διὰ τῶν πολυτιμοτάτων ὑπηρεσιῶν, αἷς προσήνεγκεν εἰς τὸ Ἕθνος καὶ τὴν ἐλληνικὴν ἀρχαιολογίαν ἡ γεραρὰ Ἀρχαιολογικὴ Ἑταιρεία, ἀποκαλύπτουσα καὶ μελετῶσα τὰ ἀρχαῖα μνημεῖα, τὰ ἀπτὰ αὐτὰ τεκμήρια τοῦ ἑξαισίου ἐκείνου καὶ ἐκθαμβωτικοῦ θαύματος, ὅπερ καλεῖται ἐλληνικὴ τέχνη καὶ ἐλληνικὸς πολιτισμός, ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ προσδοκᾷ τὴν πρέπουσαν καὶ ὀφειλομένην ἐπικουρίαν τῆς Πολιτείας πρὸς ἀπρόσκοπτον συνέχισιν τοῦ ἐθνικοῦ ἔργου αὐτῆς. Παρὰ δὲ τοὺς ἐπισωρευθέντας ἐπὶ τῶν ὥμων αὐτῆς 120 μέχρι τοῦδε ὅλους ἐνιαυτούς, αἰσθανομένη ὡς τοῦ αἵετοῦ ἀνακαινιζομένην τὴν νεότητα αὐτῆς, θὰ συνεχίσῃ, Θεία συνάρσει, μετὰ τοῦ αὐτοῦ, ὡς μέχρι τοῦδε, ἱεροῦ ζήλου καὶ ἐνθουσιασμοῦ τὴν μεγάλην ἀποστολὴν αὐτῆς εἰς δόξαν τοῦ Ἕθνους ἡμῶν.

ΕΚΘΕΣΙΣ*

ΤΟΥ ΓΡΑΜΜΑΤΕΩΣ ΤΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ ΑΥΤΗΣ ΚΑΤΑ ΤΟ ΕΤΟΣ 1957

Ἀγαπητοὶ Ἑταῖροι, Κυρίαι καὶ Κύριοι,

Πρὸ πάσης λογοδοσίας, κατ' ἔθιμον ἀπὸ μακροῦ ἐπικρατῆσαν ἀλλὰ καὶ κατ' ἐπιβεβλημένον καθῆκον, θὰ στρέψωμεν καὶ ἐφέτος εὐλαβῇ τὴν σκέψιν πρὸς τοὺς ἐκλιπόντας ἐταίρους καὶ συναδέλφους, τοὺς πιστῶς ἀφοσιωθέντας εἰς τὸν σκοπὸν τῆς Ἑταιρείας καὶ εἰς τὴν θεραπείαν τῆς εὐγενεστάτης ἐπιστήμης τῆς ἀρχαιολογίας. Ὁ κατάλογός των εἶναι ἐφέτος, δυστυχῶς, ἀρκετὰ μακρός.

Ἐκ τῶν ξένων αὐτῆς ἐταίρων ἀπώλεσεν ἡ Ἑταιρεία τὸν ἐπίτιμον αὐτῆς σύμβουλον, Καθηγητὴν ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ τῆς Lyon καὶ μέλος τῆς Γαλλικῆς Ἀκαδημίας τῶν Ἐπιγραφῶν Κάρολον Dugas.

Ὁ Dugas ὑπῆρξε διακεκριμένος ἐρευνητὴς τῆς ἀρχαίας ἐλληνικῆς ἀγγειογραφίας, περὶ τὴν ὁποίαν ἡσχολήθη ἤδη ἀπὸ τοῦ 1911, ὅτε διετέλει μέλος τῆς ἐν Ἀθήναις Γαλλικῆς Ἀρχαιολογι-

---

* Τῆς Ἐκθέσεως δημοσιεύεται ἐνταῦθα μόνον τὸ σχετικὸν πρὸς τοὺς ἐκλιπόντας ἐταίρους καὶ συναδέλφους μέρος καθόσον τὸ ὑπόλοιπον, ἥτοι τὸ ἀνασκαφικόν, ἀναστηλωτικὸν κλπ. ἔργον τῆς Ἑταιρείας, περιλαμβάνεται εἰς τὰς κατωτέρω δημοσιευομένας ἐπὶ μέρους ἐκθέσεις τῶν ἐνεργησάντων ἀνασκαφάς, ἀναστηλώσεις κλπ.

κῆς Σχολῆς. Ἡ Κυκλαδικὴ Κεραμεικὴ τοῦ ἦν ἐξέδωκε τὸ 1925 καὶ ἡ εἰδικωτέρα εἰς 4 ὀγκώδεις τόμους τῆς Exploration Archéologique de Délos δημοσίευσις τῶν ἀγγείων τῆς Δήλου, κατὰ μέγα μέρος ἀποκλειστικῶς ἰδική του, πρόκειται μαρτύρια τρανὰ τῆς περὶ τὴν ἀγγειολογίαν ἐμβριθείας τοῦ σοφοῦ Γαλάτου ἐπιστήμονος. Πλὴν δὲ τῶν κυκλαδικῶν ἀγγείων καὶ ἡ ἐρυθρόμορφος ἀττική ἀγγειογραφία ἀπασχόλησεν ἐπίσης τὸν Dugas εἰς πλῆθος ἄρθρων τοῦ δημοσιευθέντων εἰς περιοδικὰ καὶ ἄλλα δημοσιεύματα. Οὐχ ἦπτον δὲ σοβαρὰ εἶναι καὶ ἡ περὶ τοῦ ἐν Τεγέα ἱεροῦ τῆς Ἀλέας Ἀθηνᾶς πραγματεία αὐτοῦ, δι' ἧς ἀπεδείχθη καὶ τῆς ἀρχιτεκτονικῆς μάλιστα δὲ τῆς γλυπτικῆς ἐγκρατέστατος γνώστης.

Ἄλλ' ὁ Dugas δὲν ὑπῆρξε μόνον τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς τέχνης λάτρης· ἐπέδειξεν ὡσαύτως εἰλικρινῆ στοργὴν καὶ πρὸς τὴν νεωτέραν Ἑλλάδα, γενόμενος ὑποστηρικτὴς καὶ ἐμψυχωτὴς τῆς ἐν Γαλλίᾳ φιλελληνικῆς κινήσεως. Ἡ ἡμετέρα Ἑταιρεία θὰ διατηρήσῃ ἄσβεστον τὴν ἀνάμνησιν τοῦ μελιχίου καὶ ἐξαιρέτου τούτου ἀνθρώπου καὶ ἐπιστήμονος.

Ὁγδοηκοντούτης περίπου, ἀλλὰ πνευματικῶς ἀκμαῖος καὶ παραγωγικὸς ἀπέθανε πρὶ τινῶν μηνῶν ἐκ καρδιακῆς προσβολῆς ἐν Ἀθήναις ὁ ἐπὶ μακρὰν σειρὰν ἐτῶν διατελέσας Διευθυντὴς τῆς ἐν Ἀθήναις Βρετανικῆς Ἀρχαιολογικῆς Σχολῆς, ἐπ' ἐσχάτων δὲ καθηγητὴς τῆς ἀρχαιολογίας ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ Ἀλεξανδρείας, ἡμῶν δ' ἐπίτιμος ἐταῖρος Alan John Bayard Wace.

Κυρία ἐνασχόλησις τοῦ Wace ὑπῆρξεν ἡ προϊστορικὴ ἀρχαιολογία, ἣν καὶ μεγάλως προήγαγεν, ἐνεργήσας ἀνασκαφὰς εἰς πλείστα σημεῖα τῆς Ἑλλάδος καὶ δημοσιεύσας πολλὰ σχετικὰ συγγράμματα, ἀρχῆς γενομένης ἀπὸ τῆς προϊστορικῆς Θεσσαλίας, ἣν ἐξέδωκεν ἀπὸ κοινοῦ μετὰ τοῦ Thompson.

Ἀναλαβὼν ἀπὸ τοῦ 1920 τὴν συμπλήρωσιν τῆς ἀνασκαφῆς τῶν Μυκηνῶν, ἦν τόσον λαμπρῶς εἶχε διεξαγάγει παλαιότερον, ἐντολῇ τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας, ὁ ἀείμνηστος Τσουντας, ἡσχολήθη περὶ αὐτὴν μέχρι τῶν τελευταίων τοῦ ἡμερῶν, προλαβὼν εὖ-

τυχῶς καὶ νὰ ἐκδώσῃ πρὸ δετίας περισπούδαστον σύγγραμμα περὶ τῶν πορισμάτων τῶν νεωτέρων ἐρευνῶν του εἰς τὸ ἀνάκτορον ἰδίᾳ καὶ τοὺς τάφους τῶν πολυχρύσων Μυκηνῶν.

Σημαντικὴν ἐπίσης συμβολὴν του εἰς τὴν προῖστορικὴν ἀρχαιολογίαν ἀπετέλεσε καὶ ἡ μετὰ τοῦ Blegen δημοσιευθεῖσα μελέτη τοῦ Wace, δι' ἧς καθωρίσθη καὶ διεκρίθη τῆς ὑστερομινωικῆς ἢ ὑστεροελλαδικῆς περιόδου. Μὴ νομισθῇ ἐν τούτοις ὅτι ὁ Wace περιωρίσθη ἀποκλειστικῶς εἰς τὴν προῖστορικὴν ἀρχαιολογίαν· διότι καὶ ἄλλων διαφορωτάτων περιόδων θεμάτων ἐγένετο ἐξαιρετος ἐρμηνευτής, μὴδ' αὐτῆς τῆς λαϊκῆς τέχνης τῆς Δωδεκανήσου ἐξαιρουμένης, κεντήματα τῆς ὁποίας ἐδημοσίευσεν εἰς τὸ Burlington Magazine.

Γενικῶς εἰπεῖν τὸ ὅλον ἔργον τοῦ Wace, ἐν τῇ ἀναπτύξει ἰδίᾳ τῆς προῖστορικῆς ἀρχαιολογίας, ἀποτελεῖ σημαντικώτατον σταθμόν, ὅστις θὰ παραμείνῃ πάντοτε συνδεδεμένος πρὸς τὸ ὄνομά του.

Ἐκ δὲ τῶν ἡμετέρων ἀπώλεσεν ἡ Ἑταιρεία τῶν ἀπὸ πολλῶν ἐτῶν πολύτιμον αὐτῆς Σύμβουλον καὶ συνεργάτην Γεώργιον Μπαλῆν, ἀκαδημαϊκὸν καὶ ὁμότιμον καθηγητὴν τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν.

Διακριθεὶς ἤδη ἀπὸ νεαρᾶς ἡλικίας δι' εὐστόχων νομικῶν διατριβῶν, εἵλκυσεν ὁ Μπαλῆς ἀμέριστον τὴν ἐκτίμησιν τοῦ δικηγορικοῦ κόσμου τῆς πρωτευούσης, ὅστις καὶ ἐπανειλημμένως, ἀπὸ τοῦ 1929, ἀνέδειξεν αὐτὸν πρόεδρον τοῦ Συλλόγου του. Ἀφ' ἐτέρου αἱ πολλαὶ καὶ περισπούδαστοι νομικαὶ μελέται του, ἡ περὶ κληρονομικοῦ δικαίου πραγματεία του καὶ ἡ ἐξόχως γόνιμος συμβολή του εἰς τὴν σύνταξιν τοῦ νέου Ἀστικοῦ Κώδικος, ἀπέδειξαν αὐτὸν ἐγκρατέστατον νομοδιδάσκαλον καὶ ἐξαιρετοῦ μορφώσεως καὶ ὀξυνοίας ἐπιστήμονα, νομικὴν κορυφὴν ἐν ἐνὶ λόγῳ, τῆς ὁποίας τὸ κῦρος παρέμεινεν ἀκέραιον μέχρι τέλους τοῦ βίου του. Παράλληλος δὲ πρὸς τὴν συγγραφικὴν ὑπῆρξε καὶ ἡ κοινωνικὴ δραστηριότης

τοῦ ἀνδρός, πλαισιουμένη ὑπὸ ἐξαιρέτου ἡθους, εὐθύτητος καὶ χρηστότητος χαρακτῆρος. Διὰ τοῦτο καὶ ἡ μνήμη αὐτοῦ θὰ παραμείνῃ ἐπὶ μακρὸν προσφιλὴς ἐν τῇ Ἀρχαιολογικῇ Ἑταιρείᾳ εἰς τὴν ἐπιτυχίαν τοῦ ἔργου τῆς ὁποίας τὰ μάλιστα συνέβαλε διὰ τῶν θετικῶν καὶ σωφρόνων νομικῶν συμβουλῶν του.

Μεταξὺ τῶν ἐκλιπόντων φιλαρχαίων ἡμῶν ἐταίρων ἐξέχουσαν θέσιν κατέχει καὶ ὁ ὁμότιμος καθηγητὴς τῆς Χημείας ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ Ἀθηνῶν καὶ Ἀκαδημαϊκὸς Κωνσταντῖνος Ζέγγελης, ὅστις συνέδεσε τὸ ὄνομά του μετὰ τῶν ἀρχαιολογικῶν ἡμῶν πραγμάτων. Χαρακτηριστικὸν τῆς ἀνέκαθεν πρὸς τὸν ἀρχαῖον κόσμον ἀγάπης τοῦ Ζέγγελη εἶναι καὶ τὸ θέμα, ὃπερ ἐξέλεξεν ὡς ἐναίσιμον αὐτοῦ διατριβὴν «Περὶ τῆς ἐπιστήμης τῆς φύσεως παρ' Ὀμήρῳ». Οὐ μόνον δὲ θεωρητικῶς ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ πράξει διετράνωσε τὴν μεγάλην αὐτοῦ πρὸς τὰ ἀρχαῖα ἀγάπην ὁ Ζέγγελης διὰ τῆς ἐπιχειρηθείσης ὑπ' αὐτοῦ λεπτομεροῦς χημικῆς ἐξετάσεως τῆς πατίνας ἢ λέπρας τῶν ὀρειχαλκίνων ἀγαλμάτων, περὶ τῆς ὁποίας καὶ ἐδημοσίευσε σχετικὰς μελέτας εἰς τε τὴν Ἀρχαιολογικὴν Ἐφημερίδα καὶ τὰ Πρακτικά τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν.

Προικισμένος μὲ καλωσύνην, εὐγένειαν αἰσθημάτων καὶ σπινθηροβόλον πνεῦμα κατέλιπεν εἰς ἡμᾶς ἀγαθωτάτην τὴν ἀνάμνησιν ὁ διαπρεπὴς οὗτος ἐπιστήμων.

Βαθεῖαν ὡσαύτως θλίψιν ἐνεποίησεν εἰς τὴν Ἑταιρείαν καὶ ὁ θάνατος τοῦ διακεκριμένου συναδέλφου καὶ ὁμοτίμου καθηγητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Θεσσαλονίκης Εὐστρατίου Πελεκίδου.

Παλαιὸς εἰς Γερμανίαν ὑπότροφος τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας ὑπηρέτησεν ἅμα τῇ ἐπανόδῳ του τὴν πατρίδα ἐπὶ σειρὰν ἐτῶν ὡς ἔφορος τῶν ἀρχαιοτήτων, μέχρι τῆς εἰς καθηγητὴν τοῦ Πανεπιστημίου προαγωγῆς του. Ἐκ τῶν ἀρχαιολογικῶν διατριβῶν τοῦ Πελεκίδη ἀξία ἰδιαιτέρας μνείας εἶναι ἡ περὶ τοῦ τύπου τῆς Ἀθηνᾶς τῶν Μεδίκων μελέτη του, ἣτις ἀποτελεῖ εὐπρόσδεκτον συμβολὴν εἰς τὴν γνῶσιν τῆς Φειδιακῆς πλαστικῆς.

Ἀλλὰ καὶ τὰ εἰς τὸν δημόσιον καὶ ἰδιωτικὸν βίον τῶν ἀρχαίων Μακεδόνων ἀφορῶντα ἔργα του «Ἀπὸ τὴν Κοινωνίαν καὶ τὴν Πολιτείαν τῆς ἀρχαίας Θεσσαλονίκης» καὶ «Οἱ σιδηρόδετοι σκελετοὶ τοῦ Φαλήρου» μαρτυροῦσι περὶ τῆς γενικωτέρας αὐτοῦ μορφώσεως καὶ τῆς φιλοσοφικῆς τοῦ ἀνδρὸς διαθέσεως. Τόσον διὰ τῶν ἀρχαιολογικῶν αὐτοῦ διατριβῶν, ὅσον καὶ διὰ τῆς ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ Θεσσαλονίκης διδασκαλίας του ὠφέλησεν ὁ Πελεκίδης μεγάλως τὴν τε ἐπιστήμην καὶ τὴν σπουδάζουσαν νεολαίαν, διὰ τῆς πραότητος δὲ καὶ θυμοσοφίας του κατέκτησε τὴν ἀγάπην καὶ τὴν ἐκτίμησιν τῶν συναδέλφων του.

Ἀπώλεσεν ὡσαύτως ἡ Ἑταιρεία τὸν ἀγαπητὸν αὐτῆς ἐταῖρον καὶ καθηγητὴν τοῦ Πανεπιστημίου Νικ. Παπαντωνόπουλον, τοὺς ἐκλεκτοὺς δικηγόρους Εὐάγγελον Σκοτίδαν καὶ Ἡρακλέα Διαμαντόπουλον, τὸν ὑποναύαρχον Νικόλαον Καντιάνην καὶ τὸν διακεκριμένον πολιτικὸν μηχανικὸν Γεώργιον Σούλην, πάντας μετ' εὐλαβοῦς ἀφοσιώσεως προσηλωμένους πρὸς τὴν ἐθνικὴν ἀποστολὴν τῆς Ἑταιρείας καὶ τέλος τὸν Χρῆστον Ἀποστολίδην καὶ τὸν Γεώργιον Παπαϊωάννου, λογιστὴν τοῦ Ἐλεγκτικοῦ Συνεδρίου μετὰ ζήλου πάντοτε παρακολουθήσαντας τὸ ἔργον τοῦ ἡμετέρου ιδρύματος.

Κλείοντες ἤδη τὸν πένθιμον τοῦτον κατάλογον προβαίνομεν κατωτέρω εἰς τὴν δημοσίευσιν τῶν ἐκθέσεων τῶν ἐνεργησάντων τὰς ἀνασκαφάς, ἀναστηλώσεις καὶ λοιπὰς ἐργασίας κατὰ τὸ 1957.

Ὡς θὰ ἴδῃ ὁ ἀναγνώστης, τὸ ἔργον τοῦτο ὑπῆρξε δυστυχῶς ἰσχνότερον τοῦ περυσινοῦ· διότι τὸ Ὑπουργεῖον τῶν Οἰκονομικῶν περιέκοψεν, ὅπως αὐθαιρέτως, τὸ 1/4 καὶ πλέον τοῦ ἐκ τῶν προσόδων τοῦ Λαχείου ἀποδιδομένου ἐτησίως εἰς τὴν Ἑταιρείαν ποσοῦ, ἀλλὰ καὶ τὰ ὑπόλοιπα πολὺ ἀργὰ καὶ κατόπιν ἐπανειλημμένων ὀχλήσεων ἐχορήγησεν, ὥς ἐὰν ἡ Ἑταιρεία δὲν εἰργάζετο πρὸς ὄφελος αὐτοῦ τούτου τοῦ Κράτους πλουτίζουσα συνεχῶς τὰ Ἐθνικὰ Μουσεῖα διὰ τῶν εὐρημάτων τῶν ἀνασκαφῶν αὐτῆς καὶ ἐρχομένη ἀρωγὸς εἰς τὴν ἀναστήλωσιν τῶν μνημείων καὶ τὴν ἀνίδρυσιν ἢ τὴν ἀνασυγκρό-

τησιν τῶν μουσείων: Ἐν τούτοις, παρὰ τὰ παρουσιασθέντα ἐμπόδια, τὰ ἀποτελέσματα τῆς δράσεως αὐτῆς ὑπῆρξαν ἀρκούντως ἱκανοποιητικά.

.....

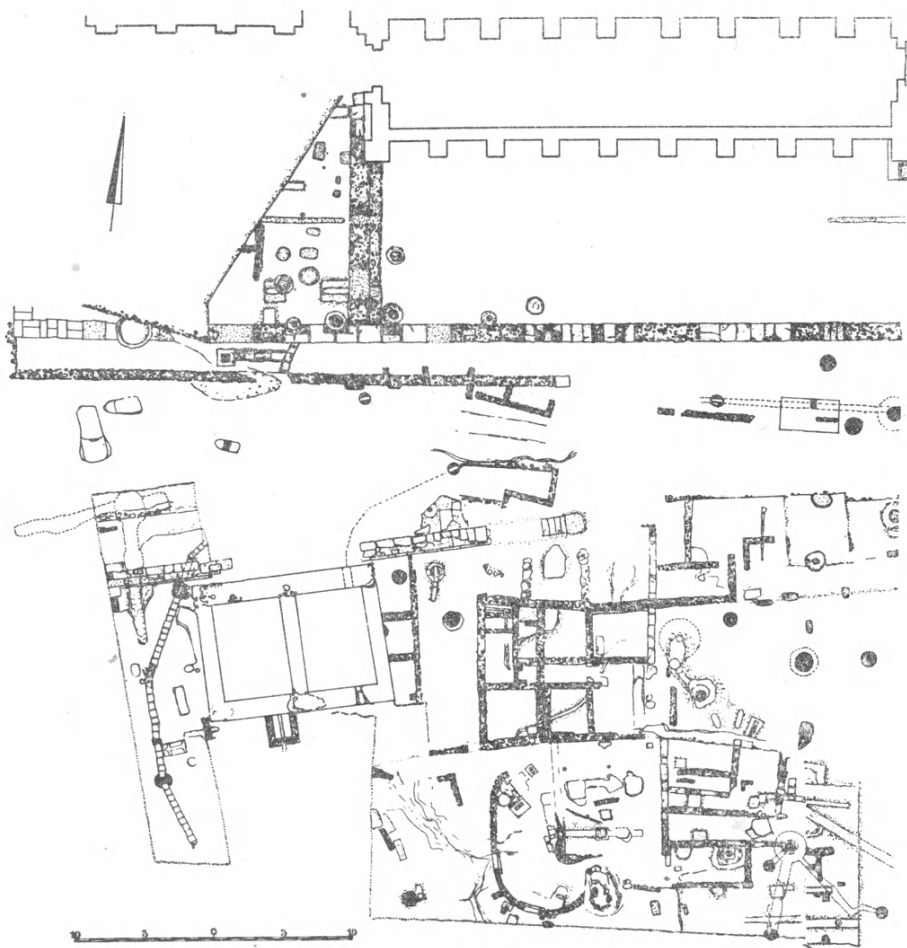
Τοιοῦτο ὑπῆρξε, Κυρίαι καὶ Κύριοι, κατὰ τὸ 1957 τὸ ὅλον ἔργον τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας, ἥτις ἐπὶ 140 ἤδη ἔτη ἑξακο-
λουθεῖ ἀδιαπτώτως ἐργαζομένη, πιστὴ πάντοτε εἰς τὴν ἐθνικὴν ἐπι-
στημονικὴν ἀποστολὴν της.

ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ Κ. ΟΡΛΑΝΔΟΣ

ΕΚΘΕΣΕΙΣ ΤΩΝ ΑΝΑΣΚΑΦΕΩΝ

1. ΑΝΑΣΚΑΦΗ ΝΟΤΙΩΣ ΤΗΣ ΑΚΡΟΠΟΛΕΩΣ

Εἰς τὰς συνεχιζομένας ἀπὸ ἐτῶν δι' ἑμοῦ ἀνασκαφὰς Νοτίως τῆς Ἀκροπόλεως ἡ ἔρευνα ἐστράφη κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος εἰς τὸν τετράπλευρον χώρον

Εἰκ. 1. Τοπογραφικὸν διάγραμμα τῆς ἀνασκαφῆς τοῦ 1957 νοτίως τοῦ Ὁδείου τοῦ Ἡρώδου.

τὸν ἐκτεινόμενον ἔμπροσθεν τοῦ Ὁδείου τοῦ Ἡρώδου καὶ μέχρι τῆς νέας λεωφόρου Διονυσίου Ἀρειοπαγίτου (εἰκ. 1).

Βοηθοῦντος τοῦ ἐπιμελητοῦ κ. Σ. Χαριτωνίδη καὶ τῆς πτυχιούχου τῆς

ἀρχαιολογίας Δδος Μ. Τσώνη, ἀνεσκάφη ἑκτασις ἐμβαδοῦ 2.000 τετρ. μέτρων περίπου, ἡ δὲ ἀνασκαφὴ ὑπῆρξε πλουσιοπάροχος καὶ εἰς διδάγματα καὶ εἰς ἓνα ἀφαντάστως μεγάλον ἀριθμὸν κινητῶν εὐρημάτων, κυρίως πηλίνων ἐξαιρετοῦ τέχνης.

Διεπιστώθη ἀπολύτως ὅτι τὸ φυσικὸν ἔδαφος (κιμιλιά) παρουσιάζει διπλὴν κλίσιν, ἀφ' ἑνὸς ἀπὸ Β. πρὸς Ν., ἥτις κλιμακοῦται εἰς τρία ἐπίπεδα, ἀφ' ἑτέρου ἀπὸ Α. πρὸς Δ. Εἰς τὸ δυτικὸν τμήμα τῆς ἐκτάσεως ταύτης ἐχρηάσθη νὰ ὁδηγηθῇ ἡ σκαπάνη μέχρι βάθους ἑπτὰ μέτρων διὰ νὰ συναντήσῃ τὸ φυσικὸν ἔδαφος.

Ἡ κλιμάκωσις τοῦ χώρου ἀπὸ Β. πρὸς Ν. εἰς τρία ἄνδρα ἀνάγεται τοῦλάχιστον εἰς τοὺς κλασσικοὺς χρόνους, ἐπ' αὐτῶν δὲ διεπιστώθησαν τρεῖς οἰκοδομικαὶ γραμμαὶ μὲ κατεύθυνσιν ἀπὸ Α. πρὸς Δ. Τὰ εὐρεθέντα ἐπάλληλα στρώματα καὶ ἐρείπια οἰκοδομῶν ἀποδεικνύουν οἰκισιν τοῦ μέρους τοῦλάχιστον ἀπὸ τῶν κλασσικῶν χρόνων καὶ συνεχῶς μέχρι τῆς Τουρκοκρατίας (εἰκ. 1). Τὸ τοπογραφικὸν διάγραμμα παρουσιάζει τὴν κατάστασιν μετὰ τὴν ἀφαίρεσιν τῶν ἐρειπίων τῆς Βυζαντινῆς ἐποχῆς, τὰ ὁποῖα ἐσχεδιάσθησαν ἰδιαίτερος. Ἡ χρῆσις ὅμως τοῦ χώρου εἶναι πολὺ παλαιότερα, διότι εἰς τὴν κιμιλιὰν ἀπεκαλύφθησαν καὶ προσεκτικῶς ἐμελετήθησαν πέντε πρωτογεωμετρικαὶ καὶ ἑξ γεωμετρικαὶ ταφαὶ μετὰ κτερισμάτων, κυρίως ἀγγείων, ἐσημειώθησαν ὅμως καὶ λαξεύματα, τὰ ὁποῖα ἄλλοτε θὰ ἦσαν ἐπίσης γεωμετρικοὶ τάφοι. Ὁ μεγάλος γεωμετρικὸς ἀμφορεὺς, ὕψους 1.05 μ. (πίν. 1α), ὁ φέρων ἐπὶ τοῦ λαιμοῦ ἐν μετόπῃ μεγάλην παράστασιν ὀπλίτου—ἴσως τὴν μεγαλυτέραν γνωστήν (ὕψους 0.22 μ.)—ἦτο τάφος, ἐντὸς δ' αὐτοῦ εὐρέθη ὁ σκελετὸς καὶ ἄλλα ἀγγεῖα.

Αἱ οἰκίαι τῶν κλασσικῶν χρόνων, βαίνουσαι ἐπὶ τῆς κιμιλιάς, διακρίνονται εἰς δύο συστάδας εἰς τὸ Β. καὶ τὸ Ν. ἄνδρον ἰδίως κατὰ τὴν Ἀν. πλευρὰν τῆς ἀνασκαφῆς. Χρονολογοῦνται δ' αὗται ὅχι μόνον διὰ τῶν εὐρημάτων ἀλλὰ καὶ ἐκ τῆς τοιχοδομίας ἥτις, διασωθεῖσα ἐνιαχοῦ καὶ κατὰ τὸ κατώτατον μέρος, εἶναι πολυγωνικὴ διὰ καλῶς πελεκημένων λίθων «τῆς Ἀκροπόλεως». Ἡ βορειότερα συστάς ἐκαλύφθη μεταγενεστέρως ὑπὸ πλατείας τινός, ἐπὶ δὲ τῆς νοτιωτέρας ἐπεκτίσθησαν οἰκίαι ρωμαϊκῶν χρόνων, εἰς δωμάτιά τινα τῶν ὁποίων διετηρήθη τὸ κονίαμα καὶ ἡ ἐγχρωμος τοιχογράφησις. Εἰς τὰς αὐλὰς τῶν οἰκιῶν ὑπῆρχον πολλὰ φρέατα, τινὰ τῶν ὁποίων κατὰ συστάδας ἐπικοινωνοῦν ἐσωτερικῶς.

Πλὴν τῶν φρεάτων ἀληθῶς θεάς ἄξιοι εἶναι οἱ μεγάλοι ὕδραγωγοὶ οἱ φερόμενοι ἀπὸ Β. πρὸς Ν., διαμέτρου ἑνὸς μέτρου, οὔτινες, ὁμοῦ μὲ τοὺς κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος ἀποκαλυφθέντας ἀνατολικώτερον, ἀποδεικνύουν σαφῶς ὅτι κατὰ τὴν ἐλληνιστικὴν ἐποχὴν—ἂν ὅχι καὶ παλαιότερον—κατεβλήθη σοβαρὴ τάτῃ προσπάθεια νὰ συγκεντρωθοῦν ὕδατα ἀπὸ τὰ νότια πρὸς τὸ ἱερὸν

βράχου διὰ τὰ διοχετευθῶν πρὸς τὴν πόλιν. Ὀλόκληρον τὸ ὑδραυλικὸν τοῦτο σύστημα μετὰ τῶν φρεατίων ἐπισκέψεως εἶναι λίαν ἀξιομελέτητον. Τὴν αὐτὴν φροντίδα διὰ τὸ ὕδωρ ἀποδεικνύουν αἱ δύο ἀποκαλυφθεῖσαι μεγάλαι ρωμαϊκαὶ δεξαμεναί, ἡ μία εἰς τὸ Ἀν. ἄκρον τῆς ἀνασκαφῆς, παρὰ τὴν λεωφόρον, ἣτις κατεστράφη πιθανώτατα ὑπὸ τῶν Ἑρούλων, καὶ ἡ ἄλλη εἰς τὸ Δ. ἣτις ἦτο καμαροσκέπαστος. Πλήθος ρωμαϊκῶν ἀγγείων, λύχνων καὶ εἰδωλίων, εὐρέθη ἐν αὐταῖς.

Ὅπισθεν τῆς δυτικῆς δεξαμενῆς βαίνει ἀπὸ Α. πρὸς Δ. εἰς σωζόμενον μῆκος 35 μέτρων μέγας ἀναλημματικὸς τοῖχος παρέχων ὄψιν μόνον πρὸς Ν. καὶ ἐκτισμένος διὰ μεγάλων πωρολίθων δρομικῶν καὶ ἐμβατικῶν διαστάσεων. Ὁ ἀναλημματικὸς οὗτος τοῖχος, σωζόμενος εἰς ὕψος τριῶν μέτρων ἀνάγεται εἰς τὰς ἀρχὰς τοῦ 4^{ου} π.Χ. αἰ. καὶ σκοπὸς τοῦ ἦτο νὰ συγκρατήσῃ τὴν ὑπερθεῖν δι' ἐπιχώσεως σχηματισθεῖσαν μικρὰν πλατεῖαν, ἣτις ἐκάλυπεν οἰκίαν τοῦ 5^{ου} π.Χ. αἰ.

Νοτίως τοῦ τοίχου τούτου ὁ χώρος ἦτο ἱερός. Τὸ ἀπὸ τοῦ πρώτου ἔτους τῆς ἀνασκαφῆς ἀναμενόμενον, λόγῳ τῶν εὐρημάτων, ἱερόν, ἀνεκαλύφθη τῶρα κατὰ τρόπον ἀναμφισβήτητον. Πρόκειται περὶ ἀμαρτύρου ὑπαίθρου ἱεροῦ ἀφιερωμένου χαρακτηριστικῶς εἰς τὴν Νύμφην καὶ οὐχὶ εἰς τὰς Νύμφας.

Τὸ ΝΔ. τμήμα τοῦ περιβόλου του, διασωθὲν εἰς ὅλον τὸ λίθινον ὕψος τοῦ 1.10 μ. (διότι τὸ ἀνώτερον μέρος ἦτο ἐκ πλίνθων), φέρει δύο θύρας καὶ πατεῖ ἐν μέρει εἰς τὴν κιμιλίαν καὶ ἐν μέρει ἐπὶ ἀρχαιοτέρου στρώματος μελανόμορφων ἀγγείων. Ὁ περίβολος περιέκλειε τὸν βωμόν, ἕχνη τοῦ θεμελίου τοῦ ὁποίου διακρίνονται, καὶ ἀναθηματικὰς στήλας μαρμαίρου, δύο τῶν ὁποίων εὐρέθησαν κατὰ χώραν αὐτῆς καὶ ὅχι ἀκέραιαι. Μία ἐνεπίγραφος ἀναθηματικὴ πλάξ: ...]ΔΕΑ ΔΗ ΜΙΛΙ[ΧΙΩ (πίν. 1β), τοῦ τέλους τοῦ 4^{ου} ἢ τῶν ἀρχῶν τοῦ 3^{ου} αἰ. π.Χ. μὲ ἀνάγλυφον ὄφιν, εὐρέθη ἐπὶ τῆς κιμιλιάς.

Τὸ ἀπροσδόκητον ὅμως ἦτο ἄλλο: καὶ ἐντὸς καὶ ἐκτὸς τοῦ περιβόλου ὑπῆρχε παχύτατον στρώμα ὀστράκων, ἐσωτερικῶς μὲν μέχρις 1 μ., ἐξωτερικῶς δὲ μέχρι 2. Ἀπὸ τὰ στρώματα ταῦτα ἐξήχθησαν κατὰ δεκάδας χιλιάδων τὰ ὀστρακα θαυμασίων ἀγγείων ὅλων τῶν ἐποχῶν, πρωτοαττικά, κορινθιακά, μελανόμορφα, ἐρυθρόμορφα καὶ ὅλων τῶν εἰδῶν, ἀρύβαλλοι, σκύφοι, κοτύλαι, πινάκια, ληκύθια, λουτροφόροι, κάνθαροι, ὑδρίαι, ἔτι δὲ εἰδῶλια ἀρχαῖα, κλασσικά, ἑλληνιστικά, μελανόμορφοι πῆλινοι πίνακες, σφονδύλια, προσωπεῖα καὶ ἄλλα. Πλησίον εὐρέθη ἐντοιχισμένον σκέλος ὑπερφυσικοῦ γυναικείου μαρμαρίνου ἀγάλματος ἀρίστης τέχνης τῆς τελευταίας δεκαετίας τοῦ 5^{ου} π.Χ. αἰ. (πίν. 1γ), τὸ ὁποῖον δὲν ἀποκλείεται νὰ εἶναι σπάραγμα τοῦ λατρευτικοῦ ἀγάλματος. Λίαν σημαντικὴ εἶναι ἡ ἐξηκριβωμένη παρατήρησις ὅτι ἅπαντα τὰ ἐντὸς τοῦ περιβόλου ἀναθήματα κυμαίνονται ἀπὸ τοῦ 5^{ου} μέχρι τοῦ

2ου π.Χ. αἰ., ἐνῶ τὰ ἐκτὸς τοῦ περιβόλου εἶναι ἀρχαιότερα τοῦ 5ου αἰ. Οὐδὲν ὅμως ὁστρακὸν εὗρέθη νεώτερον τοῦ 2ου π.Χ. αἰ.

Εἶναι ἀδύνατον νὰ ἀπεικονισθοῦν ὅλα τὰ εὐρήματα καὶ μόνον μερικὰ ἀντιπροσωπευτικὰ δείγματα καθ' ὁμάδας δυνάμεθα νὰ παρουσιάσωμεν (πίν. 2 - 4).

Ἄν ὑπῆρχε καὶ ἡ παραμικρὰ ἀμβολία ὅτι πρόκειται περὶ ἱεροῦ, διελύθη ὀριστικῶς διότι ὀλίγον βορειότερον τοῦ περιβόλου εὗρέθη ἐντοιχισμένη λιθίνη πλάξ φέρουσα ὠραιότατην μεγαλογράμματον ἐπιγραφὴν τοῦ τέλους τοῦ 5ου αἰ. π.Χ.: ΗΡΟΣ ΗΙΕΡΟ ΝΥΜΦΗΣ (εἰκ. 2).

Ἴσως ὅμως μᾶς ἐπιφυλάσσεται καὶ κάτι ἀκόμη σπουδαιότερον. Διότι κατὰ τὰς τελευταίας ἡμέρας τῆς ἀνασκαφῆς, ὀλίγον ΒΔ. τοῦ περιβόλου, παρατηρήθη σκαλισμένη ἐπὶ τῆς κιμιλιάς κλιμαξ φέρουσα πρὸς τὰ κάτω, ὑπὸ τὸν πώρινον ἀναλημματικὸν τοῖχον. Παρακολουθήσας τὴν κλίμακα εὗρέθη πρὸ ὑπογείου σπηλαιώδους ἀνοίγματος ἀρκετοῦ βάθους, τὸ ὅποιον

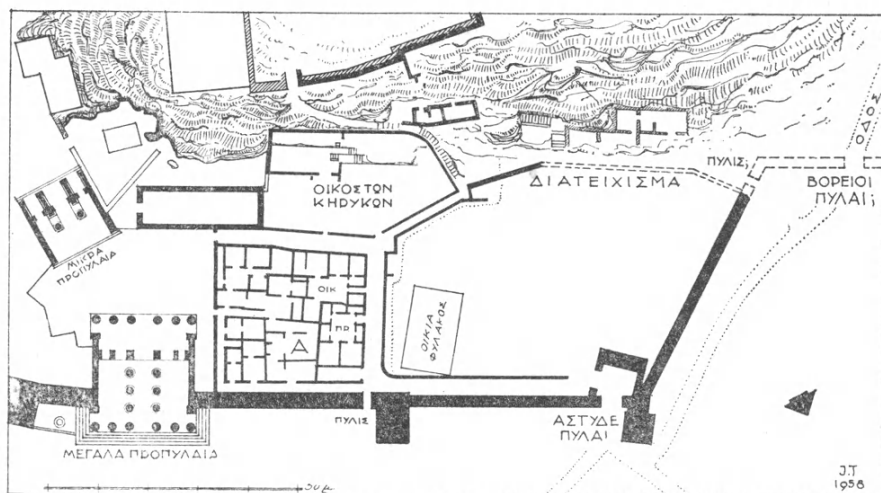
Εἰκ. 2. Ὁ ὅρος τοῦ ἱεροῦ τῆς Νύμφης.

πρέπει ἀσφαλῶς νὰ συνδέεται μὲ τὴν λατρείαν τοῦ ἱεροῦ. Δὲν ὑπῆρχεν ὅμως πλέον· καιρὸς νὰ ἐρευνηθῇ τὸ σπήλαιον, διότι μετ' ὀλίγας ἡμέρας ἤρχιζεν ἡ περίοδος τῶν ἐν τῷ Ὠδεῖῳ ἐορτῶν. Διὰ τοῦτο ἡ σχετικὴ ἐρευνα θὰ γίνῃ ἐφέτος.

Ι. ΜΗΛΙΑΔΗΣ

2. ΑΝΑΣΚΑΦΑΙ ΕΝ ΕΛΕΥΣΙΝΙ

Ἡ ἐκ τῶν ἀποτελεσμάτων τῶν ἀνασκαφῶν τοῦ παρελθόντος ἔτους προκύψασα διαπίστωσις, ὅτι τὸ πρὸς δυσμὰς τέρμα τοῦ ἱεροῦ πρέπει νὰ ζητηθῇ ἔτι δυτικώτερον παρ' ὅτι εἴχομεν ἀρχικῶς ὑποθέσει, μᾶς ὠδήγησεν εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι εἰς τὸ ἱερὸν πρέπει νὰ περιλαμβάνηται ὁλόκληρος ὁ πρὸς

Εἰκ. 1. Τοπογραφικὸν διάγραμμα τῆς Δ. τῶν Μ. Προπυλαίων περιοχῆς.

βορρᾶν τοῦ λόφου τῆς Ἀκροπόλεως καὶ κατὰ μῆκος τῆς βάσεως αὐτοῦ ἐκτεταμένος χώρος μεταξύ τῶν Μεγάλων Προπυλαίων καὶ τῆς δυτικῆς πλευρᾶς τοῦ περιβόλου (σχεδιογρ. εἰκ. 1).

Πρὸς βορρᾶν ὁ χώρος οὗτος ὁρίζεται ὑπὸ τοῦ τείχους, τοῦ ὁποίου ὁ Κουρουνιώτης ἀπεκάλυψεν ὁλόκληρον τὴν γραμμὴν μήκους 100 περίπου μέτρων ἀπὸ τῶν Μεγάλων Προπυλαίων, ἥτοι μέχρι τῆς ΒΔ. γωνίας του, ἔνθα ἀνευρέθη καὶ πύλη, τὴν ὁποίαν, ὡς εὗρισκομένην πλησίον τῆς ἱερᾶς ὁδοῦ, ἔχομεν ὀνομάσει Ἀστυδε πύλας.

Τὸ μεγαλύτερον τμήμα ἐκ τοῦ χώρου τούτου τοῦ ἱεροῦ παραμένει ἄσκαπτον καὶ ἀνεξερευνήτον κάτωθεν δὲ αὐτοῦ κρύπτεται καὶ ἡ δυτικὴ πλευρὰ τοῦ περιβόλου, τῆς ὁποίας μικρὸν μόνον τμήμα τῆς ἀρχῆς, ὅπισθεν τῶν Ἀστυδε πυλῶν, ἦτο γνωστόν.

Ἐχων καὶ τὴν πολύτιμον βοήθειαν τῆς ἀρχαιολόγου κ. Μαρίας Ἀναγνωστοπούλου ἐπεχείρησα τὸ παρὸν ἔτος εἰς τὸ τμήμα ἀκριβῶς αὐτὸ διαφόρους δοκιμαστικὰς ἐρεῦνας μὲ τὰ ἑξῆς ἀποτελέσματα:

Συνεχίσθη ἡ ἀποκάλυψις τοῦ ἀνευρεθέντος πέρυσι διατειχίσματος, τοῦ διαχωρίζοντος κατὰ τὴν νοτίαν πλευρὰν τὸ ἱερὸν ἀπὸ τὴν πόλιν, τὸ ὁποῖον ἀρχόμενον ἀπὸ τῆς ΒΔ. γωνίας τοῦ Οἴκου τῶν Κηρύκων πρέπει νὰ φθάνη πρὸς δυσμὰς μέχρι τοῦ περιβόλου. Τοῦ διατειχίσματος τούτου ἀνεσκάφη τμήμα μήκους 25 μ.

Κατόπιν δοκιμαστικῶν ἐρευνῶν εἰς τρία σημεῖα προσδιωρίσθη ἡ γραμμὴ τοῦ δυτικοῦ τείχους, τὸ ὁποῖον, ἀρχόμενον ἀπὸ τῶν Ἀστυδε Πυλῶν, προχωρεῖ μὲ ΝΔ. κατευθύνσιν μέχρι τῆς βάσεως τοῦ λόφου, ὅπου φαίνεται ὅτι στρέφει πρὸς δυσμὰς, ὡς προκύπτει ἐκ σωζομένων ἐντὸς τῶν ἀγρῶν τμημάτων του. Ἐξηκριβώθη ἔξ ἄλλου ὅτι καὶ ἡ δυτικὴ πλευρὰ τοῦ περιβόλου ἐκτίσθη κατὰ τοὺς Πεισιστρατεῖους χρόνους καὶ ὅτι εἶναι σύγχρονος μὲ τὴν βορείαν πλευρὰν τοῦ τείχους.

Ἡ σημαντικωτέρα ὁμῶς διαπίστωσις τῶν ἐρευνῶν μας τοῦ παρόντος ἔτους ἦτο ἡ ἀνεύρεσις πρὸ τοῦ τείχους τῆς δυτικῆς πλευρᾶς μιᾶς ἀρχαιοτάτης ὁδοῦ βαινούσης παραλλήλως πρὸς αὐτὸ καὶ συνεχιζομένης ἐπὶ τῶν λόφων, ἔνθα σαφῶς διακρίνονται ἐπὶ τοῦ βράχου ἵχνη τροχῶν τῶν ἀμαξῶν. Ἡ ὁδὸς αὕτη ὅπωςδήποτε τέμνει τὴν γραμμὴν τοῦ τείχους τῆς βορείας πλευρᾶς τῆς πόλεως πρέπει δὲ νὰ ὑποθέσωμεν τὴν ὑπαρξιν, εἰς τὸ σημεῖον τῆς τομῆς, πύλης. Ἡ πύλη αὕτη, εὐρισκομένη τόσον πλησίον τῶν Ἀστυδε πυλῶν, νομίζομεν ὅτι δὲν θὰ εἶχε λόγον ὑπάρξεως ἐὰν εἶχε τὸν αὐτὸν προορισμὸν μὲ τὰς πύλας ταύτας. Μόνον δὲ ἐὰν δεχθῶμεν ὅτι τὸ ἱερὸν ἐξετείνετο μέχρι τοῦ δυτικοῦ τείχους δικαιολογεῖται ἡ ὑπαρξις τῶν δύο πυλῶν, τῆς μιᾶς (τῶν Ἀστυδε πυλῶν), ἐξυπηρετούσης τὴν ἐπικοινωνίαν μὲ τὸ ἱερὸν καὶ τῆς ἄλλης (τῶν Βορείων πυλῶν), τὴν πρὸς τὴν πλευρὰν ταύτην ἐπικοινωνίαν τῆς πόλεως.

ΙΩΑΝΝΗΣ ΤΡΑΥΛΟΣ

3. ΜΥΚΗΝΑΪΚΟΙ ΤΑΦΟΙ ΑΛΥΚΗΣ ΓΛΥΦΑΔΟΣ

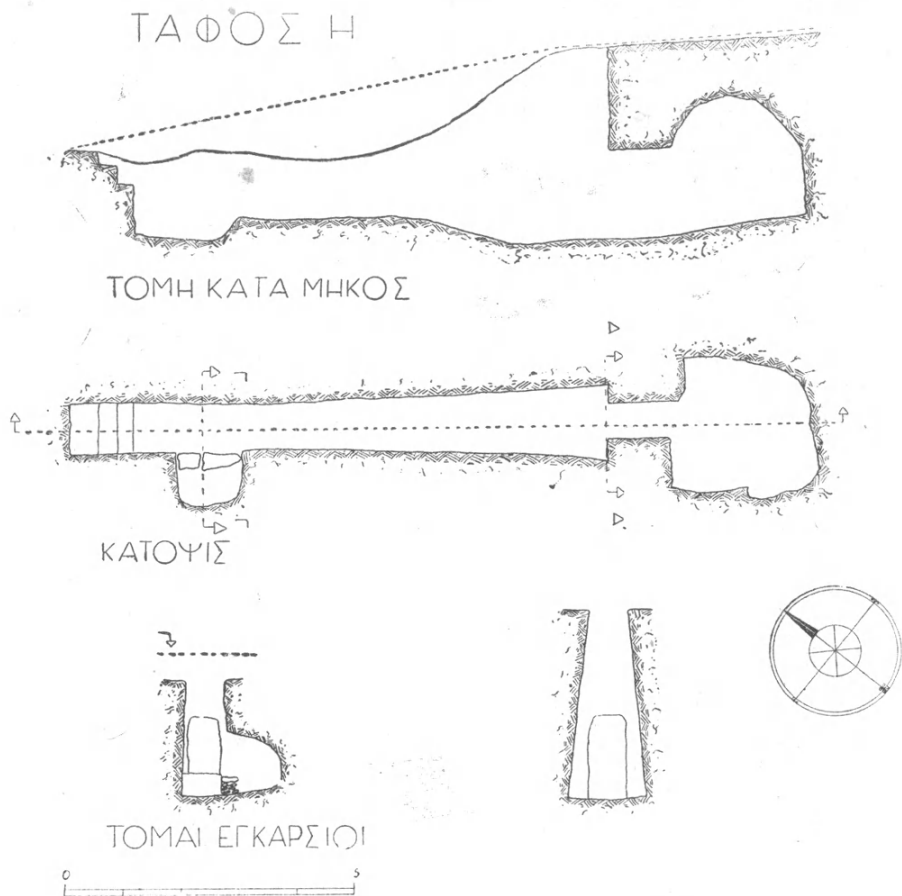
Τὴν νέαν ταύτην ἀνασκαφὴν παρὰ τὴν Ἀλυκὴν Γλυφάδος, ὅπου κατὰ τὰ ἔτη 1954 καὶ 1955 εἶχον ἀνασκαφῇ πολλοὶ μυκηναϊκῶν χρόνων θαλαμοειδεῖς τάφοι, κατέστησεν ἀναγκαίαν ἡ ὑποχρέωσις τῆς ἀποκαταστάσεως τοῦ οἰκοπέδου Ἀναστασίου, ἐντὸς τοῦ ὁποίου εὐρέθησαν οἱ τάφοι καὶ ἀφοῦ ἐθεωρήθη λίαν δαπανηρὰ ἡ διατήρησις αὐτῶν λόγῳ τῆς ὑψηλῆς τιμῆς τοῦ οἰκοπέδου. Ἀποτελεῖ δὲ τοῦτο τὸ δυτικὸν τμήμα τοῦ χώρου ἐνθα, κατὰ τὸ 1954, εἶχον ἀνασκαφῇ ἑπτὰ ἐν συνόλῳ θαλαμοειδεῖς τάφοι. Μεταξὺ αὐτῶν καὶ τῶν κατὰ τὸ ἐπόμενον ἔτος 1955 ἀνασκαφέντων τάφων πρὸς Δυσμᾶς, εἶχεν ἀπομείνει ἀνεξερευνήτος ὁ χώρος, καίτοι εἶχε διαπιστωθῇ ἡ ὑπαρξίς ἐνὸς τοιλάχιστον ἀκόμη θαλαμοειδοῦς τάφου, τοῦ ὁποίου ὅμως ὁ θάλαμος ἐφαίνετο ὅτι εἶχε καταστραφῇ λόγῳ τῆς ἄνωθεν αὐτοῦ οἰκοδομήσεως βάσεως ἐκ τσιμέντου διὰ τὴν τοποθέτησιν ξυλίνου οἰκίσκου. Διὰ τοῦτο καὶ ἡ ἀνασκαφὴ τοῦ τάφου τούτου, ὀνομασθέντος διὰ τοῦ στοιχείου Η, καὶ δύσκολος καὶ δαπανηρὰ ὑπῆρξεν.

Εἶχε δὲ ὁ τάφος οὗτος μακρὸν δρόμον 10 περίπου μέτρων μήκους, ὅστις δὲν προχωρεῖ ὁμαλῶς ἀπὸ τῆς ἐπιφανείας τοῦ ἐδάφους πρὸς τὸ στόμιον τοῦ θαλάμου, ἀλλὰ φέρει εἰς τὴν ἀρχὴν τρεῖς βαθμίδας, πλάτους 1 περίπου μέτρου, ἀπὸ δὲ τοῦ σημείου τούτου ἡ εἴσοδος βαθύνεται κατακορύφως μέχρι τοῦ δαπέδου, ὅπερ βαίνει κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον ὁμαλῶς μέχρι τοῦ στομίου (εἰκ. 1). Ὁ τρόπος οὗτος τῆς διὰ βαθμίδων καθόδου εἰς τὸ δάπεδον τοῦ δρόμου παρατηρήθη καὶ εἰς τὸν ὑπὸ στοιχεῖον Δ ἀνασκαφέντα κατὰ τὸ 1955 τάφον¹, εἰς ὃν, εἰς μικρὰν ἀπόστασιν ἀπὸ τοῦ ἐδάφους, εὐρέθη κατεστραμμένη λακκοειδὴς ταφή. Παρομοία ταφή εὐρέθη σεσυλημένη καὶ εἰς τὸν νῦν περιγραφόμενον τάφον Η, καλυπτομένη διὰ πλακῶν καὶ ἔχουσα μῆκος 1.15 μ., πλάτος 1 μ. καὶ βάθος 0.88 μ. Τὸ πλάτος τοῦ δρόμου εἶναι, ὡς συνήθως, μικρότερον κατὰ τὴν ἀρχήν, 0.87 μ., καὶ μεγαλύτερον κατὰ τὸ στόμιον τοῦ θαλάμου, 1.25 μ.

Ἡ πρόσσις τοῦ θαλάμου ἔχει κατὰ τὸ δάπεδον τοῦ δρόμου πλάτος 1.25 μ. καὶ ὕψος μέχρι τῆς σημερινῆς ἐπιφανείας 2.95 μ. Ἡ εἴσοδος τῆς προσόψεως εἶχεν ὕψος 1.40 μ. καὶ πλάτος κάτω 0.63 μ., φρασσομένη διὰ ξηρολιθιάς, ἣτις ὅμως εἶχε παραβιασθῇ καὶ προχείρως πάλιν ἐπανακτισθῇ.

¹ ΠΑΕ 1955, σ. 96.

Ὁ θάλαμος εἶχεν ἀκανόνιστον σχῆμα, ἔχων μέγιστον ὕψος 2.40 μ. καὶ πλάτος περίπου τὸ αὐτό. Ἄλλ' ὁ τάφος εὗρέθη τετραγώνος ἀπὸ παλαιοῦ καί, κατὰ μαρτυρίαν τοῦ πρώην ἀρχιφύλακος τῆς Ἀκροπόλεως Βρυχέα, εἶχεν ἀνασκαφῇ ὑπὸ τοῦ ἀειμνήστου συναδέλφου Νικολάου Κυπαρίσση, Διευθυντοῦ τότε τῆς

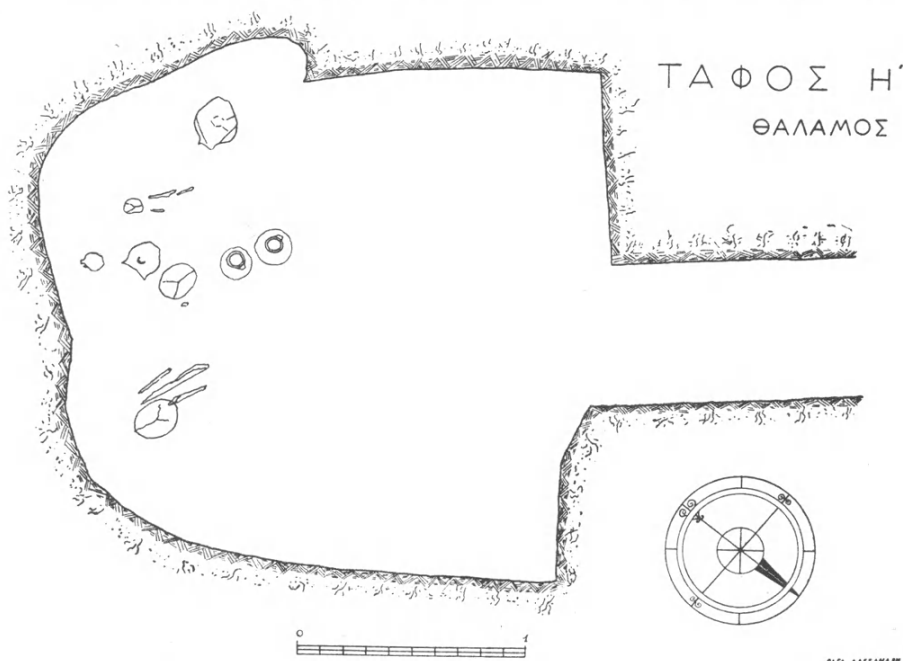
Εἰκ. 1. Σχέδιον κατόψεως καὶ τομῆς τοῦ τάφου Η.

Ἀκροπόλεως, παραμείναντος ἀσκάφου τμήματος μόνον τοῦ θαλάμου, λόγω καταρρεύσεως αὐτοῦ (εἰκ. 2).

Ἐξεκαθαρίσθη, παρὰ ταῦτα, καὶ πάλιν ὁ θάλαμος καὶ ἐντὸς αὐτοῦ εὗρέθησαν 5 ὑστεροελλαδικῶν χρόνων ΙΙΒ ἀγγεῖα (πίν. 5β) καὶ λείψανα σκελετοῦ κατὰ τὴν ΝΑ. αὐτοῦ πλευράν (εἰκ. 2).

Ἦρηνήθη δὲ περαιτέρω ὁλόκληρος ὁ χῶρος, ὁ μετὰ τοῦ 8ου τάφου,

τοῦ ἀνασκαφέντος τὸ 1954, καὶ τοῦ τάφου Α, ἀνασκαφέντος τὸ 1955. Εὗ-
 ρέθησαν δὲ κατὰ διαστήματα 2.50 μ. περίπου ἔξ ἀνατολῶν πρὸς δυσμᾶς,
 τετράγωνοι λάκκοι, διαστάσεων 1×1 μ. περίπου καὶ βάθους 0.80 μ. ἄνευ σκε-
 λετῶν ἢ κτερισμάτων. Ἐκ τούτου συμπεραίνω, ὅτι οἱ λάκκοι οὗτοι εἶχον σκαφή

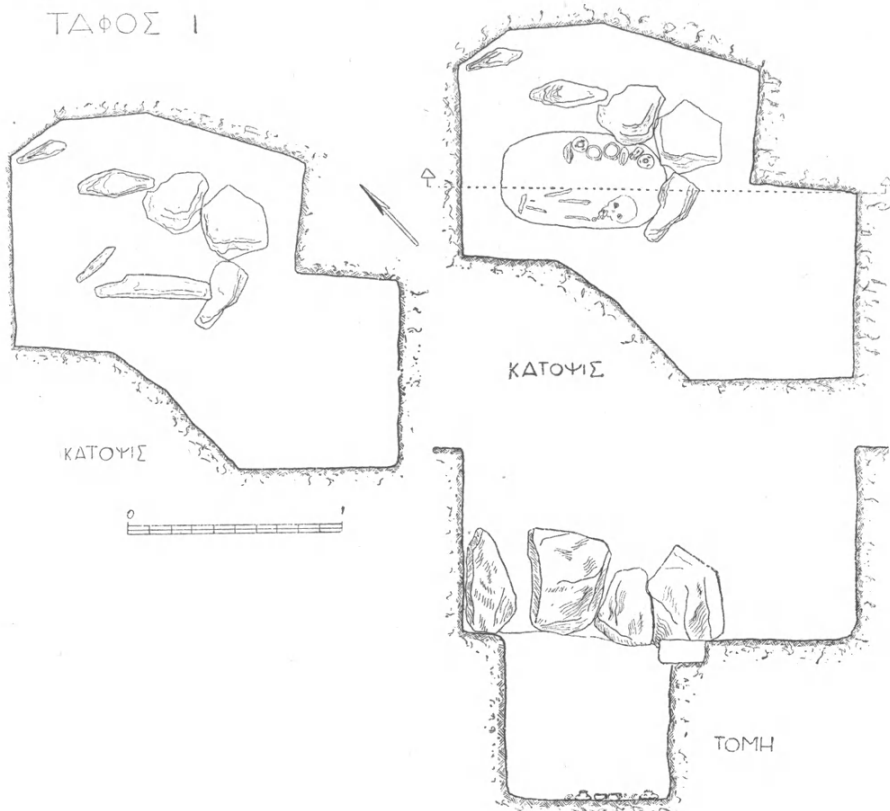
Εἰκ. 2. Σχέδιον κατόψεως τοῦ θαλάμου τοῦ τάφου Η.

οῖονεὶ διὰ τὰ ὑποδεικνύουν τὸν χῶρον, ἔνθα ἠδύναντο νὰ κατασκευασθῶσιν
 εἰς κανονικὰς ἀποστάσεις ἄλλοι τάφοι.

Βορειοδυτικῶς τῆς ἀρχῆς τοῦ δρόμου τῶν ὑπὸ στοιχείων Α καὶ Β τά-
 φων, κατὰ τὴν σκαφικὴν ἔρευναν τοῦ οἰκοπέδου Ἀναστασίου, εὗρέθη πλού-
 σιος λακκοειδὴς τάφος παιδίου (εἰκ. 3), κεκαλυμμένος διὰ πλακῶν, αἵτινες
 εἶχον καταρρεῦσει μερικῶς. Ἐπ' αὐτῶν δὲ εὗρέθησαν πῆλινον εἰδώλιον σχή-
 ματος Φ καὶ τινὰ ὄστρακα τῶν ὑστεροελλαδικῶν ΙΙΒ χρόνων. Ἀποτελεῖται δὲ
 ὁ τάφος ἐκ δύο λακκοειδῶν χώρων, ἔξ ὧν ὁ εἷς εἶναι ὀρθογώνιος μετὰ βρα-
 χυτέρας τῆς μιᾶς πλευρᾶς (0.94×1.30 ἢ 0.45 μ.), ὁ δὲ ἄλλος ἀνοίγεται ἐν
 συνεχείᾳ εὐρύτερος πρὸς ἀνατολὰς, ἔχων συνολικὸν μῆκος 1.62 μ.

Ἐντὸς τοῦ δευτέρου τούτου λάκκου εὗρέθη ἐσκαμμένος βαθύτερος μικρό-
 τερος λάκκος (εἰκ. 3), ἐντὸς τοῦ ὁποίου εὗρέθησαν ὅσα ἔκ σκελετοῦ μικροῦ παι-
 δίου καὶ 6 διαφόρων σχημάτων μικρὰ ἀγγεῖα (πίν. 5α), δύο ἀσκοειδῆ, δύο κύ-

πελλα καὶ δύο μικρὰ ἀρτόσχημα. Εὐρέθη ἐπίσης πήλινος τριποδικὸς θρόνος πλήρης, τοῦ οὗτω καλουμένου τύπου Α¹ (πίν. 5γ). Ἐπὶ τῶν τριῶν ποδῶν, οἵτινες δὲν εἶναι κυλινδρικοὶ ἀλλὰ τετράπλευροι, ὑπάρχουν διαμπερεῖς ὀπαί. Τὸ τετράπλευρον σχῆμα μετὰ τῶν ὀπῶν, αἵτινες ὑποδηλοῦν ὅτι δι' αὐτῶν

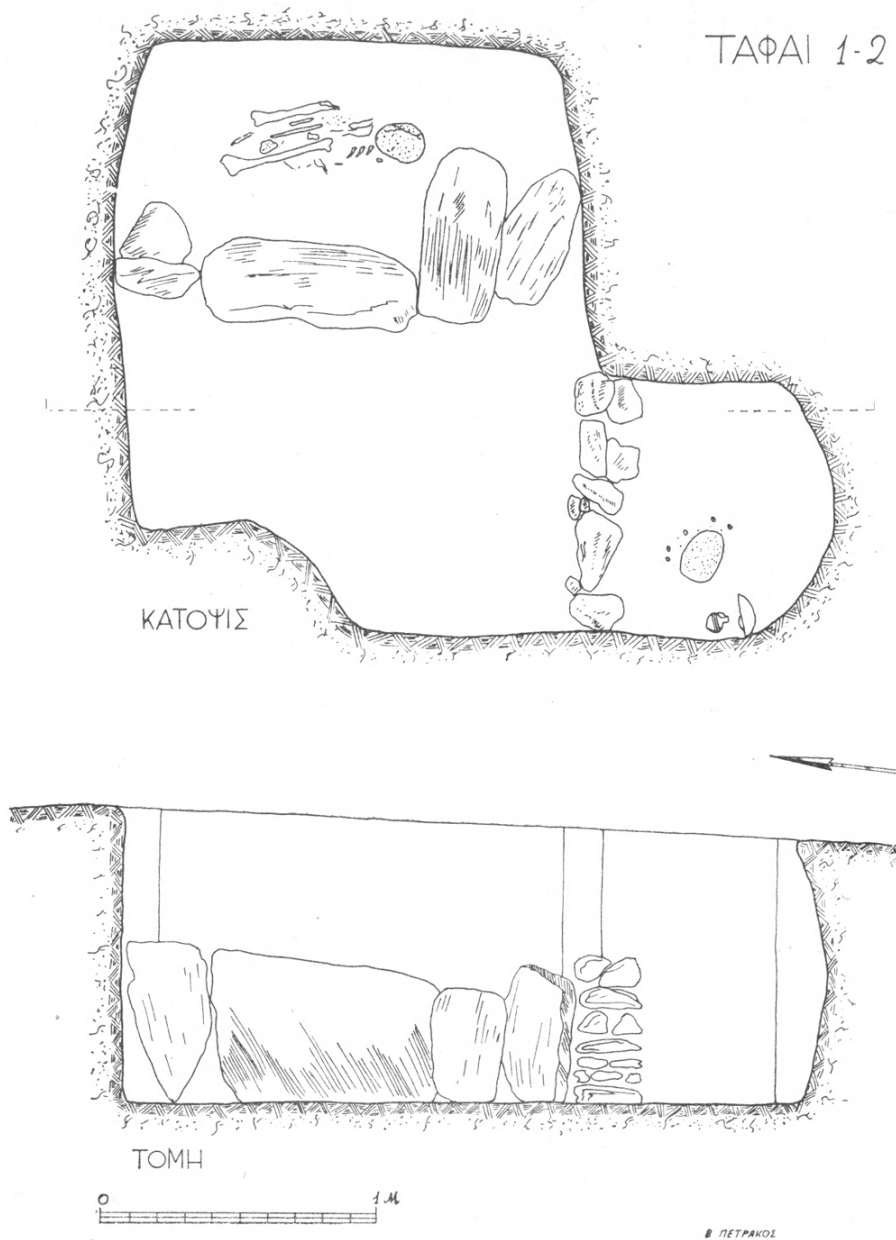
Εἰκ. 3. Κάτοψις καὶ τομὴ λακκοειδοῦς ταφῆς.

διήρχοντο οἱ κυλινδρικοὶ σύνδεσμοι τῶν ποδῶν, ἐνισχύει τὴν ἄποψιν, ὅτι οἱ θρόνοι οὗτοι ἀναπαριστοῦν ξύλινα πρότυπα εἰδικῶν καθισμάτων θεοτήτων².

Παρόμοιος λακκοειδὴς τάφος ἀνεσκάφη νοτιώτερον τοῦ χώρου τούτου τῆς ἀνασκαφῆς, ἀνατολικῶς τῆς ἀσφαλτοστρώτου ὁδοῦ, πλησιέστερον πρὸς

¹ G. MYLONAS, Seated and Multiple Figurines εἰς Aegean and the Near East Studies to H. Goldman, σ. 114 καὶ Ν. ΠΛΑΤΩΝ, Μινωικοὶ θρόνοι, εἰς Κρητικὰ Χρονικά 1951, σ. 398 κ.έ.

² G. BLEGEN, Prosymna, σ. 367. G. MYLONAS, ἔ.ἀ. σ. 118.

Εἰκ. 4. Κάτοψις καὶ τομὴ τῶν τάφων 1-2.

τὴν θάλασσαν. Εἶχε δὲ καὶ ὁ τάφος οὗτος τὸ αὐτὸ περίπου σχῆμα, ἀπετελείτο δηλαδὴ ἐκ δύο λάκκων, ἐξ ὧν ὁ εἷς, βάθους 1.10 μ., ἦτο τετράπλευρος μὲ μεγαλύτερον τὸ ἀνατολικὸν σκέλος (1.60×2 ἢ 1.10 μ.). Τὸ νότιον μικρότερον τμῆμα τοῦ λάκκου ἐχωρίζετο διὰ καθέτων πλακῶν ἐκ ψαμμίτου λίθου καὶ ἐκαλύπτετο ἐπίσης διὰ πλακῶν (εἰκ. 4). Ἐντὸς τοῦ οὕτω σχηματιζομένου κιβωτιστήμου τάφου εὗρέθη σκελετὸς μὲ συνεσταλμένα τὰ σκέλη καὶ ὀστρακὰ τινὰ πρωτοελλαδικῶν χρόνων. Ἐν συνεχείᾳ ὅμως τοῦ λάκκου, πρὸς βορρᾶν, ἐσκάφη ἐγκαρσίως ἕτερος λάκκος σχηματίζων κόγχην πρὸς δυσμᾶς, ἐντὸς τῆς ὁποίας εὗρέθησαν κρανίον μικροῦ παιδίου, ἐν ἄσκοειδὲς ἀγγεῖον καὶ εἷς μόνωτος ἀμφορίσκος τελευταίων μυκηναϊκῶν χρόνων. Ἐκ τούτου συμπεραίνω, ὅτι ὑπῆρχεν ἤδη ἐκεῖ παλαιότερον, πλησίον τῆς θαλάσσης, πρωτοελλαδικὸν νεκροταφεῖον, χρησιμοποιηθὲν καὶ κατὰ τοὺς μυκηναϊκοὺς χρόνους. Διὰ τοῦτο νομίζω, ὅτι ἡ περιοχή αὕτη ἀξίζει τὸν κόπον νὰ ἐρευνηθῇ πληρέστερον.

ΙΩΑΝΝΗΣ ΠΑΠΑΔΗΜΗΤΡΙΟΥ

4. ΑΝΑΣΚΑΦΗ ΜΥΚΗΝΑΪΚΩΝ ΤΑΦΩΝ ΠΕΡΑΤΗΣ

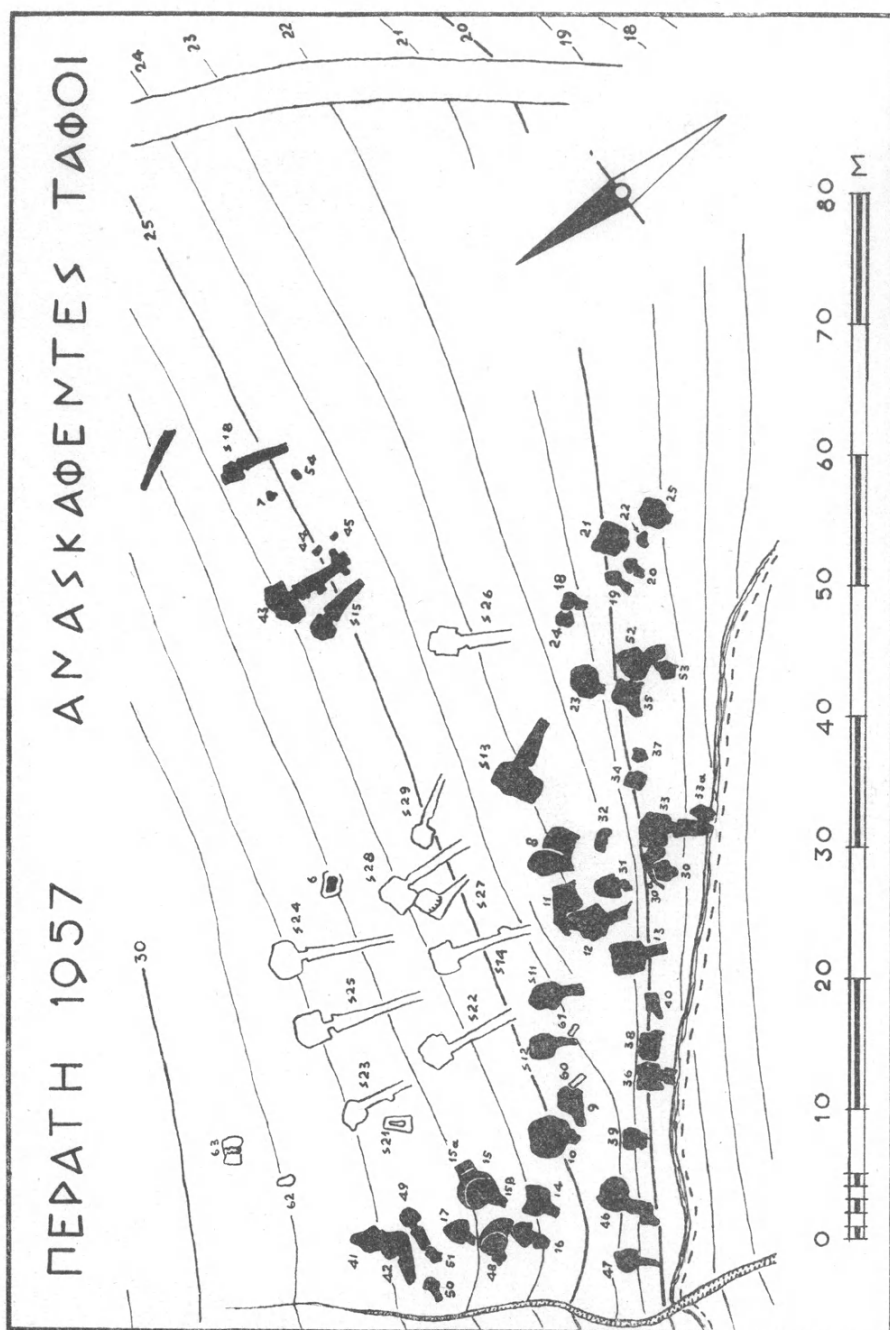
Ἐφέτος ἡ ἀνασκαφὴ τῆς μυκηναϊκῆς αὐτῆς νεκροπόλεως¹ περιορίσθη εἰς τὴν ἔρευναν τομέως μικροτέρου τῶν κατὰ τὰ παρελθόντα ἔτη σκαφέντων, συγκεκριμένως δὲ τῆς ἰσοπέδου κορυφῆς ὑψώματος, αἱ παρυφαὶ τοῦ ὁποίου εἶχον ἀνασκαφῇ κατὰ τὸ παρελθὸν καὶ ὅπου εἶχε πρὸ πολλοῦ ἐπισημανθῇ ἡ ὑπαρξὶς μεγάλων θαλαμοειδῶν τάφων, ὅλων συλημένων (σχεδιογρ. εἰκ. 1 καὶ πίν. 6α).

Ἦτο πρόδηλον ὅτι δὲν ἔπρεπε νὰ ἀναμένωνται εὐρήματα ἀπὸ τοὺς τάφους αὐτοὺς. Ἀνοιγμένοι ὅμως βαθέως ἐντὸς πετρώματος σχετικῶς σκληροτέρου, διετηροῦντο ὅλοι κάλλιστα, σώζοντες τὰς θόλους των, ὑπῆρχε δὲ ἡ ἐλπίς ὅτι, ὡς ἐκ τῆς κατασκευῆς καὶ τῆς διατηρήσεώς των, θὰ ἀπεκαλύπτετο μία ταφικὴ συστάς ὅχι μόνον ἐνδιαφέρουσα ἀλλὰ καὶ διατηρήσιμος διὰ τὸ μέλλον. Τὰ ἀποτελέσματα τῆς ἀνασκαφῆς ἐδικαίωσαν τὴν ἐλπίδα αὐτήν.

Οὕτω ἐκαθαρίσθησαν ἑπτὰ καθολοκληρίαν συλημένοι θαλαμοειδεῖς (οἱ Σ 22, Σ 23, Σ 24, Σ 25, Σ 26, Σ 28 καὶ Σ 29), οἱ ὅποιοι ἀποτελοῦν ὁμολογουμένως ὥραϊα δείγματα τοῦ εἶδους των. Διατεταγμένοι εἰς δύο σειρὰς καὶ περίπου παράλληλοι μεταξύ των (σχεδιογρ. εἰκ. 1) ἔχουν δρόμους μακροὺς, ὁμαλῶς κατωφερεῖς, μὲ τοιχώματα ἐλαφρῶς συγκλίνοντα πρὸς τὰ ἄνω (πίν. 6β) καὶ εὐρυχώρους, ἀκανονίστως τετραπλεύρους θαλάμους μὲ καλοπελεκημένα τοιχώματα καὶ ὀροφάς. Αἱ παραστάδες τῶν εἰσόδων των ἔχουν ἐν πολλοῖς καταστραφῇ ἀπὸ τὴν ἀάροδον τοῦ χρόνου καὶ τὴν βάνανυσον σύλῃσιν, ἐνὸς ὅμως τοῦλάχιστον, τοῦ Σ 25, σώζεται τὸ ὑπέρθυρον ἀνέπαφον, σαφῶς διακεκομμένον ἀπὸ τὴν ὀροφὴν καὶ εἰς ἐπίπεδον ἀρκετὰ χαμηλότερον αὐτῆς (σχεδιογρ. εἰκ. 2).

Ὁ θάλαμος ἐνὸς ἐκ τῶν τάφων αὐτῶν, τοῦ Σ 14, εἶχε σκαφῇ ἤδη ἀπὸ τοῦ 1954. Ἐφέτος συνεπληρώθη ἡ ἔρευνά του, ἀνασκαφέντος καὶ τοῦ δρόμου του. Εἰς τὴν ἀρχὴν τῆς δεξιᾶς παρεῖας τοῦ δρόμου τούτου εὐρέθη ἐπιμήκης κόγχη ἀρκετὰ μεγάλη (Σ 14α), ἐπιμελῶς φραγμένη διὰ λιθοδομῆς, σκαμμένη εἰς ἐπίπεδον ὀλίγον βαθύτερον τοῦ δαπέδου τοῦ δρόμου καὶ περιέχουσα ἄθικτον παιδικὴν ταφὴν κατὰ χώραν (πίν. 7α). Ὁ μικρὸς σκελετός, ἀρκετὰ κατεστραμμένος, ἔκειτο ὑπτίως μὲ τὰ σκέλη λυγισμένα καὶ τὰ γόνατα τώρα μὲν πεσμένα διαγωνίως πρὸς τὸ ἄνω μέρος τοῦ σώματος, ἀρχικῶς δὲ ὑψηλά.

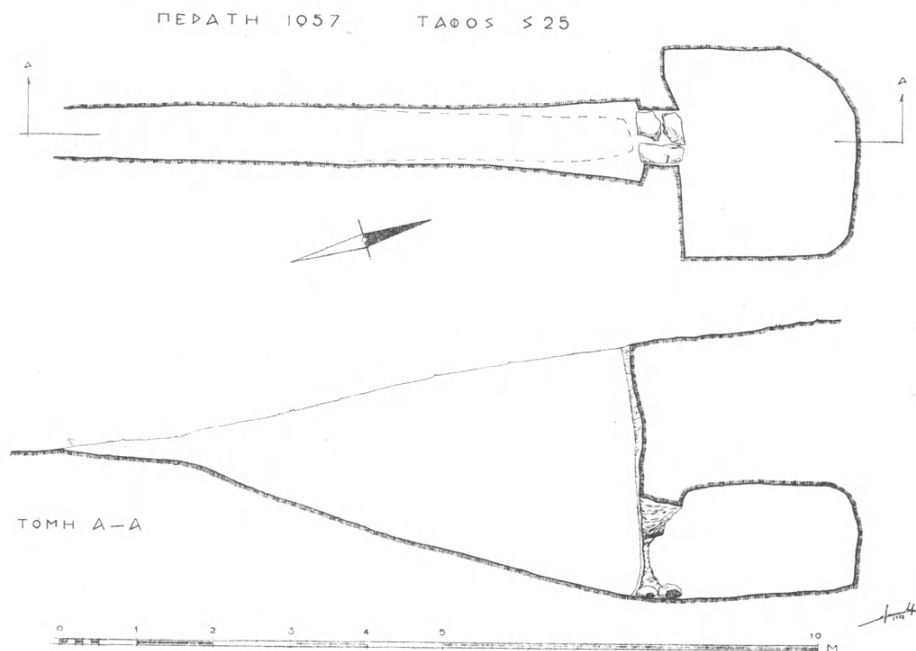
¹ Βλ. ΠΑΕ 1953, σ. 88-102, 1954, σ. 89-103, 1955, σ. 100-108 καὶ 1956, σ. 63-72.

Εἰκ. 1. Τοπογραφικὸν διάγραμμα μυκηναϊκῶν τάφων Περατῆς.

Παρὰ τὸ κρανίον εὐρέθη κρατηρίσκος ὄρθιος καὶ σχεδὸν ἀνέπαφος, παρὰ τοὺς πόδας δέ, στερεωμένα εἰς τὴν θέσιν των διὰ μικροῦ λίθου, κυαθίσκος καὶ πιθόσχημος ἀμφορίσκος. Καὶ τὰ τρία αὐτὰ ἀγγεῖα εἶναι εὐτελεῖ καὶ κακῶς διατηρημένα, πιθανώτατα δὲ εὐρίσκοντο ἤδη εἰς τὴν κατάστασιν αὐτὴν ὅταν ἀπετέθησαν εἰς τὸν τάφον.

Παρομοία, ἀλλὰ πολὺ μικροτέρα κόγχη (ἢ Σ 23α), εὐρέθη ἀνοιγμένη εἰς

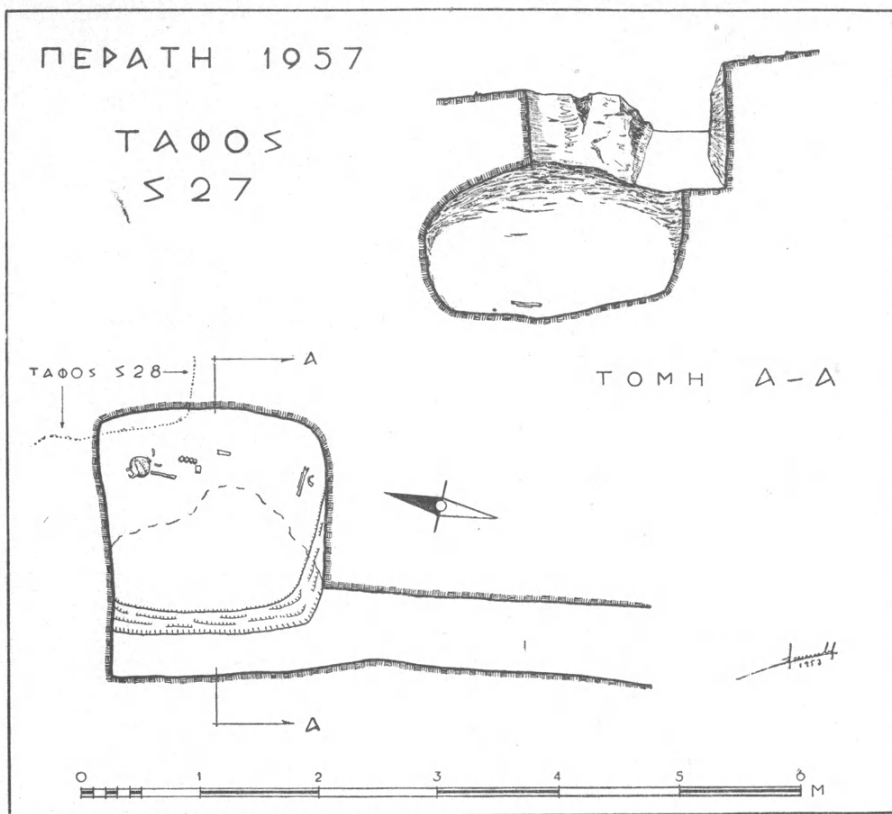
Εἰκ. 2. Κάτοψις καὶ τομὴ τοῦ ὑπ' ἀριθ. Σ 25 τάφου τῆς Περατῆς.

τὸ ἀριστερὸν τοίχωμα τοῦ δρόμου τοῦ τάφου Σ 23. Φραγμένη καὶ αὕτη διὰ προχείρου λιθοδομῆς εὐρέθη περιέχουσα τὰ κτερίσματα ταφῆς νηπίου, ἀπὸ τὸν σκελετὸν τοῦ ὁποίου οὔτε ἵχνος δὲν εἶχε διασωθῇ. Τὰ κτερίσματα αὐτὰ (πίν. 7β) περιελάμβανον ἓνα θήλαστρον, ἓνα κυαθίσκον, ἓνα πιθόσχημον ἀμφορίσκον καὶ δύο προχοῖδια, ὅλα μικροτάτου μεγέθους, ἐπίσης δὲ ἀκέφαλον εἰδώλιον πτηνοῦ καὶ σωρὸν θαλασσίων ἀχιβάδων, τὸ χαρακτηριστικὸν δηλαδὴ κτερίσμα πάσης σχεδὸν παιδικῆς ταφῆς εἰς Περατὴν. Τὰ ἀγγεῖα, ἂν καὶ ὄχι ἰδιαιτέρως ἀξιόλογα, θὰ πρέπει νὰ ἦσαν ἀνέπαφα, ἐνδεχομένως δὲ καὶ καινουργῇ ὅταν ἐτάφησαν μετὰ τοῦ νηπίου, τὸ πτηνὸν ὅμως ἦτο ἀσφαλῶς ἤδη ἀκέφαλον.

Μεταξὺ τῶν ἀναφερθέντων ἤδη τάφων ἀνευρέθη καὶ ἀνεσκάφη καὶ ἓνας

ἀκόμη, ὁ Σ 27, περὶ τοῦ ὁποίου, χάρις εἰς τὸ περιεργὸν τοῦ σχήματός του, πρέπει νὰ γίνῃ ἰδιαίτερα μνεῖα (πίν. 7γ, σχεδιογρ. εἰκ. 3).

Ἀποτελεῖται ἀπὸ ἓνα στενόν, ἀρκετὰ ἐπιμήκη καὶ ἐλάχιστα κατωφερῆ δρόμον, εἰς τὸ τέρμα τοῦ ὁποίου, παρὰ τὸ δεξιόν (Α) ἄκρον του, ἀνοίγεται

Εἰκ. 3. Κάτοψις καὶ τομὴ τοῦ ὑπ' ἀριθ. Σ 27 τάφου τῆς Περατῆς.

τετράγωνος βαθὺς λάκκος μὲ τοιχώματα σχεδὸν κάθετα. Ὁ λάκκος αὐτὸς εἶναι στεγασμένος διὰ θόλου μόνον κατὰ τὸ δεξιόν (Α) ἡμισὺ του. Τὸ πρὸς τὸν δρόμον (Δ) ἡμισυ δὲν ἦτο στεγασμένος. Οὕτω, ὁ τάφος ἔχει σχῆμα ἀκανονίστου Γ, μὲ τὸ βραχὺ σκέλος πολὺ βαθύτερον τοῦ μακροῦ. Τὸ χαῖνον ἀνοίγμα, τὸ ὁποῖον ὀδηγεῖ ἀπὸ τὴν ἀβαθῇ τάφρον τὴν ὑπέχουσαν τὴν θέσιν τοῦ δρόμου εἰς τὸν λακκοειδῆ θάλαμον, εἶναι σήμερον πλατύτατον, ἀνώμαλον καὶ τελείως ἀσύμμετρον, ἀποκλείον οὕτω τὴν δυνατότητα κανονικοῦ κλεισίματος τοῦ τάφου διὰ λιθοδομῆς. Μόνον διὰ τῆς πληρώσεώς του μὲ λίθους καὶ χῶμα

(ὅπως εὐρέθη ἄλλωστε μετὰ τὴν σύλησιν) ἦτο δυνατόν νὰ φραχθῇ. Ἡ κατάστασις αὐτὴ εἶναι, ἐν μέρει τοῦλάχιστον, ἀποτέλεσμα τῆς ἐπεμβάσεως τῶν ἀρχαιοκαπήλων, ποία ὅμως ἀκριβῶς ἦτο ἡ ἀρχικὴ του μορφὴ ἐξ οὐδενὸς πλέον στοιχείου συνάγεται.

Ὁ λόγος διὰ τὸν ὁποῖον ἐδόθη εἰς τὸν τάφον ἡ ιδιότυπος αὐτὴ μορφὴ εἶναι προφανής. Τὸ πέτρωμα εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο παρουσιάζει ἰδιαίτερος μεγάλην σκληρότητα, ἡ ὁποία δὲν ἐπέτρεπεν εἰς τοὺς κατασκευαστάς του οὔτε νὰ βαθύνουν τὸν δρόμον ὅσον ἐχρειάζετο διὰ τὴν σκαφὴν πραγματικοῦ θαλάμου, οὔτε καὶ νὰ ἐκταθοῦν πρὸς τὸ ἀριστερόν (Δ) μέρος ὥστε ὁ οἶονεὶ θάλαμος νὰ εἶναι συμμετρικὸς πρὸς τὸν δρόμον. Πρὸς τὰ δεξιὰ των ὅμως (Α) εὔρον μικροτέραν ἀντίστασιν, οὕτω δὲ ἐσκάφη ὁ λάκκος, ὁ ὁποῖος μάλιστα ἐξετάθη κατ' ἀνάγκην τόσον πρὸς Α. ὥστε νὰ διατυπυθῇ εἰς ἐν σημεῖον τὸ λεπτότατον τοίχωμα, τὸ ὁποῖον τὸν ἐχώριζεν ἀπὸ τὸν διπλανόν του Σ 28.

Ἄν καὶ συλημένος ὁ τάφος εἶχε διατηρήσει μίαν κατὰ χώραν ταφὴν ἄθικτον. Ὁ σκελετός, μόλις διατηρούμενος, εὐρέθη κείμενος κατὰ μῆκος τοῦ πρὸς Α. τοιχώματος τοῦ λάκκου, κτερισμένος μὲ ψευδόστομον ἀμφορέα κακίστης διατηρήσεως τοποθετημένον ἐπὶ τοῦ κρανίου. Παρὰ τὴν θέσιν τῶν ποδῶν τῆς ταφῆς αὐτῆς, πλησίον τῆς Ν. πλευρᾶς τοῦ λάκκου, ἔκειντο ὀλίγα ὀστᾶ, κατάλοιπα προφανῶς ἀνακομιδῆς (βλ. σχεδιογρ. εἰκ. 3).

Εἰς διάφορα σημεῖα τῆς περιμέτρου, τρόπον τινά, τῆς συστάδος τῶν θαλαμοειδῶν περὶ τῶν ὁποίων ἐγένετο λόγος ἀνωτέρω, εὐρέθησαν καὶ μερικοὶ μικροὶ λακκοειδεῖς τάφοι, 5 ἐν συνόλῳ, οἱ 60, 61, 62, 63 καὶ Σ 21.

Ἐξ αὐτῶν ὁ Σ 21, εὐρέθη συλημένος καὶ τελείως κενός. Οἱ ὑπόλοιποι ἦσαν ἀσύλητοι. Περιεῖχον ὅλοι κατὰ χώραν ταφάς, ἐκ τῶν ὁποίων ἡ τοῦ 61 εὐρέθη τελείως ἀκτέριστος. Αἱ ὑπόλοιποι συνωδεύοντο ἀπὸ εὐτελῆ καὶ κακοδιατηρημένα ἄγγεῖα ἢ μικροαντικείμενα. Ὡς πρὸς τὴν μορφὴν καὶ τὴν κατασκευὴν των ἦσαν ὅλοι τυπικοὶ μακρόστενοι λάκκοι, ἀρκετὰ βαθεῖς, συνήθως καλυπτόμενοι ἀπὸ ἀνωμάλους πλακοειδεῖς λίθους διαφόρων μεγεθῶν καὶ σχημάτων. Ἐνας ὅμως, ὁ 63, ἀπεδείχθη τελείως διάφορος τοῦ συνήθους (πίν. 8α).

Σχήματος ἀνωμάλως τετραγώνου, ἀποτελεῖται ἀπὸ δύο παραπλεύρους λάκκους χωριζομένους ἀπὸ τοῖχον ἐκ λιθοδομῆς, τοῦ ὁποίου ἡ κορυφὴ εὐρίσκεται κατὰ 0.70 μ. περίπου βαθύτερον τῶν χειλέων των. Τὰ δύο οὕτω δημιουργούμενα τμήματα τοῦ λάκκου οὔτε τὰς αὐτὰς διαστάσεις ἔχουν οὔτε καὶ τὸ αὐτὸ ἀκριβῶς βάθος. Κατὰ πᾶσαν πιθανότητα δὲν κατεσκευάσθησαν συγχρόνως, ἀλλὰ τὸ ἐν τῶν δύο τμημάτων προσετέθη εἰς τὸ ἄλλο ὡς ἐπέκτασίς του. Ποῖον ὅμως ὑπῆρξε τὸ ἀρχικὸν τμήμα καὶ ποῖον προσετέθη ἐν συνεχείᾳ δὲν φαίνεται σαφῶς.

Τὸ πρὸς Α. ἤμισυ τοῦ τάφου ἦτο τελείως κενόν, πλὴν μερικῶν ὀστράκων εὐρεθέντων ἀρκετὰ ὑψηλὰ ἐντὸς τοῦ γεμίσματος του. Τὸ Δ. περιεῖχε μίαν κατὰ χώραν ταφήν μόλις σωζομένην καὶ κτερισμένην μὲ κρατηρίσκον, ὃ ὁποῖος ἔκειτο παρὰ τὴν ΝΔ. γωνίαν τοῦ λάκκου. Δύο μακρὰ ὀστᾶ, εὐρεθέντα πλησίον τῆς ΒΔ. γωνίας, ἀνήκουν προφανῶς εἰς προγενεστέραν ταφήν.

Τὰ εὐρήματα τῆς ἀνασκαφῆς ἦσαν οἷα περίπου ἀνεμένοντο: Ὀλίγα, εὐτελῆ καὶ γενικῶς εἰς κακὴν κατάστασιν. Οἱ ὀλίγοι ἀσύλητοι τάφοι ἦσαν πτωχότατα κτερισμένοι, οἱ δὲ συλημένοι εἶχον ἐρευνηθῆ ὑπὸ τῶν ἀρχαιοκαπήλων τόσον συστηματικῶς ὥστε πολὺ ὀλίγα ὀστρακα συνελέγησαν διαφυγόντα ἢ, πιθανώτερον, ἐγκαταλειφθέντα ὑπ' αὐτῶν ὡς ἄχρηστα. Ἐξ αὐτῶν καταρωθώθη ἡ συγκόλλησις μερικῶν ἀγγείων, διεπιστώθη δὲ ἡ ὑπαρξις τοῦλάχιστον 45 ἄλλων. Τελικῶς συνεκεντρώθησαν 16 ἀγγεῖα, 1 εἰδώλιον καὶ διάφορα μικροαντικείμενα. Τρία μόνον ἐξ αὐτῶν ὅλων παρουσιάζουν ἀρκετὸν ἐνδιαφέρον ὥστε νὰ ἀναφερθοῦν ἰδιαίτερος.

Εἰς τὸν τάφον Σ 23α, ὡς ἀνεφέρθη ἤδη, εὐρέθη πῆλινον εἰδώλιον πτηνοῦ (πίν. 8γ). Εἶναι ἀκέφαλον καὶ ἀρκετὰ ἀμελοῦς κατασκευῆς. Ἡ οὐρά του διακρίνεται καλῶς, αἱ πτέρυγές του ὅμως δηλοῦνται διὰ τῆς βαφῆς μόνον, καὶ μάλιστα στοιχειωδῶς. Θέσιν ποδῶν ὑπέχει κυλικοειδῆς βάσις, ὅχι ἰδιαίτερος εὐσταθῆς. Ἐχει συνολικὸν μῆκος 0.085 μ. καὶ σωζόμενον ὕψος 0.052 μ.

Τὸ εἰδώλιον τοῦτο εὐρέθη ἐν μέσῳ σωροῦ ἀχιβάδων, πολλαὶ ἐκ τῶν ὁποίων ἔχουν τριβῇ ἐπὶ τῆς μιᾶς πλευρᾶς οὕτως ὥστε νὰ ἀποκτήσουν μίαν ἐπίπεδον ἔδραν, ἡ ὁποία προφανῶς τὰς καθίστα σταθερωτέρας καὶ τὰς ἡμπόδιζε νὰ κυλοῦν ἀνεξελέγκτως. Τοῦτο εἶχεν ἐπανειλημμένως παρατηρηθῆ καὶ σημειωθῆ, ἐφέτος ὅμως μία ἐξ αὐτῶν, ἡ μεγαλυτέρα, παρουσιάζει ἐνδιαφέρουσαν παραλλαγὴν τοῦ συστήματος τούτου. Ὅχι μόνον ἔχει τριβῇ, ἀλλ' ἐπιπροσθέτως ἔχει χυθῇ εἰς τὸ ἐσωτερικόν της, παρὰ τὴν κορυφήν, καὶ ὀλίγος μόλυβδος, ὃ ὁποῖος, λόγῳ τοῦ βάρους του, τὴν ἀναγκάζει νὰ λαμβάνῃ πάντοτε τὴν αὐτὴν θέσιν (πίν. 8β). Ἡ φανερὰ αὕτη καὶ ἀναμφισβήτητος ἐπέμβασις ἀνθρώπινης χειρὸς ἀποδεικνύει ὅτι τὸ φαινόμενον δὲν εἶναι τυχαῖον. Ἀσφαλῶς, δεδομένου ὅτι αἱ ἀχιβάδες αὗται συνοδεύουν πάντοτε παιδικὰς ταφάς, θὰ ἐχρησίμευον ὡς παίγνιον, τοῦ ὁποίου ὅμως οἱ κανόνες μᾶς διαφεύγουν.

Μεταξὺ τῶν χωμάτων τοῦ γεμίσματος τοῦ τάφου Σ 24 εὐρέθησαν μικρὰ τεμάχια χαλκοῦ, τὰ ὁποῖα, συλλεγέντα καὶ συγκολληθέντα, ἀπέδωσαν μίαν κύβηλιν σχεδὸν ὁλόκληρον (πίν. 8δ). Σῶζεται τὸ μεγαλύτερον μέρος τῆς λεπίδος, καθὼς καὶ τεμάχιον τῆς λαβῆς, ὅπου διακρίνεται καὶ ὀπὴ διὰ τὴν ὑποδοχὴν τοῦ σχετικοῦ ἥλου. Ἡ κύβηλις αὕτη, ἀκριβῶς ὁμοία κατὰ τὸ σχῆμα καὶ τὸ μέγεθος πρὸς τὸν συνήθη σημερινὸν μπαλτάν (σωζόμενον μῆκος 0.125,

πλάτος 0.081, πᾶχος κατὰ τὴν ράχιν 0.008), φέρει ὡς διακόσμησιν ἐπὶ ἀμφοτέρων τῶν πλευρῶν τῆς λεπίδος καὶ παραλλήλως πρὸς τὴν ράχιν ἀνὰ δύο λεπιοτάτας παραλλήλους ἀναγλύφους ταινίας. Ὡς ἐκ τούτου, ἀλλὰ καὶ τῆς λεπτότητος τῆς λεπίδος, τὸ ἐργαλεῖον δὲν φαίνεται νὰ ἦτο καθημερινῆς χρήσεως καὶ μεγάλης ἀντοχῆς.

Τὰ ἀγγεῖα ἀνήκουν ὅλα εἰς τὴν ΥΕ ΙΙΙΓ ἐποχὴν, οὐδὲν δ' ἐξ αὐτῶν δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς ἑξέχον δεῖγμα τῆς κεραμικῆς αὐτῆς.

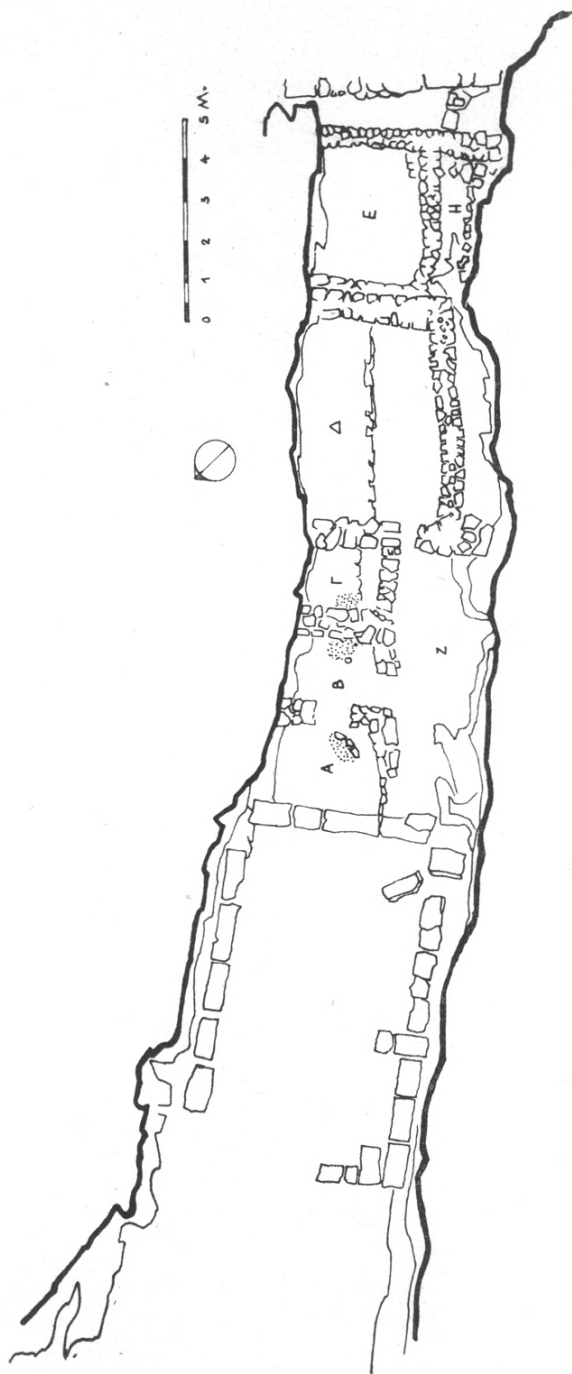
ΣΠΥΡΙΔΩΝ ΙΑΚΩΒΙΔΗΣ

5. ΑΝΑΣΚΑΦΑΙ ΕΝ ΒΡΑΥΡΩΝΙ

Αἱ ἐφετινὰ ἐν Βραυρῶνι ἀνασκαφαὶ ὑπῆρξαν μικραί, περιορισθεῖσαι κυρίως εἰς ἐρεῦνας κατὰ τὸν χώρον ὀπισθεν τοῦ λεγομένου Μικροῦ Ἱεροῦ, ὅστις ἐν μέρει ἀνεσκάφη κατὰ τὴν περυσινὴν περίοδον. Εἶχε δὲ διαπιστωθῇ πέρυσιν ὅτι οὗτος, εὐρισκόμενος μεταξὺ τῶν βράχων τῆς ἀκροπόλεως ἀφ' ἐνὸς καὶ τοῦ μεγάλου πρὸς βορρᾶν βράχου ἀφ' ἑτέρου, ἀπετέλει κατὰ τὴν ἀρχαιότητα σπηλαιοειδῆ χώρον, τοῦ ὁποίου εἶχε καταρρεύσει ἡ φυσικὴ στέγη καλύψασα τὰ ἐκεῖ εὐρισκόμενα κτήρια¹. Ἐφέτος ἀφηρέθησαν καὶ οἱ λοιποὶ ἐκ τῆς καταρρεύσεως βράχοι καὶ ἀνεσκάφη ὁλόκληρος ἔκτασις ἀπὸ τοῦ Μικροῦ Ἱεροῦ πρὸς δυσμὰς μέχρι τῆς Ἱερᾶς Οἰκίας πρὸς ἀνατολὰς (εἰκ. 1). Καὶ δυτικῶς μὲν τοῦ πέρυσιν ἀνασκαφέντος μικροῦ κτίσματος (πίν. 9α) ἀπεκαλύφθη καὶ ἕτερον δωμάτιον Α, ἔχον εἴσοδον πρὸς νότον καὶ ἐκτεινόμενον πρὸς δυσμὰς μέχρι τοῦ ἀνατολικοῦ ὀπισθίου τοίχου τοῦ Μικροῦ Ἱεροῦ. Ἐχει δὲ τὸ δωμάτιον τοῦτο μῆκος 4 μ. περίπου καὶ χωρίζεται διὰ μεγάλου ἀνοίγματος εἰς δύο μέρη. Ὀλόκληρον τὸ δάπεδον τοῦ δωματίου ἐκαλύπτετο διὰ τεφροχωμάτων, ἅτινα ἐξετείνοντο ἐν μέρει καὶ πρὸς ἀνατολὰς ἐντὸς τοῦ μικροῦ κτίσματος καὶ πρὸς δυσμὰς ἐντὸς τοῦ Μικροῦ Ἱεροῦ.

Κατὰ δὲ τὸ μέσον τοῦ δωματίου ἀνευρέθη λάκκος ἀρκούντως εὐμεγέθης πλήρης τέφρας, καλυπτόμενος διὰ χαλίκων καὶ μικρῶν πετρῶν. Ὁ νότιος τοῦ δωματίου τούτου ἦτο ἐν μέρει κατεστραμμένος καὶ δὴ κατὰ τὸ δυτικώτερον αὐτοῦ ἄκρον, ὅπου παρατηρήθη ὅτι αἱ ἐπιχώσεις ἀπετελοῦντο ἐκ λατύπης προερχομένης ἐξ ἐπεξεργασίας πώρου λίθου. Ἐκ τούτου καθίσταται φανερόν ὅτι ἡ παλαιοτάτη αὕτη οἰκία ἐξετείνετο κατ' ἀρχὰς καὶ περαιτέρω πρὸς δυσμὰς ἐντὸς τοῦ Μικροῦ Ἱεροῦ, ὅπου ὑπῆρχον, ὡς εἵπομεν, κατὰ τὴν δυτικὴν πλευρὰν τεφροχώματα, καταστραφεῖσα ἐκ τῆς πτώσεως τῆς στέγης. Τότε δὲ φαίνεται ὅτι κατεσκευάσθη εἰς τὸν ἔμπροσθεν τοῦ σπηλαίου πρὸς τὸν ναὸν ἐλεύθερον ἐν μέρει χώρον τὸ Μικρὸν Ἱερόν, εἰς ἀντικατάστασιν τῆς καταστραφείσης καὶ κατακαλυφθείσης ὑπὸ τῶν βράχων παλαιότερας οἰκίας. Παρατηρήθη δὲ ὅτι καὶ ὁ ἀνατολικὸς τοίχος τοῦ δωματίου τούτου, ὁ διαχωριστικὸς μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τοῦ μικροῦ κτίσματος δυτικῶς, εἶναι μεταγενέστερος καλύπτων τμήμα πυρᾶς, ἣτις ἐκτείνεται καὶ κατὰ τὰ δύο δωμάτια. Οὕτω δυνάμεθα νὰ ἀναπαραστήσωμεν τὴν παλαιάν, πρὸ τῆς καταρρεύσεως τῆς στέγης τοῦ

¹ ΠΑΕ 1956, σ. 76.

Εἰκ. 1. Σχεδιογράφημα τοῦ ἀνασκαφέντος χώρου ἀπὸ τοῦ Μικροῦ Ἱεροῦ πρὸς Δ. μέχρι τῆς Ἱερᾶς Οἰκίας πρὸς Α.

σπηλαίου, μορφὴν τοῦ κτηρίου τούτου, ἀποτελουμένου ἐξ ἑνὸς μεγάλου προστώφου πιθανῶς δωματίου, βλέποντος πρὸς δυσμὰς καὶ μήκους περίπου 5 μέτρων, καὶ ἐξ ἑνὸς μικροτέρου Γ (πίν. 9α), μήκους 3 μέτρων, ὅπερ ἀπετέλει τὸ μέγαρον, τὸ κυρίως δηλαδὴ δωμάτιον διαμονῆς. Ἀργότερον τὸ μικρὸν τοῦτο δωμάτιον διεχωρίσθη ἀπὸ τοῦ δωματίου Α δι' ἐγκαρσίου τοίχου, ὅστις ἐκάλυπεν, ὥς εἵπομεν, τὰς ὑπαρχούσας πυράς, ἐνῶ τὸ δωμάτιον Α διεχωρίσθη εἰς δύο διαμερίσματα Α καὶ Β. Ὅταν ἡ στέγη τοῦ σπηλαίου κατέρρευσε κατὰ τὰ μέσα τοῦ 5ου αἰ. π.Χ., κατεσκευάσθη παρὰ τὴν εἴσοδον τοῦ σπηλαίου τὸ Μικρὸν Ἱερὸν ἐκ πωρίνων κιβωτισσῆμων λίθων, διαιρούμενον εἰς πρόδομον καὶ σηκόν, ὅστις κατέλαβε καὶ τὸ δυτικὸν τμήμα τοῦ δωματίου Α, ὥς δυνάμεθα νὰ συμπεράνωμεν ἐκ τῶν παλαιότερων πυρῶν, αἵτινες εὐρίσκονται κάτωθεν τοῦ ἀνατολικοῦ τοίχου (πίν. 9β).

Ἀνατολικότερον τοῦ δωματίου Γ ἀπεκαλύφθησαν μετὰ τὴν ἀφαίρεσιν τῶν καταπεσόντων βράχων καὶ ἕτερα δύο δωμάτια Δ καὶ Ε, ἐξ ὧν τὸ ἐν ἔχει μήκος 5 μέτρων τὸ δὲ ἕτερον 3 μέτρων. Ἀμφότερα δὲ τὰ δωμάτια ταῦτα συνεκoinώνουν μετὰ τῶν λοιπῶν διὰ διαδρόμου διήκοντος ἐκ δυσμῶν πρὸς ἀνατολὰς καθ' ὅλην τὴν νοτίαν πλευρὰν τῶν δωματίων πλησίον τοῦ βράχου (πίν. 10α). Τὸ δάπεδον τῶν δωματίων τούτων εὐρίσκεται εἰς ἐπίπεδον ὀλίγον ὑψηλότερον τῶν πρὸς δυσμὰς, εὐρέθησαν δὲ καὶ ἐντὸς αὐτῶν πυραὶ ἐκ προσφορῶν καὶ ἐντὸς τῶν τεφροχωμάτων πλῆθος ὀστράκων καὶ εἰδωλίων. Κατὰ τὴν νοτίαν πλευρὰν τοῦ δωματίου Δ εὐρέθη καὶ λάκκος περιγραφόμενος διὰ λίθων πλήρης ἀμαυρῶν χρωμάτων. Ἀλλὰ καὶ ἐντὸς τοῦ διαδρόμου εὐρέθη αἷλαξ πλήρης μελανῶν χρωμάτων καταλήγων εἰς μικρὸν βόθρον, ἐντὸς τοῦ ὁποίου μάλιστα ὑπῆρχε θαλασσία ἄμμος καὶ χάλικες, δὲν γνωρίζω διὰ ποῖον σκοπὸν. Φαίνεται δὲ ὅτι μεταξὺ τοῦ αὐλακος τούτου τοῦ διαδρόμου καὶ τοῦ ἐντὸς τοῦ δωματίου Δ βόθρου ὑπῆρχεν ἐπικοινωνία, διότι εὐρέθη ὀπὴ κατὰ τὴν νοτίαν πλευρὰν τοῦ τοίχου πλησίον τοῦ βόθρου διὰ τὴν εἰσαγωγὴν προφανῶς τῶν ὑγρῶν σπονδῶν.

Γενικῶς ὁλόκληρος οὗτος ὁ σπηλαιοειδὴς χώρος (σχεδιογρ. εἰκ. 1) εἶναι φανερόν ὅτι ἦτο ἱερὸς καὶ αἱ ἐφετινὰ ἀνασκαφαὶ ἐνίσχυσαν τὴν γνώμην μου, ἣν ἐξέφρασα ἤδη εἰς προηγουμένας ἐκθέσεις μου¹, ὅτι τὰ ἀνευρεθέντα ἐντὸς τοῦ σπηλαίου κτίσματα καὶ τὸ Μικρὸν Ἱερὸν συνεδέοντο πρὸς τὴν παράδοσιν τῆς ἐν Βραυρῶνι λατρείας τῆς Ἰφιγενείας καὶ τὸ παραδιδόμενον ἡρῶον «κενήριον» τῆς ἡρωίδος. Πρὸς τὸ ὑποτιθέμενον δὲ τοῦτο ἐνδιαίτημα καὶ τὸν τάφον τῆς Ἰφιγενείας συνεδέετο καὶ ἡ ἀνατολικῶς ἀποκαλυφθεῖσα Ἱερὰ Οἰκία καὶ οἱ πλησίον αὐτῆς ἀνευρεθέντες τάφοι ἀνήκοντες εἰς ἱερείας τινάς, αἵτινες εἶχον τὴν κατοικίαν των πλησίον τοῦ ἐνδιαιτήματος τῆς

¹ ΠΑΕ 1955, σ. 118 κ.έ. 1956, σ. 76 κ.έ.

πρώτης ἱερείας τῆς Ἀρτέμιδος καὶ ἐθάπτοντο ὡς διάδοχοι αὐτῆς πλησίον τοῦ νομιζομένου τάφου τῆς.

Εὐρέθησαν δὲ καὶ ἐφέτος κατὰ τὴν ἀνασκαφὴν πλῆθος ὀστράκων ἐξ ἀγγείων τοῦ 7ου μέχρι τοῦ 5ου αἰ. π.Χ. (πίν. 10β) καὶ πήλινα εἰδώλια καὶ ἄλλα μικρότερα ἀντικείμενα μάλιστα δὲ καὶ χαλκᾷ κάτοπτρα (πίν. 11α), δακτύλιοι καὶ ἄλλα ἀνήκοντα εἰς τὸν κόσμον τῶν γυναικῶν, ὅπερ καὶ ἐπαληθεύει τὴν παραδόσιν περὶ τῶν πολυτίμων ἀφιερωμάτων, ἅτινα αἱ ἐπίτοκοι γυναῖκες ἀφιέρουν εἰς τὴν Ἰφιγένειαν¹. Εὐρέθησαν ἐπίσης πολλὰ τεμάχια γλυπτῶν καὶ ἐπιγραφῶν τοῦ 4ου π.Χ. αἰ.

Μικρὰν ἀνασκαφὴν ἐξετέλεσα ἐφέτος καὶ ἐπὶ τοῦ πρὸς δυσμὰς τοῦ ἱεροῦ τῆς Ἀρτέμιδος λόφου «Καψάλα», ὅπου κατὰ τὸν παρελθόντα χειμῶνα εἶχον παρατηρήσει λαθραίαν σκαφὴν τάφου γεωμετρικῶν χρόνων. Εἶχομεν δὲ τότε περισυλλέξει πολλὰ ὀστρακα ἐκ δύο ἀμφορέων τῆς τελευταίας γεωμετρικῆς περιόδου καὶ τινὰ ἐξ ἀγγείων τῆς κλασσικῆς περιόδου.

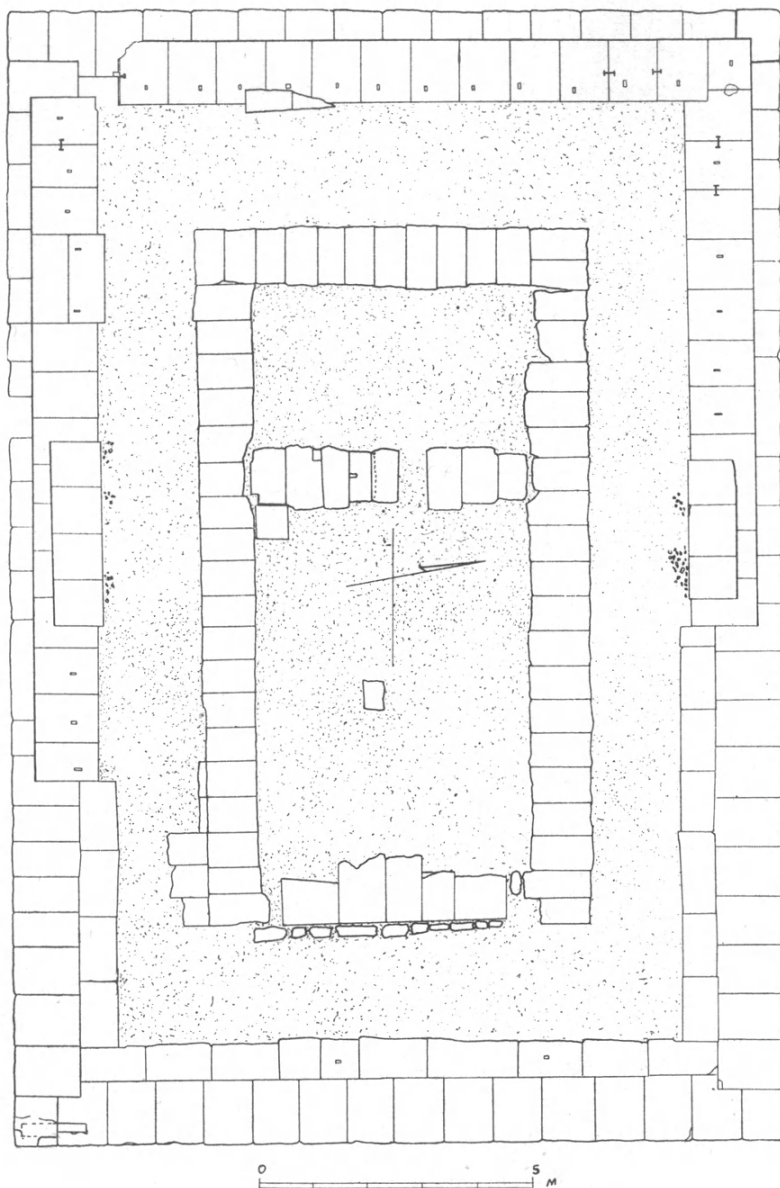
Ἀνεσκάφησαν δὲ ἐκεῖ 6 λακκοειδεῖς τάφοι ἐσκαμμένοι ἐντὸς τοῦ μαλακοῦ βράχου, ἐξ ὧν οἱ δύο εὐρέθησαν σεσλημένοι. Ὁ εἰς τούτων εἶχε μῆκος 1.95 μ., πλ. 0.85 καὶ βάθος 0.84 μ. Περιεῖχε δὲ 20 περίπου ἀγγεῖα τοῦ α' ἡμίσεος τοῦ 5ου π.Χ. αἰ. Μεταξὺ τούτων ὠραιόταται εἶναι ἐρυθρόμορφος κύλιξ μετὰ παραστάσεως κωμαστοῦ (πίν. 11β) καὶ μικρὰ στρογγύλη πυξίς, ἐπὶ τοῦ πώματος τῆς ὁποίας ἐξωτερικῶς ὑπάρχει ἐγχάρακτος ἐπιγραφή *Εὐάραχης* καὶ ἑτέρα ἐπὶ τοῦ πυθμένος *Εὐάραχης εἰμὶ ἔδοκε Χαριτύλος* (πίν. 12α καὶ β). Εὐρέθησαν δὲ τὰ ἀγγεῖα ἄνωθεν ἰσχυρᾶς πυρᾶς, ἐφ' ἧς εἶχε καὶ ὁ νεκρὸς. Ἐκ τῶν λοιπῶν τάφων εἰς περιεῖχε 3 ληκύθια καὶ μίαν πυξίδα οἱ δὲ ἄλλοι ἦσαν πτωχοὶ περιέχοντες ἕκαστος ἐν ἡ δύο ληκύθια μετὰ παραστάσεων ἀνθεμίων. Εἷς τινὰς μόνον ἐξ αὐτῶν παρατηρήθη καῦσις.

Τέλος, τῇ συνεργασίᾳ τῶν ἐπιμελητῶν δίδος Ὀλγας Ἀλεξανδρῇ καὶ κ. Β. Πετράκον, ἐξεκαθαρίσθη ἐφέτος καὶ ἀπετυπώθη ὁ ἀποκαλυφθεὶς πέρυσιν ναὸς τῆς Ταυροπόλου Ἀρτέμιδος εἰς τὰς Ἀλὰς Ἀραφηνίδας, τὴν σημερινὴν Λούτσαν βορείως τῆς Βραυρώνος (εἰκ. 2). Διεπιστώθη ὅτι ὁ ναὸς οὗτος ἦτο δωρικὸς περίπτερος μετὰ 13 κιόνων ἐφ' ἑκατέρας τῶν μακρῶν καὶ 6 ἐπὶ τῶν στενῶν πλευρῶν, ἔχων μῆκος κατὰ τὸν στυλοβάτην 19.30 μ. καὶ πλάτος 12.20 μ. περίπου. Ὁ δὲ σηκὸς ἔχει 13 μ. μῆκος καὶ πλάτος 7 μ., διαιρεῖται δὲ διὰ τοίχου εἰς δύο μέρη. Κατὰ μικρὰν σκαφὴν πρὸς τὸ ἀνατολικὸν θεμέλιον τῆς κρηπίδος εὐρέθησαν ὀστρακα οὐχὶ παλαιότερα τοῦ 4ου π.Χ. αἰ. Ἀλλὰ κατὰ τὴν νοτίαν πλευρὰν εὐρέθη τοῖχος ἑτέρου οἰκοδομήματος ἐκτεινομένου πρὸς Ν., πιθανῶς βωμοῦ. Πλησίον δὲ αὐτοῦ εὐρέθησαν ὀστρακα παλαιότερας ἐποχῆς.

Σπουδαιότατον ὅμως εὔρημα διὰ τὰ ἐν Ἀλαῖς τελούμενα Ταυροπόλια

¹ ΕΥΡΠ. Ἰφιγ. ἐν Τ. στ. 1464 κ.έ.

ἀποτελεῖ ψήφισμα τοῦ 4ου π.Χ. αἰ. ἐπὶ ἄρχοντος Νικομάχου, εὐρεθὲν εἰς ἀπό-

Εἰκ. 2. Κάτοψις τοῦ ναοῦ τῶν Ἀραφηνίδων Ἀλῶν.

στασιν 500 περίπου μέτρων δυτικῶς τοῦ ναοῦ τῆς Ἀρτέμιδος. Ἐν τούτῳ

ἀναφέρονται ἀγῶνες τελούμενοι κατὰ τὰ Διονύσια ἐν Ἀλαῖς, ἐξ οὗ δυνάμεθα νὰ συμπεράνωμεν τὴν ὑπαρξιν καὶ ἄλλου παρὰ τὸ τῆς Ἀρτέμιδος ἱεροῦ, τοῦ Διονύσου. Ἐτελοῦντο δὲ καὶ Διονύσια καὶ ἐν Βραυρῶνι κατὰ τὴν διασωθεῖσαν παράδοσιν, ὀργιαστικαὶ δὲ τελεταὶ ἐτελοῦντο καὶ ἐν Βραυρῶνι καὶ ἐν Ἀλαῖς καὶ δὴ κατὰ τὰ Ταυροπόλια, αἵτινες ἐγένοντο ἡμῖν γνωσταὶ κυρίως ἐκ τῶν «Ἐπιτρεπόντων» τοῦ κωμικοῦ ποιητοῦ ΜΕΝΑΝΔΡΟΥ. Ὁ ἀνασκάπτων παρετήρησε κατὰ τὴν θέσιν, ἔνθα εὗρέθη τὸ ἀνωτέρω ψήφισμα, ἐκτεταμένα ἐρείπια ἀρχαίων οἰκοδομημάτων, αἵτινα, κατὰ πᾶσαν πιθανότητα, ἀνήκουν εἰς τὸ ἐν Ἀλαῖς Διονύσιον. Οὐχὶ μακρὰν τοῦ χώρου τῶν ἀνασκαφῶν εἰς ἀπόστασιν 2 χιλιομέτρων πρὸς Ν. εὗρέθη καὶ τὸ ἐν πίνακι 12γ εἰκονιζόμενον τεμάχιον ἀρχαικοῦ ἀναγλύφου ἐκ παραστάσεως γυναικείας πιθανῶς μορφῆς, ἐξ ἧς διεσώθη μέρος τῆς χειρὸς μετὰ τοῦ ἱματίου. Τὸ γλυπτὸν χρονολογεῖται ἀπὸ τοῦ τέλους τοῦ 6ου π.Χ. αἰῶνος.

ΙΩΑΝΝΗΣ ΠΑΠΑΔΗΜΗΤΡΙΟΥ

6. ΑΝΑΣΚΑΦΑΙ ΕΝ ΑΡΝΗΙ ΒΟΙΩΤΙΑΣ

Ἡ συνέχεια τῶν εἰς Ἄρνην (Γκλᾶ) τῆς Βοιωτίας ἀνασκαφικῶν ἐρευνῶν ὑπῆρξεν ἐφέτος, ἔνεκα τοῦ περιορισμένου τῆς διατεθείσης πιστώσεως, βραχεῖα. Ὑπὸ τῆς Γεωγραφικῆς ὁμῶς Ὑπηρεσίας Στρατοῦ¹ ἔγινε, κατόπιν ἰδικῆς μας παρακλήσεως, ἡ τοπογράφησις ὁλοκλήρου τῆς ἀκροπόλεως μετὰ τῆς περιοχῆς της, ὑπὸ δὲ τοῦ ἀρχιτέκτονος κ. Ἑμμ. Ζαχαράκη ἐσχεδιάσθησαν αἱ δύο ἐκ τῶν τεσσάρων πυλῶν (Σχέδιον Γεωγρ. Ὑπηρεσίας) (εἰκ. 1, 2 καὶ 3).

Ἡ ἀνασκαφή μας περιορίσθη α) εἰς τὸν καθαρισμὸν τοῦ δεξιᾶ τῷ εἰσερχομένῳ θυρωρείου τῆς Βορείου πύλης (εἰκ. 2, πίν. 13α καὶ β) β) εἰς τὸν καθαρισμὸν καὶ τὴν ἀνασκαφὴν τῶν δύο εἰσόδων καὶ τῶν δύο θυρωρείων τῆς διπλῆς ΝΑ. πύλης (εἰκ. 3, πίν. 14α καὶ β) καὶ γ) εἰς τὸν καθαρισμὸν τοῦ ἀριστερᾶ τῷ εἰσερχομένῳ θυρωρείου τῆς Νοτίας πύλης (εἰκ. 4, πίν. 15α).

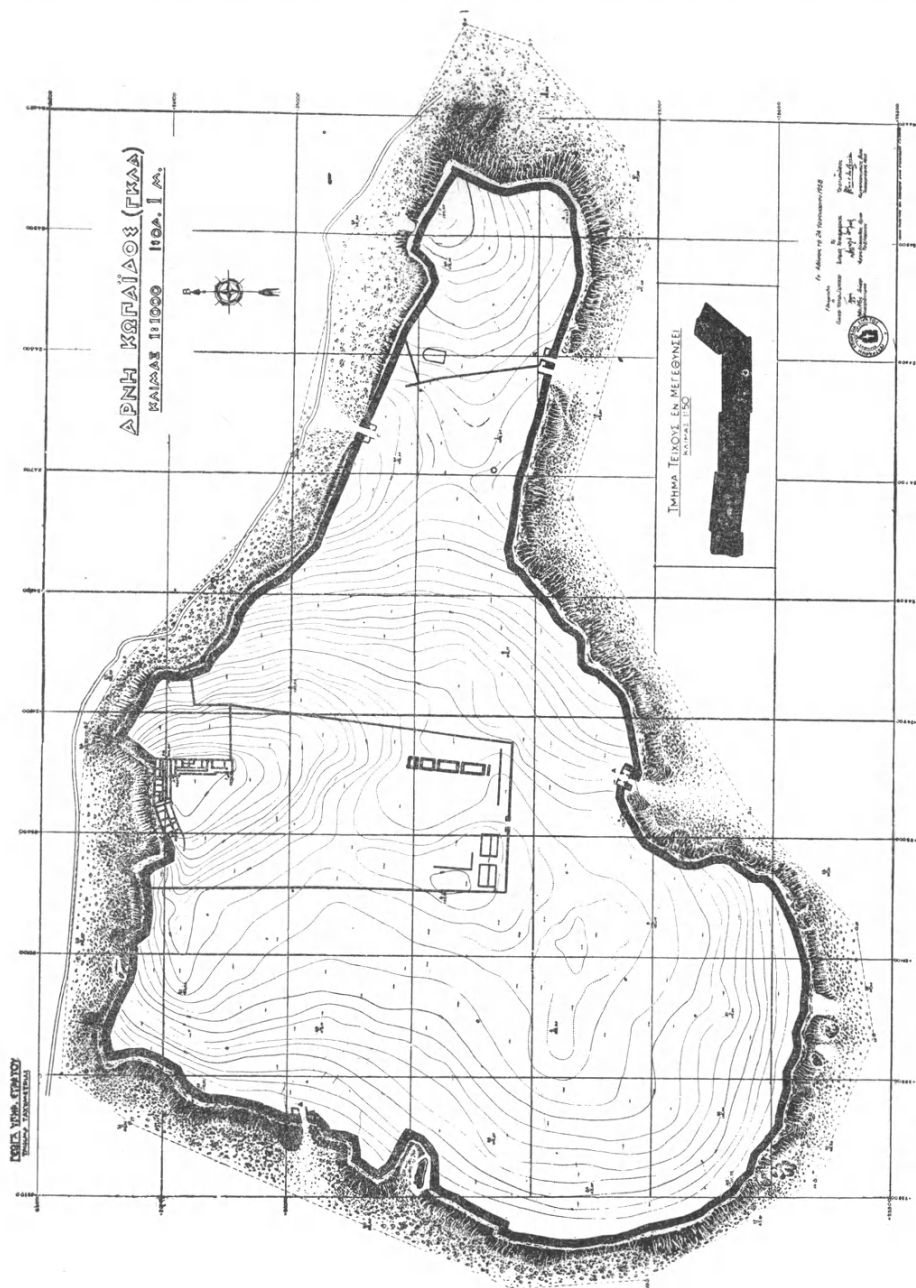
Τὸ θυρωρεῖον τῆς Βορείου πύλης (πίν. 13β), διαστάσεων 3.20 × 1.50 μ., μὲ ἀνοιγμα εἰσόδου πρὸς ἀνατολὰς ἐπὶ τῆς διόδου τῆς πύλης 1.50 μ., σώζει τοὺς τοίχους του εἰς ὕψος 1.25-1.30 μ., συνδέεται δὲ ὀργανικῶς πρὸς τὴν πυργοειδῆ ἀπόληξιν τοῦ τείχους.

Τὰ ἐντὸς τῆς ἐπιχώσεως τοῦ θυρωρείου εὐρεθέντα ΥΕ III ὄστρακα δίδουν τὴν χρονολογίαν τῆς κατασκευῆς τόσον αὐτοῦ τοῦ θυρωρείου ὅσον καὶ τῆς μετ' αὐτοῦ συνδεομένης πυργοειδοῦς ἀπολήξεως τοῦ τείχους. Τὴν αὐτὴν ἄλλωστε χρονολογίαν δίδουν καὶ τὰ ὄστρακα τῆς διόδου τῆς πύλης, καθὼς καὶ τοῦ ἀπέναντι τοῦ θυρωρείου καὶ ἀριστερᾶ τῷ εἰσερχομένῳ ἀνασκαφέντος ὑποστέγου, τοῦ ὁποίου οἱ τοῖχοι, σχηματίζοντες σχῆμα Π, σώζονται εἰς ὕψος 2 μ. περίπου (πίν. 15β).

Ὁ ὑπόστεγος αὐτὸς χώρος ὁμοῦ μετὰ τοῦ θυρωρείου ἀπετέλει τὴν ἐσωτερικὴν τῆς πύλης ὀχύρωσιν. Ὁ δὲ μεταξὺ τῶν δύο αὐτῶν κτισμάτων εὐρὺς χώρος θὰ ἐπέτρεπε τὴν ἀνετον κίνησιν τῶν φρουρῶν καὶ ἐν γένει τῶν ὑπερασπιστῶν τῆς πύλης.

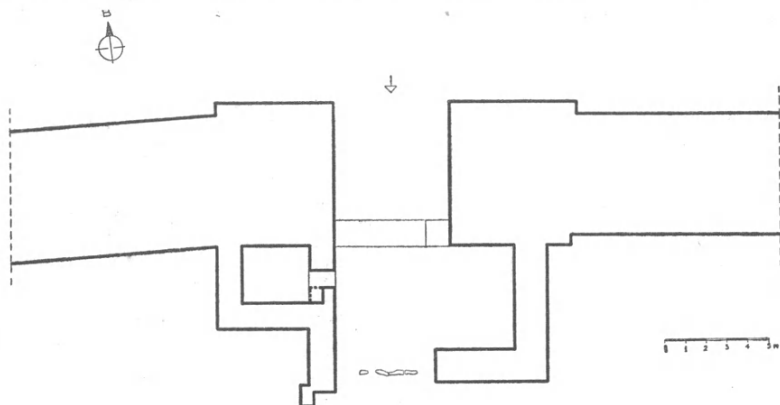
Εἰς τὴν Βόρειον αὐτὴν πύλην θὰ κατέληγεν ἀσφαλῶς ἡ ἐκ τῆς πεδιάδος ἀπὸ τῶν ΒΔ., ἥτοι ἀπὸ τῶν Κωπῶν (τοῦ σημερινοῦ χωρίου Κάστρου ἢ

¹ Τὸν Ταξίαρχον κ. Προκ. Ἀγγελόπουλον καθὼς καὶ τὸν βοηθὸν του Λοχαγὸν κ. Κωνσταντινέαν, οἱ ὁποῖοι μὲ τὸ εἰδικὸν τοπογραφικὸν συνεργεῖόν των ἐξετέλεσαν μετὰ τόσης προθυμίας τὴν τοπογράφησιν ὁλοκλήρου τῆς νησίδος μετὰ τῆς περὶ αὐτὴν περιοχῆς εὐχαριστῶ καὶ ἐνταῦθα θερμότατα.

Εἰκ. 1. Διάγραμμα τοῦ περιβάλλοντος τῆς Ἀργεῖς ἐκπονηθὲν ὑπὸ τῆς Γεωγραφικῆς Ὑπηρεσίας τοῦ Στρατοῦ.

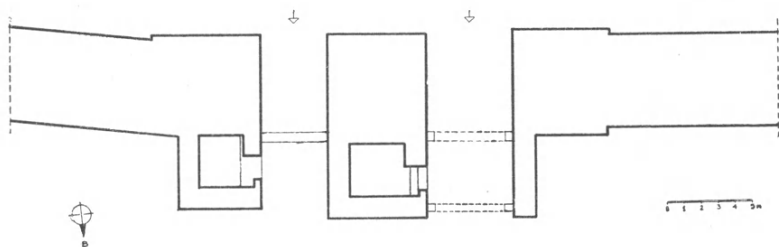
Τοπόλιας), καὶ τοῦ Ὁρχομενοῦ πρὸς τὴν ἀκρόπολιν ἄγουσα ὁδός, καθὼς καὶ ἄλλη συνδέουσα πιθανώτατα αὐτὴν πρὸς τὴν ἀκρόπολιν τῆς Ἀγίας Μαρίνας¹, ἀπὸ δὲ τῆς δευτέρας, τῆς νοτίας θύρας τῆς πύλης ἀρχομένη εὐδιάκριτος ἤδη ὁδὸς διασχίζει τὸ ἐσωτερικὸν τῆς ἀκροπόλεως μὲ κατεύθυνσιν πρὸς νότον.

Εἰκ. 2. Ἡ Βόρειος πύλη μετὰ τοῦ θυρωρείου καὶ τοῦ ὑποστέγου αὐτῆς.

Μακροτέρας διαρκείας ὑπῆρξεν ἡ ἐργασία μας εἰς τὰς εἰσόδους καὶ τὰ θυρωρεῖα τῆς ΝΑ. διπλῆς πύλης (εἰκ. 3, πίν. 14α καὶ β).

Ἐνταῦθα ἐξηκολούθησεν ἡ ἀπομάκρυνσις ὀγκῶν λίθων μεγάλων δια-

Εἰκ. 3. Ἡ ΝΑ. διπλῇ πύλῃ μετὰ τῶν δύο αὐτῆς θυρωρείων.

στάσεων, οἱ ὅποιοι ἔφρασσον τὰς διόδους, καθὼς καὶ τῆς κάτωθεν τῶν λίθων σημαντικῆς ἐπιχώσεως.

Ἐπίσης συνεπληρώθη ὁ καθαρισμὸς τῶν παρ' ἐκάστην τῶν διόδων, δεξιᾷ τῷ εἰσερχομένῳ, ὑπαρχόντων θυρωρείων.

Τὰ εἰς τὴν ἐπίχωσιν τῶν εἰσόδων καὶ τῶν θυρωρείων ἀνευρεθέντα ὄστρακα ἀνήκουν καὶ πάλιν εἰς τὴν ΥΕ ΙΙΙ περίοδον, τὸ δὲ ἐπικρατέστερον

¹ NOACK, Arne, AM 19, σ. 445.

εἶδος τῶν ἀγγείων, ὡς εἰκάζεται ἐκ τοῦ πλήθους τῶν ποδῶν, εἶναι αἱ ὑψιποδες κύλικες.

Εἰς τὴν ἀνατολικήν, τὴν δεξιὰ τῷ εἰσερχομένῳ ἐκ τῆς πεδιάδος, εἴσοδον τῆς πύλης καὶ περὶ τὸ μέσον τῆς δυτικῆς παρειᾶς αὐτῆς, ἐκεῖ ὅπου τὸ μεταξὺ τῶν δύο εἰσόδων τμήμα τοῦ τείχους συνδέεται πρὸς τὸ θυρωρεῖον τῆς ἀριστερᾶς εἰσόδου, ἀνευρέθησαν εἰς βάθος 1.20 μ. ἀπὸ τῆς σωζομένης ἄνω ἐπιφανείας τοῦ τοίχου τοῦ θυρωρείου εὐμεγέθη τμήματα χαλκῶν ἐλασμάτων προερχομένων προφανῶς ἐκ τῆς ἐπενδύσεως ξυλίνης θύρας.

Τὰ εὐρήματα ταῦτα ἐπιβεβαιώνουν τὴν θέσιν τῆς θύρας, τὴν ὁποίαν ἀκριβῶς καθορίζει—ὅπως ἄλλωστε καὶ εἰς τὴν παραπλεύρως δίοδον τοῦ μυκηναϊκοῦ αὐτοῦ διπύλου ἀλλὰ καὶ εἰς τὰς ἄλλας τρεῖς πύλας—ἐγκάρσιος τοίχος μεταξὺ τῶν δύο ἐσωτερικῶν παρειῶν τῶν πυργοειδῶν ἀπολήξεων τοῦ τείχους, ὁ ὁποῖος θὰ ἐχρησίμευεν ἐν μέρει μὲν ὡς κατώφλιον τῆς θύρας, ἐν μέρει δὲ ὡς θεμέλιον τῶν ἐκατέρωθεν αὐτῆς παραστάδων. Ὅπισθεν τῶν θυρῶν, δεξιὰ τῷ εἰσερχομένῳ, ἀνοίγεται καὶ ἐδῶ ἀνὰ ἓν θυρωρεῖον. Τοῦ θυρωρείου τῆς ἀριστερᾶς εἰσόδου, τοῦ ὁποίου αἱ ἐσωτερικαὶ διαστάσεις εἶναι 3×3.10 μ., τὸ δὲ σωζόμενον ὕψος τῶν τοίχων 1.60 μ., ἀπεκαλύφθη τὸ διὰ πλακοειδῶν λίθων κατεσκευασμένον κατώφλιον τῆς εἰσόδου του, πλάτους 0.55-0.60 μ., καὶ βαθμὶς ὑπεράνω αὐτοῦ ἀποτελοῦσα τὸ εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο ἄκρον τοῦ δαπέδου, τὸ ὁποῖον σώζει ἐν μέρει τὴν ἐπίσης ἐκ πλακοειδῶν λίθων στρώσιν του. Δι' ὁμοίας στρώσεως φαίνεται ὅτι ἐκαλύπτετο καὶ τὸ δάπεδον τῆς διόδου τῆς πύλης, ὡς μαρτυροῦν ὀλίγοι πλακοειδεῖς λίθοι σωζόμενοι πρὸ τοῦ κατωφλίου τοῦ θυρωρείου.

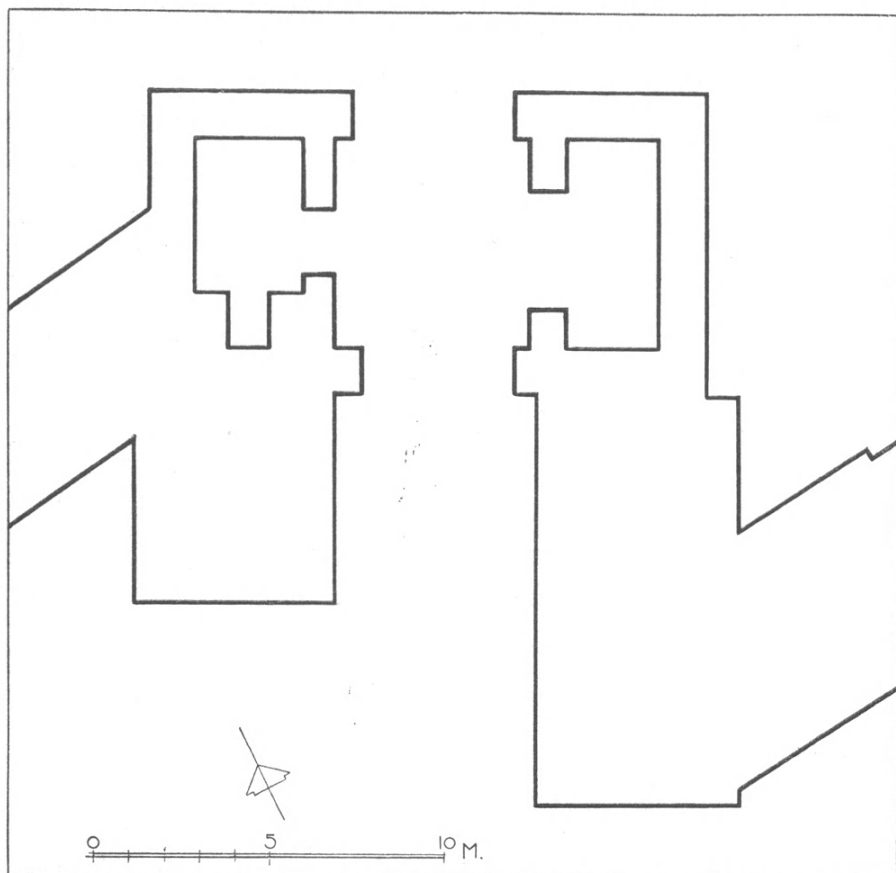
Ἐπὶ τοῦ δαπέδου τοῦ θυρωρείου, ἐπὶ τοῦ κατωφλίου καὶ ἐπὶ τοῦ πρὸ αὐτοῦ λιθοστρώτου τμήματος τῆς διόδου εὐρέθη παχὺ στρώμα αἰθάλης μετὰ τεμαχίων ἀπηνθρακωμένου ξύλου μαρτυροῦν καταστροφὴν ἐκ πυρκαϊᾶς.

Καὶ τοῦ θυρωρείου τῆς δεξιᾶς εἰσόδου, τῶν αὐτῶν περίπου μὲ τὸ προηγούμενον διαστάσεων (2.40×3 μ.) καὶ μὲ σωζόμενον ὕψος τῶν τοίχων 1.10 μ., συνεπληρώθη σχεδὸν ὁ καθαρισμὸς ἀποκαλυφθέντων τοῦ κατωφλίου τῆς εἰσόδου καὶ τῆς ἐν μέρει διασωθείσης στρώσεως τοῦ δαπέδου του.

Καὶ ἐδῶ πυκνὸν στρώμα αἰθάλης ἐκάλυπτε τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ θυρωρείου, τὸ κατώφλιον καὶ τὸ δάπεδον τοῦ πρὸ τοῦ θυρωρείου τμήματος τῆς διόδου.

Καὶ εἰς τὴν πύλην ταύτην μὲ τὰς δύο εἰσόδους, ὅπως καὶ εἰς τὴν Βόρειον, τὰ θυρωρεῖα εὐρίσκονται, ὡς ἐλέχθη ἤδη, δεξιὰ τῷ εἰσερχομένῳ. Ἐπίσης εἰς ἀμφοτέρας τὰς πύλας τὰ θυρωρεῖα συναπτόμενα ὀργανικῶς μετὰ τοῦ τείχους ἢ τῶν πυργοειδῶν αὐτοῦ ἀπολήξεων ἀποδεικνύουν τὸ σύγχρονον τῆς κατασκευῆς τῆς ὅλης περὶ τὰς πύλας ὀχυρώσεως. Ἀφοῦ δὲ τὰ ἀνασκαφικὰ δεδομένα χαρακτηρίζουν τὰ θυρωρεῖα ὡς ἀνήκοντα εἰς τὴν ΥΕ III ἐποχὴν, ἀναγ-

καῖον συμπέρασμα εἶναι, ὅτι καὶ αἱ πύλαι μὲ τοὺς πύργους των καθὼς καὶ τὰ σκέλη τῶν μετ' αὐτῶν συνδεομένων τμημάτων τῶν τειχῶν εἰς τοὺς αὐτοὺς χρόνους ἀνήκουν. Εἶναι δὲ τοῦτο στοιχεῖον σπουδαιότατον διὰ τὴν χρονολογικὴν τοποθέτησιν καὶ τῆς διπλῆς—ισοδομικῆς καὶ πολυγωνικῆς ταυτοχρό-

Εἰκ. 4. Ἡ Νοτία πύλη μετὰ τοῦ θυρωρείου καὶ τοῦ ὑποστέγου αὐτῆς χώρου.

νως—τεχνοτροπίας τῆς τειχοδομίας, ἡ ὁποία ἀπαντᾶται καὶ εἰς τὰς δύο αὐτὰς πύλας, κατὰ τὴν ἐξωτερικὴν καὶ ἐσωτερικὴν ὄψιν τῶν πύργων, καθὼς καὶ κατὰ τὴν ἐξωτερικὴν καὶ τὴν ἐσωτερικὴν ὄψιν καὶ τῶν πρὸς αὐτοὺς συνεχομένων τμημάτων τῶν σκελῶν τοῦ τείχους.

Ὁλιγοήμερος τέλος ὑπῆρξεν ἡ ἐργασία μας εἰς τὴν εἴσοδον καὶ τὰ ἐκὰτέρωθεν αὐτῆς δωμάτια τῆς Νοτίας πύλης (εἰκ. 4, πίν. 15α). Ἐνταῦθα ἡ

ἐκσκαφὴ καὶ ὁ καθαρισμὸς ἀπεκάλυψαν σχεδὸν ἐξ ὁλοκλήρου τὸ ἀριστερῶν τῶν εἰσερχομένων θυρωρεῖον καὶ τὸν ἀπέναντι αὐτοῦ ὑπόστεγον χώρον, ὁ ὁποῖος διὰ μετασκευῆς μετεβλήθη μεταγενεστέρως ἐπίσης εἰς κλειστὸν χώρον χρησιμεύων καὶ αὐτὸς πιθανῶς ὡς θυρωρεῖον.

Διὰ τῶν μέχρι τοῦδε ἐρευνῶν μας εἰς τὰς τρεῖς ταύτας πύλας διεπιστώθη τὸ ἀκριβὲς αὐτῶν διάγραμμα, τὸ ὁποῖον δὲν μᾶς ἔδωσαν οἱ παλαιότεροι ἐρευνηταὶ τῆς ἀκροπόλεως DE RIDDER καὶ NOACK. Ἐπίσης καθωρίσθη ἡ ὅλη ἐσωτερικὴ διαρρύθμισις τῶν εἰσόδων μετὰ τῶν θυρωρείων, τῶν ὑποστέγων χώρων καὶ τῶν διπλῶν αὐτῶν ξυλίνων θυρῶν τῶν ἐπενδεδυμένων διὰ χαλκῶν ἐλασμάτων. Τὰ εἰς τὴν ΝΑ. πύλην εὐρεθέντα, ὡς ἔλχθη, τμήματα τοιούτων ἐλασμάτων, ὁμοῦ μετὰ τινων ἡλῶν, μαρτυροῦν ὅχι μόνον περὶ τῆς ἀκριβοῦς θέσεως τῆς θύρας ἀλλὰ καὶ περὶ τοῦ τρόπου τῆς διὰ χαλκῆς ἐπενδύσεως προστασίας αὐτῆς. Ἐκτὸς τούτων ἡ εἰς ἱκανὸν ὕψος καὶ εἰς καλὴν σχετικῶς κατάστασιν διατήρησις τῶν πύργων ἢ πυργοειδῶν ἀπολήξεων τοῦ τείχους, ὁ τρόπος τῆς κατασκευῆς των διὰ μεγάλων ὀρθογωνίων καὶ ἁδρῶς πελεκημένων λίθων, καθὼς καὶ ἡ εἰς αὐτοὺς ἐνσωμάτωσις τῶν θυρωρείων καὶ ὑποστέγων μᾶς ἄγουν εἰς τὴν ὑπόθεσιν, ὅτι ἡ ὅλη κατασκευή των μέχρι καὶ τῶν ὑψηλοτέρων αὐτῶν σημείων ἦτο λιθίνη, ἐνῶ τοῦ περιβόλου πιθανώτατα ἀπὸ τινος σημείου καὶ ἄνω ἦτο ἐξ ὀπτοπλίνθων. Τέλος ἡ καλὴ αὐτῇ διατήρησις τῶν πύργων καὶ τῶν μετ' αὐτῶν συνδεομένων βοηθητικῶν κτισμάτων, τὰ πανταχοῦ ἀπαντῶντα ἐντονα ἔχγη πυρκαϊᾶς ἀλλὰ πρὸ πάντων τὸ πλῆθος τῶν ὀστράκων καὶ λοιπῶν κινητῶν εὐρημάτων καταρρίπτουν τὴν παλαιότερον διατυπωθεῖσαν γνώμην, ὅτι ἡ ἀκρόπολις ἐγκατελείφθη προτοῦ κατοικηθῆ καὶ προτοῦ ἀκόμη συμπληρωθῆ ἡ οἰκοδόμησις της.

ΙΩΑΝΝΗΣ ΘΡΕΨΙΑΔΗΣ

7. ΑΝΑΣΚΑΦΑΙ ΕΝ ΙΩΛΚΩ

Ἡ ὑπὸ αἰσίους μᾶλλον οἰωνοὺς ἀρξαμένη πέρυσιν ἀνασκαφὴ τοῦ μυκηναϊκοῦ ἀνακτόρου τῆς Ἰωλκοῦ (πρβ. ΠΑΕ 1956, σ. 119 ἐξ.) ἀνεκόπη ἐφέτος, διότι ἡ συστηματικὴ καὶ εἰς ἔκτασιν σκαφὴ κατέστη ἀδύνατος, τὸ μὲν λόγῳ τοῦ γενικωτέρου περιορισμοῦ τῶν οἰκονομικῶν πόρων τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας, κυρίως ὅμως ἐπειδὴ κατὰ τὸ διαρρεῦσαν ἔτος οὐδεμία ἐγένετο πρόοδος εἰς τὸ θέμα τῆς ἀπαλλοτριώσεως τῶν ὑπερκειμένων τοῦ ἀνακτόρου οἰκημάτων. Ὅτι αἱ δυσχέρειαι ἀνασκαφῆς ἐντὸς κατφυγμένου χώρου εἶναι μεγάλαι ἦτο γνωστὸν ἐξ ὑπαρχῆς καὶ τὸ ἀπελπιστικὸν προηγούμενον τοῦ ἀνακτόρου τῶν Θηβῶν διδάσκει, ὅτι καὶ σήμερον ἀκόμη θ' ἀπαιτηθῇ ἄγῶν μακροχρόνιος διὰ τὴν δημιουργηθοῦν ἀπλῶς αἱ προϋποθέσεις συστηματικῆς ἀνασκαφῆς τῆς θέσεως, ὑπὸ τὸν ὅρον πάντοτε ὅτι ἡ Ἀρχαιολογικὴ Ἑταιρεία καὶ ἡ Ἀρχαιολογικὴ Ὑπηρεσία θὰ πεισθοῦν περὶ τῆς ἀνάγκης τῆς ἀποκαλύψεως τοῦ Ἀνακτόρου.

Ἡ ἐφετινὴ ἔρευνα ἐν Ἰωλκῷ περιορίσθη εἰς μὲν τὸ Ἀνάκτορον εἰς τὴν στρωματογραφικὴν ἐξέτασιν τμημάτων τῆς ἐπιχώσεως κατὰ τὴν τομὴν τοῦ ΒΔ. ἄκρου τοῦ γηλόφου τῆς Ἰωλκοῦ («Κάστρο» τοῦ Βόλου ἢ «Παλιά», θέσις «Κιούπι»), ἐπεξετάθη δὲ καὶ εἰς τὴν θέσιν τῆς ἀρχαίας Νηλείας (χερσόνηος «Ταρσανᾶς» ἢ «Πευκάκια», ἔναντι τοῦ Βόλου), ὅπου ὁ FR. STÄHLIN ἐτοποθέτει τὴν «νεκρόπολιν τῆς Ἰωλκοῦ»¹.

Ι. Ἀνάκτορον. Τὰ κυριώτερα πορίσματα τῆς περιορισμένης ἐρεῦνης τῶν στρωμάτων εἰς τὴν περιοχὴν τοῦ ἀνακτόρου ὑπῆρξαν τὰ ἑξῆς:

α) Πρὸς οἰκοδόμησιν τοῦ ΥΕ ΙΙΒ ἀνακτόρου, τοῦ πυρποληθέντος περὶ τὸ τέλος τῆς ΥΕ ΙΙΓ1 περιόδου, κατεστράφησαν παλαιότερα οἰκήματα, ἀναγόμενα, ὥς συνάγεται ἐκ τῆς λεπτομεροῦς ἐξετάσεως τῶν ὑπολειφθέντων λειψάνων, εἰς τὴν ἀρχὴν τῆς «Μυκηναϊκῆς» περιόδου, πολιτιστικῶς ἐμφανιζομένης ἐνταῦθα ὡς «Μεσοελλαδικῆς» (: ἐντόπια χονδροειδῆ μονόχρωμα ἀγγεῖα, ἐντόπια Μινύεια, δύο μόνον ΥΕ Ι ὄστρακα). Οἴκοθεν νοεῖται, ὅτι, ἐὰν ὑπεράνω

¹ Δαπάναις τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας ἐγένετο ἡ στρωματογραφικὴ ἔρευνα εἰς τὸ ἀνάκτορον τῆς Ἰωλκοῦ καὶ ἡ στρωματογραφικὴ τάφρος Ι ἐν Νηλείᾳ. Τὴν περαιτέρω δαπάνην τῶν ἀνασκαφῶν ἀνέλαβεν ἡ «Φιλόρχαιος Ἑταιρεία» τοῦ Βόλου, διαθέσασα πρὸς τοῦτο δωρεὰς τοῦ προέδρου αὐτῆς κ. Ν. Μπρισίμη καὶ τοῦ κ. Γ. Δούλη. Εἰς τὴν κατάταξιν τῶν εὐρημάτων ἐβοήθησεν ἡ ἀρχαιολόγος δις Μ. Παπαδοπούλου, τὴν δὲ ἐπιστάσιαν τῶν ἀνασκαφῶν εἶχεν ὁ τεχνίτης κ. Μ. Νικολαράκης.

τῶν οἰκημάτων αὐτῶν ὑπῆρχον ἄλλα, νεώτερα, ΥΕ II κλπ., ἐξηφανίσθησαν κατὰ τὴν ἰσοπέδωσιν τοῦ χώρου.

β) Πλὴν τοῦ εἰκαζομένου κυρίως «μεγάρου» τοῦ ἀνακτόρου ὑπῆρχον καὶ ἄλλα πολυτελῆ ἢ μεγάλα κτίσματα ἐπὶ τοῦ λόφου. Τοῦτο συνάγεται ἐκ τῆς εὐρέσεως δαπέδων ἐκ λευκοῦ ἀσβεστοκονιάματος (stucco) εἰς θέσιν ἀπέχουσαν 150 μέτρα ἀπὸ τῶν ἀποκαλυφθέντων πέρυσι τμημάτων τοῦ ἀνακτόρου, πρὸς τὸ βόρειον ἄκρον τοῦ γηλόφου.

γ) Ἐβεβαιώθη προσέτι ὅτι τὰ σημερινὰ ὄρια τοῦ γηλόφου συμπύπτουν περίπου πρὸς τὸν πυρῆνα μόνον τῆς προϊστορικῆς Ἰωλκοῦ καὶ ὅτι ἡ ἔκτασις τῆς πόλεως κατὰ τοὺς προμυκηναϊκοὺς καὶ τοὺς μυκηναϊκοὺς χρόνους ἦτο κατὰ πολὺ μεγαλυτέρα. Ἀπότομοι τομαὶ τῶν ἐπιχώσεων, ἰδίᾳ κατὰ τὴν ΒΔ., τὴν Β. καὶ τὴν ΒΑ. πλευρὰν τοῦ γηλόφου, ὀριζόντια δάπεδα πανταχοῦ καὶ σημαντικὴ ὑψομετρικὴ διαφορὰ αὐτῶν ἀπὸ τοῦ πέριξ ἐδάφους, ἀποδεικνύουν, ὅτι ἐπανειλημμέναι σκαφαὶ καὶ ἀπολήψεις χωμάτων ἐκ τῆς περιμέτρου τοῦ λόφου περιέστειλαν τὰ ὄρια αὐτοῦ εἰς τὰ δύο τρίτα περίπου τῆς ἀρχικῆς ἐκτάσεως.

δ) Βορειότερον τοῦ ἀκραίου τοίχου τοῦ ἀποκαλυφθέντος τμήματος τοῦ ἀνακτόρου, ἐσημειώσαμεν τὴν παρουσίαν πηλοχρίστου κυκλικῆς ἐστίας, κειμένης πιθανῶς κατὰ τὸ ἄκρον ἢ τὸ μέσον αἰθούσης. Ἐκ τῶν κινητῶν εὐρημάτων πλὴν τῆς κεραμεικῆς, σημειοῦμεν πῆλινα εἰδώλια ἐκ τοῦ δαπέδου τῆς αἰθούσης ταύτης καὶ ἓν ὀστεῖνον κομβίον, κοσμούμενον διὰ συγκεντρικῶν κύκλων, ἐκ τῆς σκαφῆς κατὰ τὸ βόρειον ἄκρον τοῦ λόφου.

II. **Νηλεία.** Ἀπὸ μακροῦ χρόνου ἦσαν γνωστὰ προϊστορικὰ καὶ δὴ μυκηναϊκὰ λείψανα ἐκ τῆς ἔναντι τοῦ Βόλου χερσονησοειδοῦς ἄκρας «Ταρσανᾶς» — γνωστοτέρας σήμερον ὑπὸ τὸ ὄνομα «Πευκάκια» (εἰκ. 1 καὶ πίν. 16α). Ἦδη τὸ 1889 ὁ Ρ. WOLTERS (AM 14, 1889, 262 ἐξ.) ἐδημοσίευσεν ἀξιόλογον ὁμάδα μυκηναϊκῶν καὶ ἄλλων ἀγγείων, προερχομένων κατὰ τὸ πλεῖστον ἐκ τάφων τῆς θέσεως ταύτης καὶ ἀποκειμένων εἰς τὴν ἰδιωτικὴν συλλογὴν Ἀποστολίδου, ἡ ὁποία πρό τινων ἐτῶν περιῆλθεν εἰς τὸ Μουσεῖον Βόλου. Μυκηναϊκοὶ τάφοι εἰς τόσον μικρὰν ἀπόστασιν ἀπὸ τῆς Ἰωλκοῦ (1.5 χιλιόμε.) δικαιολογοῦν ἴσως τὴν εἰκασίαν τοῦ STÄHLIN (Das hellenische Thessalien, 1926, 64), ὅτι αὐτόθι ἔκειτο «ἡ νεκρόπολις τῆς Ἰωλκοῦ». Ἀλλ' ἡ ἀνασκαφικὴ ἡμῶν ἔρευνα ἐν Νηλείᾳ δὲν ἀπέβλεψεν εἰς τὴν ἀναίρεσιν τῆς καταφανῶς ἐσφαλμένης αὐτῆς ἀπόψεως· μοναδικὸς σκοπός μας ὑπῆρξεν ὁ ἔλεγχος τῆς στρωματογραφίας τῶν ἐπιχώσεων, προτοῦ ἢ οἰκοδόμησις παρεμβάλλῃ ἀνυπέρβλητα ἐμπόδια εἰς τὴν ἔρευναν. Διότι ἐκ τῆς σπουδῆς τῶν ἐπιφανειακῶν ἐνδείξεων ἐπὶ τῆς θέσεως ταύτης προέκυψαν σαφῆ μαρτύρια τῆς ὑπάρξεως αὐτόθι σπουδαιοτάτου μυκηναϊκοῦ καὶ προμυκηναϊκοῦ συνοικισμού. Τὸν συνοικισμόν αὐτὸν ἐσημείωσαν ἁπλῶς ὁ ΤΣΟΥΝΤΑΣ (Δ-Σ σ. ἀριθ. 1) καὶ ὁ

μίνιον;)¹. Ὑπὲρ τῆς ταυτίσεως αὐτῆς συνηγοροῦν αἱ ἀρχαῖαι μαρτυρίαι καὶ αἱ ἀρχαιολογικαὶ ἐνδείξεις: Ἐν πρώτοις τὸ χωρίον τοῦ ΣΤΡΑΒΩΝΟΣ IX 5, 15: "Ἐκτίσε δὲ Δημήτριος ὁ Πολιορκητὴς ἐπώνυμον ἑαυτοῦ τὴν Δημητριάδα μεταξὺ Νηλείας καὶ Παγασῶν ἐπὶ θαλάττῃ, τὰς πλησίον πολίχνας εἰς αὐτὴν συνοικίσας Νήλειάν τε καὶ Παγασάς...", σαφῶς ὀρίζον ὅτι ἡ Δημητριάς ἐκτίσθη μεταξὺ τῆς Νηλείας καὶ τῶν Παγασῶν, κειμένων πολὺ πλησίον (αἱ Παγασαὶ καὶ ἡ Δημητριάς συγχέονται συχνὰ εἰς ἀρχαῖα κείμενα, ἡ δὲ Νήλεια ἀφανίζεται ὀλοκληρωτικῶς, ἀφ' ὅτου περιελήφθη εἰς τὴν Δημητριάδα). Ἐπειτα ἡ μαρτυρουμένη καὶ ἄλλοθεν λατρεία τῆς Ἀφροδίτης Νηλείας ἐν Δημητριάδι, εἰς τὴν ὁποίαν ἀναφέρεται ἐπιγραφὴ ἐκ Δημητριάδος, εὐρεθεῖσα ἐν Ἰωλκῷ (IG IX 2, 1125), ἐπιβεβαιοῦται ἔξ ἀναθηματικοῦ πλακιδίου μετὰ παραστάσεως γυναικείου αἰδοίου (προφανῶς ἀναθήματος εἰς Ἀφροδίτην), εὐρεθέντος τῷ 1929 εἰς τὴν περιοχὴν τοῦ Ταρσανᾶ, τὴν εἰκαζομένην θέσιν τῆς Νηλείας².

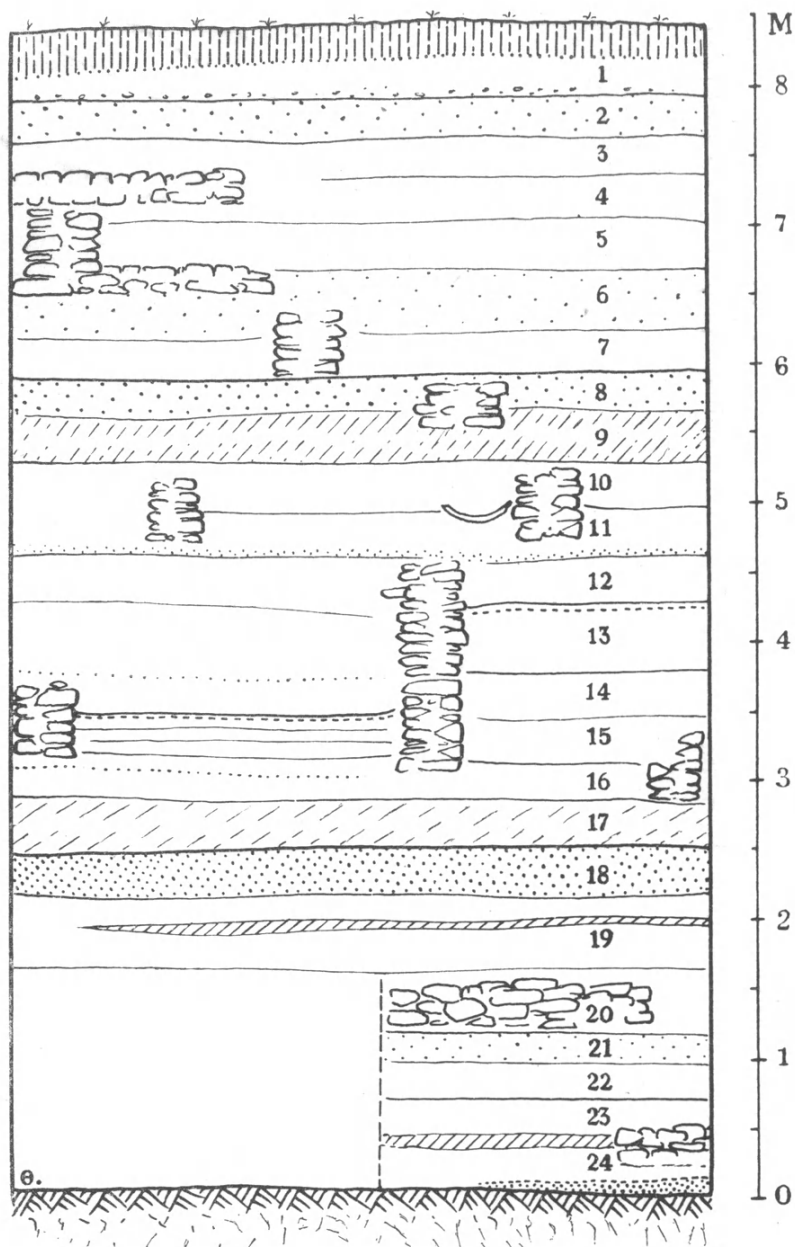
Ἀπὸ τὴν μυθολογίαν ἔξ ἄλλου γνωρίζομεν, ὅτι ὁ ἐπώνυμος τῆς Νηλείας ἥρως εἶναι ὁ Νηλεὺς, ἀδελφὸς τοῦ βασιλεύοντος τῆς Ἰωλκοῦ Πελίου καὶ γενάρχης μετέπειτα τῆς ἐν Πύλῳ δυναστείας τῶν Νηλιδῶν. Οἱ δύο ἀδελφοί, τέκνα δίδυμα τῆς συζύγου τοῦ πρώτου βασιλέως τῆς Ἰωλκοῦ Κρηθέως Τηροῦς, ἐκ τοῦ Ποσειδῶνος, ἐκτοπίσαντες τὸν νόμιμον κληρονόμον τοῦ θρόνου Αἴσονα, ἐβασίλευσαν τῆς Ἰωλκοῦ. Ἀλλὰ—κατὰ τὴν μυθολογίαν πάντοτε—ἐστιασίασαν δὲ ὕστερον πρὸς ἀλλήλους καὶ Νηλεὺς μὲν ἐκπεσὼν ἤκεν εἰς Μεσσήνην καὶ Πύλον κίττει (ΑΠΟΛΛΟΔΩΡΟΥ Βιβλιοθήκη, I 9, 8). Ἄν ἡ παράδοσις ἐνέχει πυρῆνα ἀληθείας (καὶ περὶ αὐτοῦ δὲν δικαιούμεθα νὰ ἀμφιβάλωμεν προκαταβολικῶς), ἡ Νήλεια, ἡ ἐπώνυμος τοῦ Νηλέως πόλις, πρέπει νὰ παρουσιάσῃ ἀξιόλογα μυκηναϊκὰ λείψανα.

Προφανῶς ἄρα δὲν ὀφείλεται εἰς σύμπτωσιν τὸ γεγονός, ὅτι ἡ δοκιμαστικὴ ἀνασκαφὴ τοῦ φθινοπώρου τοῦ 1957 ἔφερεν εἰς τὸ φῶς ἐν Νηλείᾳ τόσον πλούσια στρώματα τῆς Ὑστεροελλαδικῆς I-III (Μυκηναϊκῆς) περιόδου, οἷα οὐδαμοῦ ἀλλαχῇ τῆς Θεσσαλίας εὐρέθησαν μέχρι τοῦδε, πλην ἴσως τῆς Ἰωλκοῦ. Παλαιότερα εὐρήματα τῆς Μέσης καὶ Πρωίμου Χαλκοκρατίας εἰς τὰ κατώτερα στρώματα καὶ ὀλίγα λείψανα τῆς νεωτέρας Νεολιθικῆς Περιόδου, συνέβαλον εἰς τὴν ὀλοκλήρωσιν τῆς εἰκόνης τῆς μακρᾶς ζωῆς τοῦ σπουδαίου αὐτοῦ προϊστορικοῦ κέντρου τοῦ Παγασιτικοῦ³.

¹ Περ. STÄHLIN, Hell. Thessalien, 77 σημ. 2.

² Περ. Ν. Δ. ΠΑΠΑΧΑΤΖΗΝ, Τὰ λείψανα καὶ ἡ ἱστορία τῶν ἀρχαίων πόλεων τῆς περιοχῆς τοῦ Βόλου, Α' ἐκδ. 1937, σ. 72.

³ Ὁ ΑΡΒΑΝΙΤΟΠΟΥΛΟΣ (ΠΑΕ 1912, 174) μὲ θαυμαστὴν διορατικότητα ἐξαίρει τὴν σημασίαν τοῦ μυκηναϊκοῦ συνοικισμού τῆς Νηλείας.

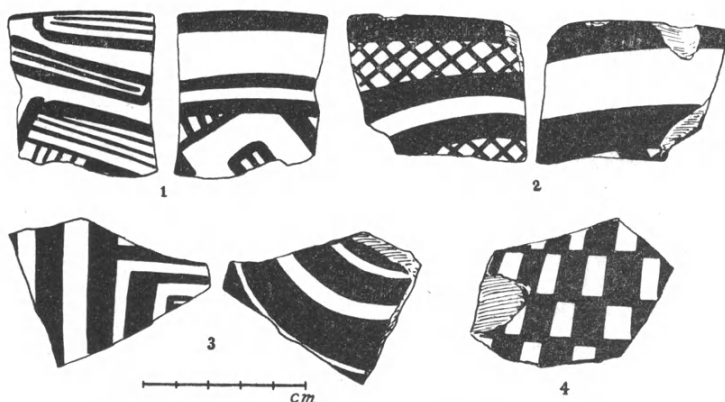

Είκ. 2. Νήλεια: Στρωματογραφική τομή των επιχώσεων.

ΣΤΡΩΜΑΤΟΓΡΑΦΙΑ. Δύο ὑπῆρξαν οἱ τομεῖς τῆς ἐρεῦνης ἐν Νηλείᾳ κατὰ τὴν πρώτην δοκιμαστικὴν περίοδον: 1) Τάφος κατὰ τὴν πρὸς νότον τῆς ἄκρας ἀπότομον τομὴν τῶν ἐπιχώσεων, γενομένην πρὸ ἐβδομήκοντα καὶ πλέον ἐτῶν, κατὰ τὴν κατασκευὴν τοῦ λιμένος τοῦ Βόλου (Τάφος I).

2) Δοκιμαστικαὶ τάφοι ἐπὶ τοῦ ἐπιπέδου χώρου ἀμέσως ὑπεράνω τῆς τομῆς καὶ βορειότερον, ἐντὸς τοῦ ἀγροῦ Χριστοπούλου (Τάφος II).

Ἡ πρώτη ἀπέβλεψεν ἀποκλειστικῶς εἰς τὴν στρωματογραφίαν, ἐσκάφη δὲ ἄνωθεν κλιμακοειδῶς μέχρι τοῦ στερεοῦ βράχου, ἐνῷ αἱ ὀριζόντιοι περιο-

Εἰκ. 3. Νήλεια: Νεολιθικὰ ὄστρακα ρυθμοῦ Διμηνίου.

ρίσθησαν εἰς τὸ μυκηναϊκὸν στρῶμα καὶ τὴν ἀνίχνευσιν ἀρχιτεκτονικῶν λειψάνων ἐντὸς αὐτοῦ.

Ἡ σχηματικὴ τομὴ τῆς εἰκόνης 2 δεικνύει σαφῶς τὴν μορφήν τῶν διαδοχικῶν στρωμάτων τῆς ἐπιχώσεως εἰς τὴν στρωματογραφικὴν τομὴν τῆς Τάφου I: Ἡ ὅλη ἐπίχωσις ἔχει εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο πᾶχος 8.50 μέτρων, διαιρεῖται δὲ εἰς εἴκοσι τέσσαρας ἐπαλλήλους στρώσεις, ἀντιστοιχοῦσας πρὸς ἰσαριθμούς φάσεις τῆς ζωῆς τοῦ συνοικισμοῦ, ὅχι ὅμως πάντοτε πρὸς ἀρχιτεκτονικὰς περιόδους.

1. Νεολιθικὴ περίοδος: Εἰς τὸν πυθμένα ἐντελῶς καὶ ἐπὶ τοῦ στερεοῦ βράχου παρετηρήθη λεπτὴ στρώσις τέφρας, ἐντὸς τῆς ὁποίας εὐρέθησαν ὀλίγα ὄστρακα τῆς Νεωτέρας Νεολιθικῆς, ὁμοῦ μετὰ δύο ἄλλων τῆς Πρωίμου Χαλκοκρατίας. Καθαρὸν στρῶμα τῆς Νεολιθικῆς Ἐποχῆς δὲν ἐσημειώθη εἰς τὸν λίαν περιορισμένον χώρον τῆς εἰς βάθος σκαφῆς. Ἐξ ἄλλων ὅμως θέσεων τοῦ συνοικισμοῦ προέρχονται πολλὰ καὶ χαρακτηριστικὰ δείγματα τοῦ ρυθμοῦ τοῦ Διμηνίου (εἰκ. 3) καὶ ἄλλων συγχρόνων (πρβ. Θεσσαλικά 1, 1958, 3 ἐξ.,

ιδίᾳ σ. 10 ἐξ., εἰκ. 10, 11 καὶ 12), ἐκ τῶν ὁποίων πιστοποιεῖται ὅτι ὁ συνοικισμὸς εἶχεν ἰδρυθῆ ἀπὸ τῶν νεολιθικῶν ἤδη χρόνων.

2. **Πρώιμος χαλκοκρατία:** Τὸ κατώτατον στρώμα τῆς ἐπιχώσεως, πάχους 2.50 μ. περίπου, ὑποδιαιρεῖται εἰς ἑπτὰ στρώσεις (24-18), ἐκ τῆς κεραμεικῆς δὲ συνάγεται ὅτι καλύπτει τὴν Πρωτοελλαδικὴν III-II περιόδον καὶ πιθανῶς μέρος μόνον τῆς ΠΕ I. Τὸ στρώμα ἀποτελεῖται ἀπὸ διαδοχικὰς στρώσεις πηλοῦ, τεφροχωμάτων, δαπέδων καὶ ἀντιστοιχῶν ἢ ἀνεξαορτήτων ἀπ' αὐτῶν τοίχων, λιθοκτίστων πάντοτε. Ἡ ἀνωτάτη στρώσις (18) ἀποτελεῖται κυρίως ἐκ τέφρας καὶ ἀνθράκων· ἐκτείνεται δὲ ἐπὶ πολὺ καὶ πέραν τῶν ὁρίων τῆς τομῆς, ὥστε δύναται νὰ χαρακτηρισθῇ ὡς τὸ «στρώμα καταστροφῆς» τοῦ Πρωτοελλαδικοῦ συνοικισμοῦ διὰ πυρός.

Τὸ περιεργον εἶναι ὅτι καὶ ἡ ἐπομένη στρώσις (17) περιεῖχεν ὄστρακα ἀγγείων προφανῶς πρωτοελλαδικῶν, ἀλλὰ μετ' αὐτῶν καὶ ἕν γραπτὸν ἀμαυροχρῶμον, τὸ ὁποῖον εἴμεθα ἠναγκασμένοι νὰ θεωρήσωμεν «Μεσοελλαδικόν», ἐπειδὴ πρὸς τὸ παρὸν τίποτε δὲν εἶναι γνωστὸν περὶ τῆς θεσσαλικῆς γραπτῆς κεραμεικῆς τοῦ τέλους τῶν Πρωτοχαλκῶν χρόνων. Συμβατικῶς δὲ θεωροῦμεν τὴν στρώσιν ταύτην (17) ἀναγομένην εἰς τὴν ἀρχὴν τῆς ἐπομένης, Μεσοελλαδικῆς περιόδου, τῆς ὁποίας καθαρὰ ἔχνη σημειοῦμεν εἰς τὴν ἐπομένην (16) στρώσιν (Μινύεια).

2. **Μέση χαλκοκρατία:** Εἰς τὴν περίοδον αὐτὴν ἀντιστοιχεῖ τὸ μεσαῖον στρώμα τῆς ἐπιχώσεως, πάχους 3.50 μ. περίπου, διαιρούμενον εἰς 10 στρώσεις (8-17) καὶ ἀποτελούμενον ὁμοίως ἐκ πηλοῦ καὶ τεφροχωμάτων διαδοχικῶς, ἀλλὰ μὲ περισσότερα καὶ σαφέστερα δάπεδα οἰκημάτων καὶ ἀρχιτεκτονικὰ λείψανα. Εἰς τὴν στρώσιν 15 π.χ. ἐσημειώσαμεν τέσσαρας ἑπαλλήλους στρώσεις τοῦ δαπέδου οἰκήματος. Κατὰ τὰ ἄλλα δὲν ὑπάρχει ἔνδειξις καταστροφῆς εἰς τὸ τέλος τῆς περιόδου, οὔτε εἰς ἐνδιάμεσον φάσιν τῆς ζωῆς τοῦ μεσοελλαδικοῦ συνοικισμοῦ.

4. **Ύστεροελλαδικὴ περίοδος:** Τὰ λείψανα τῆς σπουδαίας ταύτης περιόδου καλύπτουν τὸ ἀνώτερον μέρος τῆς ἐπιχώσεως, ἔχουν πάχος 2.50 μ. καὶ ὑποδιαιροῦνται εἰς 7 στρώσεις (1-7). Καὶ ἐδῶ πάλιν ἡ κατωτάτη στρώσις (7) δυσκόλως δύναται νὰ χαρακτηρισθῇ «Μυκηναϊκὴ», ἐπειδὴ ἡ μεγάλη πλειονότης τῶν ἀγγείων, ὡς θὰ ἴδωμεν κατωτέρω, ἀνάγεται εἰς μεσοελλαδικοὺς τύπους. Τὸ ἀνώτερον μέρος τῆς ἐπιχώσεως (1), κείμενον ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας σχεδὸν κατὰ τὸ σημεῖον τοῦτο, ἦτο τετραγυμένον (ἐλληνιστικὰ ὄστρακα). Πρέπει ἐπίσης νὰ σημειώσωμεν, ὅτι ἡ στρώσις 1 δὲν ἀνάγεται εἰς τὸ τέλος τῆς μυκηναϊκῆς περιόδου καὶ ἄρα εἶναι ἐνδεχόμενον νὰ εὑρεθῇ εἰς ἄλλα σημεῖα τοῦ συνοικισμοῦ ἀκόμη παχύτερα μυκηναϊκὰ ἐπίχρωςις. Ὅπως δὲ ποτε, ἡ παρουσία ἐν Νηλεΐᾳ στρώματος μυκηναϊκοῦ, πάχους 2.50 μέτρων καὶ πλέον, εἶναι κάτι πρωτοφανὲς ἐν Θεσσαλίᾳ καὶ ἐν ἀσφαλὲς δεδομένον, τὸ ὁποῖον

οὐδεμία θεωρία περὶ «πολιτιστικῆς καθυστερήσεως» τῆς Θεσσαλίας κατὰ τὴν κρίσιμον ταύτην περίοδον δύναται νὰ κλονίσῃ. Ἐπὶ πλεόν ἡ κανονικὴ τάξις τῶν στρώσεων εἰς τὰς ἐπιχώσεις τῆς Νηλείας θ' ἀποτελέσῃ εἰς τὸ μέλλον ἔξοχον πηγὴν ἀντλήσεως ἀσφαλῶν πληροφοριῶν περὶ τῶν ὑποδιαίρέσεων τῆς μυκηναϊκῆς καὶ τῶν παλαιότερων περιόδων τῆς Χαλκοκρατίας, ὅταν μάλιστα συνδυασθῇ μὲ τὴν ἔρευναν τῆς στρωματογραφίας τῆς Ἰωλκοῦ.

ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΑ ΛΕΙΨΑΝΑ. 1. Εἰς τὸ «*Πρωτοελλαδικὸν στρώμα*» ἐσημειώθησαν τμήματα λιθοκτίστων τοίχων, προφανῶς εὐθυγράμμου κατόψεως, μεταξὺ τῶν στρώσεων 23-24 καὶ ἀνωτέρω εἰς τὴν στρώσιν 20, ὅπου ὁ τοίχος εἶναι ἐκτισμένος τεχνικώτατα διὰ σχιστολίθων μετρίου μεγέθους. Ὅπως ἐν Ἰωλκῷ καὶ ἐδῶ οἱ τοῖχοι τῶν οἰκημάτων τῆς πρώιμου Χαλκοκρατίας εἶναι ἰσχυρότεροι τῶν τῆς Μέσης. Δάπεδα εὐρέθησαν πλείονα καὶ αἱ οἰκοδομικαὶ φάσεις φαίνονται τοὐλάχιστον τέσσαρες· τεμάχιον ὠμῆς πλίνθου ἐκ τῆς ἀνωδομίας τῶν οἰκημάτων ἐκ τοῦ στρώματος τῆς καταστροφῆς (18) ἔχει πᾶχος 0.065 μ.

2. Εἰς τὸ «*Μεσοελλαδικὸν*» στρώμα ἔχομεν σαφῇ λείψανα πέντε ἐπαλλήλων ἀρχιτεκτονικῶν φάσεων, μὲ λιθόκτιστα κατὰ τὴν κρηπίδα οἰκήματα, τῶν ὁποίων ὅμως ἀγνοοῦμεν ἐπὶ τοῦ παρόντος τὸ διάγραμμα, ἐπειδὴ—πλὴν τοῦ περιορισμένου τῆς τάφρου—οἱ τοῖχοι παρουσιάζονται ἐν τομῇ. Εἰς ἐν σημεῖον (μεταξὺ τῶν στρώσεων 13 καὶ 14) νεώτερος τοίχος συνέπεσεν ἀπολύτως πρὸς ἄλλον, παλαιότερου οἰκήματος (πρβ. τὸ σχέδιον τῆς εἰκ. 2). Πηλὸς καὶ τέφρα ἐναλλάξ σχηματίζουν τὰς στρώσεις 9 καὶ 8, αἱ ὁποῖαι ἀνάγονται εἰς τὸ τέλος τῆς Μέσης Χαλκοκρατίας. Ὑπεράνω δὲ αὐτῶν ἡ ἐπὶχώσις συνεχίζεται μὲ τὴν ἰδίαν ὑφήν, τὴν συνέχειαν δ' αὐτὴν προσεπιμαρτυρεῖ καὶ ἡ ὁμοιότης τῆς δομῆς τῶν ἀρχιτεκτονικῶν λειψάνων. Σημειωτέον, ὅτι τέσσαρες ἀσφαλῶς, ἐνδεχομένως δὲ καὶ πέντε ἐπάλληλοι ἀρχιτεκτονικαὶ φάσεις παρατηρήθησαν εἰς τὰς «μεσοελλαδικὰς» ἐπιχώσεις τῆς γείτονος Ἰωλκοῦ, ὅπου τὰ οἰκήματα, καθ' ὅσον ἐδείχθη ἐκ τῆς δοκιμαστικῆς ἀνασκαφῆς τοῦ 1956, ἦσαν ἐπίσης εὐθυγράμμου κατόψεως.

3. Εἰς τὸ «*Μυκηναϊκὸν*» στρώμα ἐν Νηλείᾳ ἔχομεν ἀρκετὰ λείψανα εὐθυγράμμου κατόψεως ΥΕ III οἰκημάτων ἐντὸς τῆς τάφρου II. Εἰς τὴν στρωματογραφικὴν τομὴν ὅμως διακρίνονται τέσσαρες ἐπάλληλοι ἀρχιτεκτονικαὶ φάσεις, ἐκ τῶν ὁποίων αἱ δύο παλαιότεραι, ἂν κρίνωμεν ἐκ τῆς κεραμικῆς, ἀνάγονται εἰς τὴν ΥΕ I καὶ II φάσιν τῆς περιόδου. Διὰ τὰς ἐπομένους δύο δὲν δυνάμεθα ἐπὶ τοῦ παρόντος νὰ παρατηρήσωμεν ἄλλο τι πλὴν τοῦ ὅτι ἀνάγονται εἰς τὴν ΥΕ IIIA-B.

Καὶ εἰς τὴν στρωματογραφικὴν τομὴν καὶ εἰς τὸ νοτιώτερον τμήμα τῶν δοκιμῶν ἐντὸς τοῦ ἀγροῦ Χριστοπούλου, τὰ ἀποκαλυφθέντα τμήματα μυκη-

ναϊκῶν οἰκημάτων εἶναι μᾶλλον εὐτελεῖ, ὅμοια πρὸς τὰ μεσοελλαδικά, μὲ τοίχους μέσου πάχους 0.70 μ.

Παρόμοια μυκηναϊκὰ οἰκήματα ἐσημείωσεν ὁ ΑΡΒΑΝΙΤΟΠΟΥΛΟΣ (ΠΑΕ 1916, 31 καὶ ΑΕ 1916, 121) δυτικώτερον τῆς χερσονήσου, ἀσφαλῶς δὲ καὶ εἰς ἄλλας περὶ τὸ ὕψωμα θέσεις θὰ ἦσαν κατεσπαρμέναι οἰκίαι τῆς μυκηναϊκῆς Νηλείας, ἀνήκουσαι εἰς κοινούς θνητούς.

Ἡ κατοικία τοῦ ἄρχοντος τοῦ συνοικισμοῦ μόνον εἰς τὸ ὑψηλότερον σημεῖον θὰ ἔπρεπε νὰ ζητηθῇ, ἀλλ' ἐπὶ τῆς κορυφῆς τῆς χερσονήσου δὲν ὑπάρχει ἐπιχώσις καὶ ὁ βράχος ἐμφανίζεται εἰς τὴν ἐπιφάνειαν.

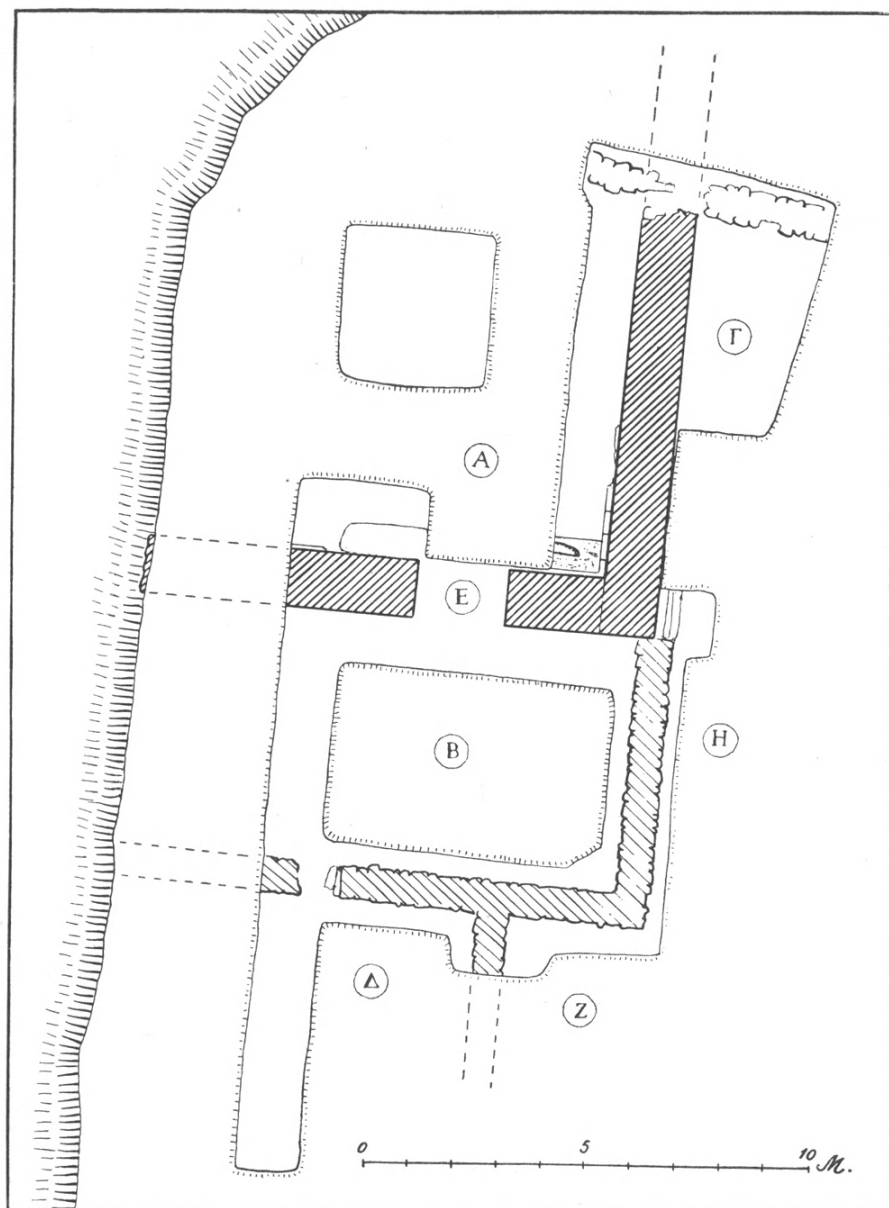
Ὀλίγον κατωτέρω τῆς κορυφῆς καὶ πλησίον τομῆς τῶν ἐπιχώσεων πρὸς τὸ ναυπηγεῖον Χριστοπούλου (τομῆς ὀφειλομένης πάλιν εἰς χωματοληψίαν κατὰ τὴν κατασκευὴν τοῦ λιμένος τοῦ Βόλου), ἀπεκαλύφθησαν τὰ λείψανα μεγάλου κτηρίου, κατευθυνομένου ἀπὸ Ν. πρὸς Β. περίπου, τοῦ ὁποίου οἱ τοῖχοι, ἐπηλειμμένοι ἐσωτερικῶς δι' ἠχυρωμένου πηλοῦ, φθάνουν εἰς τὸ μέγα πάχος τοῦ 1.30 μ., ἐνῶ καθ' ὕψος σφύζονται πολλαχοῦ ὑπεράνω τοῦ μέτρου. Ἀνοίγμα θύρας κατὰ τὸ μέσον τοίχου ἔχει εὖρος 2.10 μ. Λόγῳ τῶν ἐξαιρετικῶν αὐτῶν στοιχείων του τὸ κτήριο τοῦτο ἡρευνήθη μὲ ἰδιαιτέραν προσοχήν, ἀλλ' ἡ ἐπισήμανσις αὐτοῦ συνέβη πρὸς τὸ τέλος τῶν δοκιμῶν, ὅταν τὰ οἰκονομικὰ μέσα εἶχον ἤδη ἐξαντληθῇ.

Ἡ νεωστὶ ἰδρυθεῖσα «Φιλάρχαιος Ἑταιρεία τοῦ Βόλου» προθύμως διέθεσε τὰ μέσα διὰ τὴν συνέχισιν τῶν ἐργασιῶν ἐπὶ μίαν ἀκόμη ἐβδομάδα, ἀλλὰ καὶ πάλιν ἡ ἔρευνα δὲν ὠλοκληρώθη, ἀφεθεῖσα δι' ἄλλους, καλυτέρους καιρούς. Ὅτι ἐκτίθεται ἐπομένως εἰς τὰ ἑξῆς πρέπει νὰ θεωρηθῇ προσωρινὸν καὶ ὅχι πάντοτε ἀπολύτως ἐξηκριβωμένον.

Τὸ σχέδιον τῆς εἰκόνας 4 δεικνύει σαφῶς τὰ ἀποκαλυφθέντα διὰ τῶν δοκιμαστικῶν τάφρων κτίσματα: Εἰς τὸ βόρειον μέρος τμήματα τοῦ μεγάλου κτηρίου, τὸ ὁποῖον κατευθύνεται περίπου ἀπὸ νότου πρὸς βορρᾶν, ἔχει ἀνοίγμα θύρας 2.10 μ. (Ε) καὶ τοῖχον πρὸς Α. σφζόμενον εἰς μῆκος 8.20 μ. μέχρι τοῦ σημείου, ὅπου νεώτερος τοῖχος κατέστρεψε τὴν συνέχειαν. Προσκεκολλημένος εἰς τὴν ΝΑ. γωνίαν τοῦ κτίσματος αὐτοῦ φαίνεται τοῖχος κοινός, πλάτους 0.70 μ., κατευθυνόμενος πρὸς Ν. καὶ καμπτόμενος εἴτα εἰς ἀπόστασιν 5.70 μ. κατ' ὀρθὴν γωνίαν πρὸς δυσμᾶς. Τὸ δάπεδον τοῦ οὕτω περικλειομένου πρὸς Ν. τοῦ μεγάλου κτηρίου χώρου ἀπετελεῖτο ἐκ γῆς ἀπλῶς, ἀπέδωσε δὲ ὀλίγα ἀλλ' ἀμικρῶς ΥΕ ΙΙΙΑ ὅστρακα ἀγγείων.

Νοτιώτερον, ἄλλος τοῖχος ἐγκάρσιος ἐκφύεται, τρία μέτρα δυτικώτερον τῆς ΝΑ. γωνίας, σχηματιζομένου οὕτω ἀγκῶνος.

Δυστυχῶς τὰ λείψανα ταῦτα καὶ τὸ πρὸς βορρᾶν μεγαλύτερον κτήριο ἐυρέθησαν εἰς μικρὸν ἀπὸ τῆς ἐπιφανείας βάθος, διακοπαὶ δὲ τῆς συνεχείας τῶν τοίχων καὶ ἄλλαι διαταράξεις εἶναι καθ' ὅλην τὴν ἔκτασιν συχναί.

Εἰκ. 4. Νήλεια. Πρόχειρον σχεδιάσμα τοῦ τομέως II.

Ἐντὸς τοῦ μεγάλου κτηρίου ἡ ἐπίχωσις εὐρέθη διὰ τὸν αὐτὸν λόγον πολλαχῶς τετραγυμένη: πολλὰ τεμάχια ὀξυπυθμένων ἀμφορέων ἐλληνιστικῶν χρόνων καὶ τινα γραπτὰ σύγχρονα ὄστρακα ἀνευρέθησαν βορειότερον τοῦ τοίχου, τοῦ ἔχοντος τὸ εὐρὸν θύρωμα, ὅχι μόνον εἰς τὸ ἀνώτερον μέρος τῆς ἐπιχώσεως, ἀλλ' ἐνίοτε καὶ εἰς σημαντικὸν βάθος. Καὶ τὸ δάπεδον ἀκόμη (ἀποτελούμενον ἐκ πεπατημένου πηλοῦ) εἶχεν ἐκεῖ καταστραφῇ ἐκ τῶν παραβιάσεων τῶν ἐλληνιστικῶν χρόνων. Πανταχοῦ ἐξ ἄλλου συνηντήσαμεν μυκηναϊκὰ ὄστρακα, κατὰ τὸ πλεῖστον ΥΕ ΙΙΑ, ὅχι μόνον ἐν τῇ ἐπιχώσει, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῶν ἐνιαχοῦ σφζομένων τμημάτων τοῦ δαπέδου. Τέλος κατὰ τὴν ΝΑ. ἔσω γωνίαν εἰς βάθος 1.00 μ. ἀπὸ τῆς σφζομένης ἄνω ἐπιφανείας τοῦ τοίχου ἀνευρέθη ἔστια (;) ἢ μεταλλουργικὴ ἐγκατάστασις (;) ἐκ πηλοῦ ἰσχυρῶς κεκαυμένου. Ἄν κρινώμεν ἐκ τῶν μυριάδων ὀστρέων πορφύρας, ἅτινα εὐρέθησαν εἰς τὸν χῶρον αὐτόν, κατατεθραυσμένα εἰς μικρὰ τεμάχια, δυνάμεθα νὰ ὑποθέσωμεν, ὅτι προορισμὸς τοῦ ἐργαστηρίου, εἰς τὸ ὁποῖον ἀνήκει ἡ ἔστια (;), ἦτο ἡ ἐπεξεργασία τῆς πορφύρας. Σημειοῦμεν λοιπὸν τὰ λείψανα πορφυρείου ἐν Νηλεΐᾳ, ἀσφαλῶς ἀναγομένου εἰς τοὺς μυκηναϊκοὺς χρόνους. Ὅστρεα πορφύρας εὐρέθησαν καὶ εἰς τὸ ἐπιφανειακὸν στρώμα, ὅπου, ὡς ἐσημειώθη ἤδη, ἀφθονα ἦσαν τὰ ἐλληνιστικὰ ὄστρακα· προφανῶς ἄρα πορφυρεῖον ὑπῆρχεν εἰς τὴν αὐτὴν θέσιν καὶ πολὺ μεταγενέστερον, τοῦτο δὲ εἶναι ἐντελῶς φυσικόν, ἀφοῦ καὶ σήμερον ἐν ἀφθονίᾳ ἀπαντᾶται εἰς τὸν Παγασιτικὸν ἢ πορφύρα¹.

Ἀνατολικῶς τοῦ μακροῦ πρὸς Β. κατευθυνομένου τοίχου τοῦ κτηρίου (χῶρος Γ ἐν τῷ σχεδίῳ τῆς εἰκ. 4) ἀνεκαλύφθη ἀποθέτης μυκηναϊκῶν ἀγγείων κατὰ μάζας σεσωρευμένων καὶ εἰς δύο στρώματα. Παρὰ τὸ περιωρισμένον τοῦ χώρου τῆς σκαφῆς ὑπελογίσθη ὅτι τὰ εὐρεθέντα τεμάχια καὶ ὄστρακα ἀνῆκον εἰς ὑπὲρ τὰ 300 ἀγγεῖα. Ἄνευ ἐξαιρέσεως δὲ ἀνάγονται εἰς τὴν ΥΕ ΙΙΑ περίοδον.

Ἐφ' ὅσον τὰ ἀγγεῖα ταῦτα εἶναι σύγχρονα πρὸς τὸ κτήριο (καὶ περὶ τούτου χαρακτηριστικὴ ἔνδειξις εἶναι τὸ ὅτι ἐφάπτονται τοῦ τοίχου, μὴ χωριζόμενα ἀπ' αὐτοῦ διὰ τάφρου θεμελίου), πρέπει νὰ δεχθῶμεν ὅτι τοῦτο δὲν ἐξετείνετο πρὸς ἀνατολὰς καὶ ὅτι μέγα μέρος του κατεστράφη κατὰ τὴν ἐκσκαφὴν τῆς πρὸς τὰ δυτικὰ μεγάλης τομῆς πρὸς χωματοληψίαν. Ἐπειδὴ δὲ κατὰ σημαντικὸν ποσοστὸν τὰ ἀγγεῖα εἶναι θαυμασίας ποιότητος καὶ συχνὰ γραπτὰ, δικαιούμεθα νὰ εἰκάσωμεν, ὅτι τὸ ἀσφαλῶς διώροφον τοῦτο κτίσμα (τοῖχοι πάχους 1.30 μ.!) ἀπετέλει τὴν κατοικίαν τοῦ ἄρχοντος τοῦ συνοικισμοῦ. Τὰ εὐρεθέντα λείψανα ἀνήκουν βεβαίως εἰς τὸ ἰσόγειον τῆς κατοικίας, ἐνῷ τὰ ἀγγεῖα τοῦ ἀποθέτου ἀπερρίπτοντο προφανῶς ἐκ τοῦ ἄνω ὀρόφου.

¹ Μεταξὺ τῶν ἄλλων ὀνομάτων ἤκουσα παρ' ἀλιέων τῆς Ν. Ἀγχιάλου καὶ τὸ «πορφύρα» (=πορφύρα).

Αἱ ἀνωτέρω παρατηρήσεις δὲν εἶναι οὔτε πλήρεις οὔτε πάντοτε ἀσφαλῆς· τολμῶ ὅμως νὰ τὰς διατυπώσω, ἐπειδὴ μετὰ τὴν ἐν Νηλείᾳ δοκιμὴν δὲν φαίνεται ἀπίθανον, ὅτι ἐν σημαντικώτατον μυκηναϊκὸν κέντρον πρέπει κάποτε νὰ ἀποκαλυφθῇ ἔδω, εἰς ἀπόστασιν ἐλαχίστην ἀπὸ τῆς βασιλευούσης 'Ιωλκοῦ. Τὴν πίσιν μου αὐτὴν ἐλπίζω ὅτι θὰ ἐνισχύσουν καὶ τὰ ἐκ τῆς κεραμεικῆς τοῦ συνοικισμοῦ συναγόμενα.

ΚΕΡΑΜΕΙΚΗ. 1. Νεολιθικὴ περίοδος. Παρατηρήσαμεν ἀνωτέρω ὅτι εἰς τὸν πυθμένα τῆς στρωματογραφικῆς τάφρου I εὐρέθησαν ὀλίγα νεώτερα νεολιθικὰ ὄστρακα· ἐλλείψει δυνατότητος εὐρυτέρας σκαφῆς τὸ πρόβλημα τοῦτο ἀφέθη νὰ ἐρευνηθῇ εἰς τὸ μέλλον. Ἐπὶ τοῦ παρόντος ἀρκετὰ εἶναι καὶ ἀσφαλῆ τὰ ἐπιφανειακὰ λείψανα, προερχόμενα ἐξ ἀγροῦ παρακειμένου, ὅπου ἡ ἄρσις εἰς βάθος διὰ μηχανικοῦ ἐκσκαφέως ἔφερεν εἰς τὴν ἐπιφάνειαν πλεῖστα ὄστρακα τοῦ ρυθμοῦ τοῦ Διμηνίου (Β3α 1-2) (εἰκ. 3)¹.

2. Πρώιμος χαλκοκρατία. Καὶ ἡ κεραμεικὴ τῆς περιόδου ταύτης, λόγῳ τοῦ περιορισμένου τῆς εἰς βάθος σκαφῆς, δὲν εἶναι ἀφθονος, ἐπαρκῆς ὅμως ὅπωςδὴποτε διὰ νὰ πείσῃ, ὅτι, πλὴν τῆς ἐντοπίου κεραμεικῆς, εἰς τὸν συνοικισμὸν εἰσήγοντο καὶ ἀγγεῖα Urfirnis, ἀρίστης ποιότητος, ἐν οἷς καὶ αἱ χαρακτηριστικαὶ πρωτοελλαδικαὶ Sauce-Boats. Ἀγγεῖα Urfirnis κατεσκευάζοντο ἐν Θεσσαλίᾳ ('Ιωλκός, Ἀργίσις, Κοντσόχειρο κ.ἄ.), ἀλλ' ἐνταῦθα μερικὰ τοῦλάχιστον ὄστρακα εἶναι καταφανῶς ἐπείσακτα.

Ἐλάχιστα ἐστιλβωμένα ὄστρακα δύνανται ἴσως ν' ἀναθοῦν εἰς τὴν ΠΕ I περίοδον, ἐπὶ τοῦ παρόντος ὅχι μετ' ἀσφαλείας. Ἀντιθέτως ἡ ΠΕ II ἀντιπροσωπεύεται ἐπαρκῶς (Urfirnis ἀρίστης ποιότητος, χονδροειδῇ τήγανᾳ [Pans], ἀμφορεῖς, χύτραι κλπ.).

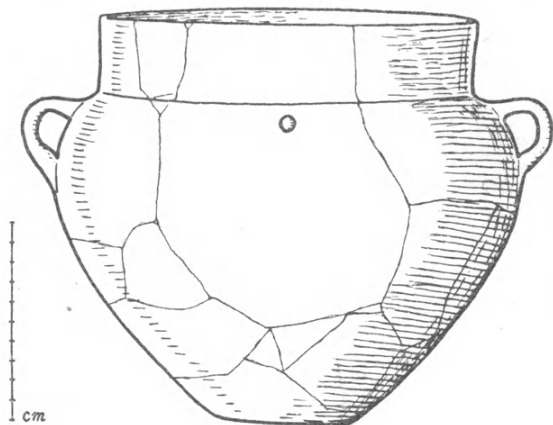
Ἐκ τῆς ΠΕ III ἔχομεν, πλὴν ἄλλων, καὶ ἐν πλῆρῃ ἀγγεῖον, τὸν ἀμφορέα τῆς εἰκόνος 5, τυπικοῦ «Πρωτοελλαδικοῦ» σχήματος. Ὅπως ἐν 'Ιωλκῷ καὶ ἐκ τῆς Νηλείας ἐλλείπουν μέχρι τοῦδε γραπτὰ ἀγγεῖα τῆς Πρώιμου Χαλκοκρατίας· κατὰ τὰ ἄλλα ὅμως δὲν βλέπω τὸν λόγον, διὰ τὸν ὅποιον ἡ περίοδος αὕτη δὲν θὰ ἠδύνατο νὰ ὀνομασθῇ εἰς τοὺς συνοικισμοὺς τοῦ Βόλου «Πρωτοελλαδική».

3. Μέση Χαλκοκρατία. Ἡ κεραμεικὴ τῆς περιόδου περιλαμβάνει μονόχρωμα, μινύεια καὶ ἀμαυρόχρωμα ἀγγεῖα. Τὰ ἀμαυρόχρωμα ἐμφανίζονται ἔνωρίς (πιθανῶς ἀπὸ τοῦ «στρώματος τῆς καταστροφῆς»), κοσμοῦνται δὲ κατὰ κανόνα μὲ ἀπλᾶ γραμμικὰ σχέδια. Χαρακτηριστικὴ εἶναι ἡ εἰκονιζομένη (εἰκ. 6) ἐλλιπὴς πρόχους. Πρὸς τὸ τέλος τῆς περιόδου ἀφθονοῦν τὰ πολύχρωμα ὄστρακα, εἰς τὰ σχέδια δὲ προστίθεται ἡ κυματοειδὴς γραμμὴ, ὑποκάτω εὐθειῶν ταινιῶν.

¹ Ἐκτενέστερα περὶ τῶν νεολιθικῶν τῆς Νηλείας καὶ τῆς περιοχῆς τῆς 'Ιωλκοῦ βλ. εἰς Θεσσαλικά 1, 1958, 3 ἔξ.

Τὰ μινύεια εἶναι κατὰ μέγα μέρος ἐξόχου ποιότητος, τόσον δὲ ἄφθονα, ὥστε ἀρκοῦν νὰ κατατάξουν τὸν συνοικισμόν μεταξὺ τῶν καθαρῶς «Μεσοελλαδικῶν». Ἄλλοτε τεφρὰ διαφόρων ἀποχρώσεων καὶ τόνων, ἄλλοτε μελανότεφρα, ἀποτελοῦν τὴν χαρακτηριστικὴν κεραμικὴν τοῦ στρώματος καὶ ἀνέκουν εἰς τὰ τυπικὰ σχήματα (: κύλικες ὑψίποδες, ποτήρια, βάσεις μετ' ἐπαλλήλων πλαστικῶν δακτυλίων κλπ.). Ἡ ἐξαιρετικὴ ἀφθονία μινυείων ἀγγείων εἰς τὴν Νήλειαν δὲν ἀποτελεῖ φαινόμενον μεμονωμένον: εἰς τὴν Ἰωλκόν, τὴν Μαγούλαν Ἀϊδινιώτικην καὶ εἰς ἄλλους συνοικισμοὺς τοῦ Παγασιτικοῦ, ἡ κεραμικὴ αὕτη κατασκευάζεται εἰς ποσότητας καὶ χαρακτηρίζει τὴν ἀντίστοιχον πολιτιστικὴν περίοδον.

4. *Ὑστεροελλαδικὴ περίοδος.* Ὁ πλοῦτος τῆς μυκηναϊκῆς κεραμικῆς ἐν τῇ θέσει ταύτῃ ἀπετέλεσεν ἀληθῶς ἐκπληξιν! Παρὰ τὸ λίαν περιορισμένον τῆς σκαφῆς τὰ ὄστρακα εἶναι ἀπειράριθμα, πολλὰ δὲ ἐξ αὐτῶν πάλιν εἶναι ἀσφαλῶς ἐπέισακτα καὶ δὴ ἀργολικά. Λυποῦμαι διότι ἐπὶ τοῦ παρόντος δὲν εἶναι δυνατόν νὰ εἰκονισθοῦν ἐπαρκῆ δείγματα τῆς κεραμικῆς τῆς θέσεως, ἀπλοῦς δὲ κατάλογος τῶν σχημάτων καὶ τῶν διακοσμητικῶν θεμάτων θὰ ἀπέβαινεν, ἄνευ εἰκόνων, περιττός. Χρησιμώτεραι ἴσως εἶναι ἐπὶ μέρους τινὲς παρατηρήσεις:

Εἰκ. 5. Νήλεια: Πρωτοελλαδικὸν II ἀγγεῖον.

Ἄρκετὰ εἶναι τὰ ΥΕ I ὄστρακα. Ἐλλείπει πλήρων ὁπωσδήποτε σχημάτων εἶναι δυσχερὲς ἢ ἀνίχνευσις τοῦ τόπου προελεύσεως τῶν ἀγγείων. Σημειῶ ὅμως ὅτι εἰς δύο ἢ τρεῖς περιπτώσεις εἶμαι βέβαιος ὅτι ἔχομεν ἐντόπια δείγματα.

Ἀφθονώτερα εἶναι, φυσικά, τὰ ΥΕ II ἀγγεῖα καὶ ὄστρακα. Πλεῖστα ἐξ ἄλλου τῶν ὑπὸ τοῦ WOLTERS δημοσιευομένων ἐκ τῆς θέσεως ἀγγείων εἰς τὴν περίοδον ταύτην ἀνάγονται (πρβ. πίν. 16, β-γ). Ἀξίον ἰδιαίτερας σημειώσεως θεωρῶ μονόχρωμον κύπελλον, τὸ ὁποῖον εὐρέθη 0.50 μ. βαθύτερον ΥΕ III τοῖχου ἐντὸς τῆς τάφρου I καὶ ὑπὸ τὴν βάσιν φέρει χαραχθὲν πρὸ τῆς ὀπτήσεως τὸ ἀριθμητικὸν σύμβολον IIII (=4). Ἀποτελεῖ τὸ ὥχρον τοῦτο δεῖγμα ἐνδείξιν τῆς γνώσεως καὶ τῆς χρήσεως τῆς γραμμικῆς γραφῆς Β εἰς τὴν μυκηναϊκὴν Θεσσαλίαν;

Εἰς τὸν μνημονευθέντα «ἀποθέτην» ἐξαιρετικῶς ἄφθονα εἶναι τὰ ὄστρακα γραπτῶν ἀγγείων, μεταξὺ αὐτῶν δὲ πάλιν συχνότερον θέμα εἶναι ἡ πορφύρα κατ' ἐξοχὴν, σπανιώτερα δὲ ἄλλα θαλάσσια ζῷα (FURUMARK, Mot. 23, 31) (πίν. 17, α), κοσμοῦντα συνήθως κύλικας τοῦ λεγομένου τύπου τῶν Ζυγουριῶν (πίν. 17, β), ἀλλ' ἐνίοτε καὶ ἄλλων σχημάτων ἀγγεῖα.

Τὸ κόσμημα τῆς πορφύρας κατατιγᾶ οὕτω τυπικὸν εἰς τὴν κεραμεικὴν περιόδου τινὸς ἐν Νηλείᾳ (ΥΕ ΠΙΑ:2ε-ΠΙΒ) καί, καθὼς ἔχομεν σύγχρονον κατεργασίαν τῆς πορφύρας κατὰ χώραν, δὲν εἶναι ἴσως τυχαία ἡ προτίμησις.

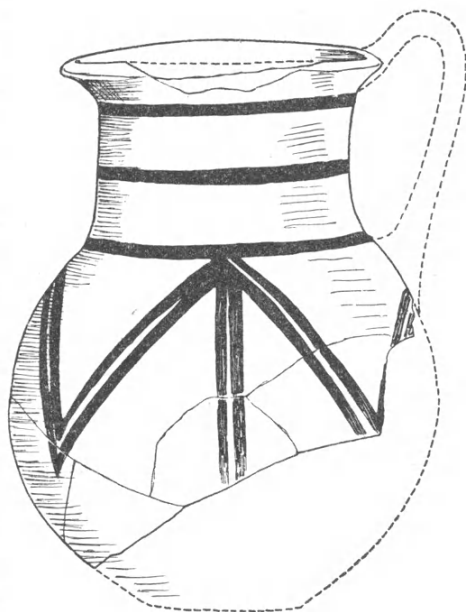
Τὸ τέλος τῆς μυκηναϊκῆς περιόδου ἐν τῇ θέσει ταύτῃ δὲν εἶναι γνωστὸν ἀκόμη, ἐπεὶδὴ ἡ ἀνασκαφικὴ ἔρευνα ὑπῆρξε, τοπικῶς τοῦλάχιστον, ὑποτυπώδης. Κεραμεικὴ πάντως νεωτέρα τῆς ΥΕ ΠΙΒ φάσεως δὲν φαίνεται, νὰ ὑπάρχῃ (ἐξαιρέσει ἐλάχιστων ὄστράκων τῆς ΥΕ ΠΙΓ:1, σποραδικῶν), τοῦλάχιστον στρωματογραφικῶς βεβαιωμένη. Θεωρητικῶς εἶναι ἀπίθανον, ὅτι θέσις τόσον ἐπικαιρὸς ἐγκατελείφθῃ ἀκατοίκητος πρὸ τοῦ τέλους τῆς μυκηναϊκῆς περιόδου, ἀφοῦ μάλιστα δὲν λείπουν τὰ πρωτογεωμετρικὰ ἔχνη.

ΔΙΑΦΟΡΑ ΕΥΡΗΜΑΤΑ. Ἀπὸ τὸ ΠΕ ΠΙ στρῶμα ἔχομεν καρφίδα ἐκ καθαροῦ χαλκοῦ, μήκους 0.11 μ., τομῆς κυκλικῆς, ἄλλην δὲ ἐπίσης ἐκ χαλκοῦ, παχύτεραν καὶ μήκους μόλις 0.07 μ. ἐκ πρωΐμου φάσεως τοῦ μεσοελλαδικοῦ στρώματος. Ἀμορφα τεμάχια χαλκοῦ εὐρέθησαν καὶ εἰς τὸ μυκηναϊκὸν στρῶμα.

Εἰδῶλια πῆλινα εὐρέθησαν ἐλάχιστα καὶ ἐλλιπῆ, ἐξ αὐτῶν δὲ ἐν

ἀνάγεται πιθανῶς εἰς τὴν ΠΕ περίοδον, εὐρέθη ὅμως ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας καὶ ἐνθυμίζει ἐντόνως τὴν κεφαλὴν κυκλαδικῶν μαρμαρίνων εἰδωλίων, ἄλλα δὲ ἐπίσης λίαν ἐλλιπῆ, προέρχονται ἐκ τοῦ μυκηναϊκοῦ στρώματος.

Ἐμνημονεύσαμεν ἤδη τὴν εὔρεσιν στρωμάτων ἐκ τεθραυσμένων ὄστρέων πορφύρας ἐντὸς τοῦ μυκηναϊκοῦ (ΥΕ ΠΙΑ:2) στρώματος. Ἡ κατάστασις εἰς τὴν ὁποίαν εὐρέθησαν τὰ ὄστρακα μαρτυρεῖ ὅτι ὑπέστησαν προηγουμένως κατεργασίαν, ἀσφαλῶς δὲ ἡ ἀλιεία καὶ ἡ ἐπεξεργασία τῆς πορφύρας θὰ πρέπει

Εἰκ. 6. Νήλεια: Γραπτὴ μεσοελλαδικὴ πρόχους.

νὰ ἦσαν σπουδαία καὶ κερδοφόρος ἀσχολία τῶν κατοίκων τῆς μυκηναϊκῆς Νηλείας.

ΓΕΝΙΚΑΙ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ. Ἡ κατ' ἀνάγκην περιορισμένη δοκιμαστικὴ ἀνασκαφὴ ἀπέδειξεν ὅτι ἐπὶ τῆς χερσονησοειδοῦς ἄκρας τοῦ «Ταρσανᾶ» (=Πευκάκια), ὅπου κατὰ τὴν πιθανωτέραν εἰκασίαν τοποθετεῖται ἡ ἀρχαία Νήλεια, εἶχεν ἰδρυθῆ ἀπὸ τῶν νεολιθικῶν χρόνων συνοικισμός, ἀκμάσας καθ'

Εἰκ. 7. Ὑστεροελλαδικὴ IIIB κύλιξ ἐκ Νηλείας (ἀναπαράστασις).

ὅλην τὴν διάρκειαν τῆς ἐποχῆς τοῦ χαλκοῦ, μάλιστα δὲ κατὰ τοὺς μυκηναϊκοὺς χρόνους.

Ἡ ἀπόστασις τοῦ συνοικισμοῦ αὐτοῦ ἀπὸ τῆς Ἰωλκοῦ εἶναι, κατ' εὐθεΐαν γραμμὴν, μικροτέρα τοῦ 1.5 χιλιομέτρου, ὥστε εἶναι φυσικὸν νὰ συνδέεται ἡ θέσις ἱστορικῶς καὶ πολιτιστικῶς στενότερα μὲ τὴν Ἰωλκόν. Κατ' ἀκολουθίαν καὶ ἡ ἔρευνα αὐτῆς δὲν δύναται νὰ χωρισθῇ ἀπ' ἐκείνης.

Ἡ θέσις τῆς Νηλείας δεσπόζει τῆς εἰσόδου τοῦ ἐσωτερικοῦ μυχοῦ τοῦ Παγασιτικοῦ κόλπου καὶ δὴ τοῦ μεγάλου βορείου λιμένος τῆς Δημητριάδος τῶν ἱστορικῶν χρόνων. Δεδομένου δὲ ὅτι ἡ Ἰωλκὸς εἶναι κατ' οὐσίαν ἀλίμενος, ἀνοικτὴ δηλαδὴ ἀκτὴ («συνεχὴς αἰγιαλός»), ὁ λιμὴν καὶ ἡ ἄκρα τῆς Νηλείας θὰ εἶχον τὴν αὐτὴν μεγάλην ἀξίαν καὶ κατὰ τοὺς μυκηναϊκοὺς χρόνους. Ὅτι διὰ τοῦ λιμένος αὐτοῦ διεξήγετο κατ' ἐξοχὴν τὸ ἐμπόριον τοῦ μυκηναϊκοῦ κόσμου τοῦ νότου μετὰ τοῦ ἐσωτερικοῦ τῆς Θεσσαλίας θεωρῶ πιθανώ-

τατον, ὅπως βέβαιον νομίζω τὸ ὅτι ὁ λιμὴν αὐτὸς ἦτο ὑπὸ τὸν ἔλεγχον τῆς Ἰωλκοῦ: Ἡ Νήλεια εἶναι κατ' οὐσίαν ὁ λιμὴν τῆς Ἰωλκοῦ. Ἡ παρουσία ἑνὸς ἀνεξαρτήτου συνοικισμοῦ εἰς τὴν ἄμεσον γειτονίαν τῆς Ἰωλκοῦ θὰ παρέμενεν ἄλλως ἀνεξήγητος, καίτοι βεβαίως δὲν δύναται ν' ἀποκλεισθῇ ἡ ὑπαρξίς κάποτε ἀνταγωνισμοῦ μεταξὺ τῶν δύο συνοικισμῶν. Μαρτύριον μάλιστα αὐτοῦ δύναται νὰ θεωρηθῇ ἡ θρυλουμένη διάστασις μεταξὺ Πελίου καὶ Νηλέως, ἡ ὁποία ἀπέληξεν εἰς τὴν ἥτταν καὶ ἀποχώρησιν τοῦ τελευταίου εἰς τὴν Πύλον.

Ὁ συνοικισμὸς τῆς Νηλείας κατὰ τὴν Ὑστεροελλαδικὴν περίοδον εἶναι καθαρῶς «μυκηναϊκός», ὥς ἀποδεικνύεται ἐκ τοῦ πλούτου τῆς γραπτῆς τυπικῆς μυκηναϊκῆς κεραμικῆς τῆς θέσεως. Ὅτι ὁ χαρακτὴρ οὗτος δὲν ὀφείλεται εἰς ἀπότομον ἀποικισμόν, εἶναι ἐπίσης καταφανές. Δὲν ὑπάρχει «ἐκμυκηναϊσμός», ἀλλὰ πρόκειται περὶ μυκηναϊκοῦ συνοικισμοῦ. Κατὰ τὸν αὐτὸν λόγον καὶ ὁ συνοικισμὸς τῆς Μέσης Χαλκοκρατίας εἶναι «Μεσοελλαδικός».

Αἱ ἀνασκαφαὶ τοῦ μέλλοντος — ἐὰν κάποτε διενεργηθοῦν συστηματικῶς — θὰ διευκρινήσουν ἀσφαλῶς πολλὰ σημεῖα, τὰ ὁποῖα παραμένουν ἀκόμη σκοτεινά· ἀλλ' ἀπὸ τοῦδε δικαιούμεθα ν' ἀποβλέπωμεν πρὸς τὴν Ἰωλκὸν καὶ τὴν Νήλειαν μὲ πολλὰς καὶ μεγάλας ἐλπίδας, ὥς πρὸς θέσεις, ἐκ τῆς ἐρεύνης τῶν ὁποίων δύνανται νὰ φωτισθοῦν σημαντικαὶ περίοδοι τῆς θεσσαλικῆς προϊστορίας.

8. ΑΝΑΣΚΑΦΗ ΤΗΣ ΝΕΚΡΟΠΟΛΕΩΣ ΑΜΦΙΠΟΛΕΩΣ

Συνεχίσθη κατά τὸ 1957 ἡ ἀνασκαφικὴ ἔρευνα τῆς διαπιστωθείσης διὰ τῶν ἀνασκαφῶν τοῦ παρελθόντος ἔτους (Ἔργον 1956, σ. 54 κ. ἐ.) ἐκτεταμένης νεκροπόλεως, τῆς κειμένης περὶ τὰ δύο χιλιόμετρα ΒΔ. τῆς Ἀμφιπόλεως, ἐπὶ ἐπιμήκους χαμηλοῦ λόφου. Διὰ τῶν ἐρευνῶν τοῦ ἔτους τούτου ἀνευρέθησαν ἔτεροι 64 τάφοι ἑλληνιστικῆς ἐποχῆς, λελαξευμένοι ἐπὶ τοῦ μαλακοῦ ἀργιλλώδους βράχου.

Ὁ συνηθέστερος τύπος αὐτῶν ἦτο ὁ τῶν λακκοειδῶν τάφων, σχήματος τετραγώνου ἢ ὀρθογωνίου παραλληλογράμμου (πίν. 18). Οἱ τάφοι οὗτοι φέρουν συνήθως ἀναβαθμὸν ἐπὶ τῶν τεσσάρων πλευρῶν αὐτῶν, ὅστις ἔχει ὁμοίως λαξευθῇ ἐπὶ τοῦ μαλακοῦ βράχου. Ἐπὶ τοῦ ἀναβαθμοῦ αὐτοῦ ἐνίοτε ἔχουσιν ἐναποτεθῇ διάφορα κτερίσματα (πίν. 18β καὶ 19α). Συχνάκις εἰς τὰς 4 γωνίας τοῦ πυθμένος τῶν λαξευτῶν τάφων ἀποκαλύπτονται μικραὶ ἡμισφαιρικαὶ λακκοειδεῖς ἐκβαθύνσεις, ἀδήλου προορισμοῦ, σπανιώτερον δὲ διαπιστοῦνται ἐπὶ τοῦ πυθμένος ὀρθογωνίος κατασκευή, ἐξ ὧμων πλίνθων, ὕψους 0.20-0.30, χρησιμεύουσα ὡς κλίνη διὰ τὴν ἀπόθεσιν τοῦ νεκροῦ. Οἱ λακκοειδεῖς οὗτοι τάφοι δὲν φέρουν κάλυμμα. Ὑπάρχουν ὅμως καὶ τινες περιπτώσεις λακκοειδῶν-κεραμοσκεπῶν τάφων, καλυπτομένων διὰ μεγάλων κεράμων, σχηματίζουσιν ἀμφικλινῇ στέγην, ὡς π.χ. ἐπὶ τοῦ τάφου τοῦ πίν. 19β.

Τὰ τοιχώματα τῶν τάφων καλύπτονται συχνάκις διὰ λεπτοῦ στρώματος λευκοῦ ἀσβεστοκονιάματος. Ὁ τετράγωνος τάφος ὑπ' ἀριθ. 142 σχηματίζει εἰς τὸ βάθος θήκην, διαστάσεων 0.63×0.72 , καλυπτομένην ὑπὸ ὀγκώδους τετραγώνου πωρολίθου. Ἐντὸς τῆς θήκης αὐτῆς εἶχον τοποθετηθῇ ἡ τέφρα καὶ τὰ ἐναπομείναντα ἐκ τῆς καύσεως ὅσα τῆς νεκρᾶς μετὰ τῶν κτερισμάτων της (πίν. 20β). Ὁμοίως μορφῆς εἶναι καὶ ὁ ἐγγὺς τοῦ ἀνωτέρω τάφου ἀνασκαφεὶς τάφος ὑπ' ἀριθ. 143. Τὰ τοιχώματα τῆς θήκης αὐτοῦ καλύπτονται ὑπὸ ἀσβεστοκονιάματος λευκοῦ, εἰς τὸ ἄνω δὲ μέρος, κατὰ μῆκος τῶν τεσσάρων πλευρῶν του, ὑπάρχει γραπτὸς διάκοσμος ἀνθροστεφάνου, διασφῶν τὴν πολυχρωμίαν του (χρώματα κυανοῦν, πράσινον, ἰώδες καὶ μέλαν). Ἄλλος τύπος τάφου εἶναι ὁ κιβωτιόσχημος, ὠκοδομημένος ἐντὸς ὀρθογωνίου λαξεύματος τοῦ βράχου διὰ πωροπλίνθων καὶ καλυπτόμενος ὁμοίως διὰ μεγάλων πλίνθων πωρολίθου. Τοῦ τύπου τούτου ἀνευρέθη καὶ ἡρευνήθη εἰς μόνον τάφος.

Κατὰ τὰς ἀνασκαφὰς τοῦ ἔτους τούτου ἀνευρέθη εἰς εἰσέτι τάφος ἐκ τῶν

λεγομένων «μακεδονικῶν», ὁ τάφος Ζ', μετὰ δρόμου, κλίμακος καὶ νεκρικοῦ θαλάμου, λελαξευμένου καθ' ὁλοκληρίαν ἐντὸς τοῦ μαλακοῦ βράχου (πίν. 20α). Ὁ δρόμος ἔχει μῆκος 8.35 μέτρων, φέρει 14 βαθμίδας καὶ ἐπικοινωνεῖ δι' εἰσόδου πλάτους 0.90 μετὰ τοῦ νεκρικοῦ θαλάμου. Ὁ νεκρικός θάλαμος, διαστάσεων 3×3 μ. περίπου, καλύπτεται διὰ καμάρας ὕψους 2.75 μ., φέρει δὲ διηυθετημένας ἐντὸς τῶν 3 πλευρῶν του ἤτοι τῆς βορείου, ἀνατολικῆς καὶ δυτικῆς, τρεῖς κόγχας, μήκους 2.08, πλάτους 0.68-0.87 μ. καὶ ὕψους 1.15 μ. Ἐντὸς τῆς βορείου κόγχης διεπιστάθησαν δύο ταφαὶ διὰ μερικῆς καύσεως, ὁμοίαι δὲ ταφὴ ὑπῆρχε καὶ ἐντὸς τῆς κόγχης τῆς δυτικῆς πλευρᾶς. Τὰ τοιχώματα τοῦ βράχου, τόσον τοῦ νεκρικοῦ θαλάμου, ὅσον καὶ τῶν κογχῶν, καλύπτονται διὰ στρώματος λευκοῦ ἀσβεστοκονιάματος. Εἰς τὰς γωνίας τοῦ θαλάμου ἦσαν τοποθετημένα διάφορα ἀγγεῖα, εἰς τὴν εἴσοδον δὲ τῶν δύο κογχῶν, ἐντὸς τῶν ὁποίων ὑπῆρχον ταφαί, ἀνευρέθησαν πυξίδες, δακρυδόχοι, λύχνοι καὶ ἄλλα κτερίσματα (πίν. 20α). Ἐντὸς τῆς βορείου κόγχης ἀνευρέθησαν δύο λεπτὰ στρογγύλα ἐλάσματα χρυσοῦ, ἀπομιμούμενα ὀβολούς, ζευγὸς χρυσῶν ἐνωτίων, τῶν ὁποίων τὰ ἄκρα καταλήγουν εἰς κεφαλὰς αἰγός, ὡς καὶ λεπτὰ φύλλα χρυσοῦ (πίν. 21α).

Τὰ κινητὰ εὐρήματα ἦσαν καὶ κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο πολλὰ, ἀνερχόμενα εἰς ἑκατοντάδας.

Σημαντικωτάτη εἶναι ἡ σχηματισθεῖσα συλλογὴ εἰδωλίων, ἅτινα παρουσιάζουν μεγάλην ποικιλίαν τύπων. Ἀνευρέθησαν εἰδώλια Ἀφροδίτης, γυναικῶν ὀρθίων ἢ καθημένων, χορευτριῶν, παίδων, ζώων, πτηνῶν κλπ. (πίν. 21β καὶ 22α). Εἰς μόνον μικρὸς τάφος, ὁ τάφος ὑπ' ἀριθ. 177, ἀνήκων προφανῶς εἰς παῖδα, περιεῖχε 15 εἰδώλια γυναικῶν καὶ παίδων, 3 εἰδώλια πτηνῶν καὶ λέοντος, ὡς καὶ μικρὸν ὁμοίωμα κανίστρου (πίν. 22β). Τὰ περισσότερα ἐκ τῶν εἰδωλίων ἀνευρίσκονται εἰς ἀρίστην κατάστασιν διατηρήσεως, διασώζοντα εἰσέτι τὴν πολυχρωμίαν των.

Ἐκ τῶν ἀγγείων συνηθέστερα εἶναι τὰ μελαμβαφῇ, ἰδίᾳ σκύφοι, κάνθαροι, κυάθια. Ἀνευρέθησαν ἐπίσης ἀρυβαλλοειδῇ ληκύθια μὲ διακόσμησιν ἀνθεμίου, ἀνήκοντα χρονολογικῶς εἰς τὸν 4^{ον} π. Χ. αἰῶνα, λάγνηνοι, πυξίδες, λύχνοι καὶ ὁ ὀξυπύθμενος ἀμφορεὺς τοῦ πίν. 20α. Πρὸς τούτοις τρεῖς τάφοι περιεῖχον ἐπιμήκη ἀγγεῖα σχήματος ἀλαβάστρου ἐκ πολυχρώμου ὕλου, φέροντα γραμμικὴν διακόσμησιν (πίν. 23β).

Ἡ συλλογὴ τῶν χρυσῶν κοσμημάτων καὶ κτερισμάτων δὲν ἦτο τόσον πλουσία, ὅσον κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος. Ἀνευρέθησαν τρία ἐν ὄλῳ ζεύγη ἐνωτίων, δύο δακτύλιοι, μνηοειδὲς ταινία, προφανῶς ἐκ μικροῦ περιδεραίου, φέρουσα ἔκτυπον διακόσμησιν, τέσσαρα κυκλικὰ ἐλάσματα — ἀπομιμήσεις ὀβολῶν — καὶ πολλὰ χρυσᾶ φύλλα (πίν. 21α). Τὰ ἄκρα ἐνὸς ζεύγους ἐνωτίων κατα-

λήγουν εἰς λεοντοκεφαλὰς, ἑτέρου δὲ ζεύγους εἰς κεφαλὰς αἰγός. Πρὸς τούτοις ἐντὸς ἐνίων τάφων περισυνελέγησαν διάφορα ἐπίχρυσα κοσμήματα.

Κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν ἐρευνῶν ἀνευρέθησαν ἐντὸς τῆς ἐπιχώσεως τῶν τάφων τρία μικρὰ τμήματα ἐπιτυμβίων στηλῶν μὲ ἀνάγλυφον διακόσμησιν, ὡς ἐπίσης καὶ δύο ἐνεπίγραφοι ἐπιτύμβιοι στήλαι. Ἡ πρώτη στήλη, ὕψους 0.71, εἶναι ἀποκεκρουμένη ἄνω καὶ φέρει τὴν ἐπιγραφὴν:

Στέφανος Κλεοξένου

Ἡ δευτέρα στήλη, ὕψους 0.60, φέρει ἄνω ἐπίστεψιν ἐξ ὠραίου ἀνθεμίου, ἀπὸ τῆς βάσεως τοῦ ὁποίου ἐκφύονται ἑλικες μετὰ φύλλων ἀκάνθης καὶ καλυκοσχήμεων ἀνθέων (πίν. 23α). Κάτωθεν τῆς ἐπιστέψεως εἶναι κεχαραγμένη ἐπιμελῶς ἡ ἐπιγραφὴ:

Ἀνδρομάχα Βύθνος | ἀδελφή.

ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ Ι. ΛΑΖΑΡΙΔΗΣ

9. ΑΝΑΣΚΑΦΙΚΗ ΕΡΕΥΝΑ ΕΙΣ ΤΗΝ ΠΕΡΙΟΧΗΝ
ΤΟΥ ΝΕΚΡΟΤΑΦΕΙΟΥ ΤΗΣ ΒΕΡΓΙΝΗΣ

Μετά διακοπὴν τριῶν ἐτῶν¹ ἐπανελήφθη ἐφέτος (1957) ἡ ἀνασκαφικὴ ἔρευνα εἰς τὴν περιοχὴν τοῦ Νεκροταφείου τῆς Βεργίνης. Ἡ ἀνασκαφὴ τοῦ ἔτους τούτου ὑπῆρξε περιορισμένης ἐκτάσεως καὶ ἀπέβλεπεν εἰς συγκεκριμένον πρακτικὸν σκοπόν: τὴν ἔρευναν τοῦ χώρου, ὁ ὁποῖος πρόκειται νὰ διαμορφωθῇ εἰς ἀθλητικὸν γήπεδον τῆς Κοινότητος. Ἀνάλογα ἐπομένως ἦσαν καὶ τὰ διατεθέντα ὑπὸ τῆς Ἐταιρείας οἰκονομικὰ μέσα καὶ τοῦ ἀνασκαφέως αἱ προσδοκίαι.

Ἡ περιοχὴ, ἣτις ἠρευνήθη, κεῖται ἀνατολικῶς τῆς «Μεγάλης Τούμπας»² καὶ εὐρίσκεται περὶ τὰ 300 μ. δυτικῶς τοῦ προϊστορικοῦ νεκροταφείου, τοῦ ὁποῖου μέχρι σήμερον ἀνεσκάφησαν δέκα τύμβοι. Ἡ ἔρευνα ἐκρίθη ἀναγκαία, διότι εἰς τὸν διαμορφωτέον χώρον ὑπῆρχεν 1) ἐπίμνηκες ἔξαρχα, οἷονεὶ ἐξ ἐφαπτομένων τυμβίσκων σχηματισθέν, εἰς ἀπόστασιν 50 μ. περίπου ἀπὸ τῆς «Μ. Τούμπας» καὶ 2) μέγας τύμβος διαμέτρου πλέον τῶν 20 μ. καὶ ὕψους 2 μ. περίπου.

Ἡ ἔρευνα ἤρχισεν ἀπὸ τοῦ ἐξάρματος τῶν ἐφαπτομένων τυμβίσκων. Ἀνεσκάφησαν δύο δοκιμαστικαὶ τάφροι ἐξ ἀνατολῶν πρὸς δυσμὰς εἰς πλάτος 2 μ. περίπου, τέμνουσαι ἐγκαρσίως τὸ ἔξαρχα εἰς δύο ἐκ τῶν τριῶν σχηματιζομένων κορυφῶν αὐτοῦ. Ἄν καὶ ἡ ἀνασκαφὴ προϋχώρησε πολὺ βαθύτερον τοῦ ἐπιπέδου τοῦ πέριξ ἐδάφους, οὐδὲν ἀπέδωκε, πλὴν ἐλαχίστων ἀσημάτων ὀστράκων, οἷα τὰ ἀνευρισκόμενα εἰς πᾶν σημεῖον τῆς περιοχῆς. Ἡ σύστασις δὲ τοῦ χώματος τοῦ ἐξάρματος ἦτο τοιαύτη, ὥστε ἀσφαλῶς συμπεραίνει τις ὅτι τοῦτο τὸ ἔξαρχα δὲν σχετίζεται πρὸς τοὺς παλαιότερον ἀνασκαφέντας τύμβους.

Δεύτερος στόχος τῆς ἐρεύνης ὑπῆρξε μέγας σχετικῶς τύμβος (Μ), κείμενος εἰς ὀλίγων μέτρων ἀπόστασιν ΝΑ. τῶν προαναφερθέντων τυμβίσκων. Τὸ ὕψος καὶ ἡ διάμετρος αὐτοῦ (2×20 μ.), ἐν συνδυασμῷ πρὸς τὸ κανονικόν του σχῆμα, ἐγέννησαν ἐλπίδας ὅτι πλούσια θὰ ἦσαν αἱ ἐν αὐτῷ κείμεναι ταφαί. Εὐθὺς ὅμως ἀπὸ τῆς ἐνάρξεως τῆς ἀνασκαφῆς ἡ στρωματογραφία τοῦ χώματος ἔδειξεν ὅτι διέφερεν οὐσιωδῶς τῶν κατὰ τὰ παλαιότερα ἔτη ἔρευ-

¹ Βλ. ΠΑΕ 1952, σ. 211 κ.ἐ. καὶ 1953, σ. 141 κ.ἐ.

² ΠΑΕ 1952, σ. 211 κ.ἐ.

νηθέντων τύμβων καὶ ὠμοίαζε μᾶλλον πρὸς τὸν τῆς «Μεγάλης Τούμπας». Συννητήσαμεν ἐκ τῶν ἄνω 1) στρώμα χώματος ἀναμίκτου μὲ ἀφθόνους λίθους διαφόρων μεγεθῶν 2) στρώμα ἄμμοχαλίκου καὶ 3) στρώμα χαλίκων. Ἀλλὰ κάτωθι τοῦ τρίτου τούτου στρώματος, ἀμέσως ὑπὲρ τὴν ἐπιφάνειαν τοῦ ἐδάφους, ὑπῆρχε στρώμα ἀποτελούμενον ἐκ λεπτοτάτου καὶ ἀπολύτως καθαροῦ κοκκινохώματος, σχηματίζον τρόπον τινὰ δάπεδον «κροτητόν». Εἰς δύο σημεῖα ἡ στρώσις αὕτη διεκόπτετο καὶ ἐσχηματίζετο κύκλος λίαν χαλαρᾶς συστάσεως ἐξ ἀναμίκτων λίθων, χαλίκων καὶ ἄμμου. Ἡ ἔρευνα καὶ τῶν δύο σημείων ἔδειξε τὴν ὑπαρξίν φρεατοσχήμων σκαμμάτων διαμέτρου 1 μ. περίπου καὶ βάθους πλεόν τοῦ μέτρου. Ἡ ὑπόθεσις ὅτι πρόκειται περὶ λάκκων σχετιζομένων πρὸς ταφικὴν λατρείαν πρέπει, νομίζω, ν' ἀποκλεισθῇ. Τοῦτο ἔδειξε τρίτον σημεῖον, ὅπου ἡ διακοπὴ τῆς καθαρᾶς ταύτης ἐπιστρώσεως ἦτο μεγαλυτέρα καὶ ἀκανονίστου σχήματος. Ἡ συνέχεια τῆς ἀνασκαφῆς εἰς βάθος κατὰ τὸ σημεῖον τοῦτο ἀπεκάλυψε τὴν ὑπαρξίν παραλληλεπίπεδου πωρολίθου, μήκους 1.15 μ., πλάτους 0.72 μ. καὶ πάχους 0.45 μ., κοιλανθέντος οὕτως, ὥστε νὰ σχηματίζεται λαρνακόσχημος θήκη διὰ τὴν ἐναπόθεσιν τεφροδόχου πιθανώτατα ἀγγείου. Παρ' αὐτὸν ἔκειτο, ὡς δεικνύει ὁ πίν. 24α, ἕτερος πωρολίθος, διαστάσεων $0.88 \times 0.52 \times 0.30$ μ., καλύπτων προφανῶς ἄλλοτε τὴν θήκην καὶ ἀνασυρθεὶς ὑπὸ τῶν τυμβωρύχων, οἵτινες ἀφῆρεσαν πᾶν ἔγχος τῆς ταφῆς. Τὸ μόνον ὑπόλειμμα τῶν κτερισμάτων ὑπῆρξε τὸ ἥμισυ μικρᾶς πηλίνης ἐπιχρύσου ψηφίδος ἐλλειψοειδοῦς τομῆς, ἀνευρεθὲν ἐντὸς τῶν χωμάτων παρὰ τοὺς λίθους. Ἡ ἔρευνα τοῦ τύμβου οὐδὲν ἄλλο ἀπέδωκε. Μετὰ τὸ πέρας ὅμως τῆς ἀνασκαφῆς καὶ κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν ἐργασιῶν ἰσοπεδώσεως τοῦ χώρου ἀνευρέθη ἀνθεμωτὴ ἐπίστεψις στῆλης ἐπιτυμβίου κειμένη ἐντὸς τῶν χωμάτων τοῦ τύμβου τούτου (πίν. 24γ). Αὕτη δύναται νὰ χρονολογηθῇ εἰς τοὺς περὶ τὸ 300 π.Χ. χρόνους καὶ φαίνεται ὅτι ἀπερρίφθη ἐκεῖ ὑπὸ τῶν κατασκευασάντων τὸν τύμβον. Ὅμοιον παράδειγμα ἀποτελοῦν αἱ δύο ἐπιτύμβιαι στήλαι τῆς Βεργίνης, αἱ δημοσιευθεῖσαι ἐν BCH 79, 1955, σ. 87 κ.ε. εἰκ. 1-5, αἱ ὁποῖαι εἶχον ἀνευρεθῇ ἐντὸς τῆς Μ. Τούμπας. Φαίνεται ὅτι κατὰ τὴν περιοχὴν ταύτην ἔκειτο τὸ ἐλληνικὸν καὶ τὸ ἐλληνιστικὸν νεκροταφεῖον τῆς πόλεως, ἐκ τοῦ ὁποίου ἀφηρέθη χῶμα πρὸς κατασκευὴν τόσον τῆς Μεγάλης Τούμπας ὅσον καὶ τοῦ τύμβου Μ, μετὰ τῶν χωμάτων δὲ παρελήφθησαν καὶ στήλαι τεμαχισθεῖσαι διὰ τὴν εὐκολίαν τῆς μεταφορᾶς.

Οἱ φρεατόσχημοι λάκκοι τοῦ τύμβου πρέπει νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι ἐγένοντο ὑπὸ τῶν τυμβωρύχων, προσπαθούντων ν' ἀνεύρουν διὰ τῆς συντομωτέρας ὁδοῦ τὴν θέσιν τῆς ταφῆς. Ὅσον ἀπογοητευτικὸν καὶ ἂν ὑπῆρξε τὸ ἀποτέλεσμα, δὲν εἶναι τελείως ἄγονον. Μανθάνομεν ὅτι κατὰ τοὺς ἐλληνιστικοὺς χρόνους εἰς τὴν περιοχὴν ἐκείνην κατεβάλλετο φροντὶς διὰ τὴν κατασκευὴν ἐπιφανοῦς σήματος, ὡς ὁ ἀνασκαφεὶς τύμβος, ἀκόμη καὶ ὅτε

ἡ ταφή περιωρίζετο εἰς εὐτελῆ καὶ προχείρως κατεσκευασμένην λάρνακα.

Ἐκτὸς τῶν δύο τούτων σημείων ἐπεξετάθη ἡ ἔρευνα καὶ εἰς τύμβον τοῦ νεκροταφείου, κείμενον ΒΔ. τοῦ τύμβου Ι εἰς ἀπόστασιν 50 μ. περίπου (τύμβος Λ). Ἡ ἔρευνα ἐπεχειρήθη διότι ὁ τύμβος οὗτος, εὗρισκόμενος εἰς τὰ δυτικὰ ὄρια τοῦ νεκροταφείου καὶ παρακείμενος ἀτραποῦ ἀγούσης εἰς τοὺς ἀγρούς, εἶχεν ἀρχίσει νὰ καταστρέφεται ὑπὸ τῶν κατοίκων τοῦ χωρίου, ἀφαιρούντων τὸ καθαρὸν κοκκινόχωμά των πρὸς κατασκευὴν πηλοῦ. Ἀπὸ τῆς πρώτης ἡδὴ ἡμέρας τῆς ἀνασκαφῆς ἀπεκαλύφθη τμήμα λιθίνου περιβόλου διπλοῦ. Ἡ καλὴ διατήρησις τούτου καὶ ἡ ἐπιμέλεια τῆς κατασκευῆς του ἐγέννησαν ἐλπίδας ὅτι ὁ τύμβος Λ θὰ ἀπέδιδεν ἐνδιαφέροντα εὗρήματα. Ἀλλὰ ἡ ὀλοκλήρωσις τῆς ἀνασκαφῆς διέψευσε καὶ τὴν φορὰν αὐτὴν τὰς ἐλπίδας μας. Οὐδεμία ταφή καὶ οὐδὲν κτερίσμα εὗρέθη. Ἡ ἔρευνα εἰς βάθος, κάτω τῆς ἐπιφανείας τοῦ ἐδάφους, ὑπῆρξεν ἐπίσης ἄνευ ἀποτελέσματος. Ὅτι ἀπεκαλύφθη ἦτο ὁ κανονικὸς διπλοῦς περίβολος, ὡς οἱ πίν. 24β καὶ 25α.β δεικνύουν, διαμέτρου 8.50 μ., καὶ κατὰ τὸ ἀνατολικὸν τμήμα ἀπλῆ σειρὰ λίθων ὁμοκέντρως πρὸς τὸν περίβολον ἐσωτερικῶς τούτου εἰς ἀπόστασιν 0.35 μ. Κατὰ τὸ δυτικὸν τμήμα ἀπεκαλύφθη εὐθεῖα σειρὰ 8 λίθων, εἰς διάφορον ὕψος κειμένων, τοῦ πρώτου παρὰ τὸν περίβολον ἐπὶ τοῦ ἐδάφους καὶ τοῦ τελευταίου πρὸς τὸ ἐσωτερικὸν εἰς ὕψος 0.65 μ. Ἐξω τοῦ περιβόλου καὶ ἀκριβῶς δυτικῶς τοῦ ἄκρου τῆς σειρᾶς ταύτης τῶν λίθων εὗρέθη ιδιόρρυθμος κατασκευή. Δύο κεραμίδες (μήκους 0.35 μ.) λακωνικοῦ τύπου ἐπαλλήλως κείμεναι, ἡ κάτω τὴν κοίλην ἐπιφάνειαν ἔχουσα πρὸς τὰ ἄνω καὶ ἡ ἄνω ἀντιστρόφως, ἐσχημάτιζον ὄχετὸν ἐφαπτόμενον τοῦ περιβόλου, ἀλλὰ μὴ συνεχιζόμενον πέραν τοῦ ζεύγους τῶν κεραμίδων. Τὸ μεταξὺ τῶν δύο κεραμίδων κενὸν εἶχε πληρωθῇ διὰ λεπτοτάτου χόματος, οἷον τὸ ὑπὸ ρέοντος ὕδατος παρασυρόμενον καὶ καθιζάνον. Εἰς ἕτερον σημεῖον τοῦ περιβόλου μεταξὺ τῶν δύο σειρῶν τῶν λίθων ἦσαν ἀποτεθειμένα τεμάχια μεγάλου πίθου, οἱ οἱ ἀνυρεθέντες εἰς τὰς παλαιότερας ἀνασκαφὰς τοῦ νεκροταφείου.

Ἡ ὅλη λιθινὴ κατασκευὴ τοῦ περιβόλου εἶναι ἀξιόλογος καὶ ἐξόχως ἐνδιαφέρουσα. Ἡ ἀπουσία ὅμως κινητῶν εὗρημάτων δυσχεραίνει τὴν ἀσφαλῆ ἐρμηνείαν τοῦ προορισμοῦ αὐτῆς ὡς καὶ τὴν χρονολόγησιν. Ἡ ὑπαρξίς δὲ τοῦ περιέργου ὄχετοῦ περιπλέκει ἀκόμη περισσότερον τὸ θέμα. Ἐν τούτοις ἡ μόνη δυνατὴ ἐρμηνεία εἶναι ὅτι ὁ περίβολος οὗτος πρέπει νὰ σχετισθῇ πρὸς τοὺς ὁμοίους τῶν παλαιότερων ἀνασκαφέντων τύμβων, ὅτι τὸ περιεχόμενον τοῦ τύμβου Λ ἀφηγήθη κατὰ τοὺς ἐλληνιστικοὺς χρόνους, καταστραφειῶν τῶν παλαιῶν ταφῶν, ὁ δὲ ὄχετὸς πρέπει κατὰ τινα τρόπον νὰ συνεδέετο πρὸς ταφήν ἢ τοῦλάχιστον πρὸς τὸν περίβολον.

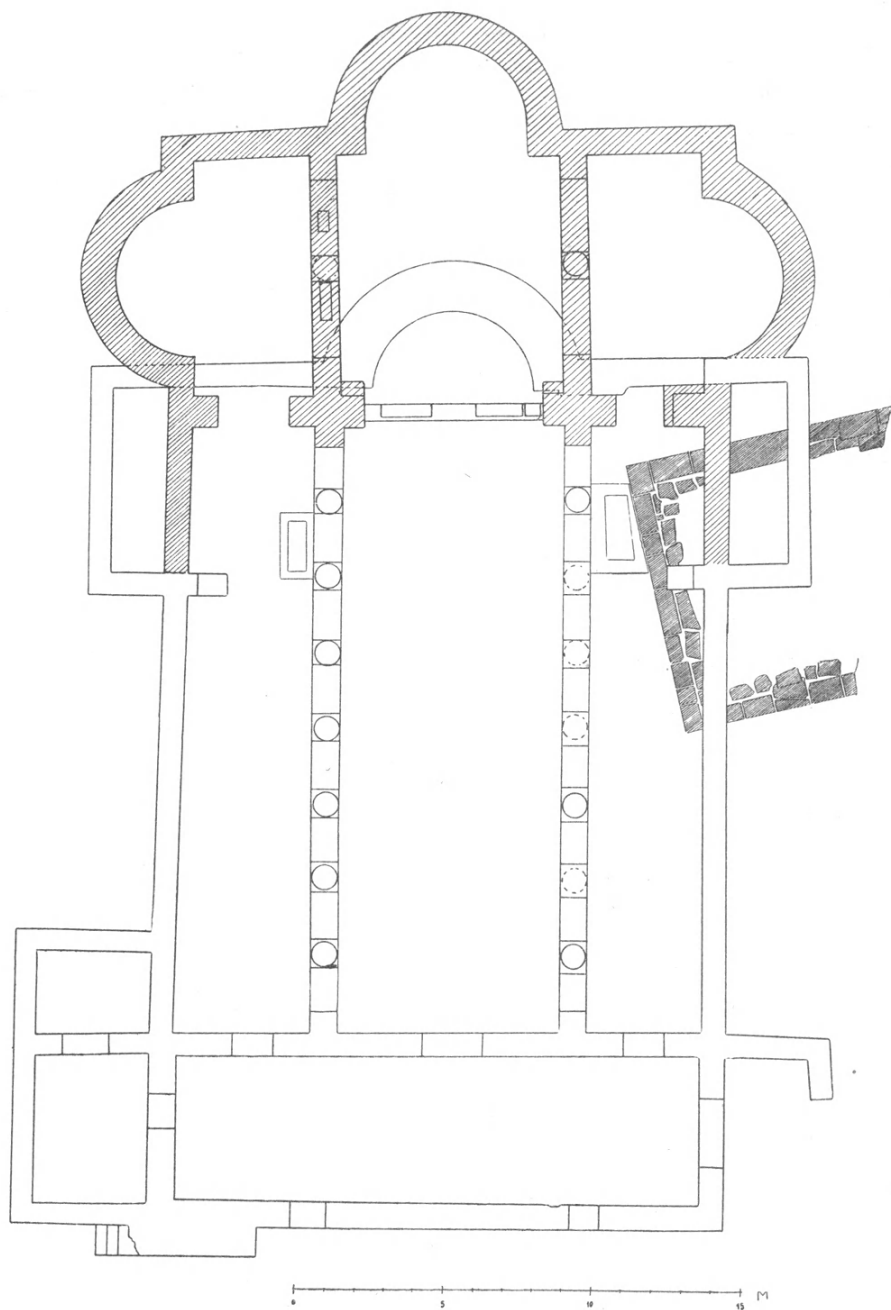
10. ΑΝΑΣΚΑΦΗ ΕΝ ΔΩΔΩΝΗ.

Ἡ ὀλιγοήμερος ἐν Δωδώνῃ ἀνασκαφὴ διεξήχθη ἐφέτος εἰς δύο σημεῖα, ἥτοι κυρίως μὲν ἐν τῇ παλαιοχριστιανικῇ βασιλικῇ (εἰκ. 1), ἐν μέρει δὲ εἰς τὸν Δ. τομέα παρὰ τοὺς ρωμαϊκοὺς ναῖσκους. Ἐν τῷ χώρῳ τῆς βασιλικῆς ἐπεχειρήθη ἡ διαλεύκανσις τῆς σχέσεως τῆς ἀρχαιοτέρας βασιλικῆς, τῆς ὁποίας ἡ μεγάλη καὶ μοναδικὴ κόγχη ἀπεκαλύφθη πέρυσιν ἐντὸς τοῦ ἱεροῦ τῆς νεωτέρας τρικόγχου βασιλικῆς.

Ἡ μεγάλη αὕτη κόγχη εὐρίσκετο ἐν τῷ μέσῳ τῆς Α. πλευρᾶς, τῆς ὁποίας τὰ δύο ἐκατέρωθεν εὐθέα τμήματα ἐκάμπτοντο πρὸς Δ. καὶ προχωροῦντα ἐσχημάτιζον τὸ ἐγκάρσιον κλίτος. Τοῦτο συνήντα τὸν ἐξωτερικὸν βόρειον τοῖχον τῆς ἐκκλησίας, εἰσεχώρει εἰς αὐτὸν καὶ ὥριζε τὸ ἱερὸν αὐτῆς. Δὲν γνωρίζομεν πῶς ἦτο διαμορφωμένος τὸ ἱερὸν τοῦτο τῆς ἀρχαιοτέρας βασιλικῆς, τὸ ὁποῖον ἐκαλύφθη ὑπὸ τοῦ κυρίως ναοῦ τῆς νεωτέρας. Οἱ ἐξωτερικοὶ ὅμως τοῖχοι τῆς βασιλικῆς μετὰ τὸ ἐγκάρσιον κλίτος ἦσαν οἱ αὐτοὶ καὶ οἱ τῆς νεωτέρας. Εἰς τὴν ἀρχαιοτέραν ταύτην βασιλικὴν ἀνήκει καὶ ἡ μεγάλη πλάξ θωρακίου μὲ τὸν ἐπιπεδόγλυφον σταυρὸν καὶ τὰ ἐκατέρωθεν αὐτοῦ δένδρα ἢ κλάδους ἡ εὐρεθεῖσα ἐντὸς τῆς μεγάλης κόγχης.

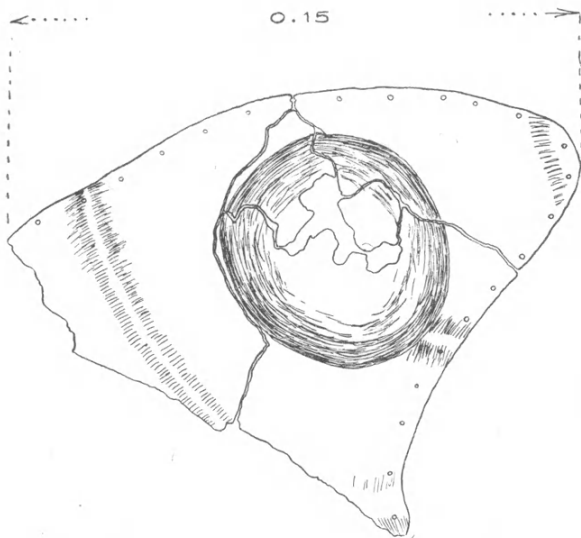
Ὅταν δι' ἀγνώστους λόγους ἐγκατελείφθη ἡ κατεστράφη ἡ παλαιοτέρα αὕτη βασιλική, ἐκτίσθη μεγαλοπρεπέστερον ἢ νεωτέρα, τῆς ὁποίας τὸ μὲν ἱερὸν, σχήματος τρικόγχου, ἐκάλυψε τὴν παλαιὰν ἀψίδα καὶ ἐπεξετάθη πέραν καὶ ἀνατολικώτερον αὐτῆς, ἡ δὲ βορεῖα κόγχη τῆς κατέστρεψε τμήμα τοῦ ἐγκαρσίου κλίτους, διήρесе καὶ ἠχρήστευσεν αὐτό. Ἡ βορεῖα ὁμῶς πλευρὰ αὐτῆς μετὰ τὸ ἐγκάρσιον κλίτος συνήντησε τὴν σφζομένην ὁμοίαν τῆς παλαιᾶς βασιλικῆς καὶ ἐχρησιμοποίησεν αὐτὴν ὡς συνέχειάν της περαιτέρω. Ὅτι ὁ βόρειος τοῖχος τῆς βασιλικῆς ἔξω καὶ πρὸς Δ. τοῦ ἐγκαρσίου κλίτους ἀνήκει εἰς τὴν παλαιάν, φαίνεται ἐκ τῆς οἰκοδομικῆς συνδέσεώς του μετ' αὐτοῦ, ἐνῶ τὸ ἐντὸς τοῦ ἐγκαρσίου κλίτους τμήμα του τὸ ἐρχόμενον ἐκ τῆς κόγχης, μεθ' ἧς εἶναι συνημμένον, δὲν συνδέεται μετὰ τοῦ τοίχου τοῦ ἐγκαρσίου κλίτους, προσκολληθὲν ἐκεῖ καὶ κτισθὲν, ὡς ὁ ἐξωτερικὸς βόρειος τοῖχος τῆς νεωτέρας ἐκκλησίας.

Εἶναι πιθανὸν ὅτι τὸ πρὸς Δ. τμήμα τῆς νεωτέρας βασιλικῆς μὲ τὴν διπλὴν κιονοστοιχίαν συνέπιπτε πρὸς τὸ τῆς παλαιοτέρας, ὡς καὶ ὁ νάρθηξ συγκοινωνῶν πρὸς μὲν τὸν ναὸν διὰ τριῶν θυρῶν πρὸς δὲ τὸ ἐξωτερικὸν διὰ δύο ἐκ Δ. θυρῶν. Τὰ κατὰ τὴν ΒΔ. γωνίαν δύο μικρὰ προσκτίσματα εἶναι νεώτερα.

Εἰκ. 1. Κάτοπις τῆς ἀρχαιοτέρας καὶ τῆς νεωτέρας βασιλικῆς τῆς Δωδώνης.

Πρὸς τούτοις κατὰ τὸ Β. τμήμα τοῦ ἐξωτερικοῦ δυτικοῦ τοίχου τοῦ νάρθηκος ἀνεκαλύφθη κλίμαξ, τῆς ὁποίας σφίζονται αἱ κατώταται τρεῖς βαθμίδες διὰ λίθων κατεσκευασμένοι, μήκ. 1 μ. πλάτ. 0.35 μ. καὶ ὕψ. 0.20 μ. Τὸ συνολικὸν μήκος τῆς κλίμακος μετρεῖ περὶ τὰ 5.40 μ. Ἐὰν ὑπολογίσωμεν εἰς τὸ μήκος τοῦτο δέκα τέσσαρας βαθμίδας μὲ πλάτος αὐτῶν 0.35 μ., φθάνομεν μήκος

Εἰκ. 2. Χαλκοῦν τριγωνικὸν ἔλασμα ἐκ Δωδώνης.

τῆς κλίμακος 4.10 μ. καὶ 14 βαθμίδας μὲ ὕψος ἐκάστης 0.20 ἔχομεν ὕψος τῆς κλίμακος 2.80 μ. Μὲ τὰς 14 βαθμίδας μὲ πλάτος 0.35 ἔχομεν μήκος, ὡς εἴπομεν, 4.10 μ., ὑπολείπεται δὲ χῶρος 1.30 μ. ὅστις ἐχρησίμευεν ὡς πλατύσκαλον ἐπὶ τῆς κορυφῆς τῆς κλίμακος. Οὕτω μὲ προσθήκην μιᾶς ἑτι βαθμίδος, ἵνα ἀνέλθῃ τις εἰς τὴν θύραν πρὸ τῆς κλίμακος, φθάνομεν ὕψος αὐτῆς 3.15 μ., ὅπερ θὰ εἶναι καὶ τὸ ὕψος τοῦ

ὑπερῶου τοῦ νάρθηκος, τὸ ὁποῖον εὐρίσκομεν πολὺ μικρόν.

Εἰς τὸν Δ. τομέα παρὰ τοὺς ρωμαϊκοὺς ναῖσους ἐξηκολούθησεν ἡ ἔρευνα εἰς τὸ βάθος τῆς ἐπιχώσεως μέχρι τοῦ φυσικοῦ ἐδάφους. Εἰς βάθος 0.17 μ. εὐρίσκεται τὸ ἀρχαῖκον στρῶμα, ὅπου εὐρέθησαν μικρὰ συντρίμματα χαλκῶν ἀντικειμένων. Τούτων ἀναφέρομεν ρόδακα χαλκοῦν σφίζοντα σιδηροῦς ἥλους κατιωμένους, χαλκοῦν ἔλασμα μὲ ἔκτυπον πλοχμόν, τμήμα χαλκῆς βάσεως ἐχούσης περίξ γλωσσοειδῆ φύλλα καὶ ἓνα λεοντόποδα σφζόμενον. Πρὸς τούτοις ἔλασμα σχεδὸν τριγωνικὸν μὲ ἐξέχον ἓν τῷ μέσῳ τμήμα καὶ περίξ μικρὰς ὀπὰς (εἰκ. 2), τμήμα χαλκοῦ ἀνθεμίου, στρογγύλον ἔλασμα μὲ ἔκτυπον γοργόνειον (διαμ. 0.059), μικρὰν χαλκὴν ὀριζοντίαν λαβὴν μὲ δακτυλίου ἐκτύπους, τμήμα χαλκῆς χειρὸς ἀγαλματίου, χαλκὰ ἑξαγώνια καὶ τμήμα χαλκοῦ ἐλάσματος μὲ ἔκτυπον κεφαλὴν Ἡρακλέους μὲ τὸ ρόπαλον, τῶν μέσων τοῦ 4ου π. Χ. αἰ., ὕψ. 0.025 (πίν. 26α. β).

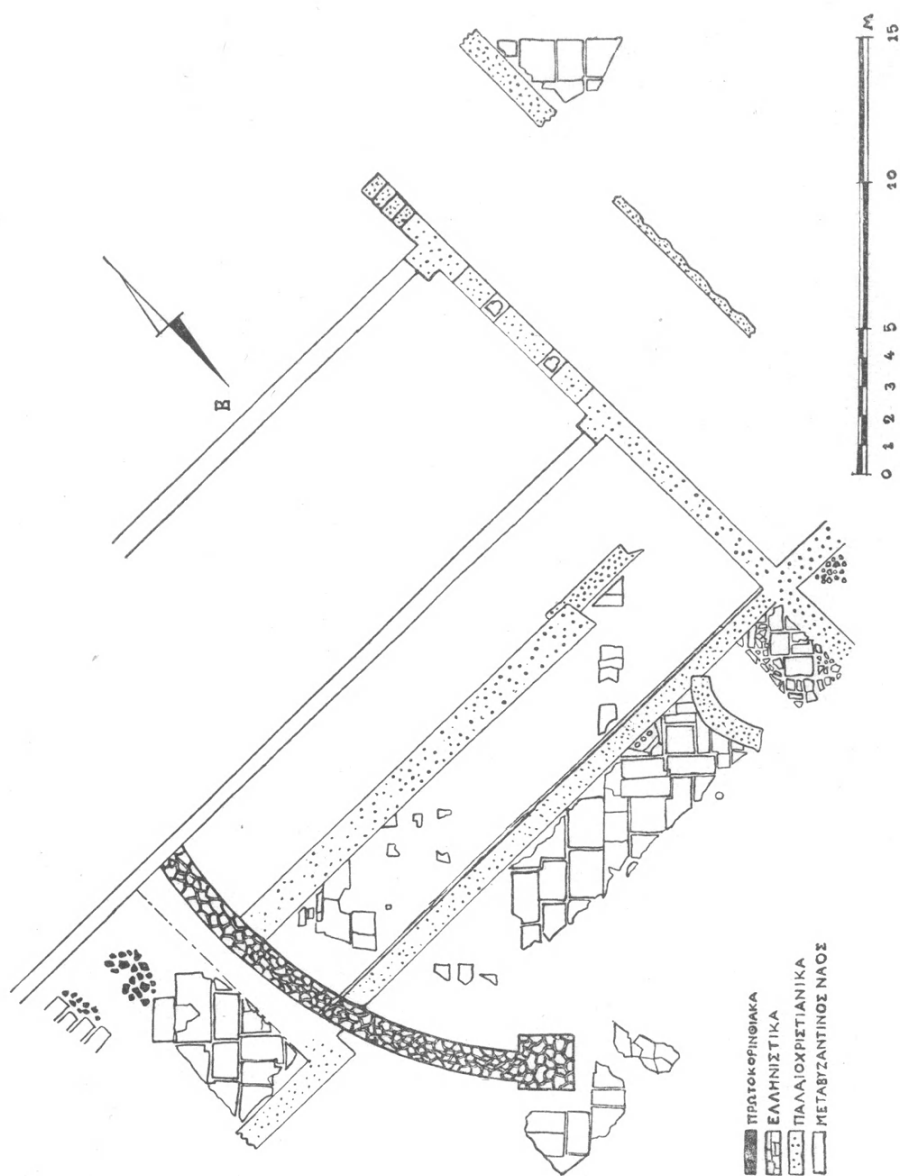
11. ΑΝΑΣΚΑΦΗ ΕΝ ΠΑΛΑΙΟΠΟΛΕΙ ΤΗΣ ΚΕΡΚΥΡΑΣ

Ὁφειλομένη εἰς τὴν ἔρευναν τῶν δύο προηγηθεισῶν ἀνασκαφικῶν περιόδων, ἡ ἀποκάλυψις μεγάλου καμπυλογράμμου τοίχου καὶ συνανήκοντος δαπέδου ἐξ ὀρθογωνίων πλακῶν ὑπὸ τὰ θεμέλια τῆς παλαιοχριστιανικῆς βασιλικῆς, ἀφῆκε πολλὰ ἄλλα προβλήματα ὡς πρὸς τὴν μορφήν τοῦ κτίσματος τούτου καὶ τὸν προορισμὸν του. Ἀπάντησις εἰς τὰ ἐρωτήματα, τὰ ὁποῖα ἐτέθησαν μετὰ τὴν ἀποκάλυψιν τῶν ἐρειπίων τοῦ ἀρχαίου οἰκοδομήματος, θὰ ἠδύνατο ἴσως νὰ δοθῇ δι' ἐξαντλητικῆς ἀνασκαφικῆς ἐρεῦνης, ἐπεκτεινομένης μάλιστα καὶ εἰς τὸν περιβάλλοντα τὴν βασιλικὴν χώρον. Ἀλλ' ἡ ἐπέκτασις αὕτη ἐπὶ τοῦ παρόντος δὲν εἶναι δυνατή, διότι ἀπαιτεῖται ἡ ὑπὸ τοῦ δημοσίου ἔξαγορὰ μέρους τῶν παρακειμένων κήπων ἀνηκόντων εἰς ἰδιώτας.

Ἡ μικρὰ πίστωσις, ἣτις διετέθη ὑπὸ τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας κατὰ τὸ 1957, ἐχρησιμοποιήθη εἰς ἀνασκαφὴν τῆς Β. πλευρᾶς τοῦ χώρου καὶ εἰς δοκιμαστικὴν ἔρευναν κατὰ τὸ ΝΔ. ἄκρον αὐτοῦ, πρὸς διακρίβωσιν τῆς ἐκτάσεως τοῦ πλακοστρώτου δαπέδου τοῦ ἀρχαίου κτίσματος.

Τὸν χώρον τῆς Β. πλευρᾶς, διήκοντα παραλλήλως πρὸς τὸ θεμέλιον τοῦ ἐξωτερικοῦ τοίχου τῆς βασιλικῆς, κατελάμβανον τὰ θεμέλια προχείρων κτισμάτων τῶν χρόνων τῆς Ἑνετοκρατίας, τὰ ὁποῖα ἐστηρίζοντο ἐπὶ στερεᾶς ἐπιχώσεως ἀποτελεσθείσης κυρίως ἐκ παλαιοχριστιανικῶν κεράμων στέγης. Ὑπὸ τὴν στρώσιν ταύτην καὶ εἰς βάθος 1 μ. ὑπὸ τὸ ἐπίπεδον τῶν ψηφιδωτῶν δαπέδων τῆς βασιλικῆς, μετὰ τὴν ἀφαίρεσιν τῶν προχείρων κτισμάτων, εὐρέθη καλῶς διατηρουμένη ἡ πλακόστρωσις τοῦ ἀρχαίου κτηρίου εἰς ἔκτασιν 11 μ. μήκους (εἰκ. 1). Τὸ δάπεδον τοῦτο ἀποτελεῖται ἐκ πλακῶν ποικίλου μεγέθους. Τινὲς ἔχουν μῆκος μέχρι 1.80 καὶ πλάτος 1 μ. Αἱ ἄρμογα αὐτῶν ἔχουν ροπὴν ἀπὸ ΝΑ. πρὸς ΒΔ., ὅπως καὶ εἰς τὰ ἄλλα σημεῖα τὰ ἀποκαλυφθέντα κατὰ τὴν ἀνασκαφὴν τοῦ παρελθόντος ἔτους, ὅπερ ἀποδεικνύει καὶ τὸν ΒΔ. προσανατολισμὸν τοῦ οἰκοδομήματος.

Ὑπάρχουν πλάκες, αἱ ὁποῖαι κατὰ τὴν μίαν γωνίαν φέρουν ἐγκοπὴν διὰ τὴν προσαρμογὴν πρὸς ἀντίστοιχον ἐξοχὴν τῆς γειτονικῆς πλακός. Ἀλλὰ συχνὰ κατὰ τὴν τοποθέτησιν τῶν πλακῶν δὲν ἐλήφθησαν ὑπ' ὄψιν αἱ ἐγκοπαι αὐταί. Τοῦτο ὑποβάλλει τὴν σκέψιν ὅτι ἐγένετο δευτέρα χρῆσις τῶν πλακῶν ἐνταῦθα, ὅτι αὗται ἐλήφθησαν ἐξ ἀρχαιοτέρου ἴσως κτίσματος καὶ ὅτι ἡ διαμόρφωσις τῶν πλακῶν μὲ ἐγκοπὰς ἀνάγεται εἰς τὴν πρώτην χρῆσιν αὐτῶν. Πράγματι εἰς τὸ πτερὸν ἀρχαϊκῶν ναῶν τὴν πλακόστρωσιν στηρί-

Εἰκ. 1. Κάτοψις τῆς ἀνασκαφῆς Παλαιοπόλεως Κερκύρας.

ζουν οἱ κρατευταί, τοποθετούμενοι ὑπὸ τὴν προσαρμογὴν, δι' ἐγκοπῶν καὶ προεξοχῶν, τεσσάρων πλακῶν τοῦ δαπέδου. Οἱ λίθοι αὐτοὶ σφύζονται κατὰ χώραν εἰς μεγάλην ἔκτασιν ἐν τῷ ναῷ τῆς Ἀρτέμιδος ἐν Κερκύρᾳ. Ἄλλ' ὥς ὑποστήριγμα τῶν πλακῶν τοῦ ἔρευνωμένου δαπέδου δὲν ἐχρησιμοποιήθη ὁ τρόπος οὗτος. Αἱ πλάκες στηρίζονται ἐπὶ στρώματος λατύπης, προελθούσης ἐκ τῆς νέας ἐπεξεργασίας τῶν ἰδίων πλακῶν.

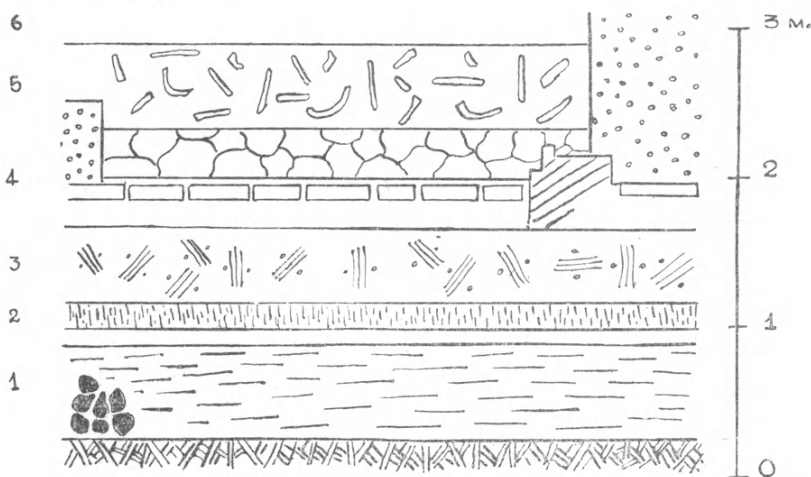
Ἡ δοκιμαστικὴ ἔρευνα εἰς τὸ ἐκ διαμέτρου ἀντίθετον ΝΔ. ἄκρον τοῦ χώρου, πρὸ τοῦ τριβήλου τῆς βασιλικῆς, ἔδειξεν ὅτι μέχρι τοῦ σημείου τούτου, δηλ. εἰς ἀπόστασιν 35 μ. ἀπὸ τὴν βορείαν ἀπόληξιν τοῦ καμπυλογράμμου τοίχου, ἐκτείνεται ἡ πλακόστρωσις. Καὶ ἐδῶ ἡ ροπὴ τῶν ἀρμογῶν τῶν πλακῶν ἔχει τὸν αὐτὸν προσανατολισμὸν ὥς καὶ εἰς τὰ ἄλλα σημεῖα (εἰκ. 1). Τὸ δάπεδον συνεχίζεται πρὸς Ν. καὶ πρὸς Δ. ὑπὸ τὴν ἐπίχωσιν τῶν παρακειμένων ἰδιωτικῶν κήπων, ἐνῷ τὸ πρὸς Α. μέρος αὐτοῦ εὐρέθῃ κατεστραμμένον ἐκ τῆς κατασκευῆς τοῦ θεμελίου τοῦ νάρθηκος τῆς βασιλικῆς, ἀποκαλυφθέντος ἐν μέρει. Εἰς ὁμοίαν αἰτίαν ὀφείλεται καὶ ἡ καταστροφὴ του εἰς τὸν Β. τομέα τοῦ ἀνασκαπτομένου χώρου. Τὸ ἀποκαλυφθὲν ἐκεῖ δάπεδον σφύζεται εἰς πλάτος 3 μ. Κατὰ τὴν Β. πλευρὰν αὐτοῦ εὐρέθῃ θεμέλιον προσκτίσματος τῆς βασιλικῆς, παράλληλον πρὸς τὸν ἐξωτερικὸν τοῖχον αὐτῆς, διὰ τὸν ὅποιον εἶχε χρησιμοποιηθῇ ὕλικὸν ἐξ ἀρχιτεκτονικῶν μελῶν τοῦ 5ου π.Χ. αἰῶνος ἀλλὰ καὶ θραύσματα τῶν πλακῶν τοῦ ἔρευνωμένου κτηρίου. Τὸ παλαιοχριστιανικὸν προσκτίσμα στηριζόμενον ἐπὶ τοῦ ἐξωτερικοῦ Β. τοίχου τῆς βασιλικῆς ἐσχημάτιζε μακρόστενον αἶθουσαν, χάριν τῆς ὁποίας διετηρήθη μόνον κατὰ τὴν ἔκτασιν της καὶ ἐχρησιμοποιήθη τὸ ἀποκαλυφθὲν ἀρχαῖον δάπεδον. Εὐρέθησαν δὲ κατὰ χώραν, εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο, ἐμπεπηγμένοι ἐντὸς τοῦ ἀρχαίου δαπέδου, τρεῖς ἀμφορεῖς, τῶν ὁποίων ἡ ἀναγωγὴ εἰς τὴν παλαιοχριστιανικὴν ἐποχὴν δὲν τίθεται ὑπὸ ἀμφιβολίαν (πίν. 27α). Ὀλίγον ὑψηλότερον τοῦ δαπέδου εὐρέθη καὶ ἀκεραία οἰνοχόη τῆς ἰδίας ἐποχῆς (ῦψ. 0.15).

Τὸ ἀρχαῖον δάπεδον πρὸς Δ. διακόπεται ὑπὸ μικροῦ ἀψιδωτοῦ κτίσματος στηριζομένου ἀφ' ἑνὸς μὲν ἐπ' αὐτοῦ, ἀφ' ἑτέρου δέ, κατὰ τὸ ἄκρον, ἐπὶ τοῦ βορείου ἐξωτερικοῦ θεμελίου τῆς βασιλικῆς. Κατὰ τὴν ἐσωτερικὴν Δ. ὄψιν τὸ μικρὸν ἀψιδωτὸν κτίσμα σφύζει ψηφιδωτὸν κείμενον εἰς τὸ ἐπίπεδον τῶν λοιπῶν ψηφιδωτῶν τῆς βασιλικῆς, δηλ. 1 μ. ὑπὲρ τὴν ἐπιφάνειαν τῆς ἀρχαίας πλακοστρώσεως, ἐπομένως καὶ ὑπὲρ τὴν στρώσιν τῶν παλαιοχριστιανικῶν κεράμων. Τοῦτο ἀποτελεῖ ἀποφασιστικὴν ἔνδειξιν ὅτι ἡ πρώτη βασιλικὴ εἶχε καταστραφῇ ὑπὸ πυρκαϊᾶς κατὰ τὴν πρώτον παλαιοχριστιανικὴν ἐποχὴν καὶ ὅτι ἀνωκοδομήθη εἰς χρόνον μὴ ἀπέχοντα πολὺ τῆς πρώτης ἰδρύσεως αὐτῆς. Κατὰ τὴν ἀνωκοδόμησιν αὕτη περιορίσθη κατὰ πλάτος, ἐνῷ ἐπὶ τοῦ ἀκραίου βορείου κλίτους ἀνιδρύθη τὸ ἀψιδωτὸν κτίσμα, τὸ ὅποιον στηρίζεται ἐν μέρει ἐπὶ τοῦ θεμελίου τῆς πρώτης βασιλικῆς. Ἡ διαδοχὴ τῶν δύο

παλαιοχριστιανικῶν οἰκοδομικῶν περιόδων φαίνεται εἰς τὸ σχεδιογράφημα τομῆς (εἰκ. 2), ὥς καὶ τὰ ἀρχαιότερα στρώματα μέχρι τοῦ φυσικοῦ ἐδάφους, ὑπὸ τὸ ἀρχαῖον πλακόστρωτον δάπεδον.

Ὡς πρὸς τὴν ἀνωδομίαν τοῦ ἐρευνωμένου κτηρίου ἐνδείξεις τινές, ὥς ἡ μορφή τοῦ σωζομένου ἐρειπίου καὶ ἀρχιτεκτονικὰ εὐρήματα περισυλλεγένητα καθ' ὅλην τὴν ἔκτασιν τοῦ χώρου, θὰ ἠδύναντο νὰ ὀδηγήσουν εἰς προσωρινὰ μόνον συμπεράσματα.

Ἐχει παρατηρηθῇ ὅτι ὁ καμπυλόγραμμος τοῖχος εἶναι ἰσοπεδωμένος

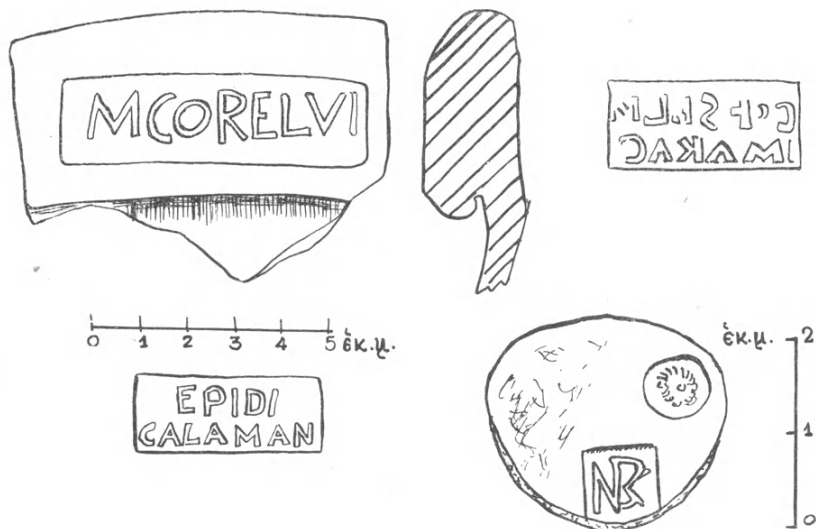
Εἰκ. 2. Τομή κατὰ πλάτος τοῦ Β. κλίτους. 1. στρώμα πρωτοκορινθιακὸν 2. ἀγγεῖα 6ου - 4ου αἰῶνος 3. χονδροειδῆ ἀγγεῖα 4. πλακόστρωτον δάπεδον καὶ καμπυλόγραμμος τοῖχος 5. στρώμα κεράμων παλαιοχριστιανικῆς βασιλικῆς 6. ψηφιδωτὸν δάπεδον βασιλικῆς β' περιόδου.

ὁμαλῶς κατὰ τὴν ἐπιφάνειαν αὐτοῦ. Τὸ γεγονός τοῦτο ἐπιδέχεται διττὴν ἐρμηνείαν: 1) ὅτι ἡ οἰκοδόμησις τοῦ κτηρίου οὐδέποτε ἐτερματίσθη, 2) ὅτι ἡ ἀνωδομία του ἀποτελέσθη ἐκ πλίνθων ὠμῶν ἢ ξύλων, ἀπαιτοῦσα ὁμαλὴν καὶ ἰσόπεδον βάσιν, ἥτις εἶναι αὐτὴ ἡ σωζομένη ἄνω ἐπιφάνεια τοῦ τοίχου.

Ἀλλὰ τὸ εὐρεθὲν ἐφέτος ἀπότμημα μαρμαρίνης ζωφόρου μὲ ἀνάγλυφον βλαστόσπειραν ἀκάνθης, ἐργασίας τοῦ 1ου π.Χ. αἰῶνος, ἴσως ἀνήκει εἰς τὸν γλυπτὸν κόσμον τῆς ἀνωδομίας τοῦ κτηρίου. Πολλὰ τμήματα ἀνήκοντα εἰς τὴν ἰδίαν ζωφόρον εἶχον εὐρεθῇ καὶ κατὰ τὰ προηγούμενα ἔτι εἰς διάφορα σημεῖα τοῦ ἀνασκαπτομένου χώρου, πάντοτε δὲ ὑπὲρ τὸ ἐπίπεδον τοῦ πλακοστρώτου δαπέδου.

Ὡς πρὸς τὸν καθορισμὸν τοῦ προορισμοῦ τοῦ κτηρίου, σημαντικὸν εἶναι

τὸ εὗρεθὲν χαλκοῦν σύμβολον, διαμ. 0.02 μ., ἀπεικονιζόμενον εἰς τὴν εἰκ. 3 (κάτω δεξιὰ). Φέρει ἐσφραγισμένον σύμπλεγμα τῶν γραμμάτων NB, ἄνω στέφανον (;). Νομίζω ὅτι πρόκειται περὶ δικαστικοῦ συμβόλου, ὅπερ ἀνάγεται εἰς τὴν ρωμαϊκὴν ἐποχὴν. Τὸ εὔρημα εἶναι βεβαίως μεμονωμένον, ἀλλὰ δὲν δύναμαι νὰ ἀρνηθῶ τὴν ἐνδιαφέρουσαν ἐνδειξιν (ἂν εἶναι ὄντως

Εἰκ. 3. Χαλκοῦν σύμβολον καὶ λατινικαὶ σφραγίδες
ἐκ τῆς ἀνασκαφῆς Παλαιοπόλεως Κερκύρας.

δικαστικὸν σύμβολον) ὅτι ὁ ᾧρος ἐχρησίμευε κατὰ τοὺς πρῶιμους ρωμαϊκοὺς χρόνους ὡς τόπος δικαστικῶν συνελεύσεων.

Εἰς τὴν ὑστέραν ρωμαϊκὴν ἐποχὴν ἀνήκουν τὰ λατινικὰ ἐπὶ ἀμφορέων σφραγίσματα, εἰκονιζόμενα ἐπὶ τῆς εἰκ. 3: M. CORELVI. Τὸ μόνον πιθανὸν ἕτερον παράδειγμα τῆς σφραγίδος αὐτῆς ἀναγράφεται εἰς τὸ CIL. III, 7039. 6, μὲ πιθανὴν προέλευσιν τὰς Ἀθήνας. Ἡ σφραγὶς EPIDI CALAMAN εὗρίσκεται ἐπίσης ἐπὶ λαβῆς ἐκ Κορίνθου (Μουσ. Κορίνθου ἀριθ. 2-28-112). Ὅμοιαι ἔχουν δημοσιευθῇ εἰς τὴν Ephemeris Epigraphica VIII, 242, 16 καὶ 242, 33, προερχόμεναι ἐκ Τάραντος. (Τὰς πληροφορίας αὐτὰς ὀφείλω εἰς τὴν εὐγενῇ καλωσύνην τῆς Κας Elisabeth L. Will, τὴν ὁποίαν καὶ εὐχαριστῶ θερμῶς.)

Μεταξὺ τῶν μικρῶν κινητῶν εὑρημάτων τῆς ἀνασκαφῆς σημαντικώτερα εἶναι τὰ ἑξῆς:

Ἀπότμημα σφονδύλου δωρικοῦ κίονος ἐξ ἀσβεστολίθου τοῦ 5ου π.Χ. αἰῶνος.

Ἀποτμήματα μαρμαρίνων λεοντοκεφαλῶν ἐξ ὑδρορρόης τοῦ 4ου π.Χ. αἰῶνος, ὁμοίου τύπου πρὸς τὰς ἐντετειχισμένας εἰς τοὺς τοίχους τῆς βασιλικῆς λεοντοκεφαλᾶς.

Ὅστρακα ἀγγείων κορινθιακῶν, ἐν οἷς πυθμὴν κύλικος μετὰ δακτυλιοειδοῦς βάσεως. Φέρει μελανόμορφον παράστασιν σειρήνος μετ' ἐπιθέτου λευκοῦ χρώματος ἐπὶ τοῦ προσώπου καὶ βαθέος ἐρυθροῦ ἐπὶ τῶν πτερῶν καὶ τῆς οὐρᾶς (πίν. 27β1). Εἶναι μίμησις ἀττικῶν κυλίκων (550-525 π.Χ.).

Ὅστρακον ἐξ ἀττικοῦ κρατήρος τοῦ 5ου π.Χ. αἰῶνος (πίν. 27β2).

Τμῆμα ἐκ τοῦ δεξιοῦ μέρους ἀνθεμωτοῦ πηλίνου ἀκροκεράμου, ἐπὶ τοῦ ὁποίου σφίζονται τέσσαρα πέταλα. Τὸ ἀνθέμιον θὰ εἶχεν ἑννέα ἢ ἑπτὰ πέταλα, ἀνάγεται δὲ εἰς τὸν 5ον π.Χ. αἰῶνα.

ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ Γ. ΚΑΛΛΙΠΟΛΙΤΗΣ

12. ΑΝΑΣΚΑΦΗ ΤΑΦΩΝ ΑΜΒΡΑΚΙΑΣ

Ὀλίγον πρὸ τῆς εἰσόδου εἰς τὴν Ἄρταν, ἀριστερᾷ τῆς ἐξ Ἀμφιλοχίας δημοσίας οδοῦ αἱ τελευταῖαι ράχεις, αἵτινες διακλαδοῦνται ἐκ τοῦ δεσπόζοντος τῆς πόλεως ὑψώματος Περράνθης, καταλήγουν πρὸς τὴν κοίτην τοῦ Ἀράχθου εἰς χαμηλὸν λοφίσκον γνωστὸν εἰς τοὺς ἐντοπίους ὑπὸ τὸ ὄνομα «Κουτσομύτα». Κατὰ τὸ φθινόπωρον τοῦ 1957 αἱ ἐργασίαι ἀνορύξεως τῶν τάφων θεμελίων διὰ τὴν ἀνέγερσιν ἐργατικῶν κατοικιῶν προσέκρουσαν εἰς ἀρχαίους τάφους. Κατόπιν τούτου εἰς δύο περιόδους ἀπὸ 20 Σεπτεμβρίου ἕως 11 Ὀκτωβρίου καὶ ἀπὸ 3 ἕως 12 Δεκεμβρίου ἐνηργήθη ἀνασκαφικὴ ἐρευνα τῆς ὅλης ἐκτάσεως τοῦ ὑψώματος, ἣ ὁποία κατέδειξεν ὅτι εἰς τὴν περιοχὴν ταύτην ἐξετείνεται σημαντικὸν νεκροταφεῖον τῆς ἀρχαίας Ἀμβρακίας¹.

Ἀπεκαλύφθησαν ἐν συνόλῳ 75 τάφοι ἢ ταφαὶ ἐντὸς ἀγγείων, οἱ ὁποῖοι κατελάμβανον κυρίως τὰ πρὸς Β. πρηνῇ τοῦ λοφίσκου ἀποτελοῦντες πέντε συστάδας, ἐνῶ εἰς τὴν Α. πλευρὰν τοῦ λοφίσκου ὑπῆρχον μόνον ὀλίγοι σποραδικοὶ τάφοι (πίν. 28α). Κατὰ τὸ μέσον τῶν πρὸς Β. πρηνῶν αἱ ταφαὶ ἀπήντων πυκνότεραι καὶ ἦσαν ἐνιαχοῦ διατεταγμέναι εἰς δύο καὶ τρία ἀλλεπάλληλα στρώματα. Οἱ περισσότεροι τῶν τάφων, 45 ἐν ὅλῳ, ἦσαν ἀπλοὶ λάκκοι, 24 κιβωτιόσχημοι, εὑρέθησαν δὲ καὶ ἕξ ταφαὶ ἐντὸς ἀγγείων (Τ28, 32, 55, 68, 73, 74-πίν. 28β). Εἰς τρεῖς ἄλλους τάφους (1, 31, 47) ὑπῆρχον πλὴν τοῦ σκελετοῦ καὶ ἀγγεῖα μὲ τέφραν. Οἱ τάφοι, λάκκοι ἢ κιβωτιόσχημοι, ἐκαλύπτοντο διὰ μιᾶς ἢ περισσοτέρων πλακῶν, πολλάκις ἀκανονίστων. Εἰς μίαν περίπτωσιν (Τ40) αἱ πλάκες ἐκαλύπτοντο διὰ κεραμίδων. Ὡς ὑλικὸν ἐχρησιμοποιήθησαν γενικῶς πλάκες ἕξ ἀσβεστολίθου. Οἱ νεκροὶ ἦσαν τεθαμμένοι ἐκτάδην καὶ ἔχοντες τὴν κεφαλὴν, πλὴν δύο ἐξαιρέσεων, πρὸς Α. ἢ Ν. ἀναλόγως τῆς κατευθύνσεως τοῦ τάφου. Εἰς ὀκτὼ περιπτώσεις (Τ13, 33, 36, 51, 58, 60, 61, 71) παρουσιάσθησαν περισσότεραι τῆς μιᾶς ταφαί, ἐπὶ δὲ τάφων (35, 37, 46, 48, 63, 66, 69) τὸ ἐσωτερικὸν εὑρέθη πλήρες ἄμμου ποταμοῦ. Χρησὶς ξυλίνου φερέτρου διεπιστώθη ἐκ τῶν σωζομένων ἡλων μόνον εἰς μίαν περίπτωσιν (Τ59).

Τὰ κτερίσματα εἰς τοὺς τάφους δὲν ἦσαν πλούσια. Ὀκτὼ τάφοι εὑρέθησαν ἄνευ οὐδενὸς κτερίσματος, οἱ ὑπόλοιποι περιεῖχον μικρὰ ἀγγεῖα, συνήθως

¹ Περὶ ἄλλων τάφων εἰς τὴν ἀπέναντι πλευρὰν τῆς πόλεως βλ. Γ. ΜΗΛΙΑΔΗΝ, ΑΔ 1926, 63 κ.ἐξ.

ἓνα ἢ δύο μελαμβραφεῖς κύλικας ἄνευ ποδὸς ἢ σκύφους, καὶ στλεγγίδας, ἐνίοτε εἰς μέγαν ἀριθμὸν—εἰς τὸν T36 ὑπῆρχον ἐν ὄλῳ 41. Μόνον οἱ παιδικοὶ τάφοι τοῦ 5ου αἰῶνος ἀπέδωσαν ἐνδιαφέροντα σχετικῶς εὐρήματα, πλαγγόνας, εἰδώλια παιδικῶν μορφῶν καὶ περιίμνητα ἀνάγλυφα παριστῶντα Σφίγγας, Γοργόνας, Νίκην κλπ. (πίν. 29α καὶ 29γ).

Ὡς μᾶλλον ἀξιοσημεῖωτοι δύνανται νὰ μνημονευθοῦν οἱ ἑξῆς τάφοι:

5. Κιβωτιόσχημος, μῆκος 2.09, πλάτος 0.73 μ. (πίν. 29β). Ἡ κεφαλὴ τοῦ νεκροῦ πρὸς Ν. Εἰς τὸ κάτω μέρος τοῦ τάφου εὐρέθησαν ἐν σιδηροῦν ξίφος (μῆκος 0.62), ἐν ἔγχειρίδιον, μία χαλκῇ αἰχμῇ λόγχης, τέσσαρες στλεγγίδες, μία κύλιξ καὶ ἐν ἄωτον σκυφίδιον. Κατὰ τὴν λαβὴν τοῦ ξίφους ὑπῆρχεν ἐπίσης ἀντικείμενον ἐξ ὁστοῦ καμπύλου σχήματος (μῆκος 0.12 μ.). Εἶναι ὁ μόνος τάφος, ὅστις περιεῖχεν ὅπλα.

13. Κιβωτιόσχημος, μῆκος 1.81, πλάτος 0.58 (πίν. 30α). Ἡ κεφαλὴ τοῦ νεκροῦ πρὸς Ν., ἀλλὰ παρὰ τοὺς πόδας ὑπῆρχον καὶ ἄλλα ὁστᾶ ἐν ἀταξίᾳ. Εὐρέθησαν ἐπὶ δακρυδόχα ἄγγεῖα, τέσσαρες πυξίδες καὶ δύο κύλικες. Δακρυδόχα δὲν εὐρέθησαν εἰς ἄλλους τάφους, πυξίδες μόνον εἰς ἓνα.

14. Λάκκος, μῆκος 1.20, πλάτος 0.43 μ. (πίν. 30β). Κατὰ τὴν μίαν πλευρὰν ὑπῆρχε τοιχάριον ἐκ θραυστῶν λίθων. Ὁ σκελετὸς ἦτο παιδικός, 2 περιίπου ἐτῶν. Ἐντὸς τοῦ τάφου εὐρέθησαν μία κύλιξ μελαμβραφῆς, δύο ἄωτα σκυφίδια, μικρὸς ἀρύβαλλος, ἐν πῆλινον σφαιρικὸν ἀντικείμενον, ἐν εἰδώλιον παιδὸς καθημένου, ἐπίσης κεφαλὴ πλαγγόνος καὶ περὶ τοὺς 40 ἀστράγαλοι ὑπὸ τὴν κεφαλὴν πηλίνῃ στλεγγίς. Κάτω ἀπὸ τὸν σκελετὸν ἐνεφανίσθη στρῶμα χρώματος μὲ ἵχνη πυρᾶς. Ἐντὸς αὐτοῦ ὑπῆρχον ὄστρακα διαφόρων μελαμβραφῶν ἁγγείων, αἵτινα ἔφερον ἵχνη πυρᾶς, τεμάχια πηλίνων εἰδωλίων καὶ ἐν χαλκοῦν ἐνώτιον μὲ λευκὴν χάνδραν. Ἐκ τῶν ὀστράκων συνεκολλήθη μικρὰ ὕδρια φέρουσα ἐμπέστον διακόσμησιν ἐκ κυματίων καὶ ζωνῶν μὲ ἀνθέμια.

22. Κιβωτιόσχημος, μῆκος 1.48, πλάτος 0.57 μ. Τὸ δάπεδον ἦτο ἐστρωμένον διὰ πλακῶν. Τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ τάφου εἶχεν ἀναμοχλευθῆ, διότι τὰ ὁστᾶ εὐρίσκοντο ἐν ἀταξίᾳ (τὸ κρανίον εἰς τὴν ΒΔ. γωνίαν, ἐνῶ ἡ κάτω σιαγὼν εἰς τὴν κατὰ τὴν Ν. πλευράν). Τὰ κτερίσματα ἦσαν δύο ἀμφορίσκοι ἐκ φοινικικῆς ὑαλομάζης, τέσσαρες στλεγγίδες, ἐν σιδηροῦν σφαιρικὸν ἄγγειον καὶ δίωτος ἐρυθρόμορφος σκύφος φέρων παράστασιν ἐξηπλωμένης Μαινάδος καὶ Σατύρου προσέρποντος. Χρονολογεῖται περὶ τὸ 470 καὶ εἶναι τὸ μόνον εὐρεθὲν ἄγγειον μετ' ἐρυθρομόρφου παραστάσεως.

28. Λάκκος, μῆκος 0.90, πλάτος 0.55 μ. (πίν. 31α). Τὴν Ν. παρειὰν τοῦ λάκκου ἐσχημάτιζεν ἡ κάθετος πλάξ τῆς μακρᾶς πλευρᾶς τοῦ T21. Τὸ ἐσωτερικὸν ἦτο πλήρες κεκαυμένων χωμάτων καὶ ἀνθράκων, ἐπίσης εὐρέθησαν ὄστρακα ἁγγείων μὲ ἵχνη πυρᾶς. Ἐπὶ τῆς πλακὸς τοῦ T21 ἐστηρίζετο χαλκῇ ὕδρια, τῆς ὁποίας ἡ κάθετος λαβὴ κοσμεῖται διὰ πλαστικῆς Σειρήνος· τὸ

στόμιον ἦτο ἐσφραγισμένον δι' ἐλάσματος ἐκ μολύβδου. Ἐπὶ τοῦ ὤμου τῆς ὑδρίας ἔκειντο δύο μελαμβαφεῖς κύλικες μετ' ἐμπιέστων ἀνθεμίων καὶ ἐπὶ τοῦ στομίου δύο μικρὰι πλάκες· ἐκ τοῦ βάρους τὸ σῶμα τῆς ὑδρίας ἔχει συμ-
πιεσθῇ. Ὑπὸ τὴν ὑδρίαν εὗρέθη καὶ μία σιδηρᾷ στελεγγίς.

31. Λάκκος, μῆκος 2.10, πλάτος 0.82 μ. (πίν. 31β). Ὁ σκελετὸς ἔκειτο μὲ τὴν κεφαλὴν πρὸς Ν. Τὰ κτερίσματα ἦσαν μὴ οἰνοχόη ἄνευ γανώματος, μία μελαμβαφῆς κύλιξ, ἐν ἄωτον σκυφίδιον, ἐπίσης μία σιδηρᾷ στελεγγίς καὶ ἐν ἐπίμηκες σιδηροῦν ἀντικείμενον. Εἰς τὸ ὕψος τῆς λεκάνης ἦτο τοποθετη-
μένος χαλκοῦς κάδος μετὰ δύο σχοινοειδῶν λαβῶν καὶ ἐντὸς αὐτοῦ ἀγγεῖον εἰς σχῆμα μικροῦ λέβητος μετὰ πώματος περιέχον κεκανυμένα ὀστᾶ καὶ τέφραν.

32. Θήκη, μῆκος 0.475, πλάτος 0.445 μ. (πίν. 32α). Ἐντὸς εὗρέθη μελαμ-
βαφῆς ἀμφορεὺς φέρων ἐπὶ τοῦ σώματος καθέτους ραβδώσεις· ἡ κάτω συνά-
φεια τῶν λαβῶν κοσμεῖται διὰ κεφαλῆς Σίληνοῦ. Ὑπὸ τὸν ἀμφορέα μελαμ-
βαφῆς ἐπίσης κύλιξ. Παρόμοιος ἀμφορεὺς εὗρέθη καὶ εἰς τὴν θήκην 55· τὸ
στόμιον αὐτοῦ ἦτο κεκλεισμένον διὰ φύλλου μολύβδου (πίν. 32β).

47. Λάκκος, μῆκος 2.28, πλάτος κατὰ τὴν Α. πλευρὰν 0.90 καὶ κατὰ τὴν
Δ. 0.45 (πίν. 33α). Εἰς τὸ Α. ἄκρον ἴσταντο παρ' ἀλλήλους δύο ἀμφορεῖς, ὁ εἰς
μελαμβαφῆς μετὰ ραβδώσεων, ὁ ἕτερος ἄνευ γανώματος, εἰς δὲ τὸ Δ. ἄκρον
τρίτος ἀμφορεὺς ἐπίσης ἄνευ γανώματος. Μεταξὺ τῶν ἀγγείων ἔκειτο σκελε-
τὸς μὲ τὴν κεφαλὴν πρὸς Α. Ἐντὸς τοῦ πρώτου ἀμφορέως ὑπῆρχε τέφρα
μετὰ κεκανυμένων ὀστέων, ὁ δεύτερος ἀμφορεὺς περιείχε δύο κρανία καὶ ὀστᾶ
βρέφους, ἐπίσης δύο μικρὰ ἀγγεῖα καὶ ἐν θήλαστρον, ὁ δὲ τρίτος ὀστᾶ παι-
δικοῦ σκελετοῦ. Παρ' αὐτὸν εὗρέθη καὶ ἄωτον σκυφίδιον. Τὸ πῶμα τοῦ μελαμ-
βαφοῦς ἀμφορέως φέρει τὴν ἐπιγραφὴν ΑΡΙΣΤΩΝΟΣ.

59. (Πίν. 33β). Ἐκαλύπτετο ὑπὸ δύο πλακῶν συνολικῶν διαστάσεων
0.90×0.50 μ. Τὰ ὀστᾶ καὶ εὐρήματα παρουσιάσθησαν ἀμέσως κάτω ἀπὸ τὰς
πλάκας καλύψεως. Ὁ σκελετὸς, βρέφους βεβαίως, ἦτο διατελυμένος, πάντως
ἡ κεφαλὴ ἔκειτο πρὸς Α. Χαλκοὶ ἥλοι κατὰ τὰ ἐξωτερικὰ πέρατα τοῦ τάφου
μαρτυροῦν περὶ τῆς χρήσεως φερέτρου. Τὰ κτερίσματα ἦσαν εἰς μικρὸς μελαμ-
βαφῆς ἀρύβαλλος, μία μικρὰ λήκυθος, τέσσαρες πήλιναι Σφίγγες, μία πλαγ-
γὼν καὶ ἐν περιτμήτον ἀνάγλυφον Γοργοῦς.

60. Κιβωτιόσχημος, μῆκος 1.86, πλάτος 0.72 μ. Τὸ δάπεδον ἦτο ἐστρω-
μένον διὰ πλακῶν. Εἰς τὸ μέσον ἔκειτο παιδικὸς σκελετὸς μὲ τὴν κεφαλὴν
πρὸς Ν. Κατὰ μῆκος τῆς καθέτου πλευρᾶς δεξιᾷ ἦσαν συγκεντρωμένα τὰ
ὀστᾶ ὀρίμου ἀνδρὸς μὲ τὴν κεφαλὴν πρὸς Ν. καὶ εἰς τὴν Ν. στενὴν πλευρὰν
εὗρίσκετο σκελετὸς βρέφους. Τὰ εὐρήματα ἦσαν δύο χαλκαῖ στελεγγίδες, εἰς χαλ-
κοῦς ἀρύβαλλος, μία χαλκῇ ὄλπη, δύο κύλικες μετὰ ποδός, εἰς σκύφος καὶ εἰς
πήλινος πετεινός. Αἱ μετὰ ποδὸς κύλικες εἶναι τὰ μόνον παραδείγματα τοῦ
εἶδους. Ἐξω τοῦ τάφου καὶ εἰς τὴν ΒΔ. γωνίαν τῶν πλακῶν καλύψεως εὐ-

ρέθη μελανόμορφος πελίκη τεθραυσμένη εἰς πλῆθος τεμαχίων, ἥτις φέρει παρ-
οστάσιν συμποσιάζοντος Ἡρακλέους, πρὸς ὃν οἶνοχοεῖ Σάτυρος (πίν. 34α).

62. Λάκκος, μῆκος 0,75, πλάτος 0.40 μ. Ἵσως καὶ ἐδῶ ἐχρησιμοποιήθη
ξύλινον φέρετρον. Εὐρέθη σκελετὸς βρέφους μὲ τὴν κεφαλὴν πρὸς Ν. Τὰ κτε-
ρίσματα ἦσαν μικρὰ ἀγγεῖα, ἱκανὸς ἀριθμὸς πλαγγόνων (ἐξήχθησαν ἕξ, αἱ
ἄλλαι ἦσαν διαλελυμέναι), μία πηλίνη Σφίγξ, μία πηλίνη περιστερὰ καὶ πέντε
εἰδώλια. Τρία τούτων εἶχον πλασθῇ διὰ τῆς χειρὸς καὶ παριστοῦν καθημένας
γελοιογραφικὰς μορφάς¹.

67. Λάκκος, μῆκος 1.55, πλάτος 0.50 μ. (πίν. 34β). Ὁ σκελετὸς τὴν φο-
ρὰν αὐτὴν εἶχε τὴν κεφαλὴν πρὸς Δ. Εὐρήματα ὑπάρχουν ἐν μικρὸν κάτοπτρον,
δύο λήκυθοι, δύο οἶνοχοαί, μία κύλιξ καὶ εἷς σκύφος. Εἰς ἀπόστασιν 0.70 μ.
πρὸς Ν. ἀπεκαλύφθη πήλινος λέβης περιέχων κεκαυμένα ὅστ᾽ αὐτοῦ σκελετοῦ καὶ
παρ' αὐτὸν ἄλλο κρανίον. Τὸ σύνολον (T68) ἐκαλύπτετο διὰ πλακῶν.

Τὰ ἀνευρεθέντα μικρὰ ἀγγεῖα εἶναι προϊόντα ἐγχωρίου κεραμικῆς, ἐνῶ
ἡ μελανόμορφος πελίκη καὶ ὁ ἐρυθρόμορφος σκύφος αἰτιατά. Τὰ πήλινα ἀνά-
γλυφα Νίκης, Σφιγγῶν κλπ. ἔχουν κορινθιακὴν τὴν προέλευσιν².

ΝΙΚΟΛΑΟΣ Σ. ΖΑΦΕΙΡΟΠΟΥΛΟΣ

¹ Πρβ. Olynth XIV, πίν. 118. Corinth XV, 2 εἰκ. 7 ὁμάς VI.

² Corinth XV, 2 πίν. 33-5 ὁμάς XII. Perachora, πίν. 101. Ἔργον Ἀρχαιολ.
Ἑταιρείας 1957, σ. 52 εἰκ. 54 καὶ 55.

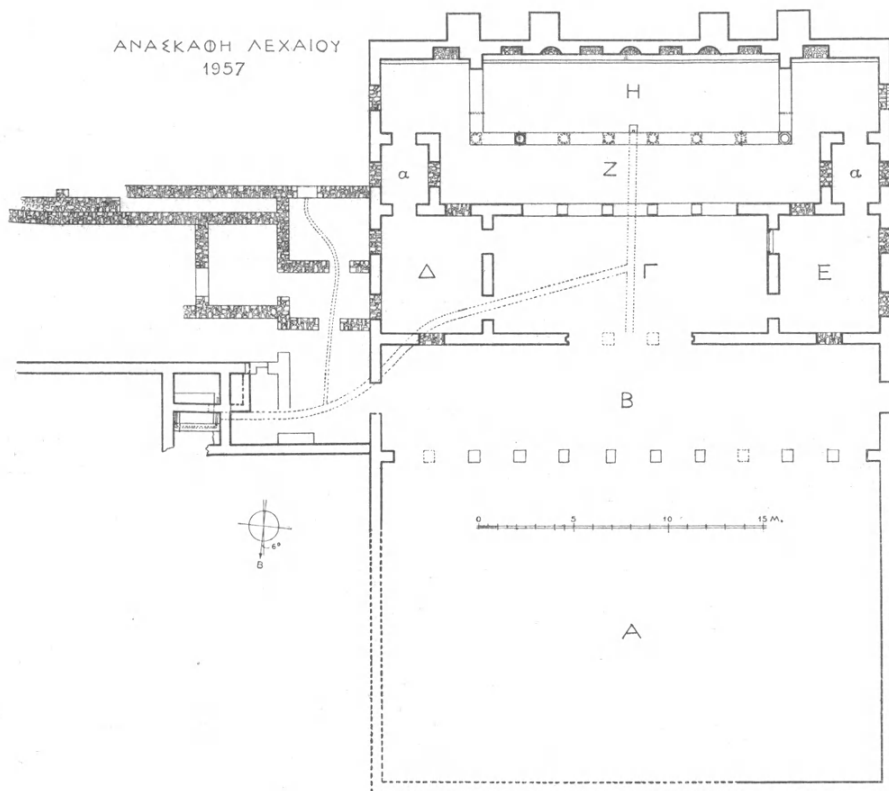
13. ΑΝΑΣΚΑΦΗ ΡΩΜΑΪΚΟΥ ΝΥΜΦΑΙΟΥ ΚΑΙ ΠΑΛΑΙΟΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗΣ
ΚΡΗΝΗΣ ΠΑΡΑ ΤΟ ΛΕΧΑΙΟΝ ΤΗΣ ΚΟΡΙΝΘΙΑΣ

Τὸ ρωμαϊκὸν τοῦτο κτήριον ἀνέσκαψεν ἐν ἔτει 1918 ὁ ἀείμνηστος Ἀ. Φιλαδελφεύς. Ἐπειδὴ ὅμως ἐκ τῆς μελέτης τοῦ Φιλαδελφῆος δὲν προέκυψε σαφῶς, ὅτι πρόκειται περὶ ρωμαϊκῆς ἐπαύλεως διὰ τοῦτο ἀνελάβομεν τὴν λεπτόμερῃ ἀποτύπωσιν καὶ ἐκ νέου μελέτην καὶ ἀνασκαφὴν αὐτοῦ.

Κατ' ἀρχὴς ἡ ἀνασκαφὴ ἐγένετο κατὰ τὸν Νότιον ἐξωτερικὸν τοῖχον (εἰκ. 1), ἔφερε δ' εἰς φῶς κατὰ τὴν ἐξωτερικὴν τοῦ τοίχου πλευρὰν τέσσαρα, τετραγωνικὰ σχεδόν, ἰσχυρὰ στηρίγματα ἐν εἵδει μεγάλων ἀντηρίδων προωρισμένων νὰ βαστάζουσιν τὰ ὑπερθεῖν χώματα. Ἐν συνεχείᾳ ἐγένετο καθαρισμὸς τῆς πρὸ τοῦ Ν. τοίχου κειμένης μεγάλης δεξαμενῆς (εἰκ. 1, Η), καθ' ὃν εὗρέθη πλήθος θραυσμάτων πλίνθων καὶ κεράμων καθὼς καὶ μικρῶν μαρμάρων διαφόρων σχημάτων προερχομένων ἐκ μαρμαροθετημάτων τοῦ κτηρίου καὶ ἐρριμμένων τῇδε κακεῖσε, ἀτάκτως. Ἐπίσης ἀπεκαλύφθη πλήρως ὁ μόνις ἐντὸς τῆς δεξαμενῆς διακρινόμενος ἀρράβδωτος κίων ἐκ λευκοῦ μαρμάρου μὲ σφῆζόμενον μῆκος 1.67 μ. Μετὰ τὸν καθαρισμὸν τῆς δεξαμενῆς ἐξηκριβώθησαν ὠρισμένα ἄγνωστα στοιχεῖα τῆς διαμορφώσεως τῆς ἐσωτερικῆς ὄψεως τοῦ Ν. τοίχου, ἐγένετο δὲ καὶ ὁ ἔλεγχος ἄλλων ἐσφαλμένως ἀναγεγραφομένων εἰς τὴν δημοσίευσιν τοῦ Φιλαδελφῆος. Τὰ μεγάλα ὀπισθεν τοῦ Ν. τοίχου ποδαρικὰ ἐμνημονεύσαμεν ἀνωτέρω. Ἐφανερώθησαν ὅμως ἐσωτερικῶς καὶ πολλαὶ κόγχαι, ὧν τινες μνημονεῦει ἀσαφῶς ὁ Φιλαδελφεύς. Οὕτως ἐκατέρωθεν τῆς δεξαμενῆς ἐπὶ τοῦ Ν. τοίχου ἀντιστοιχῶς πρὸς Α. καὶ Δ. εἰς τὰ δύο σχηματιζόμενα ἐκεῖ δωμάτια (εἰκ. 1α, α) ἀνευρέθησαν δύο ὀρθογώνιοι κόγχαι. Πλὴν ὅμως αὐτῶν ἐνεφανίσθησαν ἐσωτερικῶς τοῦ τοίχου τούτου καὶ ἄλλαι ἐπτὰ μικρότεραι κόγχαι (εἰκ. 1 καὶ πίν. 35α), ἐξ ὧν τέσσαρες ὀρθογώνιοι καὶ τρεῖς ἡμικυκλικαί, ἐναλλὰξ τοποθετημέναι. Αἱ κόγχαι αὗται εὗρέθησαν πεπληρωμέναι δι' ἀργῶν λίθων μέχρις ὕψους ἐνὸς περιπίου μέτρου. Φαίνεται, ὅτι ἐφράχθησαν κατὰ τὴν παλαιοχριστιανικὴν ἐποχὴν. Ἐκ τῶν κογχῶν τούτων ἡ καλύτερον διατηρουμένη εἶναι ἡ πρώτη ἐξ ἀνατολῶν ὀρθογώνιος, πλάτους 1.10 καὶ βάθους 0.36 μ. Παρ' αὐτὴν εἰς ἀπόστασιν 1.06 μ. διακρίνεται ἡ πρώτη ἡμικυκλική. Τὸ πάχος τοῦ Ν. τοίχου ὑπελογίσσαμεν εἰς 0.65 μ. Εἶναι δὲ ὁ τοίχος οὗτος ἐκτισμένος διὰ πλίνθων, πλὴν τοῦ κάτω μέρους τῶν κογχῶν (παλαιοχριστιανικὴ ἐποχή), ὅπου ἔχομεν ἀργοὺς λίθους μὲ ὕδραυλικὸν κονίαμα. Σημειοῦμεν ἐπίσης, ὅτι εἰς τὸ κάτω μέρος τοῦ Ν. τοίχου ὑπάρχει ἐν εἶδος θρανίου, ἐφ' οὗ

ὁχετὸς διατηρούμενος εἰς ἀρκετὰ μέρη (εἰκ. 1 καὶ πίν. 35β). Εἶναι πῆλινος, τομῆς , πλάτους ὀλικοῦ 0.15 μ., διὰ τοῦ ὁποίου ἔρρεεν ὕδωρ πρὸ τῶν κογχῶν, τὸ ὁποῖον ἤρχετο ἐκ παρακειμένης ἀνωθεν τοῦ τοίχου ἀρχαίας πηγῆς, ἣτις ὑφίσταται ἀκόμη καὶ σήμερον.

Μετὰ τὸν πλήρη καθαρισμὸν τῆς δεξαμενῆς Η (εἰκ. 1) διεπιστώσαμεν, ὅτι

Εἰκ. 1. Κάτοψις τοῦ νυμφαίου τοῦ Λεχαίου.

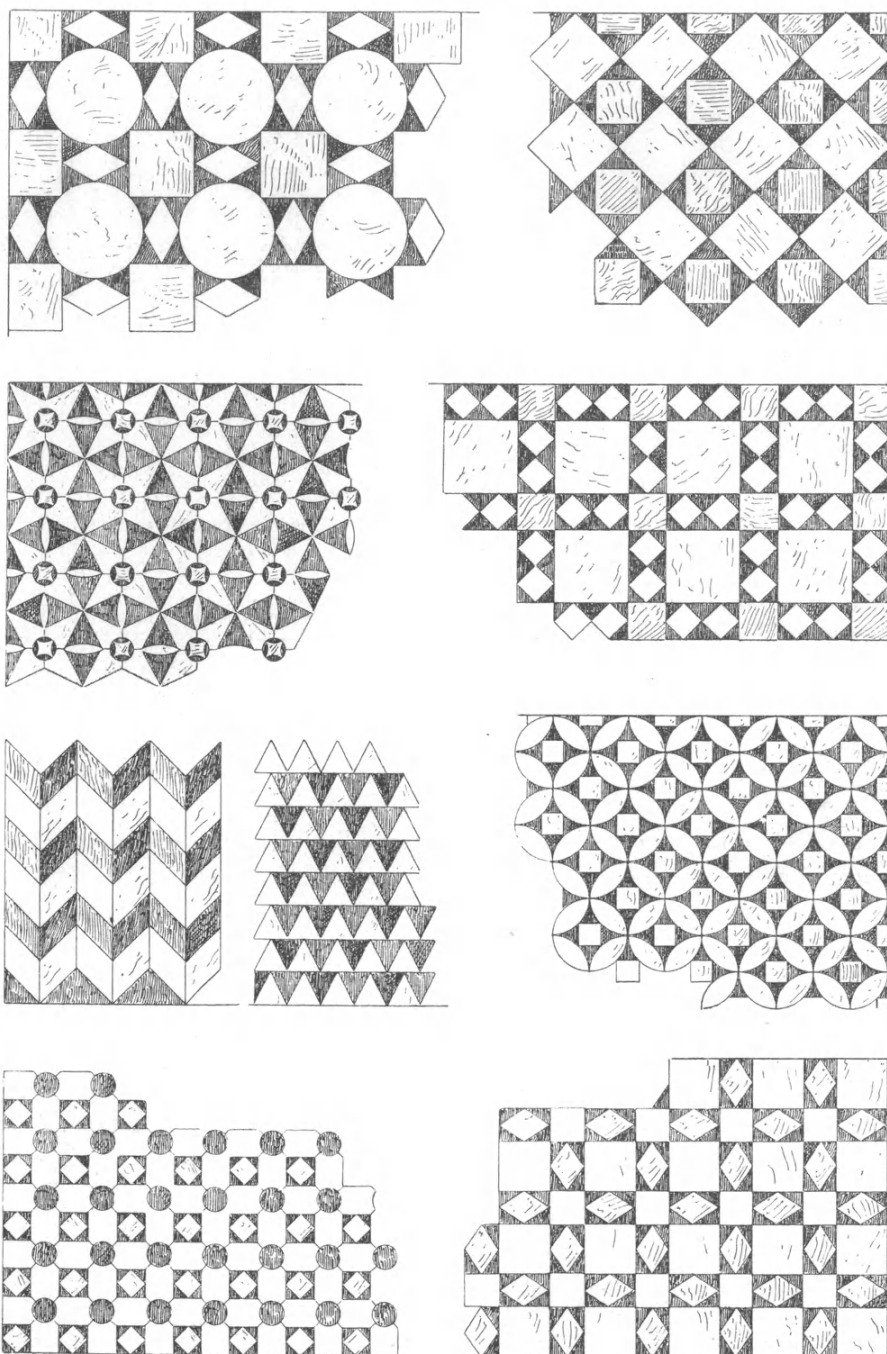
τόσον τὸ κάτω μέρος τοῦ Ν. τοίχου ὅσον καὶ οἱ ἄλλοι τοῖχοι τῆς δεξαμενῆς ἔφερον ὀρθομαρμάρωσιν, ἐξ ἧς πολλὰ τεμάχια ἀνεύρομεν, πάχους 1.50-2.50 ἑκατοστῶν. Ἐκ τῆς ἐπιχώσεως ταύτης συνεκεντρώσαμεν μαρμάρινα πλακίδια προερχόμενα ἐκ τῶν μαρμαροθετημάτων τῶν περὶ δωματίων. Ὡσαύτως εὗρέθησαν ἰωνικαὶ βάσεις μετὰ πλίνθων ἀνήκουσαι ἀσφαλῶς εἰς βάσεις, αἵτινες θὰ ἴσταντο ἐπὶ τοῦ ἐμπροσθίου τοίχου τῆς δεξαμενῆς, δύο τῶν ὁποίων ἔτι σώζονται κατὰ χώραν (πίν. 36α). Ἐν συνόλῳ ὁ τοῖχος οὗτος ἔφερεν ὀκτὼ κίονας. Τὸ ὕψος

τῶν τοίχων τῆς δεξαμενῆς δὲν ἦτο μέγα. Εἰς τὴν ΒΔ. γωνίαν, ὅπου σφύζεται μία κατὰ χώραν βάσις, ἔμετρήσαμεν ὕψος 0.52 μ. Ἐκ τῶν κίωνων ἀπεκαλύφθη εἰς τεθραυσμένος εἰς τὸ κάτω αὐτοῦ μέρος (σφύζομενον μήκος 2.42, ἄνω διάμ. 0.35 μ.). Αἱ διαστάσεις τῆς δεξαμενῆς μετὰ τὸν ὀλοσχερῆ καθαρισμὸν τῆς διεπιστώσαμεν ὅτι εἶναι 15.56×3.72 μ. Ἡ δεξαμενὴ δὲ αὕτη προφανῶς ἔχει προσκολληθῆ ἐπὶ τοῦ Ν. τοίχου μεταγενεστέρως. Ἐν συνεχείᾳ ἐγένετο ὁ καθαρισμὸς τοῦ ἔμπροσθεν τῆς δεξαμενῆς χώρου Ζ, ὡς καὶ τῶν πρὸς Α. καὶ Δ. τμημάτων. Εὗρομεν οὕτω τὸ πρὸς Α. καὶ Δ. πέρας τοῦ Ν. τοίχου, ὅστις φθάνει συνολικῶς τὸ μήκος 27.70 μ. Κατὰ τὸν καθαρισμὸν τοῦ πέριξ χώρου διεπιστώσαμεν, ὅτι τὰ δάπεδα ἦσαν ἐστρωμένα διὰ μαρμαροθετημάτων ἐκ πλακιδίων λευκῶν, μαύρων, πρασίνων, ἐρυθρῶν κλπ. τριγωνικῶν, τετραγωνικῶν, κυκλικῶν καὶ ρομβοειδῶν, καὶ ὅτι πολλὰ ἐξ αὐτῶν σφύζονται εἰς ἀρίστην κατάστασιν (εἰκ. 2 καὶ πίν. 37α). Ἀνεύρομεν ἐπίσης πολλὰ ὄστρακα βυζαντινῶν ἀγγείων μὲ γάνωμα κίτρινον καὶ μὲ ἐπιτεθειμένα χρώματα πορτοκαλλί βαθὺ καὶ πράσινον μὲ ἐλαφρὰς ἐγχαράξεις.

Κατὰ τὸ Α. τμήμα εὐρέθῃ κίων, καταγῆς ἐρριμμένος καὶ κατὰ τὴν βάσιν αὐτοῦ ἀποκεκροίμενος, ἐκ λευκοῦ μαρμάρου, μήκους σφύζομενου 2.50 μ. καὶ διαμέτρου ἄνω 0.355 (πίν. 36β, ἀριστερῇ). Ἀπεκαλύφθησαν ἐν συνεχείᾳ δύο μικροὶ χώροι α, α, διαστ. 2.52×3.15 μ., οἱ ὅποιοι ἔφερον τέσσαρα ἀνοίγματα, δύο τῶν ὁποίων ἦσαν κλεισμένα διὰ τοιχοποιίας. Μετὰ τὸν καθαρισμὸν τοῦ χώρου Ζ καὶ τῶν μικρῶν διαμερισμάτων α α, ἀπεκαλύφθη ὀρθογώνιος χώρος Γ, διαστ. 14.40×6.23 μ., ὅστις ἔφερε πρὸς Ν. κιονοστοιχίαν ἐκ τεσσάρων κίωνων, πρὸς Α δὲ καὶ Δ. ἐπεκοινώνει μὲ δύο διαμερίσματα Δ καὶ Ε, διαστ. 6.30×5.30 μ. Τὰ διαμερίσματα ταῦτα ἔφερον ἕκαστον ἐπὶ τὰ ἀνοίγματα, τέσσαρα τῶν ὁποίων ἦσαν φραγμένα μεταγενεστέρως διὰ τοιχοποιίας. Οἱ τοῖχοι τῶν διαμερισμάτων τούτων, ὡς καὶ τὰ κλεισμένα ἀνοίγματα, ἐκαλύπτοντο ὑπὸ ὀρθομαρμαρώσεως, πρᾶγμα ὅπερ ἀποδεικνύει σαφέστατα, ὅτι τόσον ἡ δεξαμενὴ ὅσον καὶ τὸ κλείσιμον τῶν ἀνοιγμάτων ἐγένοντο μεταγενεστέρως καὶ δὴ κατὰ τὴν παλαιοχριστιανικὴν ἐποχὴν.

Ὁ ἀνωτέρω ὀρθογώνιος χώρος ἐπικοινωνεῖ δι' ἐνὸς ἀνοίγματος 6.50 μ. μὲ ἕτερον ὀρθογώνιον χώρον (Β), διαστάσεων 21.40×5.65, ὅστις ἔφερε πρὸς βορρᾶν ἀνοικτὴν τοξοστοιχίαν (πίν. 36β) ἐκ δέκα κίωνων, τῶν ὁποίων σφύζονται κατὰ χώραν ὀκτὼ βάθρα. Ἡ ἀνοικτὴ αὕτη κιονοστοιχία ἐπικοινωνεῖ μὲ μίαν μεγάλην ὑπαιθρον αὐλήν, διαστάσεων 17.10×26.40.

Κατὰ τὸν καθαρισμὸν τῶν πρὸ τῆς δεξαμενῆς χώρων, ἐν οἷς αἱ τοξοστοιχίαι καὶ τὰ μεγάλα ἀνοίγματα, ἀπεκαλύφθη ὁ μέγας πρὸ τῆς δεξαμενῆς ἀρχόμενος ὁχετός (εἰκ. 1), ὁ ὅποιος κατὰ τὸ μέσον περίπου τοῦ χώρου Γ διακλαδίζεται καὶ διευθύνεται πρὸς Α. Ὁ χώρος οὗτος, ὡς ἔχει σήμερον, δὲν φαί-

Εἰκ. 2. Διακοσμητικὰ θέματα τῶν μαρμαροθετημάτων τοῦ δαπέδου τοῦ παρὰ τὸ Λέχαιον νυμφαίου.

νεται νὰ ἐξυπηρετῇ οὐδένα σκοπόν· διότι τὴν δεξαμενὴν ἐξυπηρετεῖ εἰς ἄλλος μικρὸς πῆλινος ὀχετὸς, ὁ ὁποῖος σχηματίζει μίαν καμπὴν κατὰ τὴν ἀρχὴν του, συνεχίζει πρὸς Βορρᾶν ἐντοιχισμένος εἰς τὴν Δ. πλευρὰν τοῦ μεγάλου κτιστοῦ ἀγωγοῦ καὶ καταλήγει εἰς τὸ μέσον τοῦ βορείου τοίχου τοῦ προθαλάμου. Εἰς τὴν ἀρχὴν ἐπίσης τοῦ μεγάλου ὀχετοῦ φαίνεται τεθραυσμένος εἰς ἄλλος μικρὸς πῆλινος. Νομίζομεν, ὅτι ὁ μέγας ὀχετὸς πρέπει νὰ συνδεθῇ πρὸς τὴν παλαιότεραν Ρωμαϊκὴν περίοδον τοῦ κτηρίου, ἀχρηστευθεὶς κατὰ τὴν παλαιοχριστιανικὴν ἐποχὴν, ὅτε ἐκτίσθη ἡ δεξαμενὴ. Ἡ ἀποχέτευσις τῆς δεξαμενῆς ταύτης ἐγένετο διὰ μεταγενεστέρου ἀγωγοῦ, ὅστις, ὡς εἵπομεν ἀνωτέρω, διακλαδίζεται εἰς τὸ μέσον τοῦ χώρου Γ καὶ διενθύνεται πρὸς ἀνατολὰς πρὸς μικροτέραν καλῶς ἐκτισμένην κρήνην εὐρισκομένην ὀλίγα μέτρα πρὸς ἀνατολὰς τοῦ ὅλου συγκροτήματος (δρᾶ σχέδιον κατόψεως, εἰκ. 1).

Κατὰ τὴν ἐκκαθάρισιν τῶν χώρων Γ, Δ, Ε καὶ Β ἀνεύρομεν τὰ κάτωθι: 1) θραύσματα ἐξ ἐπιθήματος ἀνήκοντα εἰς τὰ κατὰ χώραν ὅμοια (πίν. 37β) 2) θραύσματα τοιχοβάτου 3) πολλὰ τεμάχια ἐγχρώμων πλακιδίων δαπέδου 4) πολλὰ τεμάχια πλακῶν ὀρθομαρμαρώσεως 5) μίαν ἰωνικὴν βάσιν ἐκ λευκοῦ μαρμάρου 6) τρεῖς κίονας (πίν. 36β), ἐξ ὧν δύο λευκοί (σῶζ. μῆκος 2.75 μ. καὶ 2.65 μ. καὶ ἄνω διαμ. 0.355) καὶ εἰς πράσινος ἐκ θεσσαλικοῦ μαρμάρου ἀκέραιος (μῆκους 2.95 μ., ἄνω διαμ. 0.41¹/₂, κάτω διαμ. 0.44 μ.).

Ἡ διάταξις τῶν χώρων τοῦ κτηρίου τούτου μὲ τὴν ἀνοικτὴν στοὰν πρὸς τὴν αὐλήν, μὲ τὸ μεγάλο ἄνοιγμα τοῦ χώρου Γ πρὸς Βορρᾶν καὶ μὲ τοὺς τέσσαρας κίονας πρὸς Νότον, μὲ τὰ δύο διαμερίσματα Δ καὶ Ε, τὰ ὅποια εἶναι σχεδὸν ἐλεύθερα μὲ τὰ ἑπτὰ ἀνοίγματα ποὺ φέρει ἕκαστον, ὡς καὶ αἱ ὀρθογώνιοι καὶ ἡμικυκλικαὶ κόγχαι τοῦ Ν. τοίχου, ὅστις εἶναι ἐξ ὀλοκλήρου ἐξ ὀπτοπλίνθου ἐκτισμένος, μαρτυροῦσιν, ὅτι πρόκειται περὶ ρωμαϊκοῦ νυμφαίου.

Τὸ Ρωμαϊκὸν τοῦτο κτήριο ὑπέστη μεταγενεστέως, καὶ δὴ κατὰ τὸν 6ον μ.Χ. αἰ., διαφόρους προσθήκας καὶ μετατροπὰς, ἥτοι πρὸ τοῦ Ν. τοίχου τῶν κογχῶν προσετέθη ἡ δεξαμενὴ, ὁ ἐμπρόσθιος τοῖχος τῆς ὁποίας ἔφερεν ὀκτὼ κίονας. Οἱ τοῖχοι τῆς δεξαμενῆς ἐσωτερικῶς καὶ ἐξωτερικῶς, ὡς καὶ οἱ τοῖχοι ὅλων τῶν ἄλλων διαμερισμάτων, ἐκαλύφθησαν μὲ ὀρθομαρμαρώσιν, τοῦτο δὲ ἀποδεικνύεται σαφέστατα ἐκ τοῦ ὅτι τὰ ἀνοίγματα τῶν διαμερισμάτων Δ καὶ Ε, ὡς καὶ τῶν α καὶ α, ἐφράχθησαν δι' ἀργῶν λίθων, ἐπὶ τῶν ὁποίων ἀργότερον ἐτέθη ἡ ὀρθομαρμαρώσις, ἥτις σφίζεται μέχρι σήμερον, τὰ δὲ δάπεδα τῶν διαμερισμάτων ἐπεστρώθησαν διὰ ποικίλων ἐγχρώμων μαρμαρίνων πλακιδίων (εἰκ. 2). Ὡσαύτως κατὰ τὴν αὐτὴν ἐποχὴν ἐφράχθησαν μὲ τὴν αὐτὴν ὡς ἄνω τοιχοποιίαν καὶ αἱ κόγχαι τοῦ Ν. τοίχου (πίν. 35α).

Κατὰ τὴν ἀνασκαφὴν εὐρέθη χαλκοῦν νόμισμα τοῦ Μάρκου Αὐρηλίου

(270-275 μ. Χ.) ὡς καὶ δύο χαλκᾶ νομίσματα, ἐν εἰκοσανούμιον Ἰουστίνου τοῦ Α' (518-527 μ. Χ.) καὶ ἕτερον Ἰουστινιανοῦ τοῦ Α' (538 μ. Χ.).

Ἐξ ὅλων τῶν ἀνωτέρω προκύπτει, ὅτι τὸ μὲν Ρωμαϊκὸν Νυμφαῖον ἐκτίσθη τὸν 3ον μ. Χ. αἰ., μετετράπη δὲ εἰς παλαιοχριστιανικὴν κρήνην τὸν 6ον μ. Χ. αἰῶνα.

Οὕτω δικαιολογεῖται ἡ ἀνεύρεσις πολλῶν κίωνων καὶ Ἰωνικῶν μεθ' ὑψηλῶν ἐπιθημάτων κιονοκρανῶν φερόντων ἀνάγλυφον σταυρὸν ἐν μέσῳ φύλλων ἀκάνθης (πίν. 37β), τὰ ὅποια ἐλήφθησαν πιθανῶς ἐκ τῆς παρακειμένης καὶ ἐσχάτως ἀποκαλυφθείσης ὑπὸ τοῦ Ἐφόρου ἀρχαιοτήτων Δ. Πάλλα μεγάλης παλαιοχριστιανικῆς βασιλικῆς.

ΕΥΣΤΑΘΙΟΣ ΣΤΙΚΑΣ

14. ΑΝΑΣΚΑΦΗ ΤΗΣ ΒΑΣΙΛΙΚΗΣ ΤΟΥ ΛΕΧΑΙΟΥ

Κατά τὴν ἀνασκαφικὴν περίοδον τοῦ 1957 ἐν τῇ περιοχῇ τῆς Κορίνθου συνεχίσθη ἡ πέρυσιν ἀρξαμένη ἀνασκαφὴ τῆς μεγάλης παλαιοχριστιανικῆς βασιλικῆς τοῦ Λεχαίου, λόγῳ τῆς ἰδιαιτέρας σπουδαιότητός της (βλ. ΠΑΕ 1956, 164 κ.ε.), διακοπείσης προσωρινῶς τῆς ἀνασκαφῆς τῆς βασιλικῆς τῆς Σκουτέλας (βλ. ΠΑΕ 1955, 193 κ.ε.). Τὰ κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο γενικῶς περιορισμένα χρηματικὰ μέσα, δυσαναλόγως μικρὰ πρὸς τὸ μέγεθος τοῦ ἀνασκαπτομένου μνημείου, δὲν ἐπέτρεψαν νὰ προχωρήσουν αἰσθητῶς αἱ ἐργασίαι πρὸς ἀποκάλυψίν του· ἐν τούτοις ὑπῆρξαν ἱκανοποιητικαὶ εἰς ἀπόδοσιν. Ἡ ἔρευνα διεξήχθη ἐφέτος ἀφ' ἑνὸς εἰς τὴν περιοχὴν τῆς ἐκκλησίας καὶ ἀφ' ἑτέρου εἰς τὴν περιοχὴν τῆς, κατὰ τὸ νότιον πτερόν της, μεταγενεστέρως προσκτισθείσης κατοικίας (εἰκ. 1).

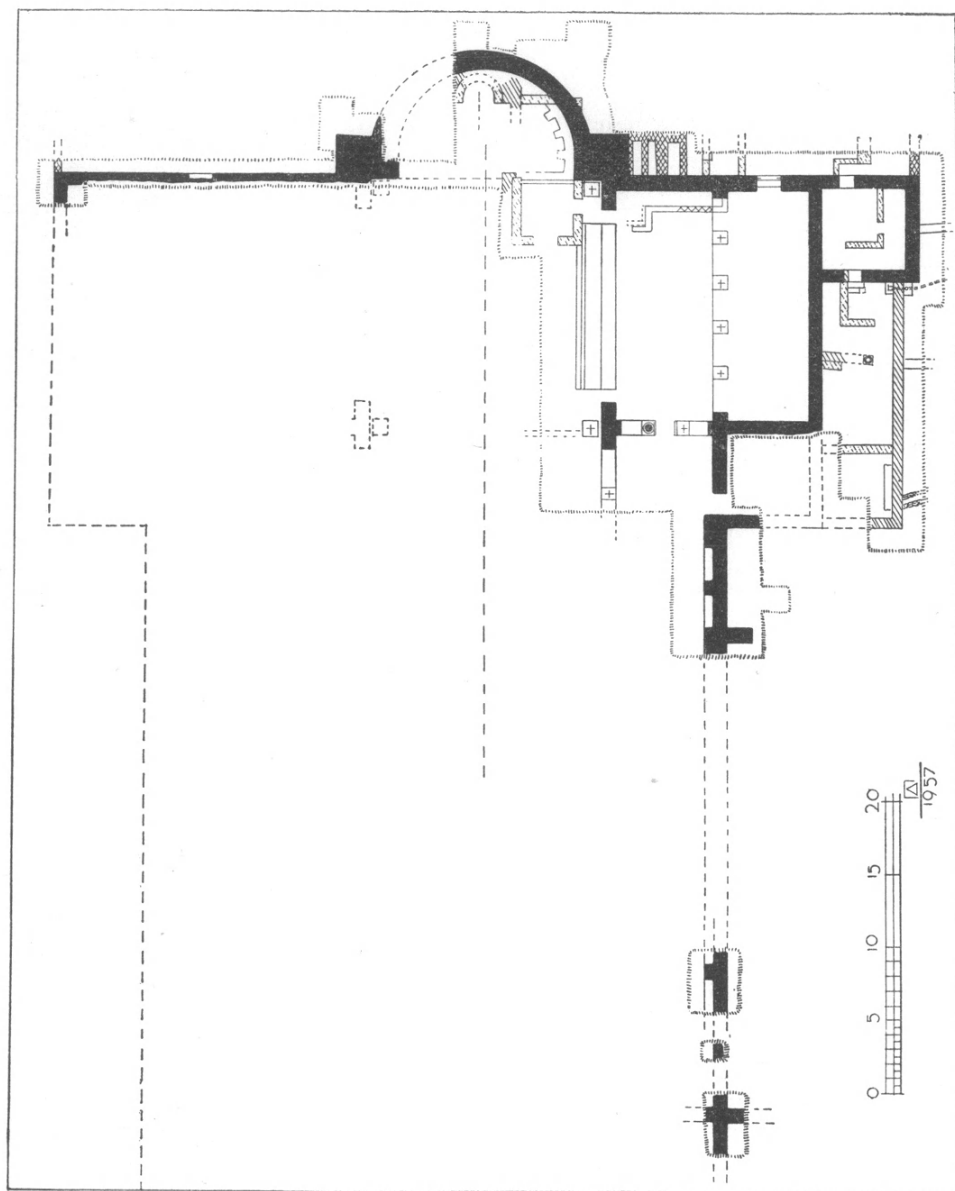
1. **Βασιλική.** Τὸ κτήριον: Ἐντὸς τῆς βασιλικῆς ὠλοκληρώθη ἐφέτος εἰς τὸ νότιον πτερόν της ἡ ἀποκάλυψις τοῦ ἀκραίου χώρου τοῦ ἐγκαρσίου κλίτους (πίν. 38α). Οὗτος περατοῦται πρὸς Δ. εἰς τοῖχον ἄνευ ἀνοίγματος, διαπιστωθέντος πλέον ὅτι ὁ νοτίως τοῦ βήματος χώρος ἐπεκοινώνει μετὰ τῶν ἔξω μόνον διὰ τῆς πέρυσιν ἐπὶ τοῦ ἀνατολικοῦ τοίχου τοῦ πτεροῦ ἀποκαλυφθείσης θύρας.

Διὰ δοκιμαστικῶν τομῶν εἰς τὴν περιοχὴν τοῦ νοτίου μακροῦ τοίχου τῆς βασιλικῆς διεπιστώθη ὅτι οὗτος, μὲ τὴν ἐσωτερικὴν σειρὰν ποδαρικῶν τυφλῶν τόξων¹, συνεχίζεται πρὸς Δ. πέρα τοῦ μήκους ± 66.50 μ. ἀπὸ τῆς ἐσωτερικῆς ὀψευς τοῦ ἀνατολικοῦ τοίχου τοῦ πτεροῦ. Εἰς ἀπόστασιν ± 63.50 μ. ἀπαντᾶται τοῖχος βαίνων πρὸς Ν. καὶ ἀνήκων πιθανώτατα εἰς πρόσκτισμα προσηρημένον εἰς τὸ νότιον κλίτος τῆς βασιλικῆς. Κατ' ἀρχὰς ὑπετέθη ὅτι εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο, ἀλλὰ πρὸς τὰ ἔσω τοῦ μακροῦ τοίχου τῆς βασιλικῆς, ἐπεσημάνθη καὶ ἡ ἀρχὴ τοίχου ἀντιστοίχου πρὸς τὸν προηγούμενον, σημαίνοντος πιθανῶς τὴν ἀρχὴν τοῦ νάρθηκος (εἰκ. 1)² μεταγενεστέρα ὁμως παρατήρησις ἔδειξεν ὅτι πρόκειται ποδαρικὸν τόξον καὶ ὅτι, συνεπῶς, ὁ χώρος τοῦ κυρίως ναοῦ συνεχίζεται πρὸς Δ. πέρα τοῦ διὰ τῆς δυτικωτέρας τῶν δοκιμαστικῶν τομῶν ἐπιτευχθέντος, ὡς ἀνωτέρω ἐσημειώθη, μήκους τῶν 66.50 μ.

Εἰς τὴν περιοχὴν τοῦ βήματος ἀπηλλάγησαν ἀπὸ τῶν χωμάτων μικρὸν

¹ Βλ. ΠΑΕ 1956, σ. 168 πίν. 68α.

² Βλ. Τὸ Ἔργον τῆς Ἀρχαιολογ. Ἑταιρ. κατὰ τὸ 1957 σ. 61 (Α. ΟΡΛΑΝΔΟΣ).

Εἰκ. 1. Κάτοψις τῆς παλαιοχριστιανικῆς βασιλικῆς τοῦ Λεχαίου.

μέρος τοῦ πρὸ τῶν νοτίων ἐδράνων τῶν δευτέρου βαθμοῦ κληρικῶν χώρου, τὸ μεγαλύτερον μέρος τοῦ χώρου τῆς κόγχης ὡς καὶ μέρος τοῦ ἔξω αὐτῆς χώρου, ἀποκαλυφθέντος τοῦ μεγαλύτερου μέρους τοῦ καμπύλου τοίχου της μετὰ τοῦ νοτίου της ὤμου. Μικρὰ τομὴ ἐπὶ τῆς χορδῆς τῆς κόγχης, εἰς σημεῖον ὅπου τὸ δάπεδον εἶχε καταστραφῇ ὑπὸ μεταγενεστέρας ταφῆς (βλ. κατωτ. σ. 100₂), ἀπεκάλυψε τὴν ὑπαρξίν θεμελίου διήκοντος ἀπὸ Β. πρὸς Ν., προφανῶς μέχρι τῶν ἐκατέρωθεν ἄκρων τοῦ ἡμικυκλίου τῆς κόγχης καὶ ἐνοῦντος αὐτὰ ὀργανικῶς εἰς ἓν σῶμα πρὸς ἀποτελέσιν ἰσχυροῦ καὶ ἐνιαίου φέροντος συστήματος. Κατὰ τὴν οἰκοδομὴν του ἐχρησιμοποιήθη καὶ ὑλικὸν προερχόμενον ἐξ ἀρχαιοτέρου μνημείου (μαρμαρίνον γεῖσον μὲ κοιλόκυρτον κυμάτιον).

Τὸ δάπεδον τῆς κόγχης εἶναι κατὰ περίπου 0.30 μ. ὑψηλότερον τοῦ λοιποῦ δαπέδου τοῦ βήματος καὶ προσιτὸν μέσῳ χαμηλῆς κτιστῆς βαθμίδος (πλάτ. 0.32 μ.), ἐκτεινομένης πρὸ τῆς χορδῆς τοῦ ἡμικυκλίου. Ἐπὶ τῆς βαθμίδος διατηροῦνται λείψανα τῆς μαρμαρίνης ἐπενδύσεώς της (πίν. 38β). Ἐπὶ τῆς χορδῆς, μετὰ τὴν βαθμίδα, παρατηροῦνται λείψανα τοιχείου, διατηροῦντος ἐπὶ τῆς ἀνατολικῆς ὀψέως του λείψανα μαρμαρίνης ἐπενδύσεως· τὸ πάχος του μετὰ τῆς ἐπενδύσεως μετρεῖ 0.45 μ.

Τὸ δάπεδον τῆς κόγχης εὐρέθη κατὰ τὸ πλεῖστον κατεστραμμένον, κατὰ τὸ νότιον ὅμως μέρος διεσώθησαν ἐπαρκῶς εὐδιάκριτα λείψανα τῆς ἀρχικῆς της πλακοστρώσεως, ἡ ὁποία μάλιστα παρουσιάζει ἐνδιαφερόντως ἰδιόμορφον διάταξιν: Τὸ δάπεδον ὑפוῦται περιμετρικῶς κατὰ 0.08 μ., σχηματιζομένου εἵδους πλαισίου, πλάτους ἀρχομένου ἀπὸ 0.70 μ.—δυτικῶς—καὶ κατόπιν μειουμένου εἰς 0.60 μ., μὲ ἐπένδυσιν ἐκ μαρμαρίνων πλακῶν, σφωσμένην ἐν μέρει καὶ μὲ προέχοντα τρίπλευρα «γλωσσίδια» διατεταγμένα ἀκτινωειδῶς πρὸς τὸ κέντρον τοῦ ἡμικυκλίου (πίν. 39α). Τὰ γλωσσίδια ταῦτα πιθανώτατα ἐχρησίμευον ὡς πλατύβαθμα κινητῶν ἐδρῶν τῶν μετὰ τοῦ μητροπολίτου Κορίνθου συλλειτουργούντων ἐπισκόπων. Πιθανώτατα καὶ τὸ «τοιχίον» τῆς χορδῆς τῆς κόγχης δὲν ἦτο ἄλλο τι εἰμὴ ἡ δυτικὴ πλευρὰ τοῦ προκειμένου περιμετρικοῦ πλαισίου τοῦ δαπέδου· διότι φαίνεται ὡς κατασκευὴ ἐνιαία καὶ ὀργανικῶς συνεχομένη μετὰ τοῦ πλαισίου (πίν. 38β). Ἡ θέσις τοῦ θρόνου τοῦ μητροπολίτου δὲν εὐρέθη, διότι εἰς τὴν κορυφὴν τοῦ ἡμικυκλίου τῆς κόγχης τὸ δάπεδον ἐλλείπει, καταστραφὲν ἐντελῶς κατὰ μεταγενεστέρas ἐπεμβάσεις. Εἰς ἀντιστάθμημα ἡ καταστροφὴ αὕτη ἐπέτρεψε νὰ παρατηρηθῇ ὅτι τὸ δάπεδον τῆς κόγχης ὑψώθη κατὰ 0.60 μ. ἀπὸ τοῦ ἐδάφους διὰ σωρεύσεως λίθων, ἄμμου καὶ τεμαχίων κεράμων ἄνευ συνεκτικῆς ὕλης. Ἐπὶ τοῦ ξηροῦ τούτου στρώματος ἐπεστρώθη κατόπιν ἡ ἄμμοκονία τῆς πλακοστρώσεως τοῦ δαπέδου.

Ἀρχιτεκτονικὰ μέλη: Ἀρχιτεκτονικὰ μέλη εὐρέθησαν ὀλίγα πλὴν ἱκανῶς ἐνδιαφέροντα. Παρὰ τὸν νότιον τοῖχον τῆς βασιλικῆς, ἐντὸς τῆς πρῶ-

τῆς ἐκ τῶν πρὸς Δ. τομῶν (βλ. ἄνωτ. σ. 95), εὐρέθη τὸ κάτω μέρος μεγάλου ἀρραβδῶτου κίονος, ὅστις ἔνεκα τοῦ σημαντικοῦ του πάχους (διάμ. 0.88 μ.) πρέπει, ὥς ὑποθέτω, νὰ εἶναι εἰς τῶν τεσσάρων μεγάλων κίωνων τῶν διδύμων στηριγμάτων τῆς στέγης τοῦ βήματος. Αἱ πλίνθοι τῶν υποβάθρων δύο ἐκ τῶν κίωνων τούτων εὐρέθησαν πέρυσι κατὰ χώραν, ἀλλ' ἄνευ ἀτυχῶς τῶν ἐπὶ τούτων ἄλλοτε ὑπαρχουσῶν βάσεων τῶν κίωνων (ΠΑΕ 1956, σ. 167-8, πίν. 67β καὶ 68β).

Σημαντικώτερα εἶναι τὰ εὐρήματα εἰς τὴν περιοχὴν τοῦ βήματος. Ἐντὸς τῆς κόγχης του, ἀλλ' ὑπὸ τὴν στάθμην τοῦ δαπέδου τῆς (πίν. 39β), εὐρέθησαν: 1) Ἐκ μαρμάρου πρασινωποῦ μετὰ μεγάλων σκοτεινοχρῶν κηλίδων¹ ἡμικίων εἰς δύο τεμάχια, ὀλικοῦ μήκους 2.50 μ. (πίν. 40α). Τὸ ὀπίσω μέρος του, προωρισμένον νὰ ἐντειχισθῇ, ἔχει ἀφεθῇ χονδροειδῶς κατεργασμένον. 2) Δύο ἐκ λευκοῦ μαρμάρου προβολοειδῇ — πακτούμενα κατὰ τὸ ἕτερον ἄκρον — κορινθιακὰ κιονόκρανα συνθέτου τύπου, δηλ. μεθ' ἡνωμένου ἐπιθήματος (βλ. Ἔργον 1957, εἰκ. 62), ὁμοίου τύπου πρὸς τὸ πέρυσιν εὐρεθὲν τεμάχιον (ΠΑΕ 1956, σ. 165 καὶ πίν. 65β) καὶ 3) ἐν τεμάχιον ἐπιστυλίου ἔχοντος τὴν κυρίαν του ὄψιν ἐν ἐσοχῇ καμπύλην (πίν. 40β).

Τὰ μάρμαρα ταῦτα ἀποτελοῦν ὀργανικὰ μέλη κατασκευῆς συνισταμένης ἐκ σειρᾶς πρασίνων ἡμικίωνων — περισσοτέρων τῶν τριῶν — ἐντειχισμένων ἐπὶ τῆς ἐσωτερικῆς ὄψεως κυλινδρικοῦ τοίχου καὶ φερόντων κυκλοτερῇ θριγκὸν ἐπὶ πακτουμένων ἐντὸς τοῦ τοίχου κιονοκρανῶν ἐκ λευκοῦ μαρμάρου. Εἰς τὸ ἴδιον σύστημα φαίνεται ν' ἀνήκῃ καὶ τεμάχιον γείσου, μὲ ὁμοίως καμπύλην ὄψιν, κοσμουμένην διὰ σειρᾶς ὁμοίων φύλλων ἀκάνθης ἐναλλασσομένων πρὸς λογχοειδῇ. Τὸ μάρμαρον τοῦτο εἶναι ἐντειχισμένον εἰς κόγχην μεταγενεστέρας ἐκκλησίας, κτισθείσης ἐντὸς τοῦ χώρου τοῦ ἱεροῦ τῆς βασιλικῆς (πίν. 41α καὶ 41β). Αἱ διαστάσεις τοῦ ἐπιστυλίου (χορδὴ 1.05 μ., βέλος 0.023 μ.) δίδουν ἀκτῖνα 5.95 μ., ὅση περίπου εἶναι ἡ ἀκτὶς τοῦ ἡμικυκλίου τῆς κόγχης τῆς ἀνασκαπτομένης βασιλικῆς, ἐκ τῆς ὁποίας ἀσφαλῶς προέρχονται τὰ ἐν λόγῳ μέλη. Ἐκοσμεῖτο, λοιπόν, ἐσωτερικῶς ὁ ἡμικυλινδρικός τοίχος τῆς κόγχης διὰ πολυτελοῦς κιονοστοιχίας, ἐν εἴδει ψευδοῦς πτεροῦ. Ἀλλὰ τὸ σχετικῶς μικρὸν ὕψος τοῦ ὥς ἄνω κίονος (2.50 μ.) ὥς καὶ ἡ ἀπουσία οἰασδῆποτε ἐνδείξεως ἐπὶ τοῦ δαπέδου τῆς κόγχης περὶ τῆς θέσεως τῶν κίωνων τῆς περὶ ἧς ὁ λόγος κιονοστοιχίας ὑποδηλοῦν, ὅτι αὕτη ἦτο τοποθετημένη ὑψηλά, εἰς τὸ ὕψος τῶν παραθύρων, συνιστώσα ἐπιβλητικὸν ἀρχιτεκτονικὸν πλαίσιόν των.

Ἐξω τῆς κόγχης ἦλθεν εἰς φῶς τεμάχιον καταπεσόντος θόλου ἐξ ὀπτῶν

¹ Ὁ γεωλόγος κ. Κ. Καραγκούνης, μελετῶν τὴν γεωλογικὴν σύστασιν τῆς Κορινθίας, μοὶ ἀνεκοίνωσεν ὅτι παρατήρησε λατομεῖον τοιοῦτου μαρμάρου — ἐλαιοκόκκου ὀφίτου μετ' ὀλιβιτῶν ἐπὶ τῶν Γερανείων, εἰς ἀπόστασιν περίπου 10 χιλιομ. βορείως τῶν Ἀγ. Θεοδώρων.

πλίνθων, προερχόμενον προφανῶς ἐκ τοῦ τεταρτοσφαιρίου τῆς κόγχης (πίν. 42α). Τὸ τεμάχιον τοῦτο ἐνέχει ἐνδιαφέρον ἄφ' ἐνὸς διότι παρουσιάζει τμήματα δύο διαδοχικῶν τόξων, διηκόντων δι' ὅλου τοῦ πάχους του καὶ μαρτυρούντων ὅτι τὸ τεταρτοσφαίριον διετυπᾶτο ὑπὸ σειρᾶς τοξωτῶν παραθύρων, καὶ ἄφ' ἑτέρου διότι διασφύζει καὶ ἐσωτερικῶς καὶ ἐξωτερικῶς τὰ ἐπιχρίσματα του.

Ἐσωτερικῶς παρατηροῦνται τρία ἐπ'ἀλλήλα ἐπιχρίσματα, τὰ χαρακτηριστικὰ τῆς προετοιμασίας πρὸς τοποθέτησιν ψηφιδωτοῦ¹. Ἐκ τούτων τὸ πρῶτον, χονδρὸν καὶ μὲ ἀνώμαλον ἐπιφάνειαν, παρουσιάζει δύο κηλίδας ἐξ ἐρυθροῦ χρώματος καὶ μίαν μαύρην γραμμὴν διήκουσαν διὰ τῶν κηλίδων (πίν. 42β)². Ταῦτα ἐχρησίμευον ὡς ὁδηγοὶ τοῦ ψηφιδογράφου. Αἱ ἐρυθραὶ κηλίδες εἶχον τετὴ ὡς σημεῖα τοῦ ὕψους τῆς μαύρης γραμμῆς, ἡ ὁποία ἐξετείνετο ὀριζοντίως. Ἐπὶ τοῦ πρώτου τούτου στρώματος διασφύζονται μέρη δευτέρου στρώματος, μετρίου πάχους καὶ ἐπὶ τούτου τὸ λεπτὸν τρίτον στρώμα, ἐπὶ τοῦ ὁποίου διεσώθησαν ἐπικολλημέναι ψηφίδες. Κατὰ τὴν ψηφιδογράφησιν ἐπεχειρεῖτο, λοιπόν, κατ' ἀρχάς, διὰ γραπτῶν ὑπομνηματιστικῶν ταινιῶν ἐπὶ τοῦ πρώτου ἐπιχρίσματος, διαγραφὴ τῆς κατὰ ζώνας συνθέσεως τῶν ὑπὸ διακόσμησιν ἐπιφανειῶν τῶν τοίχων, εἰς γενικὰς γραμμάς, καθοριζομένων οὕτω ὁρίων, ἐντὸς τῶν ὁποίων ἔμελλον νὰ ἀναπτυχθοῦν κατὰ κατηγορίας τὰ θέματα τοῦ ψηφιδωτοῦ διακόσμου· μετὰ δὲ τὴν τοιαύτην προετοιμασίαν, ἐπὶ τοῦ ξηροῦ πλέον καὶ κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον ἐκτεταμένου πρώτου ἐπιχρίσματος, ἐπετίθεντο τὰ δύο ἄλλα ἐπιχρίσματα καὶ ἐπεκολλῶντο τέλος αἱ ψηφίδες.

Ἐξωτερικῶς τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος τεμάχιον θόλου φέρει κοινὸν ἐπίχρισμα (σοβάν) προσέτι δὲ φαίνεται ἐπεχρωσμένον δι' ἑλαφροῦ τόνου ὄχρας καὶ κοσμούμενον διὰ γραπτῶν ἐρυθρῶν ταινιῶν πλάτους μέχρι 0.10 μ. Ὑπὸ μιᾶς ἐρυθρᾶς ταινίας πλαισιοῦνται καὶ αἱ ἀκμαὶ τῶν παραθύρων. Οὕτω διὰ τῆς χρησιμοποίησεως χρωμάτων ἐπὶ τῶν ἐνιαίων ἐπιφανειῶν τῶν ἐξωτερικῶν ἐπιχρισμάτων ἐπεδιώχθη ἐντύπωσις γραφικότητος.

Μεταγενέστεραι περίοδοι: Ὑπὸ τὸ κατεστραμμένον δάπεδον τῆς κόγχης ἀπεκαλύφθη τὸ πλεῖστον μέρος τῶν θεμελίων δύο μικροτέρων, διαδοχικῶς μεταγενεστέρων κογχῶν, ἡ παρουσία τῶν ὁποίων εἶχεν ἐπισημανθῇ κατὰ τὴν περυσινὴν ἀνασκαφὴν (ΠΑΕ 1956, 171), ἀνηκουσῶν δὲ εἰς δύο μεταγενεστέρας ἐκκλησίας, ἀνεγερθείσας μετὰ τὴν καταστροφὴν τῆς ἀνασκαπτομένης βασιλικῆς. Εἰς τὴν τοιχοποιίαν τῆς μεγαλυτέρας ἐκ τῶν κογχῶν τούτων,

¹ Πρβλ. G. BOVINI, *Origini e tecnica del mosaico parietale paleocristiano*, Felix Ravenna, Ser. 3, fasc. 14 (LXV), 1954, 8 κ.έ.

² Αἱ ἐρυθραὶ κηλίδες, διακρινόμεναι ἀμυδρῶς, εἰς τὴν φωτογραφίαν δὲν γίνονται αἰσθηταί.

ἐκκλησίας, ἀνεγερθείσης ἀμέσως μετὰ τὴν καταστροφὴν τῆς βασιλικῆς¹, ἔχουν χρησιμοποιηθῇ μαρμάρινον ὕλικόν ἐκ τῆς καταστροφείσης βασιλικῆς καὶ ὡς συνεκτικὸν ὕλικόν ἄσβεστος. Ἐνταῦθα εὐρέθησαν δύο ἐκ τῶν ὡς ἄνω προβολοειδῶν κιονοκράνων καὶ τὸ τεμάχιον γείσου (βλ. ἄνωτ. σ. 98). Πρὸς Δ. τοῦ νοτίου σκέλους τῆς κόγχης ταύτης καὶ οἶονεὶ ὡς συνέχειά του εὐρέθησαν ὁ πρᾶσινος ἡμικίων (βλ. σ. 98, πίν. 40α καὶ 41α) καὶ ἀκολούθως τὸ τρίτον τῶν προβολοειδῶν κιονοκράνων (πίν. 39β καὶ 40α). Ὁ ἡμικίων εὐρέθη ἀπλῶς — ἄνευ συνεκτικῆς ὕλης — τοποθετημένος ἐντὸς τομῆς, ὡς ὑποθεμελίωσις τοῦ νοτίου τοίχου τῆς πρώτης ἐκ τῶν μεταγενεστέρων τούτων ἐκκλησιῶν· τὸ προβολοειδὲς κιονόκρανον εὐρέθη ἐντετειχισμένον δι' ἄσβεστου. Πιθανῶς ὁ τοῖχος οὗτος δὲν ὑψώθη, διακοπείσων ἀποτόμως τῶν ἐργασιῶν ἀνεγέρσεως τῆς ἐν λόγῳ δευτέρας ἐκκλησίας.

Ἡ ἐσωτερικῶς τῆς προηγουμένης ἐγγεγραμμένη τρίτη κόγχη (χορδῆς 2.20 μ.) εἶναι ἐκτισμένη δι' ἁμελοῦς ἀργολιθοδομῆς καὶ μὲ πηλὸν ὡς συνεκτικὴν ὕλην τῆς τοιχοποιίας της. Νόμισμα τοῦ Ἀλεξίου Α' (1081-1118 μ.Χ.), εὐρεθὲν ἐντὸς τῆς ἐπιχώσεως παρὰ τὸ θεμέλιον τῆς ἐν λόγῳ κόγχης, χρονολογεῖ τὴν μικρὰν ταύτην ἐκκλησίαν εἰς τὸν 12^{ον} αἰῶνα.

Ὁ χώρος ὁ ὀριζόμενος ὑπὸ τῶν μεταγενεστέρων τούτων κογχῶν εὐρέθη πρὸς Δ. ἐστρωμένος διὰ πλινθίνων πλακῶν.

Ἐξω τῆς χορδῆς τῆς κόγχης τῆς βασιλικῆς ἀπεχωματώθη ὁλόκληρον τὸ ἐπὶ τοῦ δαπέδου τοῦ βήματος βαῖνον μεταγενέστερον διαμέρισμα, τοῦ ὁποίου πέρυσιν εἶχον ἀποκαλυφθῇ ὁ νότιος τοῖχος μὲ θύραν ὁδηγοῦσαν πρὸς τὸ νότιον πετεργίον τῆς βασιλικῆς· ὁ βόρειος τοῖχος τοῦ διαμερίσματος τούτου κεῖται κατὰ τὴν πρὸς Δ. προέκτασιν τοῦ νοτίου τοίχου τῆς δευτέρας ἐκκλησίας. Κατὰ τὴν ἀποχωμάτωσιν τοῦ ἡμικυκλίου τῆς κόγχης τῆς βασιλικῆς διεπιστώθη ὅτι ὁ νότιος τοῖχος τοῦ προκειμένου διαμερίσματος ἐξετείνετο περαιτέρω πρὸς Α., θεμελιωμένος ἐπὶ τοῦ τοίχου τῆς κόγχης καὶ φθάνων μέχρι περὶ τοῦ τοῖχου τῆς χορδῆς τῆς κόγχης τῆς χρονολογικῶς δευτέρας ἐκκλησίας. Πρὸς Α. τὸ διαμέρισμα τοῦτο περατοῦται εἰς τοῖχον βαίνοντα ἐπὶ τοῦ δαπέδου τῆς κόγχης τῆς βασιλικῆς (πίν. 39α καὶ 39β ἀριστερᾷ), πρὸς Δ. περατοῦται εἰς τοῖχον μὲ θύραν (πίν. 43α) βαίνοντα, ὡς εἴπομεν, ἐπὶ τοῦ δαπέδου τοῦ βήματος, ἐσωτερικῶς μετρεῖ εἰς μῆκος ± 9.30 μ. καὶ εἰς πλάτος 3.45 μ., ὁ δὲ προορισμός του παραμένει πρὸς τὸ παρὸν ἄγνωστος². Πάντως τὸ ἐν λόγῳ διαμέ-

¹ Εἰς τὴν τοιχοδομίαν της παρεντίθεται ζώνη ἐκ σειρῶν πλινθῶν, χαρακτηριστικὴ τῆς παλαιοχριστιανικῆς ἀκόμη περιόδου.

² Κατὰ τὸ ἀνατολικὸν μέρος τοῦ μεταγενεστέρου τούτου διαμερίσματος, εἰς τὴν περιοχὴν τῆς κόγχης τῆς παλαιοχριστιανικῆς βασιλικῆς, εὐρέθη παιδικὸς κεραμοσκεπὴς τάφος (ἀκτέριστος), ἀλλὰ παλαιότερος τῶν χρόνων τοῦ προκειμένου διαμερίσματος, διότι κατὰ τὴν κατασκευὴν του κατεστράφη ἐν μέρει τὸ δάπεδον τῆς παλαιοχριστιαν-

ρισμα εἶναι μεταγενέστερον τῆς ἐκκλησίας τῆς δευτέρας περιόδου· δὲν συνδέεται μετ' αὐτῆς ὀργανικῶς, οὔτε ἐστρώθη διὰ πλινθίνων πλακῶν, ἀλλ' οὔτε καὶ τὰ δάπεδα τοῦ βήματος καὶ τῆς κόγχης τῆς παλαιοχριστιανικῆς βασιλικῆς ἔχει χρησιμοποιήσει. Ἡ τοιχοδομία του—ἀργολιθοδομή μὲ δόμους εἰς τὰς γωνίας καὶ μὲ παρένθετα τεμάχια κεράμων καὶ μάλιστα καὶ κατὰ τὸ πλινθοπερίβλητον σύστημα (πίν. 43α)—ὁδηγεῖ εἰς τοὺς μεσοβυζαντινοὺς χρόνους. Ὡς συνεκτικὴ ὕλη τῆς τοιχοποιίας του ἐχρησιμοποιήθη ἀπλοῦς πηλός.

Τὸ ἐν λόγῳ διαμέρισμα κατεστράφη ὑπὸ ἐκτεταμένης πυρκαϊᾶς, ἣ ὅποια φαίνεται ὅτι κατέστρεψε καὶ πιθανῶς ἕως τότε ἱσταμένην τινὰ νεωτέραν ἐκκλησίαν. Δύο νομίσματα—τὸ ἐν Ἀναστασίου Α' (491-518 μ.Χ.) καὶ τὸ ἕτερον Ἰωάννου Τσιμισκῆ (969-976 μ.Χ.)—εὗρεθέντα ἐντὸς τοῦ χώρου του, εἰς ἀδιατάρακτον ἐπὶ χῶσιν ἐκ λειψάνων τῆς πυρκαϊᾶς, χρονολογοῦν τὴν καταστροφὴν αὐτὴν μετὰ τὸ τρίτον τέταρτον τοῦ 10^{ου} αἰ. Σημειωτέον δὲ ὅτι ὑπὸ τὴν ἐν λόγῳ ἐπὶ χῶσιν εὗρέθησαν χαρακτηριστικὰ ὄστρακα ἐφυσωμένου ἀγγείου μὲ πρασίνην γάνωσιν. Τρίτον νόμισμα, τοῦ Μανουὴλ Α' (1143-1180 μ.Χ.), εὗρεθὲν μετὰ τῆς στάθμης τοῦ δαπέδου τῆς κόγχης τῆς βασιλικῆς καὶ τοῦ ὑπὸ τὴν στάθμην ταύτην ἐντειχισμένου προβολοειδοῦς κιονοκράνου (Ἔργον 1957, εἰκ. 62), ἐντὸς ὁμοίας—μὲ λείψανα πυρκαϊᾶς—ἐπιχώσεως ἀλλὰ διαταραγμένης, μαρτυρεῖ ὅτι εἰς τὸν χῶρον τοῦτον ἔγιναν ἐργασίαι κατὰ τὸ δεύτερον ἥμισυ τοῦ 12^{ου} αἰ. Ἡ καταστροφὴ τῆς Κορίνθου ὑπὸ τῶν Νορμανδῶν (1147 μ.Χ.) προσφέρει περὶ τοῦ προκειμένου πιθανώτατον χρονολογικὸν ὄριον: ante quem διὰ τὸ ἐπίμηκες διάμερισμα καὶ post quem διὰ τὴν ἐκκλησίαν τῆς τελευταίας περιόδου (μετὰ τὴν τρίτην κόγχην).

Ἄς σημειωθῇ, τέλος, διὰ τὴν ἱστορίαν τῆς καταστροφῆς τοῦ μνημείου, ὅτι ἐντὸς τῆς ἐπιχώσεως τῆς κόγχης στρώμα λατύπης εἰς ὕψος ± 0.50 μ. ἀπὸ τοῦ ἐκ πηλίνων πλακῶν δαπέδου (βλ. ἄνωτ. σ. 100) μαρτυρεῖ σύλησιν τοῦ μαρμαρίνου ὕλικου τοῦ μνημείου εἰς χρόνους πολὺ ὑστερωτέρους τῆς καταστροφῆς τῆς ἐκκλησίας τῆς τελευταίας περιόδου. Τότε, κατὰ ἐπιχειρηθεῖσαν βαθεῖαν μέχρι τοῦ φυσικοῦ ἑδάφους τομὴν ἐσωτερικῶς τῆς κόγχης, κατεστράφησαν μέρος τοῦ ἀρχικοῦ τῆς δαπέδου καὶ τμήματα τῶν τοίχων τῶν δύο μεταγενεστέρων κογχῶν.

Ἐντὸς τῆς ἐπιχώσεως τοῦ πτεροῦ παρατηρήθησαν καὶ εἰς τὸ ἐφέτος ἀποκαλυφθὲν τμήμα του οἱ αὐτοὶ ὥς καὶ εἰς τὸ πέρυσιν ἀποκαλυφθὲν τμήμα χαρακτῆρες, ἥτοι (ἐκ τῶν ἄνω πρὸς τὰ κάτω): ἑδάφος (ἄνευ ὀστράκων ἀγγείων), ὕλικα ἐκ τῆς διαλύσεως τῶν τοίχων, στρώμα ἐκ θραυσμάτων κεραμίδων καὶ χωμάτων καὶ τέλος λεπτὸν στρώμα ἐκ λειψάνων πυρκαϊᾶς ἰδίως πρὸς τὰ δυ-

νικῆς κόγχης, ἐνῶ κατὰ τὴν ἀνέγερσιν τοῦ διαμερίσματος δὲν ἐβλάβησαν τὰ δάπεδα τῆς κόγχης καὶ τοῦ βήματος τῆς παλαιοχριστιανικῆς βασιλικῆς.

τικά μέρη τοῦ χώρου. Εἰς τὰ κάτω μέρη τῆς ἐπιχώσεως χαρακτηριστικὴ ἦτο ἡ παρουσία λατύπης ἐκ τῆς συλήσεως τοῦ μαρμαρίνου ὕλικου τοῦ μνημείου, ἐνταῦθα γενομένης πρὸ τῆς καταρρεύσεως τῶν τοίχων.

2. Κατοικία: Παραλλήλως πρὸς τὴν ἀποκάλυψιν τῆς βασιλικῆς προωθήθη καὶ ἡ ἀποκάλυψις τῆς ἐξωτερικῶς τοῦ νοτίου τῆς πτεροῦ προσεκτισμένης κατοικίας.

Ἐντὸς τοῦ νοτιοανατολικοῦ τετραγώνου διαμερίσματος, ὅπου ἔνεκα λόγων τεχνικῶν πέρυσιν ἡ ἐργασία εἶχεν ἀφελθῇ ἡμιτελής, ἐκαθαρίσθη τελείως τὸ μεταγενέστερον δυτικὸν τοιχάριον. Ἦδη διεπιστώθη ὅτι τοῦτο πρὸς Β. διακόπτεται εἰς ἀπόστασιν 1.55 μ. ἀπὸ τοῦ βορείου τοίχου καὶ ὅτι μετὰ τοῦ πρὸς Α. ἐν συνεχείᾳ ἐκτεινομένου ὁμοίου τοιχαρίου σχηματίζει διατείχισμα εἰς σχῆμα γάμμα (Γ), ὀπίσω τοῦ ὁποίου διαμορφοῦται εἶδος περιδροῦ (εἰκ. 1).

Ἐπίσης ἀπεχωματώθησαν σχεδὸν πλήρως οἱ δυτικῶς τοῦ νοτιοανατολικοῦ τετραγώνου διαμερίσματος χώροι. Οἱ τοῖχοι τῶν χώρων τούτων δὲν παρουσιάζουν ἐνότητα κατασκευῆς. Οἱ ἐξωτερικοὶ τοῖχοι—ὁ νότιος καὶ ὁ δυτικός—εἶναι κατεσκευασμένοι ἐξ ἀργολιθοδομῆς μὲ παρενθέτους δόμους κατὰ κανονικὰς ἀποστάσεις (πίν. 43β), σύστημα παρατηρούμενον καὶ εἰς τὴν τοιχοδομίαν τῆς βασιλικῆς (πρβλ. πίν. 38β, 39α καὶ 39β), μὲ τὴν διαφορὰν ὅτι ἐνταῦθα ἡ κατασκευὴ εἶναι ἀμελεστέρα· τὸ οἰκοδομικὸν ὕλικόν, ληφθὲν ἐξ ἡρειπωμένου κτηρίου, δὲν ἔτυχεν ἐπεξεργασίας, ἀλλ' ἐχρησιμοποιήθη μὲ προχειρότητα, ὥσάν ὑπὸ τὴν πίεσιν βίας. Ὡς συνεκτικὴ ὕλη ἐχρησιμοποιήθη ἀσβεστοκονίαμα ἐπίσης κακῆς ποιότητος. Ἀσβεστοκονίαμα ἐχρησιμοποιήθη καὶ εἰς ἐν διατείχισμα ἐντὸς τοῦ μεσαίου—τοῦ μεγάλου—ἐκ τῶν ἐν λόγῳ χώρων, ἐκτεινόμενον ἐκ Β. πρὸς Ν. μέχρι περίπου τοῦ μέσου τοῦ χώρου (εἰκ. 1). Ὡς συνεκτικὴ ὕλη τῶν ἄλλων ἐσωτερικῶν τοίχων ἐχρησιμοποιήθη ἀπλοῦς πηλός.

Τὸ ὥς ἄνω διατείχισμα ἐξετείνετο ἀρχικῶς μέχρι μήκους 3.55 μ.—διεπιστώθη ἡ θεμελίωσίς του· κατόπιν ὅμως—ἴσως κατὰ τὴν εἰσέτι πρόοδον τῶν ἐργασιῶν—ἀποκοπὴν τοῦτο κατεσκευάσθη βραχύτερον, εἰς τὴν θέσιν δὲ τοῦ ἄλλοτε πέρατός του ἐστήθη ὥραϊος μαρμαρίνος κίων (μῆκ. 2.275, διάμ. κάτω 0.325 ἄνω 0.26 μ.) ἐπὶ ἰωνικῆς βάσεως εὐρεθείσης κατὰ χώραν (πλίνθος 0.52×0.52 διάμ. 0.40 ὕψ. 0.225 μ.) (πίν. 44α. Πρβλ. καὶ πίν. 44β). Ὡς κιονόκρανον εἶχε χρησιμοποιηθῇ ἰωνικὴ βάσις μικροτέρα (πλίνθος 0.23×0.225, διάμ. 0.175, ὕψ. 0.095 μ.). Τὰ μαρμαρίνα ταῦτα μέλη εὐρέθησαν ὁμοῦ, ὡς συνεκτικὴ μεταξὺ των ὕλη εἶχε χρησιμοποιηθῇ γύψος, προέρονται δὲ πιθανώτατα ἐκ τῶν μαρμαρίνων μελῶν τῆς βασιλικῆς.

Δυτικῶς καὶ ἐν ἐπαφῇ πρὸς τὸ διατείχισμα εὐρέθη κτιστὴ σκαφοειδῆς λεκάνη (γούρνα), μὲ πυθμένα κατεσκευασμένον ἐκ μιᾶς κεραμίδος (πίν. 45α), ἰδρυμένη δ' ἐπὶ κτιστοῦ ὑποβάθρου μήκους 1.35, πλάτους 0.63 καὶ ὕψους ±0.80 μ.

Ἐντὸς αὐτῆς εὐρέθησαν εἰς τεμάχια μία χύτρα καὶ μία λάγνηνος.

Εἰς τὸ ἀνατολικὸν μέρος τοῦ προκειμένου διαμερίσματος ἀπεκαλύφθησαν ἐξ ὀλοκλήρου τὰ πέρυσιν ἐπισημανθέντα τοιχάρια (ΠΑΕ 1956, 172). Ὑπὸ τούτων σχηματίζεται διατείχισμα εἰς σχῆμα γάμμα (Γ) (πίν. 44α καὶ 44β), προωρισμένον ν' ἀπομονώσῃ μικρὸν χώρον καὶ νὰ περικλείσῃ ἐντὸς αὐτοῦ τὰς βαθμίδας προσβάσεως πρὸς τὸ ξύλινον δῶμα τοῦ νοτιοανατολικοῦ διαμερίσματος καὶ τὴν ὑδραυλικὴν κατασκευὴν εἰς τὴν νοτιοανατολικὴν γωνίαν (πίν. 45β) (βλ. ΠΑΕ 1956, 172).

Ἐπὶ τοῦ δαπέδου τοῦ ἀνασκαφέντος διαμερίσματος, κοινοῦ ἐδάφους πατημένου καὶ σκληροῦ, παρατηρήθησαν μαῦρα χώματα καὶ τέφρα, ἰδίως εἰς τὴν περιοχὴν τῆς κτιστῆς λεκάνης καὶ ἔξω τοῦ γαμματοειδοῦς διατειχίσματος. Εἰς τὸν στενὸν χώρον ὀπίσω τοῦ βορείου σκέλους τοῦ διατειχίσματος, ἀνασκαφέντα πέρυσιν, ὡς καὶ ἐντεῦθεν τῆς γωνίας του, ἀνασκαφείσης ἐφέτος, ἐσημειώθησαν σημαντικαὶ ἀποθέσεις τέφρας, ἐντὸς τῆς ὁποίας πέρυσιν εὐρέθησαν χαρακτηριστικῶς ἀρκετὰ ὄστρακα χονδρῶν ἀγγείων, τεμάχια ὑαλοπινάκων, τεμάχια λεπτῶν ὑαλίνων σκευῶν καὶ εἰς λύχνος. Ὑπεράνω τοῦ στρώματος τούτου, καθ' ὅλην τὴν δυτικῶς τοῦ γαμματοειδοῦς διατειχίσματος ἔκτασιν, ἡ μέχρι τοῦ καλλιεργουμένου ἐδάφους ἐπίχωσις ἀπετελεῖτο ἐξ ἐνὸς παχέος στρώματος ἐκ σφικτοῦ ξυθροῦ χώματος, περιέχοντος τεμάχια κεράμων, τεμάχια ἐπιχρισμάτων καὶ ὄστρακα ἀρχαίων ἀγγείων. Τῶν τελευταίων τούτων ἡ παρουσία δηλοῖ ὅτι ἡ προκειμένη ἐπίχωσις ἐσηματίσθη ἐκ τῆς διαλύσεως ὠμῶν πλίνθων, διὰ τῶν ὁποίων προφανῶς εἶχον κτισθῇ τὰ ἄνω μέρη τοῦ νοτίου, βεβαίως δὲ καὶ τοῦ δυτικοῦ τοίχου τῆς κατοικίας. Ἐντὸς τῆς ἐν λόγῳ ἐπιχώσεως δύο νομίσματα ἐκ τῶν λεγομένων βανδαλικῶν, διαρρεύσαντα πιθανώτατα ἐντὸς τοῦ πηλοῦ κατὰ τὴν κοπὴν τῶν πλίνθων, παρέχουν τῆς ἀνεγέρσεως τῆς κατοικίας χρονολογικὸν κατὰ προσέγγισιν ὄριον *post quem*.

Ἡ ἀποχωμάτωσις σχεδὸν ὀλοκλήρου τοῦ ἐξωτερικῶς τοῦ νοτίου τοίχου τοῦ πτεροῦ τῆς βασιλικῆς προσκτισθέντος οἰκοδομήματος ἐπέτρεψεν ἐφέτος νὰ συναχθῇ τὸ συμπέρασμα ὅτι τοῦτο ἦτο προσιτὸν δι' ἀνοίγματος ἐπὶ τοῦ νοτίου τοίχου, εἰς τὴν περιοχὴν τοῦ μικροῦ χώρου τοῦ ὀριζομένου ὑπὸ τοῦ γαμματοειδοῦς διατειχίσματος, ὅπου ὁ νότιος τοίχος εὐρέθη ἑλλιπὴς εἰς μῆκος 4.25 μ. (πίν. 44α). Τὸ πρὸς Α. ἰστάμενον τμήμα τοῦ τοίχου (πίν. 44α καὶ 44β) δὲν ἀπέμεινε μετὰ σύλησιν διαμέσων δόμων, ἀλλ' ἀποτελεῖ τὸν ἑτερον τῶν παραστατῶν θύρας, τὸ ἀνοίγμα τῆς ὁποίας πρέπει νὰ ὑπολογισθῇ μετὰξὺ 1.00-1.20 μ.¹ Διαφαίνεται ἡ θέσις ἀφαιρεθέντος κατωφλίου καὶ ἐξωτερικῶς ἐξέχον ἐπίχρισμα πλαισιοῦν τὴν θύραν (πίν. 44α).

Κατὰ ταῦτα ἡ διάταξις τῆς κατοικίας δύναται ν' ἀποκατασταθῇ ὡς ἑξῆς: Ὡς βασικὸς πυρὴν ὑπῆρχε μέγας ὑπόστυλος χώρος χρησιμεύων διὰ τὰς οἰκία-

¹ Εἰς τὴν κάτωψιν (εἰκ. 1) ἡ θύρα δὲν ἐσημειώθη.

κὰς ἐργασίας καὶ ὡς ἀποθήκη. Κατὰ τὴν νοτιοανατολικὴν γωνίαν τοῦ ὁ χώρος οὗτος περιέκλειεν εἶδος προθαλάμου προσιτοῦ ἐκ τῶν ἔξω δι' ἀνοίγματος ἐπὶ τοῦ νοτίου τοίχου. Ὁ προθάλαμος παρείχεν εἴσοδον ἀφ' ἑνὸς εἰς τὸν ἐν λόγῳ χώρον, διὰ στενῆς διόδου καὶ ἀφ' ἑτέρου εἰς τὸ ἐντὸς τοῦ ἀρχαιοτέρου νοτιοδυτικοῦ διαμερίσματος τῆς βασιλικῆς κατασκευασθὲν ξύλινον δῶμα (βλ. ΠΑΕ 1956, 172-173). Ξυλινὴ κλῖμαξ ἔφερεν ἐκ τοῦ δώματος εἰς τὸ ἰσόγειον, ἐκεῖθεν δὲ θύρα ὠδήγει πρὸς Α. Εἰς τὴν γωνίαν τοῦ ἀνωτέρω περιγραφέντος ὡς προθαλάμου ἢ μικρὰ ὑδραυλικὴ κατασκευὴ ἐν εἵδει μικροῦ τετραπλεύρου «φρεατίου», ἐκ τοῦ ὁποίου ἀρχίζει ὀχετὸς κατευθυνόμενος πρὸς ΝΑ. (πίν. 45β) καὶ προφανῶς ἐκβάλλων εἰς βόθρον (βλ. ΠΑΕ 1956, 172), πιθανῶς πρέπει νὰ ἐξηγηθῇ ὡς ἀποχωρητήριον. Ὁ ὀπίσω τοῦ «προθαλάμου» στενὸς χώρος, ὅπου εὗρεθῇ ἀπόθεις τέφρας μετὰ τεμαχίων σκευῶν (βλ. ἀνωτ. σ. 103), ἐχρησίμευε προφανῶς ὡς χώρος προχείρου ἀπορρίψεως ἀχρήστων. Ὁ εἰς τὸ δυτικὸν δὲ ἄκρον τῆς κατοικίας χώρος μὲ τὸ ἔδρανον (βλ. ΠΑΕ 1956, 172), φαίνεται νὰ ἦτο δωμάτιον τοῦ ὑπηρετικοῦ προσωπικοῦ. Ἐκ τῆς προκειμένης ἀναλύσεως συνάγεται, τέλος ὅτι ἡ θύρα ἐπὶ τοῦ νοτίου τοίχου—εἰς τὴν περιοχὴν τοῦ «προθαλάμου»—δὲν συνίστα τὴν κυρίαν πρόσβασιν τῆς κατοικίας, ἀλλὰ θύραν δευτερεύουσαν ἐπικοινωνίας πρὸς ἐξωτερικὴν αὐλήν, ὡς ἀφήνει νὰ ὑποθέσωμεν ἡ παρουσία δύο παραλλήλων τοίχων κατευθυνομένων πρὸς Ν. Ἀμφοτέρων ἐπεσημάνθη μόνον ἡ ἀρχὴ ἔξω τῆς κατοικίας ἐκατέρωθεν τῆς θύρας.

ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ Ι. ΠΑΛΛΑΣ

15. ΑΝΑΣΚΑΦΑΙ ΕΝ ΜΥΚΗΝΑΙΣ

Μικρά πίστωσις διετέθη ἐφέτος διὰ τὴν περαιώσιν τῆς ἀνασκαφῆς τοῦ σκαπτοῦ λακκοειδοῦς τάφου, ὅστις εἶχεν ἐπισημανθῇ κατὰ τὰς ἀνασκαφὰς τοῦ 1955 ἐντὸς τοῦ πρώτου ὑπὸ τοῦ Schliemann ἀποκαλυφθέντος ταφικοῦ περιβόλου. Ὁ τάφος οὗτος κεῖται κατὰ τὴν βόρειον πλευρὰν τοῦ κύκλου καὶ δὴ πολὺ πλησίον καὶ μερικῶς κάτωθεν τῆς ἐσωτερικῆς σειρᾶς τῶν πωρίνων ἐγκαρσίως τοποθετημένων πλακῶν, αἵτινες σχηματίζουν τὸν κυκλικὸν περίβολον. Ἡ ἀπόστασις ἀπὸ τοῦ σημείου τούτου μέχρι τῆς ἐσωτερικῆς γωνίας τῆς ἀνατολικῆς παραστάδος τῆς εἰσόδου εἶναι 2.25 μ., ἐχρειάσθη δὲ πρὸς διευκόλυνσιν τῆς σκαφῆς νὰ ἀφαιρεθῶσιν αἱ δύο ἄνωθεν αὐτοῦ πλάκες, ἡ τετάρτη δηλαδὴ καὶ ἡ πέμπτη ἀπὸ τῆς εἰσόδου, αἵτινες εἶχον ἀναστηλωθῇ ὑπὸ τῆς Ὑπηρεσίας Ἀναστηλώσεως καὶ εἶχον στερεωθῇ διὰ τσιμέντου. Ἀλλ' ἡ ἐργασία αὕτη ἀνετάραξε τὰ χώματα καὶ κατέστρεψεν ἐν μέρει διὰ τοῦ τσιμέντου τμῆμα τῆς ἀρχαίας ἐπιχώσεως. Ἐγένετο παρὰ ταῦτα πλήρης στρωματογραφικὴ ἐξέτασις τοῦ χώρου τοῦ εὗρισκομένου ἄνωθεν τοῦ τάφου, ἐξ ἧς ἐξήχθησαν αἱ ἐξῆς παρατηρήσεις:

1.—Τὸ ἄνωτερον στρώμα προήρχετο ἐκ τῶν νεωτέρων ἐργασιῶν τῆς Ἀναστηλώσεως καὶ οὐδὲν βεβαίως θετικὸν συμπέρασμα εἶναι δυνατόν νὰ ἐξαχθῇ ἀφοῦ δὲν γνωρίζομεν πόθεν ἐλήφθησαν τὰ χώματα, ἂν καὶ κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ ἐπιστάτου τῆς Ἀναστηλώσεως Δημητρίου Παμφίλου δὲν μετεφέρθησαν ἄλλοθεν ἀλλ' ἐλήφθησαν ἐκ τοῦ πλησίον χώρου. Τὰ ἀνευρεθέντα ὄστρακα ἦσαν κατὰ τὸ πλεῖστον ἀμαυρόχρωμα (matt-painted) μεσοελλαδικά, ἐλάχιστα ἦσαν τεφρὰ Μινύεια, δύο εὗρέθησαν πρωτοελλαδικὰ καὶ πونس ὑστεροελλαδικῆς IIIβ κύλικος.

2.—Κάτωθεν τῶν ἐπιχώσεων τούτων εὗρέθη κατὰ τὸν ἐσωτερικόν, τὸν μεταξὺ δηλ. τῶν δύο σειρῶν τῶν πωρίνων πλακῶν χώρον, στρώμα 0.05 μ. λατύπης· κάτωθεν αὐτῆς μέχρι τοῦ βράχου τὰ χώματα ἦσαν τεφρόχροα καὶ τὰ ἀνευρεθέντα ὄστρακα ME ἀμαυρόχρωμα καὶ ὀλίγα Μινύεια ὑπόφαια ἢ τεφρὰ. Ἀλλ' εἰς τὸ ἀνώτατον σημεῖον τοῦ στρώματος κάτωθεν ἀκριβῶς τῆς λατύπης εὗρέθη λαβὴ ἐξ ὑστεροελλαδικῆς III κύλικος.

3.—Μετὰ τῶν χωμάτων τούτων, ἅτινα προχωροῦν καὶ κάτωθεν τῶν ὀρθίων πλακῶν τοῦ περιβόλου, ὑπῆρχον πολλοὶ μικροὶ λίθοι, οἵτινες ἐχρησίμευον προφανῶς διὰ νὰ στηρίζουν τὰς πλάκας. Τμῆμα ὅμως τοῦ στρώματος

τούτου ἔχει καταστραφῇ ὑπὸ τῆς ἐκ τσιμέντου πλακὸς καὶ κάτωθεν τῆς πλακός, μέχρι βάθους 0.15 μ., τὰ ὄστρακα ἦσαν μεσοελλαδικὰ τὸ πλεῖστον ἀμαυρόχρωμα, Μινύεια καὶ τραχείας κεραμεικῆς ἀλλὰ καὶ ἐν πρωτοελλαδικόν.

4.—Περαιτέρω πρὸς τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ κύκλου τὰ τεφροχρώματα προχωροῦν καὶ ἄνωθεν τοῦ νέου τάφου. Τὰ ἀνευρεθέντα ἐνταῦθα ἐντὸς τῆς πυρᾶς ὄστρακα ἦσαν ἀμαυρόχρωμα καὶ Μινύεια ἀλλ' εἰς τὸ αὐτὸ βάθος ἐκτὸς τῶν μελανῶν χωμάτων εὐρέθησαν καὶ τινα ὄστρακα ὑστεροελλαδικῶν ΙΙΙβ χρόνων.

5.—Ὁ νέος τάφος ἦτο κεκαλυμμένος διὰ μεγάλων λίθων διὰ νὰ σχηματισθῇ στερεὸν ἔδαφος, ἐφ' οὗ νὰ ἐδραστοῦν αἱ ὀρθαὶ πλάκες τοῦ κυκλικοῦ τοίχου. Κάτωθεν τῶν λίθων αὐτῶν εὐρέθη ὁ τάφος, ὅστις εἶχε συληθῇ προφανῶς κατὰ τὴν κατασκευὴν τοῦ περιβόλου. Διότι ἐντὸς αὐτοῦ δὲν εὐρέθησαν εἰμὴ εὐμέγεθες τεμάχιον ἐκ Μινυείου τεφροχρόου κυπέλλου καὶ ἡ λαβὴ μετὰ μέρους τοῦ κορμοῦ μεσοελλαδικοῦ ἀμαυροχρόμου ἀμφορέως μετὰ λευκῆς ταινιοειδοῦς διακοσμήσεως (πίν. 46α). Ὁ τάφος ἔχει τὸ σχῆμα ἀκανονίστου λάκκου (μέγιστον μῆκος 1.20 μ., πλάτος 1., βάθος ἀπὸ τοῦ φυσικοῦ δαπέδου τοῦ κύκλου 1.10 μ.) ἐντὸς δὲ αὐτοῦ εὐρέθη σκελετὸς μεγάλου ἀνδρὸς εἰς συνεσταλμένην στάσιν κατὰ τὸν γνωστὸν τρόπον τῶν μεσοελλαδικῶν χρόνων (πίν. 46β). Ἐκ τῆς μορφῆς τοῦ τάφου καὶ τῶν ἀνευρεθέντων ὀστράκων ἐξάγομεν τὸ συμπέρασμα 1) ὅτι οὗτος εἶναι ἐκ τῶν παλαιότερων τοῦ κύκλου καὶ πιθανῶς καὶ παλαιότερος τοῦ VI τάφου τοῦ ἀποκαλυφθέντος ὑπὸ τοῦ ΣΤΑΜΑΤΑΚΗ. 2) Ἡ θέσις τούτου κειμένου κάτωθεν τοῦ τοίχου τοῦ περιβόλου ἀποτελεῖ ἐν ἐκ τῶν τεκμηρίων ὅτι ὁ νῦν ὑπάρχων περίβολος δὲν εἶναι σύγχρονος τῶν τάφων¹ ἀλλ' ὅτι κατεσκευάσθη μεταγενέστερον κατὰ τοὺς ὑστεροελλαδικοὺς χρόνους ἐπὶ ὑπάρχοντος παλαιότερου μεσοελλαδικοῦ περιβόλου κατὰ τὸν τύπον δὲ τοῦ τοίχου τοῦ περιβόλου τοῦ Β' ταφικοῦ κύκλου Ὁ παλαιότερος οὗτος περίβολος ἐθεμελιώθη ἐντὸς σκάμματος τοῦ βράχου, ὅπερ ἀπεκαλύφθη κατὰ τὴν ἔξω σειρὰν τῶν πωρίνων ὀρθίων πλακῶν βορείως τοῦ νῦν ἀποκαλυφθέντος τάφου. Ἡ ἀνέυρεσις ὀστράκων ὑστεροελλαδικῶν χρόνων κάτωθεν τοῦ στρώματος τῆς λατύπης, προελθούσης ἀσφαλῶς ἐκ τῆς κατεργασίας τῶν πωρίνων πλακῶν, καὶ περὶ τὸν νεωστὶ ἀποκαλυφθέντα τάφον ἐνισχύει τὴν ἂποψιν ταύτην καίτοι ὁ ἀριθμὸς αὐτῶν εἶναι ἐλάχιστος. Διότι εἶναι ἀποδεδειγμένον ὅτι κατὰ τοὺς χρόνους τῆς κατασκευῆς τοῦ ἐκ πωρίνων πλακῶν περιβόλου ὁ κύκλος Α ἰσοπεδώθη καὶ διεμορφώθη. Τότε κατεστράφησαν καὶ τινες τῶν κατὰ τὸ ἀνατολικὸν μέρος τοῦ κύκλου τάφων, ἐνῶ ἄλλοι ἐξ αὐτῶν κατεστράφησαν ὑπὸ τοῦ πρώτου ἀνασκαφέως. Ὁ ΣΤΑΜΑΤΑΚΗΣ

¹ Οὕτω πιστεύει ὁ Σ. ΜΑΡΙΝΑΤΟΣ, Γέρας Κεραμοπούλλου, σ. 78.

ἀνεκάλυψε τέσσαρας λακκοειδεῖς τάφους εἰς τὴν περιοχὴν ταύτην¹. Ἡ καταστροφή των ἐπῆλθε διότι οὗτοι, ὡς ἀρχαιότεροι, ἦσαν ἀβαθέστεροι, μικρότεροι καὶ πτωχότεροι, ἦτο λοιπὸν εὐκόλον νὰ παροραθοῦν καὶ ἀφανισθοῦν². Διότι δὲν νομίζω, ὅτι πρέπει νὰ θεωρήσωμεν ὡς δεδομένον ὅτι ὅταν ἐσκάφησαν οἱ μεγάλοι τάφοι οὗτοι κατέστρεψαν τοὺς παλαιότερους ἢ «ἡχρήστευσαν τμῆμα τοῦ προϋπάρχοντος ΜΕ νεκροταφείου»³. Τοῦναντίον τοῦτο ἐξηκολούθησεν ὑπάρχον καὶ κατὰ τὴν μεταβατικὴν μεταξὺ τῆς ΜΕ καὶ τῆς ΥΕ περιόδου, ὡς συνέβη καὶ εἰς τὸν δεύτερον ἐκτὸς τῶν τειχῶν ταφικὸν κύκλον, ὅπου παρὰ τοὺς νεωτέρους τάφους ὑπάρχουν ἄλλοι παλαιότεροι, ὁ Σ. π.χ. τάφος καὶ ὁ Φ πλησίον τοῦ Α τάφου⁴. Τὸ μόνον ὅπερ δύναται νὰ παρατηρήσῃ τις εἶναι ὅτι οἱ μεγάλοι τάφοι ἐσκάφησαν κατὰ τὴν δυτικὴν περιοχὴν τοῦ κύκλου, διότι ὁ βράχος ἐκεῖ ἦτο μαλακώτερος καὶ ἐπομένως ἦτο εὐχερέστερον νὰ σκαφῇ ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν ἀνατολικὴν περιοχὴν, ὅπου ἦτο σκληρότερος καὶ ὡς ἐκ τούτου δὲν ἦτο κατὰλληλος διὰ τὴν ἀνασκαφὴν βαθέων μεγάλων λάκκων. Οἱ ἀβαθεῖς μικροὶ ἀρχαιότεροι τάφοι, οἵτινες εὗρίσκοντο κατὰ τὸ ἀνατολικὸν τμῆμα τοῦ κύκλου ἐξηφανίσθησαν, ὅπως εἵπομεν, κατὰ τὰς διαδοχικὰς διαμορφώσεις καὶ ἀνασκαφὰς τοῦ χώρου. Πρέπει ὁμως καὶ ἐν ἄλλο ζήτημα νὰ διευκρινηθῇ. Ὅτι ἡ διαφορὰ ποιότητος τοῦ πώρου λίθου, ἐξ οὗ εἶναι κατεσκευασμένοι τόσον αἱ ἐπιτύμβιοι στήλαι ὅσον καὶ αἱ ὀρθαὶ πλάκες τοῦ περιβόλου, δὲν δύναται νὰ ἀποτελέσῃ ἀσφαλὲς τεκμήριον περὶ τῆς συγχρόνου κατασκευῆς τῶν τάφων καὶ τοῦ κυκλικοῦ περιβόλου⁵. Διότι πῶρος λίθος ὑπάρχει καθ' ὅλην τὴν βόρειον κλιτὸν τοῦ λόφου τῶν Μυκηνῶν καὶ δὴ κατὰ τὴν κατωφέρειαν τοῦ λόφου βορείως τοῦ δευτέρου ταφικοῦ κύκλου, ὅπου κατὰ τὰς ἀνασκαφὰς τοῦ 1950 καὶ 1951, τὰς διενεργηθείσας ὑπ' ἐμοῦ μετὰ τοῦ Ἐφόρου Ἀρχαιοτήτων Φ. Πέτσα, ἀπεκαλύφθησαν οἰκίαι, ὧν τὰ ὑπόγεια διαμερίσματα εὗρίσκοντο λελαξευμένα ἐντὸς μαλακοῦ πωρολίθου⁶. Ἀλλ' εἰς εὐρεῖαν ἔκτασιν λατομεῖα πώρου λίθου ἀπεκαλύφθησαν διὰ μικρᾶς ἀνασκαφῆς εἰς θέσιν «Ἀσπρα Χώματα» εἰς ἐνὸς καὶ ἡμίσεος περιπὺ χιλιομέτρου ἀπόστασιν πρὸς Β. τῶν Μυκηνῶν, ἐπὶ λόφου ὅπου εὗρέθησαν ἄλλοτε καὶ θαλαμοειδεῖς τάφοι ὑπὸ τοῦ Χρ. Τσουγντα καὶ ὑπ' ἐμοῦ δὲ ἐρείπια ἀρχαίου ἱεροῦ καὶ τμῆμα ἀρχαϊκῆς ἐπιγραφῆς⁷. Ἐξεκαθαρίσθη νῦν τμῆμα τοῦ λατομείου

¹ Χ. ΤΣΟΥΝΤΑΣ, Μυκῆναι καὶ Μυκηναῖος Πολιτισμός, σ. 116. Α. WACE, *Mycenae*, σ. 61. Γ. ΜΥΛΩΝΑΣ, ΑΕ 1958, σ. 168.

² Ι. ΠΑΠΑΔΗΜΗΤΡΙΟΥ, ΠΑΕ 1952, σ. 435.

³ Σ. ΜΑΡΙΝΑΤΟΣ, ἔ.ἀ. σ. 83.

⁴ Ι. ΠΑΠΑΔΗΜΗΤΡΙΟΥ, ΠΑΕ 1954, σ. 251, 261.

⁵ Σ. ΜΑΡΙΝΑΤΟΣ, ἔ.ἀ. 67 καὶ 78.

⁶ ΠΑΕ 1950, σ. 203 κ.ἐ.

⁷ ΠΑΕ 1955, σ. 231.

τούτου (πίν. 47α) καὶ δύναται τις νὰ παρατηρήσῃ καὶ τὸν ἀρχαῖον τρόπον ἐξορύξεως διὰ τῆς κατασκευῆς αὐλάκων καὶ τόρμων πρὸς τοποθέτησιν τῶν σφηνῶν. Ὁ λίθος δὲ οὗτος δὲν εἶχεν ὁμοιόμορφον ὕψην ἀλλ' ἦτο διαφόρου πυκνότητος ἀναλόγως τοῦ βάθους ἐξ οὗ ἐξωρύσσετο καὶ τῆς περιοχῆς. Σημειωτέον ὅτι ὁ αὐτὸς λίθος ἐχρησιμοποιήθη καὶ εἰς πολλὰ ἄλλα μνημεῖα τῶν Μυκηναίων, ὥς εἰς τὸ Ἀνάκτορον, εἰς τινὰς τῶν θολωτῶν τάφων, τὸν περιβόλον τοῦ θολωτοῦ τάφου τῆς Κλυταιμνήστρας κλπ. Καὶ δὲν εἶναι μὲν βέβαιον ὅτι τὸ λατομεῖον τοῦτο ἐχρησιμοποιεῖτο καὶ κατὰ τοὺς μεσοελλαδικοὺς χρόνους, διότι ἅπαντα τὰ ὄστρακα τὰ εὑρεθέντα κατὰ τὴν περιοχὴν τοῦ λατομείου ἦσαν ὑστεροελλαδικὰ ΙΙΙ, ἀλλ' εἶναι πιθανώτερον ὅτι ἐντεῦθεν ἢ ἐκ τῆς πλησιέστερον ἀκόμῃ κειμένης βορείου κλιτύος τοῦ λόφου τῶν Μυκηναίων ἐλάμβανον καὶ κατὰ τοὺς παλαιότερους χρόνους τὸν πῶρον λίθον, κογχυλιάτην ἢ κοινόν, χωρὶς νὰ παρίσταται ἀνάγκη νὰ ἀναζητήσωμεν τὰ ἀρχαῖα λατομεῖα περὶ τὰς Κλεωνάς ἢ μακρότερον, κατὰ τὴν μεταξὺ Κορίνθου καὶ Ἰσθμίας περιοχὴν¹.

Ἐπ' εὐκαιρίᾳ ἠρευνήσα καὶ καθ' ὅλην τὴν βόρειον περιοχὴν τοῦ ταφικοῦ κύκλου. Καὶ πολὺ μὲν πλησίον τοῦ ἀνευρεθέντος νέου τάφου, εἰς ἀποστασιν 1.00 μ. ἀπὸ τοῦ τοίχου τοῦ κύκλου πρὸς Νότον, ἀπεκαλύφθη μικρὸς λάκκος ἀκανόνιστου σχήματος καὶ βάθους 0.80 μ. πλήρης ἐρυθρῶν χωμάτων, ἐντὸς τῶν ὁποίων εὑρέθησαν μόνον πρωτοελλαδικῆς περιόδου ὄστρακα καὶ δύο τῆς τελευταίας νεολιθικῆς περιόδου, κατὰ δὲ τὴν ΝΑ. γωνίαν τοῦ VI τάφου τοῦ ἀνασκαφέντος ὑπὸ τοῦ ΣΤΑΜΑΤΑΚΗ, ἀνευρέθη ἕτερος μικρὸς λάκκος κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον ἀκανόνιστος (μήκους 1.03 καὶ πλάτους 0.78 μ.), ἐντὸς τοῦ οὗτοι εὑρέθησαν ἐπίσης πρωτοελλαδικὰ ὄστρακα. Ἄν ὁ λάκκος οὗτος ἦτο τάφος πρωτοελλαδικῶν χρόνων δὲν εἶναι δυνατόν νὰ βεβαιώσωμεν, διότι φαίνεται ὅτι κατὰ τὴν ἀνασκαφὴν τοῦ VI τάφου κατεστράφη ἢ πρὸς Βορρᾶν πλευρὰ τοῦ λάκκου, ἢ πρὸς τὸν τάφον VI, καὶ ἀνεταράχθησαν ἐν μέρει τὰ χώματα. Ἄλλ' εἶναι πιθανὸν ὅτι ἐδῶ που εὑρέθησαν τὰ πρωτοελλαδικὰ ἀγγεῖα τὰ δημοσιευθέντα ὑπὸ τοῦ WACE ὡς εὑρεθέντα ὑπὸ τοῦ ΣΤΑΜΑΤΑΚΗ καὶ εὑρισκόμενα νῦν εἰς τὸ Μουσεῖον τοῦ Ναυπλίου². Διότι ἐν ὄστρακον μετὰ μελανῆς γραμμικῆς διακοσμήσεως προέρχεται πιθανῶς ἐξ ἐνὸς τῶν ἀγγείων τούτων³.

Μικρὰ ἀνασκαφὴ ἐνηργήθη ἀφ' ἑτέρου κατὰ τὴν ἀνατολικὴν περιοχὴν τοῦ κύκλου καὶ δὴ ἐξωτερικῶς, μεταξὺ τῆς δευτέρας σειρᾶς τῶν πωρῶν ὀρθίων πλακῶν καὶ τοῦ ἀναλημματικοῦ τοίχου τῆς ἐπικλινούσας ἀνόδου (ramp).

¹ Σ. ΜΑΡΙΝΑΤΟΣ, ἔ.δ. σ. 67.

² A. WACE, BSA 1921-23, σ. 110 εἰκ. 26 καὶ 27. Γ. ΜΥΛΩΝΑΣ, ἔ.δ. σ. 154.

³ A. WACE, ἔ.δ. εἰκ. 27, σ. 116.

Σκοπὸς δὲ τῆς ἀνασκαφῆς ταύτης ἦτο ἡ συλλογὴ ὀστράκων διὰ τὴν ἀκριβεστέραν χρονολόγησιν τοῦ κυκλικοῦ τοίχου ἐν συσχετισμῷ πρὸς τὴν χρονολογικὴν τοποθέτησιν τῆς κατασκευῆς τῆς ἀνόδου. Διότι κατὰ τὸ σημεῖον τοῦτο αἱ πλάκες ἐφαίνοντο κλίνουσαι πρὸς Δυσμὰς συμπιεζόμεναι οἷον ἐκ τοῦ ἀναλήμματος (πίν. 47β). Παρατηρήθη δὲ καὶ ἐκεῖ ὅτι ὁ ὑπάρχων ἀναλημματικὸς τοίχος στηρίζεται ἐπὶ ἄλλου παλαιότερου, τοῦ ὁποίου μάλιστα ἡ κατεύθυνσις ἐκ Βορρᾶ πρὸς Νότον εὐρίσκεται ὀλίγον λοξῶς πρὸς τὴν κατεύθυνσιν τοῦ ὑπερκειμένου τοίχου.

Ἐκ τούτου συμπεραίνω ὅτι ὁ ὑπάρχων ἀναλημματικὸς τοίχος εἶναι ἐν πάσῃ περιπτώσει νεώτερος τοῦ κυκλικοῦ τοίχου τοῦ περιβόλου, ὅστις ὑπῆρχεν ὅταν ἐκτίσθῃ τὸ ἀνάλημμα. Συνάγεται δὲ τοῦτο ἐκ τοῦ γεγονότος ὅτι τὸ κατώτερον μέρος τῶν ὀρθίων πλακῶν εὐρίσκεται ἐν μέρει κάτωθεν αὐτοῦ, ἐξ οὗ καὶ συνεπιέσθησαν αὐταὶ καὶ ἔκλιναν πρὸς Δυσμὰς κατὰ τὴν κατασκευὴν τοῦ νεωτέρου τοίχου. Σχέσιν δηλαδὴ καὶ χρονολογικὴν ἐξάρτησιν δύνανται νὰ ἔχῃ ὁ κυκλικὸς τοίχος τοῦ περιβόλου πρὸς τὸν παλαιότερον ἀναλημματικὸν τοίχον.

Τὰ συλλεγένητα ὀστρακα κάτωθεν τοῦ νεωτέρου ἀναλημματικοῦ τοίχου ἦσαν ἐλάχιστα ἀμανρόχρωμα ΜΕ τὰ πλεῖστα δὲ ΥΕ καὶ τινα ΥΕ IIIB-Γ. Θὰ πρέπει λοιπὸν καὶ πάλιν νὰ ἀναθεωρηθῇ καὶ ἐξετασθῇ ἐκ νέου τὸ ζήτημα τῆς χρονολογίας καὶ τοῦ κυκλικοῦ τοίχου τοῦ περιβόλου, τὸν ὅποιον καὶ ὁ WACE καὶ ὁ ΜΥΛΩΝΑΣ θεωροῦν σύγχρονον καὶ τῆς ἐπικλινούσας ἀνόδου καὶ τῆς Πύλης τῶν Λεόντων¹.

ΙΩΑΝΝΗΣ ΠΑΠΑΔΗΜΗΤΡΙΟΥ

¹ A. WACE, BSA 1921-23, σ. 67. Γ. ΜΥΛΩΝΑΣ, Ancient Mycenae, σ. 41 καὶ ἔ.δ. σ. 178.

16. ΑΝΑΣΚΑΦΙΚΗ ΕΡΕΥΝΑ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΑΝΑΛΗΨΙΝ ΤΗΣ ΚΥΝΟΥΡΙΑΣ

Παρά τὴν στενότητα τῆς ἐγκριθείσης πιστώσεως ἔγινε καὶ εἰς τὴν Ἀνάληψιν καὶ εἰς τὸ Τεγεατικὸν Μουσεῖον ἀρκετὰ ἐπιτυχῆς ἐργασία, καθ' ἣν γόνιμος εἰς καλὰς παρατηρήσεις ὑπῆρξεν, ὅπως πάντοτε, ἡ δόκιμος ἐπιστασία τοῦ τεχνίτου Τριαντ. Κοντογιώργη.

Ἐκ τῶν κυριωτέρων εὐρημάτων εἶναι κρατὴρ εὐμεγέθους, ὕψ. 0.47 μ., μελαμβαφῆς μὲ λαβὰς, ποὺ ὑποδεικνύουν χάλκινον πρότυπον (πίν. 48α). Τούτου εὐρέθησαν πάντα τὰ συνανήκοντα συντρίμματα ἐντὸς στρώματος ἀδιατάκτου, καλυπτομένου ἀπὸ τοὺς καταπεσόντας, κατὰ τὴν καταστροφὴν πιθανῶς τοῦ 147 π.Χ., κεράμους τῆς στέγης. Οἱ κέραμοι εἶναι ἀποκλειστικῶς στρωτῆρες λακωνικοῦ τύπου. Εἰς τούτων μετρεῖ μήκος 0.95 μ., ἀνώτερον πλάτος 0.442 μ. καὶ κατώτερον 0.39 μ. Ἐντὸς τοῦ αὐτοῦ στρώματος παρὰ τὸν κρατῆρα εὐρέθησαν μόνον νεωτέρων ἀγγείων κομμάτια, ὥς τῶν λεγόμενων ἡλειακῶν, ἀλλ' οὐδὲν γραπτὸν ὄστρακον. Πάντα τὰ ἀνωτέρω εὐρέθησαν ἐντὸς οἰκήματος, τὸ ὁποῖον ὠνομάσαμεν Δ, ὥς δυτικῶς τοῦ τόπου, ὅπου συνελέχθησαν τὰ τεμάχια τοῦ ἀγγείου τῆς Λήδας, κείμενον. Τοῦτο, ἀφοῦ ἐφωτογραφήθη καὶ ἐσχδιάσθη, ἐπεχώσθη καὶ πάλιν, διότι ἄλλως θὰ ἐξετίθεντο εἰς τελείαν διάλυσιν καὶ καταστροφὴν οἱ εὐτελεῖς ξηρότοιχοι. Ἀκάλυπτον διετηρήσαμεν τὸ ὑποτιθέμενον πρυτανεῖον καὶ τὴν παρακειμένην οἰκίαν μὲ τὸν λεγόμενον θρόνον.

Εἰς ἄλλην θέσιν ΒΔ. καὶ παρὰ τὰ «μαγαζειὰ» ἡρευνήθη δωμάτιον μὲ πολλὰ ὄστρακα καὶ ἀκέραια μικρὰ ἀγγεῖα μελαμβαφῆ, ὥς ἐν ἀσκοειδές, ὕψ. 0.16 μ., ἀρύβαλλος εὐμεγέθους, ὕψ. 0.13, καὶ μικρὰ τριφυλλόστομος προχόη, ὕψ. 0.09 μ. (πίν. 48β-γ).

Εἰς τρίτην θέσιν παρὰ τὸ τεῖχος μετὰ πυργίσκου τῆς νοτίας πλευρᾶς ἡ ἀνασκαφὴ ἀπεκάλυψε διάφορα γραπτὰ ὄστρακα ὥς ἐπὶ τὸ πολὺ ἐσφηνωμένα εἰς σχισμὰς βράχων. Τοῦτο τὸ γεγονὸς ἐκτὸς πολλῶν ἄλλων βεβαιώνει τὴν ὑπόθεσιν, ὅτι ἐκτὸς τῆς τελικῆς πυρπολήσεως καὶ καταστροφῆς τοῦ συνοικισμοῦ ὑπὸ τοῦ Μεναλκίδα τὸ 147 π.Χ. ἔχομεν καὶ παλαιότεραν, γενομένην κατὰ τὸν 4ον π.Χ. αἰῶνα, μετὰ τὴν ὁποίαν ὁ ἀνακτισθεὶς συνοικισμὸς τῆς Ἰάσου διετήρησε μὲν τὸ παλαιὸν κεραμουργεῖον, ἀλλ' ἔπαυσε τοῦτο νὰ ζωγραφίζῃ τὰ γραπτὰ ἀγγεῖα, ὥς παρατηρήσαμεν ἤδη εἰς τὴν οἰκίαν Δ. Τὸ πρᾶγμα ἐξηγεῖται, ἂν ἐνθυμηθῶμεν, ὅτι αἱ γειτονικαὶ πρὸς νότον Καρυαὶ κατεστράφησαν ὑπὸ τοῦ βασιλέως Ἀρχιδάμου τὸ 365 π.Χ. (ΞΕΝ. Ἑλλην. VII 1, 28),

τὸ δὲ ἐρευνώμενον πόλισμα τῆς Ἰάσου ὥς ἐκ τῆς θέσεώς του ἔδει νὰ ἔχῃ κοινὰς τύχας μὲ τὰς ὀνομαστὰς ἐκ τοῦ ἱεροῦ τῆς Ἀρτέμιδος Καρυάς.

Δύο μικροὶ τάφοι μυκηναϊκοί—διαμέτρου 3 μέτρων—προσετέθησαν εἰς τοὺς 6 παρομοίους μικροὺς τάφους τοὺς ἀποκαλυφθέντας τὸ 1956 ἐπὶ τοῦ γηλόφου τοῦ ὑπεράνω τοῦ γνωστοῦ μεγάλου τύμβου. Εὐρήματα πενιχρά, ὡς ἐν ἀκέραιον εἰδώλιον καὶ μερικὰ ὄστρακα.

Τρεῖς ἄλλεπαλλήλους ἐκδρομὰς ἐκάμαμεν εἰς Τεγέαν μὲ τὸν σκοπὸν νὰ ἐκκαθαρίσωμεν τὰ ἀνάμεικτα μετὰ τῶν μικρῶν χαλκῶν τῆς Ἀλέας Ἀθηνᾶς εὐρήματα τοῦ ναοῦ τοῦ Παλλαντίου, κατὰ τὴν θέσιν Βίγλαν. Τοῦτο κατορθώθη μὲ πολὺν κόπον καὶ τὰ χάλκινα ἐφωτογραφήθησαν, ὅπως καὶ σημαντικὸν ἀπόκομμα ἀρχαῖκου λακωνικοῦ ἀναγλύφου καὶ πῆλινα ἀρχιτεκτονικὰ τοῦ παλαιότερου ναοῦ τοῦ 6ου αἰῶνος. Ἀλλ' ὅμως τὴν ἀναγκαίαν ἐπίσκεψιν καὶ μελέτην τῶν λειψάνων τοῦ ναοῦ πρὸς συμπλήρωσιν καὶ διασάφησιν τῶν παρατηρήσεών μου κατὰ τὴν ἀνασκαφὴν αὐτοῦ τὸ 1910 καὶ 1918 παρέστη ἀνάγκη διὰ τὴν κακοκαιρίαν νὰ ἀναβάλω.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Α. ΡΩΜΑΙΟΣ

17. ΑΝΑΣΚΑΦΗ ΩΔΕΙΟΥ ΠΑΤΡΩΝ

Εἰς τὸ ρωμαϊκὸν Ὡδεῖον τῶν Πατρῶν ἐπὶ τῇ προόψει ὅτι συντόμως ἐπρόκειτο νὰ ἀναληφθοῦν ἐργασίαι ἀναμαρμαρώσεως τοῦ κοίλου ἤρχισε κατὰ μῆνα Δεκέμβριον, δαπάναις τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας, ὁ καθαρισμὸς τοῦ ἐσωτερικοῦ τῆς σκηνῆς ἀπὸ τῶν μεταγενεστέρων ἐπιχώσεων. Ἐκαθαρίσθη κυρίως τὸ ἀνατολικὸν τμήμα τοῦ κτηρίου, εἰς τὸ ὁποῖον ἀπεκαλύφθη καὶ ἡ κλίμαξ, ἣτις ὁδηγεῖ εἰς τὸ διάζωμα τοῦ κοίλου. Τὸ δάπεδον καλύπτεται διὰ ψηφιδωτοῦ φέροντος ἀπλὴν γεωμετρικὴν διακόσμησιν μελανὴν ἐπὶ λευκοῦ ἐκ ρόμβων μετὰ σταυροειδῶν εἰς τὸ μέσον (πίν. 49α). Ὁ ἐξωτερικὸς τοῖχος τῆς σκηνῆς ἠνοίγετο πρὸς Ν. διὰ πέντε θυρῶν, μεταξὺ τῶν ὁποίων ὑπάρχουν κόγχαι ἢ παράθυρα. Ἡ ἐπίχωσις μέχρι ὕψους 0.60 μ. ἦτο πλήρης ὀστράκων ὑστερορρωμαϊκῶν ἀγγείων, εἰς ὕψος 1.30 μ. ἤρχιζον νὰ ἀπαντοῦν ὀπταὶ πλίνθοι καὶ λίθοι μετ' ἀσβέστου προερχομένης ἐκ τῆς καταρρεύσεως τῶν τοίχων τῆς σκηνῆς καὶ ὑψηλότερα, 2 μ. ἀπὸ τοῦ δαπέδου, ἀπεκαλύφθησαν λείψανα κεραμικῆς καμίνου καὶ παρ' αὐτὴν πίθος (πίν. 49β). Παρὰ τὴν βάσιν τοῦ πίθου εὐρέθη χαλκοῦν βυζαντινὸν νόμισμα (πίν. 49γ), κατ' ἀνακοίνωσιν τῆς κ. Ε. Βαρούχα, τοῦ αὐτοκράτορος Ρωμανοῦ τοῦ Α', βλ. BMC πίν. 52, 9 σ. 455, 14 κέ. Ἐπὶ τῆς μιᾶς ὀψευς φέρει τὴν ἐπιγραφὴν:

+ Ρωμα(νός)

ἐν Θεῷ βα

σιλεὺς Ρω

μαίων

καὶ ἐπὶ τῆς ἄλλης:

+ R W M A H B A S I L E V S R W M = Ρωμαν(ός) βασιλεὺς Ρωμ(αίων)

Ἐτέρα κεραμικὴ κάμιнос ἀπεκαλύφθη καὶ εἰς τὸ δυτικὸν τμήμα τῆς σκηνῆς εἰς ὕψος 1.80 μ. καὶ ὀπισθεν ταύτης ἐγκάρσιος τοῖχος κατὰ τὸ πλινθοπερίκλειστον σύστημα. Εἰς τὸ δάπεδον τῆς σκηνῆς εὐρέθησαν καὶ δύο τάφοι ἐκ κεραμίδων, ὁ εἷς κατὰ τὴν μεσαιᾶν πρὸς τὸ προσκήνιον θύραν καὶ

ὁ δεύτερος πλησίον τῆς δυτικῆς πρὸς τὸ διάζωμα κλίμακος. Δοκιμαστικαὶ τομαὶ εἰς τὸν πέριξ τοῦ Ὡδείου ἐλεύθερον χώρον οὐδὲν ἀπέδωσαν εὐρεθέντος εἰς μικρὸν βάθος τοῦ φυσικοῦ ἐδάφους.

Τὸ κατώτερον στρώμα τῆς ἐπιχώσεως περιεῖχεν ἄφθονα ὄστρακα *terra sigillata* τοῦ 3ου μ.Χ. αἰῶνος καὶ φαίνεται ὅτι ἡ καταστροφή τοῦ Ὡδείου ἔλαβε χώραν ἀρκετὰ ἐνωρίς, ἴσως σχετίζεται πρὸς τὴν ἐπιδρομὴν τῶν Ἑρούλων¹.

ΝΙΚΟΛΑΟΣ Σ. ΖΑΦΕΙΡΟΠΟΥΛΟΣ

¹ RE VIII 1155. Σ. ΘΩΜΟΠΟΥΛΟΥ, Ἱστορία τῶν Πατρῶν³, 192 .

Εἰς τὴν περιοχὴν τῶν Φαρῶν ἐπεχειρήθη κατὰ μῆνα Νοέμβριον μικρά, ἔνεκα τοῦ περιορισμοῦ τῶν πιστώσεων, ἀνασκαφικὴ ἔρευνα, ἣτις ἀπέβλεψε κυρίως εἰς τὸν καθαρισμὸν τῶν δύο θολωτῶν τάφων, οἱ ὅποιοι εἶχον ἀποκαλυφθῆ πέρυσσι ὑπεράνω τοῦ χωρίου Ροδιά¹.

Ὁ τάφος Α ἐμφανίζει ἐπιμελεστέραν οἰκοδομικὴν κατασκευὴν καὶ φαίνεται νὰ εἶναι παλαιότερος. Ἐχει διάμετρον 3.95 μ. καὶ οἱ τοῖχοι τῆς θόλου σώζονται εἰς ὕψος 0.90 - 2.20 μ. Ἀλλ' ἐπειδὴ εἷς τινα σημεῖα ἦσαν ἔτοιμοι νὰ καταρρεύσουν, δὲν κατέστη δυνατὸς ὁ πλήρης καθορισμὸς τοῦ ἐσωτερικοῦ. Πάντως ὁ τάφος εἶχε συληθῆ καὶ οὐδὲν εὗρημα ἀπέδωσε, πλὴν ὀλίγων ὀστράκων. Εὗρέθησαν ἐπίσης λείψανα κρανίου καὶ ὀστᾶ ἐν ἀταξίᾳ, ἄλλα ἐπὶ τοῦ δαπέδου τοῦ τάφου καὶ ἄλλα εἰς ὕψος 0.25 μ. ἀπ' αὐτοῦ, ἐπάνω εἰς πλάκας προερχομένας ἀπὸ τὰ τοιχώματα τῆς θόλου, ἔνδειξις περὶ τῆς ἀναμοχλεύσεως, ἣτις ἐγένετο μετὰ τὴν κατάρρευσιν. Ὁ δρόμος ἔχει μῆκος 2.90 μ. καὶ πλάτος 1.35 μ., τὸ στόμιον τοῦ τάφου πλάτος 1.05 μ. καὶ βάθος 0.40 μ. Ἡ εἴσοδος τοῦ τάφου, ἣτις βλέπει πρὸς Ν., ἐφράσσετο διὰ δύο πλακῶν καὶ τρεῖς μικρότεραι πλάκες ἐσχημάτιζον κατώφλιον εἰς ὕψος 0.25 μ. ἀπὸ τοῦ δαπέδου. Ἀλλή μῆκος 0.95 μ. ἔκειτο εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ δρόμου (πίν. 50α).

Εἰς τὸν τάφον Β ἀφηρέθησαν αἱ μεγάλαι πλάκες, αἵτινες ἐκάλυπτον τὸν δρόμον (πίν. 50β). Ὁ ἀριστερὸς τοῖχος εὗρέθη νὰ ἔχη καταρρεύσει, ὁ δεξιὸς εἰς ὕψος 0.55 μ. παρουσιάζει ἐσοχὴν πλάτους 0.20 μ., ἣτις προχωρεῖ μέχρι τῆς θέσεως τοῦ ὑπερθύρου, κατόπιν ὁ τοῖχος συνεχίζεται ἐνιαῖος καὶ εὐθύγραμμος, χωρὶς νὰ διαμορφώνεται στόμιον. Ἡ εἴσοδος τοῦ τάφου, ἡ ὁποία βλέπει πρὸς Δ. καὶ ἔχει ὕψος 1.57 μ. καὶ πλάτος 1 μ., ἐφράσσετο διὰ τοιχαρίου ἐκ πλακοειδῶν λίθων. Τὸ ὑπερθύρον ἀποτελεῖται ἐκ τριῶν πλακῶν, ὧν ἡ ἐσωτερικὴ μῆκος 2.20 μ. ἔχει τὴν πρὸς τὴν θόλον πλευρὰν διαγράφουσαν ἐλαφρὰν καμπύλην. Καὶ εἰς τὴν περίπτωσιν ταύτην δὲν κατέστη δυνατὸν νὰ ὁλοκληρωθῇ ὁ καθαρισμὸς τοῦ ἐσωτερικοῦ τῆς θόλου, διότι ὑπῆρχε κίνδυνος νὰ καταρρεύσουν τὰ πλάγια τοιχώματα καὶ ἦτο ἀπαραίτητον νὰ συνδυασθοῦν ἀνασθηλωτικαὶ ἐργασίαι. Ἡ κατὰ τὸν ἄξονα τοῦ δρόμου διάμετρος τῆς θόλου εἶναι 5.20 μ., ἀλλὰ τὸ σχῆμά δὲν εἶναι κανονικὸς κύκλος (εἰς τὸ ὕψος τοῦ ὑπερθύρου ἡ διάμετρος αὕτη μετρεῖ 4.70 μ., ἐνῶ ἡ ἐγκαρσία 4.20 μ.).

¹ ΠΑΕ 1956, σ. 193 κέ.

Εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ τάφου ἐπὶ τοῦ δαπέδου καὶ μέχρι ὕψους 0.40 μ. εὐρέθησαν ἄφθονα ὄστρακα μεταγενεστέρων ἀγγείων, τεμάχια κεράμων καὶ ὁστᾶ ζώων ἀνάμικτα μὲ πλάκας, αἵτινες εἶχον καταπέσει ἀπὸ τὸ ἀνώτερον τμήμα τῆς θόλου (μία τῶν πλακῶν πιθανῶς εἶχε χρησιμοποιηθῇ ὡς τὸ «κλειδί» τῆς θόλου), εἰς ἔν δὲ σημεῖον ἐνεφανίσθη στρῶμα κεκαυμένου χώματος καὶ λείψανα ἀνθρώπων. Φαίνεται ὅτι μετὰ τὴν πρώτην κατάρρευσιν τῆς θόλου τὸ ἐσωτερικὸν ἐχρησιμοποιήθη καὶ ἀνεμοχλεύετο, διότι ὄστρακα καὶ τεμάχια κεράμων συνανήκοντα εὐρέθησαν εἰς διάφορα ἐπίπεδα. Τὰ ὄστρακα καὶ οἱ κέραμοι ἀνάγονται εἰς παλαιοχριστιανικοὺς χρόνους, ὥστε ἡ σύλησις τοῦ τάφου ἔλαβε χώραν εἰς παλαιὰν ἐποχὴν. Βραδύτερον, εἰς μεσοβυζαντινοὺς χρόνους, ἐὰν ἀποτελῇ ἐπαρκῇ ἔνδειξιν ἐν ὄστρακον εὐρεθὲν εἰς ὕψος 0.50 μ. ἀπὸ τοῦ δαπέδου, ἐσημειώθη δευτέρα καὶ εἰς μεγαλύτεραν ἔκτασιν κατάρξεις — ὑψηλότερον ὑπῆρχον μόνον πλάκες ἐκ τοῦ οἰκοδομικοῦ ὕλικου τῆς θόλου —. Ἐν χαλκοῦν βυζαντινὸν κοχλιάριον εὐρέθη εἰς τὸν δρόμον διολισθῆσαν διὰ μέσου τῶν καλυπτουσῶν τοῦτον πλακῶν.

Ἡ ἀνασκαφικὴ ἔρευνα ἐξηκολούθησεν ἐπὶ διήμερον μὲ καθαρῶς δοκιμαστικὸν χαρακτῆρα παρὰ τὸ χωρίον Καταρράκτης, ἐπὶ ἐνὸς ὑψώματος, τὸ ὁποῖον δεσπόζει τῆς ὁδοῦ πρὸς τὰ Καλάβρυτα καὶ ὑπὸ τῶν ἐντοπίων ὀνομάζεται «Δρακοτρύπα».

Διεσπαρμένοι πλακοειδεῖς λίθοι καὶ ἐλαφρὰ κοιλότης τοῦ ἐδάφους καθίσταν πιθανὴν τὴν ὑπαρξιν τρίτου θολωτοῦ τάφου, ἀλλὰ διήμερος ἀνασκαφικὴ ἐργασία ἔδειξεν ὅτι ἐπρόκειντο λείψανα προϊστορικοῦ συνοικισμοῦ οὐχὶ βεβαίως μεγάλου, ἀλλὰ κατὰ τοῦτο τοῦλάχιστον ἐνδιαφέροντος ὅτι ἐν Ἀχαΐᾳ, ὅπου μέγας ἀριθμὸς μυκηναϊκῶν νεκροταφείων ἔχει ἔλθει μέχρι σήμερον εἰς φῶς¹, οὐδεμία ἐγκατάστασις τῶν προϊστορικῶν κατοίκων τῆς χώρας εἶχε γίνεи γνωστή. Εἰς «Δρακοτρύπαν» ἀπεκαλύφθη εἷς τοῖχος (Α) βαίνων ἐξ Α. πρὸς Δ. μήκους 7.10 μ. καὶ πλάτους 0.65 εἰς τὸ κάτω μέρος, ὑψηλότερον εἶναι κατὰ 0.20 μ. στενότερος, ὥστε νὰ σχηματίζεται κατὰ μῆκος τῆς ἀνατολικῆς πλευρᾶς προεξοχή. Δύο ἄλλοι τοῖχοι λεπτότεροι μήκους 2.70 (Β) καὶ 2.90 μ. (Γ) σχηματίζουν μικρὸν δωμάτιον πρὸς Α., ἀλλ' εἶναι ἀκαθόριστος ἡ σχέσις των πρὸς τὸν Α, διότι ὁ κάθετος πρὸς αὐτὸν Β διακόπτεται εἰς ἀπόστασιν 0.50 μ. ἀπὸ τούτου (πίν. 51α).

Εἰς τὸν ἀνασκαφέντα χώρον εὐρέθησαν ὄστρακα μυκηναϊκῶν ἀγγείων, ἀλλ' ἄνευ κοσμήσεως καὶ τόσον ἐφθαρμένα, ὥστε δὲν δύνανται νὰ χαρακτηρισθῶν ἀκριβέστερον. Μόνον εἰς τὸ μικρὸν δωμάτιον εὐρέθησαν ἀρκετὰ τεμάχια μιᾶς μυκηναϊκῆς ὑδρίας (χρῶμα πηλοῦ ξροῦθρον, δὲν διατηροῦνται ἴχνη κοσμήσεως). Περισσότερον ἀξιοσημείωτος εἶναι ἡ ἀνεύρεσις εἰς τὸ

¹ Βλ. Α. J. A. 1960, 2.

βαθύτερον στρώμα πλήθους ὀστράκων μεσοελλαδικῶν ἀγγείων. Δυστυχῶς εἶναι τόσον ἑλλιπῆ, ὥστε δὲν κατέστη δυνατόν οὐδὲ κατὰ προσέγγισιν νὰ ἀνασυγκροτηθοῦν σχήματα ὁλοκλήρων ἀγγείων. Τὰ ὀστρακα ταῦτα εἶναι ὅλα χειροποίητα καὶ κατανέμονται εἰς τὰς ἑξῆς κατηγορίας:

1) Πρόχειρα ἀγγεῖα ἐκ πηλοῦ ἀκαθάρτου σκοτεινοῦ χρώματος. Φέρουν παχὺ ἐπίχρισμα ἐκ πηλοῦ καθαρωτέρου, τὸ ὁποῖον ἐκ τῆς ὀπτήσεως γίνεται ἔρυσθρον ἢ τεφρόν.

2) Ἀγγεῖα ἐκ λεπτοῦ καθαροῦ πηλοῦ ἀνοικτοῦ φαιοῦ χρώματος ἐμφανίζοντος συνήθως κυανίζουσιν ἀπόχρωσιν. Ἡ ἐπιφάνεια ἔχει ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον χρῶμα ἀνοικτὸν κεραμόχρουν ὀφειλόμενον εἴτε εἰς τὴν ὀπτησιν εἴτε εἰς πρόσθετον λεπτὸν ἐπίχρισμα. Ἀγγεῖα τοιαύτης κατασκευῆς εἶναι γνωστὰ καὶ ἐκ τοῦ προϊστορικοῦ Θέρμου¹.

3) Ἀγγεῖα μικροῦ σχήματος ἐκ καθαροῦ πηλοῦ κιτρίνου χρώματος. Ἐνίοτε ἐπ' ἀμφοτέρων τῶν ὀψεων παρατηρεῖται ὑπόλευκον ἐπίχρισμα.

4) Ἀγγεῖα μεγαλυτέρου σχήματος ἐκ πηλοῦ περιέχοντος λευκοὺς κόκκους καὶ ἐμφανίζοντος πορώδη ἐπιφάνειαν. Τὸ χρῶμα εἶναι καστανὸν μὲ ἀπόχρωσιν πρὸς τὸ φαιὸν ἢ ἀνοικτὸν καστανόξανθον. Ἡ ἐπιφάνεια δεικνύει ἔχνη λειάνσεως. Τὰ ἀγγεῖα ταῦτα φέρουν ἀμαυρὰν μελανὴν διακόσμησιν ἐκ ταινιῶν, ἥτις τίθεται ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τοῦ πηλοῦ ἢ ἐπὶ ὑπολεύκου ἐπιχρίσματος.

Χαρακτηριστικαὶ διὰ τὰ ἀγγεῖα ταῦτα εἶναι αἱ μικραὶ βάσεις μὲ κυρτὴν ἐπιφάνειαν, ἐνῶ μία λαβὴ κανθάρου καὶ ἄλλαι μὲ ὀξείας ἀκμὰς δεικνύουν τυπικὰς μεσοελλαδικὰς μορφάς. Ἐννοεῖται ὅτι ὁ χαρακτηρισμὸς οὗτος ἔχει διὰ τὴν ΒΔ. Πελοπόννησον περισσότερον μορφολογικὴν καὶ ὀλιγώτερον χρονολογικὴν σημασίαν, διότι εἰς ἀποκέντρους περιοχὰς ἢ παλαιὰ κεραμικὴ ἐξηκολούθησε νὰ κατασκευάζεται ἐπὶ μακρότερον χρονικὸν διάστημα².

Ἐπίσης ἀνεσκάφησαν δύο τάφοι παρὰ τὸ 28^{ον} χιλμ. τῆς δημοσίας ὁδοῦ. Οὗτοι ἐκαλύπτοντο διὰ μεγάλων πλακῶν ἀκανονίστου σχήματος καὶ τὰ τοιχώματα ἦσαν κατεσκευασμένα διὰ πλακοειδῶν λίθων, πλὴν τῆς μιᾶς πλευρᾶς, τὴν ὁποίαν ἀπετέλει καθετῶς τοποθετημένη πλάξ. Τὸ ἐσωτερικὸν εἶχε πλάτος 0.80 μ. καὶ μῆκος 3.02 μ. εἰς τὴν μίαν περίπτωσιν, 2.98 μ. εἰς τὴν ἄλλην. Ὁ εἰς τῶν τάφων εὐρέθη ἐντελῶς κενός, μολονότι δὲν ἐφαίνετο νὰ εἶχεν ἀνοιχθῇ, εἰς τὸν δεύτερον, τοῦ ὁποίου τὸ δάπεδον ἦτο ἐστρωμένον διὰ λεπτῶν πλακῶν, ὑπῆρχε σκελετὸς ἐκτάδην κείμενος μὲ τὴν κεφαλὴν πρὸς Α³.

¹ ΑΔ 1915, 263. Ἡ μεταλλαγὴ τοῦ χρώματος τοῦ πηλοῦ ἀπὸ τὸ τεφρόν εἰς τὸ ὑπέρυθρον παρατηρεῖται καὶ εἰς προϊστορικά ἀγγεῖα ἐξ Ὀλυμπίας (WEGGE, AM 1911, 169).

² Τὸ φαινόμενον τοῦτο παρατηρεῖται καὶ εἰς τὸν γειτονικὸν Θέρμον, Βλ. ΡΩΜΑΙΟΝ, ΑΔ 1915, 256.

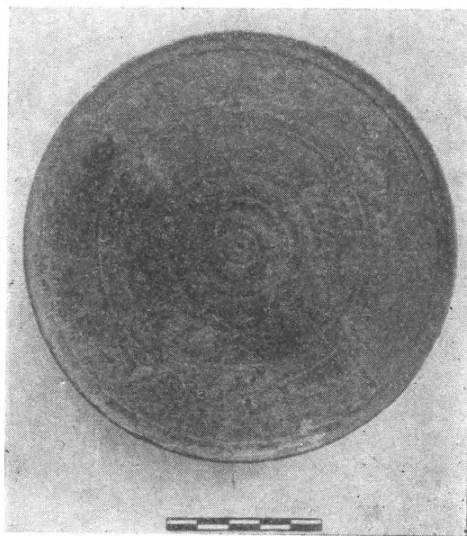
³ Περιέργον εἶναι ὅτι ἐκ τοῦ σκελετοῦ ἔλειπε τὸ κρανίον, πλὴν τῆς κάτω σιαγό- νος καὶ ὁ δεξιὸς πήχυς μετὰ τῆς ἄκρας χειρός.

Εἰς τὴν θέσιν τῆς λεκάνης εὐρέθῃ δίσκος χαλκοῦ κατόπτρου, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἔκειντο οἱ δάκτυλοι τῆς ἀριστερᾶς χειρός. Ἐν ἀργυροῦν νόμισμα εὐρέθῃ εἰς τὸ ὕψος περίπου τοῦ στόματος καὶ ἐπὶ τοῦ κατόπτρου μικρὰ τεμάχια χρυσοῦ ἑλάσματος, ἐπίσης εὐρέθῃσαν τρεῖς ἐπίχρῃσοι χάνδραι, μία πρὸς τὸ μέρος τῆς κεφαλῆς καὶ δύο ἄλλαι παρὰ τὴν λεκάνην. Τοῦ κατόπτρου, τὸ ὁποῖον ἔχει διάμετρον 0.14 μ., ἡ ὀπισθία ὄψις κοσμεῖται δι' ἐλαφρῶς ἀναγλύφων κύκλων (εἰκ. 1), περὶ δὲ τοῦ νομίσματος ἡ κ. Ε. Βαρούχα εἶχε τὴν καλωσύνην νὰ σημειώσῃ τὰ ἑξῆς: Ἀργυροῦς ὀβολὸς Σικυῶνος (0.77 γρ.). Κεφαλὴ Ἀπόλλωνος πρὸς δεξ. ὅπ. ΣΙ περιστρεφὰ πρὸς δεξ. 4^{ου} αἰ. (πίν. 51β. γ).

Τέλος ἐνηργήθη δοκιμαστικὴ ἀνασκαφὴ εἰς ἓνα ἐκ τῶν πολλῶν τύμβων, οἵτινες παρατηροῦνται εἰς τὴν πεδιάδα τῶν Φαρῶν καὶ ἐπὶ τῆς Α. ὁχθῆς τοῦ Πείρου ποταμοῦ. Κατὰ τὴν κορυφὴν τοῦ τύμβου εἰς βάθος 0.70 μ. ἐνεφανίσθη στρώμα κεκαυμένης γῆς περιέχον πολλὰ τεμάχια ἀνθρώπων καὶ ἐκτεινόμενον καὶ πρὸς τὰ πρηνὴ τοῦ τύμβου. Πέριξ τῆς πυρᾶς εἰς βάθος 0.20-0.30 μ.

ἀπὸ τὴν ἐπιφάνειαν ἀπεκαλύφθησαν δύο κιβωτιόσχημοι, ἐν μέρει κατεστραμμένοι τάφοι, κατεσκευασμένοι ἐξ ἀκανονίστων λίθων ἢ ἄδρομερῶς ἐργασμένων πλακῶν, ὥς καὶ τμήματα δύο πίθων, οἵτινες προφανῶς εἶχον χρησιμοποιηθῇ διὰ ταφὴν. Βαθύτερον κατὰ τὴν ΝΑ. παρυφὴν τοῦ τύμβου ἀπεκαλύφθη ἰδιόρρυθμος κτιστὸς τάφος, τοῦ ὁποίου τὰ τοιχώματα τῶν μακρῶν πλευρῶν συγκλίνουν πρὸς τὸ ἐσωτερικόν, ὥστε νὰ σχηματίζουσιν καμάραν κατ' ἐκφορικὸν τρόπον, ἣτις ἐκαλύπτετο δι' ὀριζοντίων πλακῶν. Ἡ μία στενὴ πλευρὰ διαγράφει καμπύλην, εἰς τὴν νοτίαν ὑπάρχει θύρα, ἡ ὁποία ἀποτελεῖται ἐκ δύο συγκλινουσῶν πρὸς τὰ ἄνω παραστάδων καὶ ἐφράσσετο διὰ πλακόσ. Αἱ διαστάσεις τοῦ τάφου εἶναι: μῆκος 2.20, πλάτος 0.70 καὶ βάθος 0.90 μ. Ἐντὸς τοῦ τάφου εὐρέθθησαν ὀλίγα ὀστὰ ἐν ἀταξίᾳ καὶ μία πηλίνη ἀγνὺς μόνον.

Παρὰ τὸ πενιχρὸν ἀποτέλεσμα ἡ ἀνασκαφικὴ ἔρευνα τῶν τύμβων τῆς περιοχῆς θὰ πρέπη νὰ συνεχισθῇ.

Εἰκ. 1. Δίσκος χαλκοῦ κατόπτρου.

Αἱ ἀνασκαφαὶ τοῦ 1957 ὑπῆρξαν ὀλιγοήμεροι καί, πλὴν στερεωτικῶν ἐργασιῶν εἰς τὸν τάφον 1 Μυρσινοχωρίου (Ρούτση), περιορίσθησαν ἀποκλειστικῶς εἰς τὴν ἀνασκαφὴν τοῦ δρόμου τοῦ γειτονικοῦ τάφου 2, ὅστις κατὰ τὸ 1956 ἀπέδωκε πλούσια εὐρήματα.

Ἡ ἀνασκαφὴ ἀπέδωκεν ἐνδιαφέροντα ἐπιστημονικὰ δεδομένα καὶ διὰ τὴν ἱστορίαν τοῦ τάφου καὶ διὰ τὴν ἱστορίαν τῶν βασιλικῶν ἢ πριγκιπικῶν ἐνταφιασμῶν κατὰ τὴν μυκηναϊκὴν ἐποχὴν. Ἡ πρόσοψις τοῦ τάφου (πίν. 52α) διατηρεῖται κάτω τοῦ ὕψους τοῦ ἀπολεσθέντος ἀνωφλίου του. Ἡ ἀριστερὰ τῷ εἰσερχομένῳ παραστάς ἔχει σήμερον ὕψος 1.45 μ. καὶ ἡ δεξιὰ 1.30 μ. Τὸ πλάτος τῆς ἀριστερᾶς παραστάδος εἶναι 0.50 μ. καὶ ἔχει ἀκόμη 0.20 μ. κεκρυμμένον ἐντὸς τοῦ μαλακοῦ βράχου. Τοῦναντίον ἡ δεξιὰ παραστάς, οὕσα ὁλόκληρος ὁρατὴ, ἔχει πλάτος 70-75 ἐκ. Ἐχρησιμοποιήθησαν μικροὶ πλακωτοὶ λίθοι, συνήθως πάχους 5-7 ἑκατοστῶν, κατὰ διαστήματα δὲ παρεμβάλλονται καὶ δόμοι λίθων μέχρι 15 ἐκ. ὕψους.

Τὸ ἀρχικὸν δάπεδον τοῦ δρόμου πρέπει φυσικῶς τῷ λόγῳ νὰ εὐρίσκετο εἰς τὴν κατωτάτην (περίπου!) σειρὰν τῶν λίθων τῆς θύρας, καθὼς καὶ τὸ δάπεδον τῆς θόλου. Βραδύτερον ὅμως ἐβάθυναν τὸ περισσότερον μέρος τῆς θόλου, ἀντιστοίχως δὲ κατεβίβασαν καὶ τὸ δάπεδον τοῦ δρόμου κατὰ 1 μ. εἰς τὴν ἀρχὴν του καὶ κατὰ 1.30 μ. εἰς τὸ τέλος, ὥστε τὸ νέον κατώφλιον τοῦ τάφου εὐρίσκεται εἰς τὸ βάθος τοῦτο ἀπὸ τῶν κατωτάτων λίθων τῆς θύρας. Κατὰ τὴν νέαν ὅμως λάξευσιν ἀφέθη στενὸν θρανίον, πλάτους 20 περίπου ἐκ., κατὰ μῆκος τοῦ ἀριστεροῦ τοιχώματος τοῦ δρόμου (πίν. 52β δεξιὰ, διότι ἡ εἰκὼν ἐλήφθη ἐξ Ἀνατ.), ὅπερ ἀκριβῶς δεικνύει τὴν ἀρχικὴν κατάστασιν. Εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ θρανίου τούτου ὑπάρχει ἐλλειψοειδὴς σήμερον, ἄλλοτε πιθανῶς κυκλικὴ ἐστία, ἀποτελουμένη ἐκ τοῦ ἰσχυρῶς κεκαυμένου μαλακοῦ πετρώματος. Εἶναι ὁρατὴ ἐπὶ τοῦ πίν. 52β. Ἐπειδὴ περίξ αὐτῆς εὐρέθησαν τεμάχια χονδροειδῶν ἀγγείων ἐρυθροποῦ ἢ μελανοῦ πηλοῦ, ἅτινα προέρχονται ἐκ χυτῶν, δύναται νὰ θεωρηθῇ βέβαιον, ὅτι εἰς τὴν ἐστίαν ταύτην παρεσκευάζοντο φαγητὰ κατὰ τὰς τελετὰς πρὸς τιμὴν τῶν νεκρῶν.

Δύο αὐλακες εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ τάφου ὠδήγουν μέχρι τοῦ μέσου περίπου τῆς θόλου. Ἐκ προηγουμένων δὲ παρατηρήσεων καὶ εἰς τοὺς τάφους Τραγάνας δυνάμεθα σήμερον νὰ καταστήσωμεν πιθανωτέραν καὶ διὰ τρίτου παραδείγματος τὴν ἐκφρασθεῖσαν εἰκασίαν, ὅτι πᾶσαι αὗται αἱ τρο-

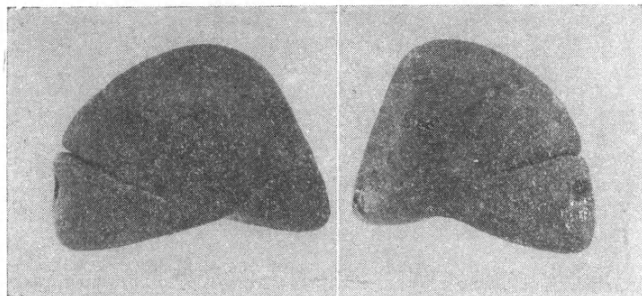
ποποιήσεις εἰς τοὺς τάφους ἐγένοντο διὰ νὰ εὐκολύνουν τὴν ἐντὸς τοῦ τάφου εἴσοδον ἄρματος ἢ ἀμάξης, ἐφ' ἧς ἐκομίζετο ὁ νεκρός.

Ἐντὸς τῆς θόλου εἰς μὲν τὸ Ν. μέρος ἀφέθη τμῆμα κύκλου χωρὶς νὰ ἐκβαθυνθῇ, ὅπερ ἀπετέλει εἶδος βάρθρου. Εἰς τὸ Β. ὅμως μέρος οὐ μόνον ἐβάθυναν τὸ δάπεδον κάτω τῶν θεμελίων τοῦ τάφου, ἀλλὰ καὶ ἤνοιξαν τοὺς δύο λάκκους τοῦ τάφου, ὧν ὁ ὑπ' ἀριθ. 2 ὑπέσκαψεν ἰδιαιτέρως ἐπικινδύνως τὰ θεμέλια τούτου. Ἀποτέλεσμα ὑπῆρξεν ἡ κατάρρευσις ὁλοκλήρου τῆς Β. πλευρᾶς τῆς θόλου. Ὁ τάφος οὕτως ἡχρηστεύθη ἀφοῦ εἶχε δεχθῇ 6-7 νεκροὺς καὶ μετὰ πάροδον 60-70 ἐτῶν ἀπὸ τῆς κατασκευῆς του. Εἰς τὸ γεγονὸς τοῦτο ὀφείλεται ἡ διάσωσις ἀθίκτων τῶν τελευταίων δύο νεκρῶν μετὰ τῶν κτερισμάτων των, ἐνῶ πάντες οἱ προηγούμενοι εἶχον συληθῇ ἐπ' εὐκαιρίᾳ τῶν μεταγενεστέρων ἐνταφιασμῶν. Περὶ τοῦ γεγονότος τούτου παρέσχον ἐνδιαφερούσας ἐνδείξεις καὶ αἱ παρατηρήσεις ἡμῶν εἰς τὸν δρόμον τοῦ τάφου.

Ἦδη κατὰ τὴν ἀνασκαφὴν τοῦ 1956 εἶχεν εὐρεθῇ παρὰ τὴν ἀριστερὰν παραστάδα τῆς θύρας καὶ εἰς τὸν πυθμένα σχεδὸν τοῦ δρόμου τὸ κάτω μέρος εὐμεγέθους τριώτου ἀμφορέως μετὰ διακοσμήσεως καλαμοειδῶν. Εἰς μικρὰν ἀπόστασιν πρὸς Δ. εὐρέθησαν ἐφέτος καὶ ἀφθονα ἄλλα τεμάχια ἐκ τῆς κοιλίας τοῦ ἀγγείου, εἰς τρόπον ὥστε μετὰ τῶν προηγουμένως εὐρεθέντων κατέστη δυνατὴ ἡ πλήρης συγκρότησις τοῦ ἀγγείου μετὰ μικρῶν μόνον ἐλλείψεων. Πιθανῶς εἶναι τὸ ἀρχαιότατον, πάντως δ' ἐν τῶν ἀρχαιοτάτων ἀγγείων τοῦ τάφου. Ἀνὰ τὴν ὑπόλοιπον ἔκτασιν τοῦ δρόμου εὐρέθησαν μία κύλιξ σχεδὸν ἀκεραία καὶ ἀρκετὰ τεμάχια ποτηρίων τοῦ λεγομένου τύπου Κεφτί. Εἰς τὸ δάπεδον τοῦ δρόμου, ἐρειδόμενος ἐπὶ τοῦ δεξιῷ τοιχώματος τούτου, εὐρέθη χαλκοῦς διπλοῦς πέλεκυς. Εἶναι πιθανόν, ὅτι ἐστία, πέλεκυς, ἀγγεῖα καὶ ἀμφορεῖς (οἶνου ἀσφαλῶς) ἐχρησίμευον εἰς ἓνα καὶ τὸν αὐτὸν σκοπὸν, τὴν ὀργάνωσιν νεκρικῶν συμποσίων.

Ἐντελῶς ἄλλον χαρακτῆρα φέρουν ὀλίγα τεμάχια ἀγγείων εὐρεθέντων ἐντὸς τοῦ δρόμου. Τινὰ ἐκ τούτων ἀνήκουν εἰς εὐμέγεθες ἀγγεῖον εὐρεθὲν ἐν τεμαχίῳ κατὰ τὴν προηγουμένην σκαφικὴν περίοδον ἐσωτερικῶς παρὰ τὴν θύραν τοῦ τάφου. Ἐν ἄλλο τεμαχίῳ προσεκολλήθη εἰς τὸ ὠραῖον ἀποσειδὲς ἀλάβαστρον τοῦ λάκκου 1, ὅστις εὐρέθη τελείως σφραγισμένος. Δύο δὲ ἄλλα τεμάχια προσεκολλήθησαν εἰς μίαν πρόχουν καὶ ἐν ἀρτοειδὲς ἀλάβαστρον, ὧν τὰ πλεῖστα τῶν ὑπολοίπων τεμαχίων εὐρέθησαν καὶ ἀνὰ τὴν θόλον, ἀλλὰ καὶ ἐντὸς τοῦ λάκκου 2, τοῦ κυρίου λάκκου, ὅστις παρέσχε τὸν ἀσύλητον ἀνώτατον νεκρὸν. Οἱ ὑπ' αὐτὸν 3 ἢ 4 προηγούμενοι νεκροὶ εἶχον συληθῇ. Ἐπειδὴ δὲ εὐρέθη εἰς τὸν δρόμον καὶ χαλκοῦς ἐπιχρυσωμένος ἥλος καὶ ἄλλα τεμάχια χαλκῶν ἀντικειμένων, κατὰ δὲ τὴν προηγουμένην περίοδον εἶχεν εὐρεθῇ πρὸ τῆς θύρας χρυσὴ ταινία, τὸ συμπέρασμα εἶναι προφανές: Τὸ χῶμα ἐκ τῶν λάκκων τοῦ τάφου ἐξήγετο ἐντὸς σάκκων ἢ σπυρίδων

εἰς τὸν δρόμον ἐκ τοῦ ἡμίφωτος τῆς θόλου, ἵνα ἐρευνηθῇ ἐν ἀνέσει. Ἄν τοῦτο ἐγίνετο ὑπὸ τῶν οἰκείων τῶν νεκρῶν ἢ ἂν ἐπρόκειτο περὶ λαθραίας τυμβωρυχίας ἐκ μέρους τοῦ ἐργατικοῦ προσωπικοῦ δὲν δυνάμεθα νὰ εἰπώμεν. Εἶναι φανερόν, ὅτι πρὸς ἕκαστον ἐνταφιασμόν ἐκενοῦτο πλήρως ὁ δρόμος καὶ ἀπετειχίζετο ἡ θύρα, ἐγίνοντο καθάρσεις, θυσίαι, ἐκαπνίζετο καὶ διηυθετεῖτο τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ τάφου. Ἐκαστον ἐνταφιασμόν ἐπηκολούθουν τελεταὶ πρὸς τιμὴν τοῦ νέου νεκροῦ καὶ ἀσφαλῶς καὶ τῶν παλαιότερων. Ταῦτα δὲ πάντα ἀπῆλθον πλείονας ἡμέρας, ὥς ἐκ τούτου εἶδος στοιχειώδους ταρι-

Εἰκ. 1. Σφραγὶς ἐξ ἡλέκτρου ἐκ τοῦ δρόμου τοῦ τάφου.

χεύσεως ἦτο προφανῶς ἀναγκαῖον. Ὁ Πάτροκλος ἢ ὁ Ἔκτωρ, ὥς γνωστόν, μένουν ἐπὶ πολλὰς ἡμέρας ἄταφοι, λόγῳ τῶν πολλαπλῶν παρασκευῶν.

Ἄλλα εὐρήματα ἐκ τοῦ δρόμου εἶναι βέλη τινὰ λίθινα καὶ λείψανα ἐνὸς χαλκίνου, ὥς καὶ τεμάχιον πυρίτιν, ἐξ οὗ ἀπεκόπτοντο αἱ λεπίδες τῶν κατασκευαζομένων βελῶν. Τὸ σπουδαιότατον ὅμως εὕρημα ὑπῆρξεν εὐμεγέθους ἐξ ἡλέκτρου σφραγὶς ἀκανονίστου σχήματος, φέρουσα δύο τμήματα ἐγκαρσίως καὶ βαθεῖαν ἐγκοπὴν εἰς τὴν μίαν πλειράν. Τὸ σφραγιστικὸν πεδίον εἶναι ἑλλειψοειδὲς καὶ φέρει ἀβαθεῖς, μόλις διακρινομένας παραλλήλους γραμμὰς κατὰ τὸν μικρὸν ἄξονα τῆς ἑλλείψεως. Θὰ ἔλεγε τις, ὅτι παριστᾷ κρανίον μὲ τὰς γραμμώσεις τοῦ οὐρανίσκου. Ἡ μεγίστη διάμετρος τῆς σφραγίδος εἶναι 0.045 καὶ τὸ ὕψος 0.03 (εἰκ. 1).

Ἦσως δὲν πρόκειται περὶ σφραγίδος, ἀλλὰ περὶ ἀπλῆς ψήφου μετὰ περιπλόκου διατρέψεως. Περὶ τῶν ψήφων δὲ τούτων, αἱ ὁποῖαι ἔχουν ἰδιαιτέραν σημασίαν διὰ τὴν χρονολόγησιν τῆς μεσαίας περιόδου τοῦ χαλκοῦ τῆς κεντρικῆς Εὐρώπης, ἔγραψε τελευταίως μονογραφίαν ὁ κ. ΒΛΑΔΙΜΗΡΟΣ ΜΠΟΡΖΙΤΣ ἐπ' εὐκαιρίᾳ ἀναλόγων εὐρημάτων ἐκ τοῦ βασιλικοῦ περιβόλου Β τῶν Μυκηνῶν (Germania 33, 1955, σ. 316-319).

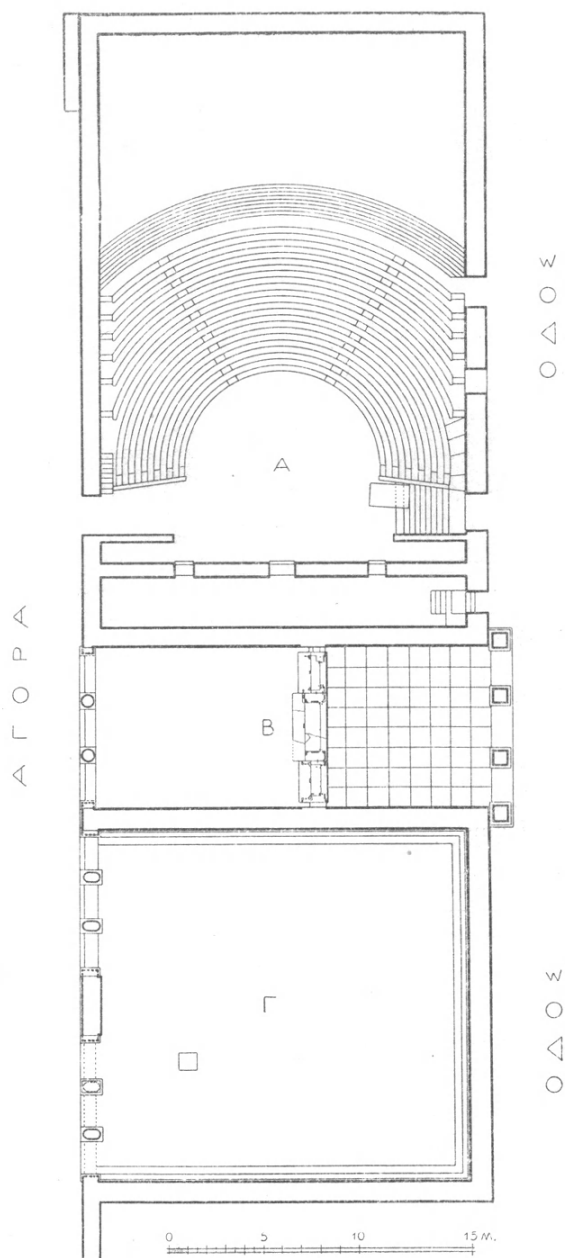
ΣΤΥΡΙΑΔΩΝ ΜΑΡΙΝΑΤΟΣ

Μετά μακρὰν διακοπὴν ἐπανελήφθησαν κατὰ τὸ 1957 διὰ τοῦ ὑπογραφομένου αἱ ἀνασκαφαὶ τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας ἐν ἀρχαίᾳ Μεσσήνῃ (παρὰ τὸ σημερινὸν χωρίον Μαυρομάτι). Κατὰ ταύτας ἐκαθαρίσθη ὁλοσχερῶς καὶ ἐξηρευνήθη λεπτομερέστερον τὸ διὰ τῶν ἀνασκαφῶν τῶν ἀειμνήστων Θεμ. Σοφούλη (1895) καὶ Γεωργίου Π. Οἰκονόμου (1909 καὶ 1925) ἀποκαλυφθὲν συγκρότημα τριῶν μνημειωδῶν οἰκοδομημάτων, ὅπερ ἐθεωρεῖτο ἀνῆκον ἐν τῷ συνόλῳ του εἰς τὸ ὑπὸ πάλαι εὐρεθείσης ἐπιγραφῆς (ΠΑΕ 1895, 27) ἀναφερόμενον Συνέδριον ἥτοι τὸ Βουλευτήριον τῆς Μεσσήνης. Ὁ ὁλοκληρωτικὸς καθαρισμὸς καὶ ἡ ἐκ νέου μελέτη τοῦ συγκροτήματος τούτου, οὕτινος συνετάχθη τὸ παρατιθέμενον λεπτομερὲς σχέδιον κατόψεως (εἰκ. 1) ἀντὶ τοῦ συνοπτικωτάτου, ὅπερ εἶχε παράσχει ὁ ἀείμνηστος Οἰκονομος (ΠΑΕ 1909, εἰκ. 3), ἀπέδειξεν, ὅτι τὰ ἀπαρτίζοντα τὸ συγκρότημα διαμερίσματα δὲν εἶναι, ὥς ἐνομίσθη, μέρη ἑνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ οἰκοδομήματος—δηλ. τοῦ Συνεδρίου—ἀλλ' ἀποτελοῦσι, καίπερ συνεχόμενα, τρία διαφόρου προορισμοῦ οἰκοδομήματα καὶ δὴ τὸ μὲν πρὸς Βορρᾶν (εἰκ. 1, Α) μικρὸν θέατρον, τὸ μέσον (Β) προπυλαιοειδῆ εἴσοδον πρὸς τὴν δυτικῶς τοῦ ὅλου συγκροτήματος ἐκτεινομένην Ἀγοράν, τὸ δὲ τρίτον ἥτοι τὸ νότιον (Γ) τὸ Συνέδριον.

Καὶ τοῦ μὲν θεάτρου (Α) ἐκαθαρίσθη τὸ κοῖλον ἀπὸ τῶν καλυπτόντων τὰ ἐδῶλια αὐτοῦ χωμάτων καὶ θάμνων, ἐγένετο δὲ μάλιστα καὶ μερικὴ ἀναστήλωσις αὐτοῦ δι' ἐπαναφορᾶς τῶν ἀτάκτως ἐσκορπισμένων λιθίνων ἐδωλίων του εἰς τὰς ἀρχικὰς τῶν θέσεις (πίν. 53, α. β). Ἐκαθαρίσθη ὡσαύτως καὶ τὸ πλεῖστον τῆς ὀρχήστρας, ἀπαλλαγὴν τῶν θάμνων καὶ τοῦ σωροῦ τῶν χωμάτων, ἅτινα τὴν ἐκάλυπτον (πίν. 53, β). Κατὰ τὴν ἀπομάκρυνσιν μάλιστα τῶν χωμάτων τούτων ἀνευρέθησαν καὶ δύο μονόλιθοι δωρικοὶ ἡμικίονες (πίν. 54, α)—ἄνευ τῶν κιονοκρανῶν των—προερχόμενοι εἴτε ἐκ τοῦ προσκηνίου εἴτε—ὅπερ πιθανώτερον—ἐκ τινος εἰς τὸ ἄνω διάζωμα εὐρισκομένης στοᾶς, ὅποτε καὶ ἐξηγεῖται διατὶ εἷς τρίτος ἡμικίων εὐρέθη ἐπὶ τῆς ἑκτῆς ἐκ τῶν κάτω σειρᾶς ἐδωλίων, ὥς φαίνεται καὶ εἰς τὸν πίν. 53, α.

Ἐκαθαρίσθησαν ὡσαύτως καὶ τὰ ἐκατέρωθεν τῆς σκηνῆς παρασκήνια, ὥς καὶ ἡ σκηνή, ἡ πρὸς τὴν ὀρχήστραν ἐπικοινωνία τῆς ὁποίας ἐγίνετο διὰ τριῶν, ὥς συνήθως, θυρῶν, ὧν εὐρέθησαν κατὰ χώραν τὰ κατώφλια (εἰκ. 1).

Τὸ κοῖλον, σχήματος μεγαλυτέρου τοῦ ἡμικυκλίου, ἀπληρτίζετο ἐξ ἔνδεκα

Εἰς. 1. Κάτοψις τοῦ ἐν Μεσσήνῃ πτηριακοῦ συγκροτήματος.

σειρῶν ἐδωλίων, διηρεῖτο δὲ διὰ δύο κλιμάκων διευθυνομένων πρὸς τὸ κέντρον εἰς τρεῖς κερκίδας. Δύο ἄλλαι κλίμακες ἀνόδου ὑπῆρχον ἐπίσης κατὰ τὰ ἄκρα τοῦ κοίλου, παρὰ τὰς παρόδους (εἰκ. 1). Ὑπεράνω τῶν 11 πρώτων σειρῶν ἐδωλίων ὑπῆρχε διάδρομος, εἰς ὃν ἡδύνατό τις νὰ φθάσῃ εἴτε διὰ τῶν κλιμάκων εἴτε ἀπὸ τῆς ἀνατολικῶς παραθεούσης τὸ ὅλον συγκρότημα ἀνηφορικῆς ὁδοῦ εἴτε καὶ διὰ βαθμίδων μὲ πλατύσκαλα, τὰ ὅποια εὗρίσκοντο δεξιᾷ καὶ ἀριστερᾷ τοῦ κοίλου (εἰκ. 1). Ἐπειδὴ δὲ ἡ πρὸς ἀνατολὸς ὁδὸς εὗρίσκετο εἰς στάθμην ὑψηλοτέραν, ἢ εἰς τὴν ὀρχήστραν καὶ τὴν σκηνὴν προσπέλασις ἐγένετο τῇ βοηθείᾳ κλιμάκων, ἐκ τῶν ὁποίων ἡ πρὸς τὴν ὀρχήστραν ἀπετελεῖτο ἐκ 10 βαθμίδων πλάτους 2.35 μ., αἱ ἐκατέρωθεν τῶν ὁποίων παρειαὶ ἦσαν ἐπιμελῶς λαξευμέναι (εἰκ. 1). Εὐθὺς ὑπὲρ τὸ διάζωμα ὑπῆρχε βαθμιδωτὸν ἀνάλημμα, τοῦ ὁποίου ἐβεβαιώθησάν τέσσαρες τοῦλάχιστον δόμοι. Τὸ ἀνάλημμα τοῦτο θὰ ὑπεστήριζε τὰ χώματα ὀριζοντίου ἀνδρήρου ἐκτεινομένου ὀριζοντίως ὁκτὼ καὶ πλέον μέτρα πρὸς βορρᾶν (εἰκ. 1) καὶ φέροντος πιθανῶς πρὸς τὸ μέρος τοῦ κοίλου τὰ εὐρεθέντα ἡμικιόνια διατεταγμένα ἐν εἴδει καμπύλης στοᾶς. Λέγω δὲ τοῦτο διότι πρὸ τῆς σκηνῆς δὲν εὐρέθησαν ἴχνη στυλοβάτου τινὸς ἢ μεμονωμένων λίθων, οἵτινες θὰ ἐχρησίμευον ὡς θεμέλιον τῶν ἡμικιονίων. Ἦτο δὲ τὸ εἰρημένον ἀνδρὸν προσιτὸν ἀπὸ τῆς ΒΔ. αὐτοῦ γωνίας, ἐνθα παρατηροῦνται θεμέλια ἀναβάσεως ἐκ τοῦ ὑπὲρ τὴν ἀγορὰν ἀνδρήρου πρὸς τὸ ἀνδρὸν τοῦ θεάτρου.

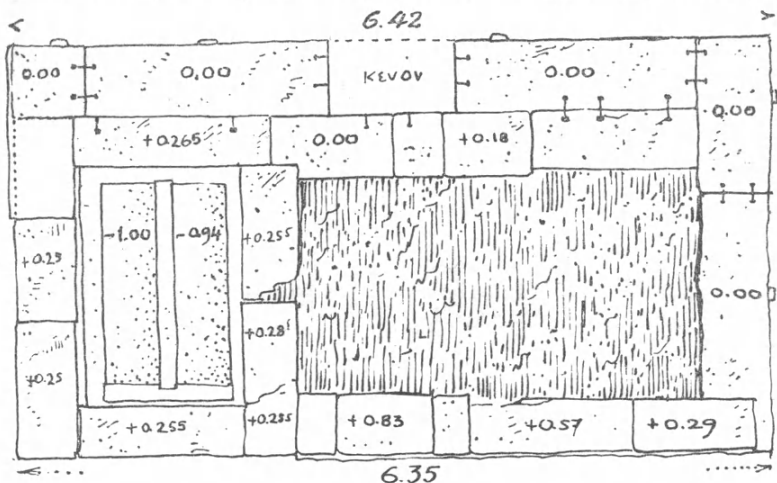
Περαίνοντες τὸν περὶ τοῦ θεάτρου λόγον ἀναφέρομεν ὅτι τὸ ἄνω αὐτοῦ ἀνδρὸν περιβάλλεται κατὰ τὴν βόρειον καὶ τὴν ἀνατολικὴν αὐτοῦ πλευράν ὑπὸ ἰσχυροῦ ἀναλημματικοῦ τοίχου ἐκτισμένου κατὰ μὲν τὸ κάτω αὐτοῦ μέρος διὰ λείων ὀρθοστατῶν μετὰ βάσεως καὶ στέψεως, κατὰ δὲ τὸ ἄνω διὰ ψευδοδομοῦ κυφωτοῦ συστήματος (bombé) (βλ. πίν. 54, β).

Τὸ μεσαῖον οἰκοδόμημα (B) ἀπεδείχθη ὅτι εἶχε τὸ τυπικὸν σχέδιον προπύλου, ὀδηγοῦντος ἀπὸ τῆς πρὸς ἀνατολὰς εὕρισκομένης ἀνηφορικῆς ὁδοῦ πρὸς τὴν πρὸς δυσμὰς καὶ χαμηλότερον ἐκτεινομένην Ἀγοράν.

Τὸ πρόπυλον τοῦτο ἔφερεν εἰς τὸ μέσον περίπου τοῦ μήκους του ἐγκάρσιον τοῖχον (εἰκ. 1), διατρυνώμενον ὑπὸ τριῶν—μιᾶς μέσης μεγαλυτέρας καὶ δύο ἐκατέρωθεν μικροτέρων θυρῶν—τῶν ὁποίων διατηροῦνται τὰ κατώφλια μετὰ τῶν σχετικῶν τόρμων διὰ τοὺς σύρτας καὶ τὰς στρόφιγγας.

Πρὸς ἀνατολὰς τοῦ ἐγκαρσίου τοίχου ὑπῆρχε πρόστασις ἀποτελουμένη ἐκ δύο τετραγώνων πεσσῶν ὀρθομένων μεταξὺ δύο ἰσχυρῶν παραστάδων, οἱ πεσσοὶ δ' οὗτοι, ὡς καὶ αἱ ἀντίστοιχοι παραστάδες, ἔβαινον ἐπὶ κυματοφόρου βάσεως, ἐστέφοντο δὲ ὑπὸ ἐπικράνου. Κορμοί, βάσεις καὶ ἐπικράνα των κατέκειντο ἐρριμμένα παρὰ τὰς οἰκείας θέσεις, ἢ δὲ μελέτη τῶν σωζόμενων τεμαχίων αὐτῶν ἐπιτρέπει οὐ μόνον τὴν ἐπὶ τοῦ χάρτου ἀναπαράστασιν ἀλλὰ καὶ αὐτὴν ἀκόμη τὴν ἀναστήλωσιν, ἣν θέλομεν ἐπιχειρήσει ἐν προσεχεῖ

μέλλοντι. Ἐπιστυλίων ὅμως δυστυχῶς καὶ γείσων οὐδὲν εὐρέθη τεμάχιον μέ-
χρι τοῦδε. Μεταξὺ τῶν πεσσῶν καὶ τοῦ ἔγκαρσίου τοίχου διεσώθη ὁλόκληρον
τὸ δάπεδον ἀποτελούμενον ἐκ μεγάλων τετραγώνων πλακῶν (εἰκ. 1). Τοῦναν-
τίον τὸ πρὸς τὴν δυτικὴν πλευρὰν τμήμα τοῦ προπύλου, ὅπερ ἦτο ἐλαφρῶς
κεκλιμένον πρὸς δυσμὰς, ἔστερεῖτο πλακοστρώσεως, ὥς ἀπέδειξεν ἡ μέχρι τοῦ
φυσικοῦ βράχου σκαφή του (πίν. 56α). Διάφορος ἐπίσης ἦτο καὶ ἡ σύνθε-
σις τῆς πρὸς δυσμὰς, ἥτοι τῆς πρὸς τὴν Ἀγορὰν βλεπούσης προστάσεως.
Αὕτη ἀπετελεῖτο ἐκ δύο πωρίων κίωνων μεταξὺ δύο παραστάδων (πίν. 55).
Ἦσαν δ' οἱ κίονες οὗτοι ρυθμοῦ κορινθιακοῦ καὶ εἶχον ὕψος πολὺ μεγαλύ-

Εἰκ. 2. Κάτωψις τοῦ παρὰ τὴν νοτίαν πλευρὰν τῆς Ἀγορᾶς Ἡρώου.

τερον τοῦ τῶν πεσσῶν καὶ τοῦτο διότι, ἐν ᾧ ἡ γενικὴ διελκνὴς στέγη τοῦ προπύλου ἦτο δλόκληρος ὀριζοντία, τὰ φέροντα αὐτὴν στηρίγματα εἶχον τὰς βάσεις των εἰς διάφορον στάθμην, ἐπειδὴ τὰ δυτικὰ ἦσαν κατὰ 1.00 μ. περίπου χαμηλότερον τοποθετημένα. Τῶν κιόνων εὐρέθησαν αἱ ἰωνικαὶ μετὰ πλίνθιν βασεις (πίν. 55) ὥς καὶ τεμάχια τῶν πωρίων κορινθιακῶν κιονοκράνων των.

Τέλος τὸ νότιον διαμέρισμα (Γ) σχήματος τετραγώνου διαστάσεων 20.80×21.60 μ. ἔφερε κατὰ τὰς τρεῖς αὐτοῦ πλευράς (Βόρειον, Ἀνατολικὴν καὶ Νοτίαν) καλῶς σωζόμενον λίθινον συνεχὲς κάθισμα (πίν. 57) μετὰ συμφουῶς καμπύλου ἑρσεινώτου, ὑπὲρ τὸ ὁποῖον ἔβαινον ὀρθοστάται στεφόμενοι ὑπὸ ἐσωτερικοῦ γείσου, οὗτινος εὐρέθησαν πλείονα τεμάχια (πίν. 56, β).

Ἡ τετρακλινὴς στέγη τοῦ συνεδρίου ἐστηρίζετο ἐσωτερικῶς ἐπὶ 4 στηριγμάτων, ἐνὸς τῶν ὁποίων εὗρεθῇ ὁ βατήρ, φέρων ἐν τῷ μέσῳ ὀρθογώνιον τόρμον προσηλωσεως ἰωνικῆς βάσεως κίονος (πίν. 58, α).

Τελευταῖον ἐκαθαρίσθη καὶ ἠρευνήθη τὸ παρὰ τὴν ΒΔ. γωνίαν τοῦ Συνεδρίου κείμενον Ἡρῶν (πίν. 58, β). Τοῦτο ἔχει ἐν κατόψει σχῆμα ὀρθογώνιον, διαστάσεων 6.40×3.50 μ. (εἰκ. 2) ἀποτελεῖται δ' ἐκ κανονικῶν ὀρθογώνιων λίθων συνδεομένων διὰ πειομόρφων συνδέσμων (εἰκ. 2). Εἰς τὸ ἀνατολικόν του ἡμισυ ὑπάρχουσι δύο ὑπόγειοι σαρκοφάγοι κατεσκευασμένοι ἢ μία παρὰ τὴν ἄλλην καὶ διαστάσεων ὁμοῦ 1.40×2.00 μ. Αὗται ὅμως εἶχον ἀπὸ καιροῦ συληθῆ. Εἰς ποῖον ἀνῆκε τὸ μνημεῖον δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἐξακριβωθῇ, ἐλλείπει ἐπιγραφῆς ἢ ἄλλης τινὸς μαρτυρίας. Ἐκ τῆς θέσεως ὅμως αὐτοῦ, ἰδρυμένου ἐν ἐπιφανεῖ τόπῳ τῆς Ἀγορᾶς, δυνάμεθα νὰ συναγάγωμεν ὅτι θὰ πρόκειται περὶ τινος οἰκογενειακοῦ τάφου σημαίνοντος προσώπου (᾽βρα σχετικῶς Γ. Π. ΟΙΚΟΝΟΜΟΝ, ΠΑΕ 1925, 64).

ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ Κ. ΟΡΛΑΝΔΟΣ

21. ΑΝΑΣΚΑΦΙΚΑΙ ΕΡΕΥΝΑΙ ΕΙΣ ΤΗΝ ΠΟΛΙΝ ΤΗΣ ΡΟΔΟΥ

Κατὰ τὸ ἔτος 1957 ἡ Ἀρχαιολογικὴ Ἑταιρεία, ἀντιμετωπίζουσα οἰκονομικὰς δυσχερείας, περιώρισεν εἰς τὸ ἐλάχιστον τὸ χρηματικὸν ποσὸν τὸ διατεθὲν διὰ τὴν συνέχισιν τῆς ἐξερευνήσεως τῆς πόλεως τῆς Ρόδου. Ὅλίγα ἦσαν ὥσαύτως τὰ χρήματα, τὰ ὅποια κατέστη δυνατόν νὰ διατεθοῦν ἐκ τοῦ τοπικοῦ προϋπολογισμοῦ τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ὑπηρεσίας Δωδεκανήσου. Διὰ τὸν λόγον αὐτὸν αἱ ἀνασκαφικαὶ ἔρευναι περιορίσθησαν εἰς τὴν ἐξέτασιν τῶν σπουδαιότερων μόνον ἐκ τῶν λειψάνων, τὰ ὅποια ἀνεφάνησαν κατὰ τὴν ἐκτέλεσιν δημοτικῶν ἢ ιδιωτικῶν ἔργων, χωρὶς νὰ καταστῇ δυνατὴ καὶ τούτων ἡ πλήρης καὶ διεξοδικὴ ἐξερεύνησις.

Εἰς τὰς ἀνασκαφὰς ἔλαβον ἐνεργὸν μέρος καὶ οἱ Ἐπιμεληταὶ Ἀρχαιοτήτων κ. Γρηγ. Κωνσταντινόπουλος καὶ ἡ δις Κ. Φατούρου.

Α.

ΒΟΡΕΙΟΝ ΜΕΡΟΣ ΤΗΣ ΠΟΛΕΩΣ ΕΚΤΟΣ ΤΩΝ ΜΕΣΑΙΩΝΙΚΩΝ ΤΕΙΧΩΝ

Αἱ ὁδοὶ P 39 καὶ P 1a.—Τὰ μέχρι τοῦδε ὑπάρχοντα στοιχεῖα τῆς ἀρχικῆς ρυμοτομικῆς καὶ λοιπῆς διαμορφώσεως τῆς πόλεως εἰς τὸ μέρος τοῦτο ἦσαν ἐλάχιστα. Ἔνεκα τούτου ἐξαιρετικὴν σημασίαν ἔχει ἡ ἀποκάλυψις ἀρχαίας ὁδοῦ ἀγούσης ἀπὸ Β. πρὸς Ν. καὶ κειμένης ὑπὸ τὴν σημερινὴν ὁδὸν Ἀμερικῆς, ὡς καὶ ἐτέρας πιθανῆς, ἡ ὁποία διεσταυροῦτο πρὸς αὐτὴν πλησίον τῶν φυλακῶν τῆς πόλεως.

Εἰς τὴν ἐξερεύνησιν τῆς ἐν λόγῳ θέσεως ἔδωκεν ἀφορμὴν ἡ διάνοιξις τῶν θεμελίων τῆς κλινικῆς Ἀθαν. Καραγιάννη ἐπὶ τῆς ὁδοῦ Ἀμερικῆς ἀριθμ. 53, κατὰ τὴν ὁποίαν ἀνεφάνησαν ἀρχαῖα λείψανα.

Ἐκ τῶν δύο ἀποκαλυφθεισῶν ἀρχαίων ὁδῶν ἡ ἀπὸ Β. πρὸς Ν. κατευθυνομένη εἶχεν ἤδη σημειωθῇ ὡς πιθανὴ εἰς τὸ προκαταρκτικὸν διάγραμμα τῶν ὁδῶν τῆς ἀρχαίας πόλεως¹, καθορισθεῖσα διὰ τοῦ σήματος P 39. Ἡ σημείωσις αὕτη εἶχε γίνει ἐπὶ τῇ βάσει τῆς σημερινῆς ὁδοῦ Ἀμερικῆς, ὡς ἀκολουθούσης τὸν προσανατολισμὸν τοῦ ἀρχαίου ρυμοτομικοῦ συστήματος, ὑπετέθη δὲ τότε ὅτι ὁ κεντρικὸς ἄξων τῆς ἀρχαίας ὁδοῦ ἔκειτο κατὰ τι δυτι-

¹ Ι. Δ. ΚΟΝΤΗ, Συμβολὴ εἰς τὴν μελέτην τῆς ρυμοτομίας τῆς Ρόδου, Ρόδος 1954, σ. 20.

Εἰκ. 1. Κρυπτός ὑπόνομος παρὰ τὴν ἀρχαίαν ὁδὸν Ρ 39.

κώτερον τοῦ ἄξονος τῆς συγχρόνου. Ἡ διαφορὰ αὕτη ἐπεβεβαιώθη πράγματι κατὰ τὴν γενομένην ἔρευναν.

Ἡ ὁδὸς Ρ 39, ἐξερευνηθεῖσα καθ' ὅλην τὴν ἔκτασιν τοῦ οἰκοπέδου Καραγιάννη, ἥτοι εἰς μῆκος 27.50 περίπου μέτρων, ἐκαλύπτετο δι' ἐπαλλήλων ὁδοστρώματων, ὁμοίων πρὸς τὰ μελετηθέντα εἰς τὴν ὁδὸν Ρ 27¹. Τοιαῦτα ὁδοστρώματα ἀπεκαλύφθησαν ἐν ὄλῳ 11, μέσου πάχους 0.20 μ. περίπου ἕκαστον καὶ συνολικοῦ ὕψους 1.40 μ. Ἡ ἐπιφάνεια τοῦ ἀνωτέρου στρώματος εὐρίσκετο 1.60 μ. περίπου ὑπὸ τὴν ἄνω ἐπιφάνειαν τοῦ δυτικοῦ πεζοδρομίου τῆς ὁδοῦ Ἀμερικῆς.

Εἰς ἀπόστασιν 3.40 μ. δυτικῶς τοῦ πεζοδρομίου τούτου διήρχετο ἐντὸς τοῦ ἀνωτέρου ὁδοστρώματος, κατὰ μῆκος τῆς ὁδοῦ, ἀγωγὸς ὕδατος ἐκ πηλίων σωλήνων ἐσωτερικῆς διαμέτρου 0.123 μ. Τὸ πλάτος τῆς ὁδοῦ διεπιστώθη μέχρι 8.70 μ. ἀπὸ τοῦ δυτικοῦ χείλους τῆς, συνεχίζετο δὲ αὕτη ἀπὸ ἀνατολῶν ἐντὸς τῆς ἐπιχώσεως ὑπὸ τὴν ὁδὸν Ἀμερικῆς.

Ἡ διασταρουμενὴ πρὸς τὴν ὁδὸν Β 39 πιθανὴ ὁδὸς Ρ 1α, ἄγουσα ἀπὸ Α. πρὸς Δ., ἐξηρευνήθη εἰς μῆκος 10 μ. περίπου. Ὅδοστρώματα τῆς συνήθους μορφῆς ἀπεκαλύφθησαν μέχρι πλάτους 5.25 μ. ἀπὸ τοῦ δυτικοῦ χείλους, συνεχίζετο δὲ ἀπὸ βορρᾶ καὶ περαιτέρω ὑπὸ τὴν μὴ ἀνασκαφεῖσαν ἐπίχωσιν, κάτωθεν τοῦ παρακειμένου μανδρουτοίχου τῆς αὐλῆς τοῦ ξενοδοχείου «Κάρπαθος» (πίν. 59α).

Κατὰ τὴν διασταύρωσιν τῶν ὁδῶν Ρ 39 καὶ Ρ 1α ἀπεκαλύφθη τμήμα ὑπονόμου συνεχιζόμενον ὑπὸ τὴν ἐπίχωσιν (σχεδ. εἰκ. 1, πίν. 59β), τὸ ὅποιον ὅμως μόνον ἀπὸ βορρᾶ καὶ ἀνατολῶν εἶχε διέξοδον. Ἀπὸ νότου καὶ ἀπὸ δυσμῶν, ἥτοι ἀπὸ τῆς ὁδοῦ Ρ 1α, ὁ ὑπόνομος ἐφράσσετο διὰ τοίχου.

Αἱ καλύπτουσαι τὸν ὑπόνομον, ἄνω πλάκες ἦσαν τοποθετημέναι μὲ κατεύθυνσιν ἀπὸ Β. πρὸς Ν. ἐκτεινόμεναι ἐπὶ τῆς ἐπιχώσεως καὶ νοτιώτερον αὐτοῦ. Ἐπὶ τῆς ἄνω ἐπιφανείας τῶν πλακῶν διεκρίνοντο ἵχνη ἐκ τῆς διελεύσεως ἀμαξῶν.

Διὰ τὰ κατασκευασθῆ ὁ ὑπόνομος ἀπεκόπησαν τὰ ὁδοστρώματα τῶν ὁδῶν, πλὴν τούτου δὲ ἡ ὅλη κατασκευὴ διὰ πωροπλίνθων, εὐρισκομένων κατὰ πᾶσαν πιθανότητα εἰς δευτέραν χοῆσιν, ἦτο ἀμελὲς καὶ ἐντελὲς διάφορος πρὸς τὴν ἀρίστην ἐργασίαν, ἣ ὅποια χαρακτηρίζει τὰ ἔργα ὑδρεύσεως καὶ ἀποχετεύσεως τῆς Ρόδου ἀπὸ τῆς κλασσικῆς ἐποχῆς μέχρι τῶν πρώτων μ.Χ. αἰώνων.

Ἐντὸς τοῦ εἰρημένου οἰκοπέδου τῆς κλινικῆς Καραγιάννη εὐρέθησαν συσσωρευμένα μετ' ἄλλων λίθων κειμένων ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τοῦ οἰκοπέδου

¹ ΠΑΕ 1954, σ. 343.

διάφορα τεμάχια ἑλληνιστικῶν ἐπιγραφῶν, ἐκ τῶν ὁποίων ἀξιοσημείωτα ἐνταῦθα εἶναι τὰ ἑξῆς:

1) Τμῆμα ἐνεπιγράφου βάθρου ἀνδριάντος 2) Τμῆμα στήλης μετὰ καταλόγου ὀνομάτων 3) Τρεῖς πλίνθοι ἐκ λαρτίου λίθου, ἀνήκουσαι εἰς ἑξέδραν, φέρουσιν τὸ ὄνομα τοῦ ἀφιερωτοῦ 4) Τὸ ὑπὸ τοῦ HILPER VON GAERTRINGEN ἐν JdI 16, 1901, σ. 162 σημ. 13 ἀναφερόμενον τμῆμα ἐνεπιγράφου θησαυροῦ.

Τὰς ἀνωτέρω ἐπιγραφάς, μετ' ἄλλων εὐρεθεισῶν εἰς τὰς ἀνασκαφὰς τῆς Ρόδου, ἐπεξεργάζεται πρὸς δημοσίευσιν ὁ Ἐπιμελητὴς Ἀρχαιοτήτων κ. Γρηγ. Κωνσταντινόπουλος.

B.

ΔΥΤΙΚΟΝ ΜΕΡΟΣ ΤΗΣ ΠΟΛΕΩΣ ΕΚΤΟΣ ΤΩΝ ΜΕΣΑΙΩΝΙΚΩΝ ΤΕΙΧΩΝ

Ἡ ὁδὸς P 10 εἶχε σημειωθῇ εἰς τὸ προκαταρκτικὸν διάγραμμα τῶν ὁδικῶν ἀξόνων τῆς Ρόδου ὡς βεβαία ἐπὶ τῇ βάσει τῆς ἐκβολῆς ὑπονόμου της εἰς τὸν μέγαν ὑπὸ τὴν ὁδὸν P 31 ὑπόνομον, ὡς ἐπίσης καὶ ἐπὶ τῇ βάσει μεσαιωνικῆς ὁδοῦ ἀκολουθούσης τὸν ἀρχαῖον ἀπὸ Α. πρὸς Β. ρυμοτομικὸν προσανατολισμὸν καὶ κειμένης κατὰ τὸ δυτικὸν μέρος τῆς πόλεως¹. Ἦδη ἀπεκαλύφθη τμῆμα τῆς ἀρχαίας ταύτης ὁδοῦ εἰς ἔρευναν ἐκτελεσθεῖσαν ἐν συνδυασμῷ πρὸς τὴν ἐκσκαφὴν τῶν θεμελίων τῆς οἰκίας τοῦ Ἰορδάνου Μητσούλη καὶ τῆς Εὐτυχίας Κουμπαρᾶ, ἡ ὁποία κεῖται 35 μέτρα ἀνατολικῶς τῆς ὁδοῦ Θ. Σοφούλη (P 27) καὶ συγκεκριμένως παρὰ τὴν βορείαν πλευρὰν τοῦ συνοικισμοῦ ἔργατοῦπαλλήλων. Ἐντὸς τοῦ συνοικισμοῦ τούτου ἔγιναν ἀνασκαφικαὶ ἔρευναι κατὰ τὸ 1952², ἐπίσης δὲ καὶ κατὰ τὸ 1956, ὅτε ἀπεκαλύφθη καὶ ἡ ἀπὸ Β. πρὸς Ν. ἄγουσα ὁδὸς P 27α (βλ. σχέδιον εἰκ. 2)³.

Τὸ πλάτος τῆς ὁδοῦ P 10, καθορισθὲν μεταξὺ τῶν λειψάνων τῶν προσόψεων ἐκατέρωθεν αὐτῆς οἰκημάτων, ἦτο 11.40 μ.

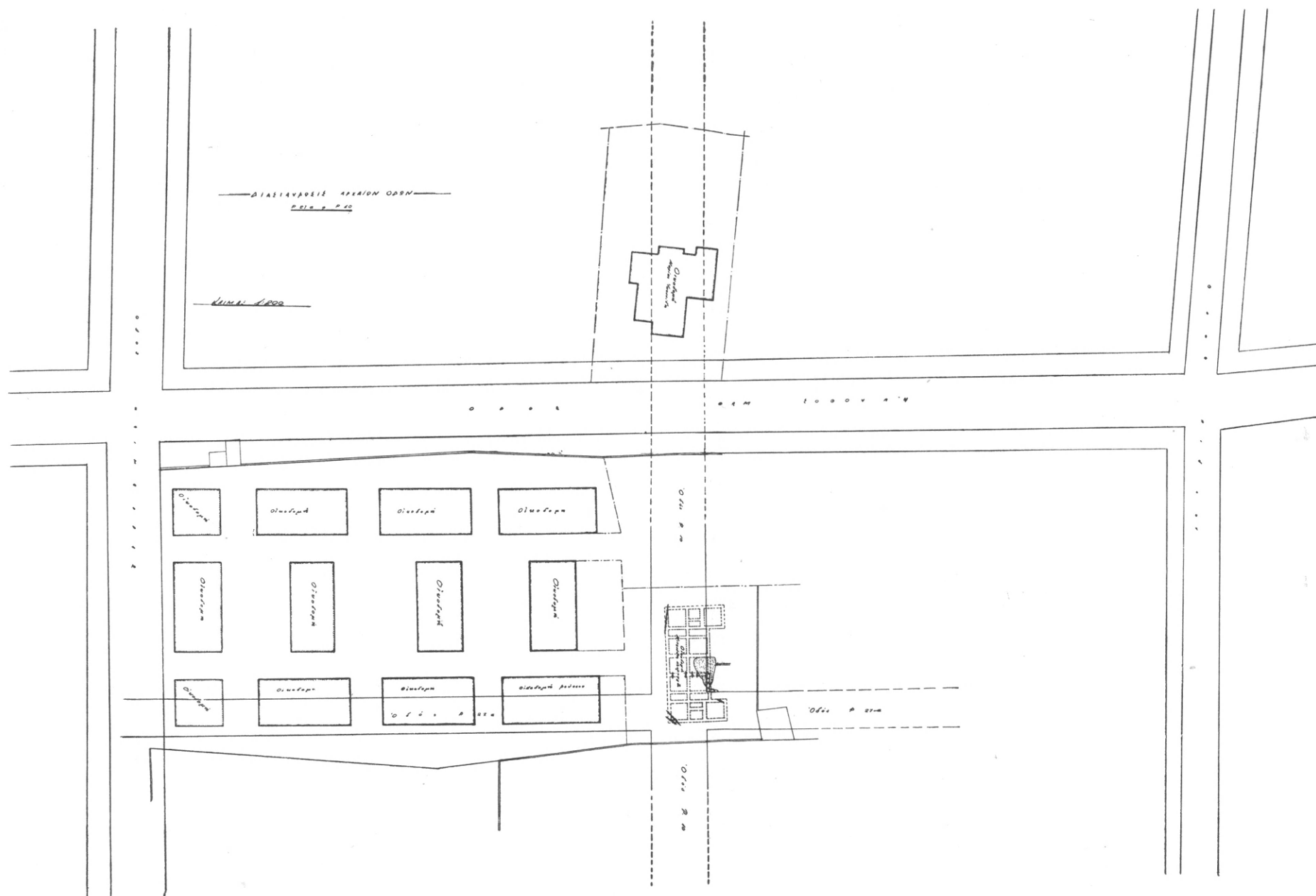
Ἐντὸς τοῦ σκάμματος τῆς οἰκίας Μητσούλη - Κουμπαρᾶ διεπιστώθη διασταύρωσις τῆς ὁδοῦ P 10 πρὸς τὴν ὁδὸν P 27α, λείψανα δὲ τῶν ὁδοστρωμάτων τῆς ὁδοῦ P 10 ἀπεκαλύφθησαν καὶ δυτικώτερον, ἐκεῖθεν τῆς ὁδοῦ Θ. Σοφούλη, κατὰ τὴν διάνοξιν τῶν θεμελίων τῆς οἰκίας Μαριέττας Ἰωαννίδη, ἡ ὁποία σημειοῦται ἐπίσης εἰς τὸ σχέδιον εἰκ. 2.

Εἰς τὸ ἀνασκαφὲν παρὰ τὴν οἰκίαν Μητσούλη - Κουμπαρᾶ τμῆμα τῆς ὁδοῦ P 10, αὕτη ἐκαλύπτετο ὑπὸ πέντε ὁδοστρωμάτων, τῆς συνήθους ἐν

¹ Ι. Δ. ΚΟΝΤΗ, Ρυμοτομία, σ. 12 καὶ 19 καὶ σημ. 2.

² ΠΑΕ 1952, σ. 572 κ.ἑξ.

³ ΠΑΕ 1956, σ. 214 ἑξ.

Είχ. 2. Σχεδιογράφημα της ανασκαφής παρά την διασταύρωσιν τῶν ἀρχαίων ὁδῶν P 10 καὶ P 27α.

Ρόδῳ συστάσεως, μέσου πάχους 0.20 μ. ἑκάστου, ἐκ τῶν ὁποίων τὸ ἀνώτερον ἔκειτο 0.80 μ. ὑπὸ τὴν σημερινὴν ἐπιφάνειαν τοῦ οἰκοπέδου.

Ἐντὸς τοῦ σκάμματος τῶν θεμελίων τῆς οἰκίας Μητσούλη-Κουμπαρᾶ καὶ εἰς βάθος 0.60 μ. ἀπὸ τῆς ἐπιφανείας ἀπεκαλύφθησαν λείψανα δαπέδου ἐκ μαρμαροθετημάτων, ἀνήκοντος εἰς οἰκοδομήν, ἣ ὁποία, κατὰ τὴν πρῶτον παλαιοχριστιανικὴν ἐποχὴν πιθανῶς, εἶχε καταπατήσει μέρος τοῦ πλάτους τῆς ὁδοῦ.

Γ.

NOTION ΜΕΡΟΣ ΤΗΣ ΠΟΛΕΩΣ ΕΚΤΟΣ ΤΩΝ ΜΕΣΑΙΩΝΙΚΩΝ ΤΕΙΧΩΝ

Ἐν συνδυασμῷ πρὸς τὴν ἐκσκαφὴν τῶν θεμελίων τῆς οἰκίας Δημ. Παπαδημητρίου, ἔναντι τοῦ Β' Ἀστυνομικοῦ Τμήματος, ἐξετελέσθη, παρὰ τὴν διασταύρωσιν τῶν ὁδῶν Ἡρακλείου καὶ Κομνηνῶν, ἀνασκαφικὴ ἔρευνα μικρᾶς ἐκτάσεως καὶ ἀτελὲς λόγῳ τῆς σημειωθείσης ἀνεπαρκείας οἰκονομικῶν μέσων κατὰ τὸ παρὸν ἔτος.

Τὰ ἀποκαλυφθέντα ἀρχαῖα λείψανα σημειοῦνται εἰς τὸ σχέδιον εἰκ. 3, συμπληρωματικῶς δὲ ἀναφέρονται τὰ ἐξῆς:

Παρὰ τὴν νοτίαν πλευρὰν τοῦ οἰκοπέδου ἀπεκαλύφθησαν τὰ θεμέλια οἰκοδομῆς (ΓΗΘΙΚΛ), ἣ ὁποία συνεχίζετο ἀπὸ ἀνατολῶν καὶ νότου ὑπὸ τὴν μὴ ἀνασκαφεῖσαν ἐρίχωσιν.

Ἡ ἀποκάλυψις τῶν θεμελίων ἐγένε μετρίου μεγέθους 1.20 μ. περίπου, χωρὶς νὰ καταστῇ δυνατὴ βαθύτερα ἐξερεύνησις τῆς ἐπιχώσεως, ἥσαν δὲ ταῦτα κατεσκευασμένα ἐκ μετρίου μεγέθους πωροπλίνθων ἢ διὰ τμήσεως τοῦ βραχέως ἐδάφους. Ἐκ τῶν δύο σχηματιζομένων ὑπογείων χώρων (Μ, Ν), οἱ ὁποιοὶ ἀνεσκάφησαν μερικῶς, ὁ ἀνατολικὸς (Ν) περιεῖχεν ἀποθηκευμένους ὀξυπυθμένους πρωτοροδίους ἀμφορεῖς τριῶν τύπων, χρονολογούμενους περὶ τὸ 300 π.Χ.¹

Ἐνδιαφέρουσα εἶναι ὡσαύτως ἡ κατὰ τὸ ἀνατολικὸν μέρος τοῦ οἰκοπέδου ἀποκάλυψις, εἰς μῆκος 14 περίπου μέτρων, τμήματος τῆς ὁδοῦ Ρ 38, ἣ ὁποία εἰς τὸ προκαταρκτικὸν διάγραμμα τῶν ὁδικῶν ἀξόνων τῆς Ρόδου εἶχε σημειωθῇ ὡς πιθανή, ἐπὶ τῇ βάσει νεωτέρας ὁδοῦ, εὐρισκομένης εἰς τὸ βόρειον μέρος τῆς πόλεως καὶ ἀκολουθούσης τὸν ἀπὸ Β. πρὸς Ν. προσανατολισμὸν τοῦ ἀρχαίου ὁδικοῦ συστήματος. Ἡ ὁδὸς Ρ 38 ἐκαλύπτετο ὑπὸ πέντε ἢ ἕξ ἐπαλλήλων ὁδοστρωμάτων (πίν. 60α), τῆς συνήθως ἀπαντώσης ἐν Ρόδῳ συστάσεως, συνολικοῦ ὕψους 1.20 μ.

¹ Τοὺς ἐν λόγῳ ἀμφορεῖς, μετὰ τῶν λοιπῶν ἀνευρεθέντων εἰς τὰς ἀνασκαφάς, μελετᾷ ἡ Δις V. Grace.

Ὑπ' αὐτὴν καὶ εἰς βάθος 1.80 μ. ἀπὸ τῆς σημερινῆς ἐπιφανείας τοῦ οἰκοπέδου ἀπεκαλύφθη ὀχετός (ΠΡΣΤ), πλάτους 0.60 μ., κεκαλυμμένος ἀκανονίστως διὰ πλακῶν (πίν. 60β), τοῦ ὁποίου δὲν κατέστη δυνατὴ ἡ περαιτέρω ἐξερεύνησις. Παρὰ τὴν δυτικὴν πλευρὰν τῆς ὁδοῦ ὑπῆρχεν ἄγωγος ἐσκαμμένος εἰς τὸν βράχον (ΞΟ) (πίν. 61α), βάθους 0.89 μ. καὶ πλάτους 0.77 μ., σχηματίζων κατὰ τὸ βόρειον μέρος του τὸ φρεάτιον Φ1 (πίν. 61β) (διαστάσεων 0.93×1.40 μ.) βάθους 1.20 μ. Ἐντὸς τοῦ ἀγωγοῦ, τοῦ ἐσκαμμένου εἰς τὸν βράχον, ὡς ἐπίσης καὶ ἐντὸς τῶν ὁδοστρωμάτων τῆς ὁδοῦ, διήρχοντο οἱ εἰς τὸ σχέδιον εἰκ. 3 δηλούμενοι ἄγωγοι ὑδρεύσεως ἐκ πηλίνων σωλῆνων διαμέτρου 0.12 μ. (πίν. 62α).

Ἄλλο φρεάτιον, σημειούμενον ὡς Φ2, ἔκειτο κατὰ τὴν ἀνατολικὴν πλευρὰν τῆς ὁδοῦ, φαίνεται δὲ ὅτι περιλαμβάνετο ἐντὸς τοῦ πλάτους τῆς, ἐὰν κρίνωμεν ἐκ λειψάνων τῶν ὁδοστρωμάτων, τὰ ὅποια παρατηρήθησαν παρὰ τὴν ἀνατολικὴν πλευρὰν τοῦ φρεατίου. Οὕτως ἡ ὁδός, προστιθεμένου καὶ τοῦ πρὸς δυσμὰς αὐτῆς ἀγωγοῦ, ἐνεφάνισε πλάτος ὁπωσδήποτε ὑπερβαῖνον τὰ 9 μέτρα.

Τὸ φρεάτιον Φ2 (πίν. 62β) ἀπετέλει ὀρθογώνιον περίπου κατασκευὴν, τετμημένην ἐπιμελῶς εἰς τὸν ψαμμόδους συστάσεως βράχον καὶ συμπληρουμένην ἄνω διὰ τοιχοδομίας. Αἱ διαστάσεις του ἐσωτερικῶς ἦσαν: βορεῖα πλευρὰ ἄνω 1.56 μ., κάτω 1.80 μ., νοτία πλευρὰ 1.61 μ. ἄνω, 1.85 μ. κάτω, ἀνατολικὴ πλευρὰ 1.73 ἄνω, 1.98 μ. κάτω, δυτικὴ πλευρὰ 1.67 μ. ἄνω, 1.90 μ. κάτω. Συνολικὸν βάθος 2.65 ἕως 2.76 μ. Εἰς ἀπόστασιν 0.63 μ. ἀπὸ τοῦ βορείου τοιχώματος καὶ 0.90 μ. ἀπὸ τοῦ πυθμένος τοῦ φρεατίου διηνοίγετο ἐπὶ τῆς δυτικῆς πλευρᾶς τοῦ φρεατίου τοξωτὸς ἄνω ὀχετός (πίν. 63α καὶ 63β), ὕψους 0.60 μ., πλάτους 0.56 μ., ἀπολήγων ἀπὸ δυσμῶν εἰς μικρὰν ἀπόστασιν ἀπὸ τοῦ ὑπονόμου καὶ εἰς τὸ ὕψος περίπου τῆς ἐσωτερικῆς ἄνω πλευρᾶς τοῦ ὑπονόμου (βλ. τομὴν Α Β). Περιέργως ἡ κλίσις τοῦ πυθμένος τοῦ ὀχετοῦ ἦτο πρὸς ἀνατολάς, ἦτοι πρὸς τὸ φρεάτιον. Σχετικῶς σημειοῦται ὅτι ἀνάλογα μικρότερα φρεάτια εὗρέθησαν καὶ κατὰ τὴν ἀνασκαφὴν τῆς ὁδοῦ Ρ 27 καὶ Ρ 32α¹ κείμενα ὑπὸ τὰς ὁδοὺς καὶ πρὸ τῶν παρακειμένων οἰκοδομῶν.

Ὁ ὀχετός τοῦ φρεατίου Φ1 ἀπέληγεν ἐντὸς τῶν ὁδοστρωμάτων τῆς ὁδοῦ, ἄνευ τινὸς συνεχίσεως ἢ συσχετίσεώς του πρὸς ἄλλας κατασκευάς. Ἐνεκα τούτου εἶναι πιθανὸν ὅτι τὸ φρεάτιον ἐσχετίζετο πρὸς τὴν κατάστασιν τῆς ὁδοῦ τὴν ἀναγομένην παλαιότερον τῆς ὑστέρας ἑλληνιστικῆς ἐποχῆς, ὅτε ἐστρώθη ἡ ὁδὸς διὰ τῶν ὁδοστρωμάτων. Τότε κατὰ πᾶσαν πιθανότητα κατεσκευάσθη καὶ ὁ ὑπόνομος καὶ ἐπληρώθη διὰ χωμάτων τὸ φρεάτιον καὶ ὁ ὀχετός.

¹ ΠΑΕ 1952, σ. 578 καὶ 1955, σ. 270 καὶ πίν. 103α.

Δ.

ΑΝΑΤΟΛΙΚΟΝ ΜΕΡΟΣ ΤΗΣ ΠΟΛΕΩΣ ΕΚΤΟΣ ΤΩΝ ΜΕΣΑΙΩΝΙΚΩΝ ΤΕΙΧΩΝ

Μεταξὺ τῶν νομοθετικῶν μέτρων, τὰ ὅποια ἐλήφθησαν τῇ φροντίδι τῆς Ἐφορείας Ἀρχαιοτήτων Δωδεκανήσου, μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν τῶν νήσων, ἦτο καὶ ἡ αὐτόματος ἀπαγόρευσις τῆς ἐκποίσεως παντὸς χώρου δημοσίας ιδιοκτησίας, εἰς τὸν ὅποιον ἤθελον ἀποκαλυφθῇ οἰασδήποτε μορφῆς ἀρχαῖα λείψανα.

Κατόπιν τούτου, εἷς τῶν κυριωτέρων σκοπῶν τῆς ἀπὸ τοῦ 1951 ἀρξαμένης ἀνασκαφικῆς ἐρεῦνης ἦτο καὶ ἡ ἀνίχνευσις τῶν δημοσίων ἐκτάσεων, αἱ ὅποια κατελάμβανον μέγα μέρος τῆς πόλεως τῆς Ρόδου. Ἡ ἀνάγκη τῆς πρὸς τοῦτο διαθέσεως ἐπαρκῶν χρηματικῶν μέσων, ἰδίᾳ κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη τῶν ἀνασκαφῶν, ἐτέθη τότε ἐπανειλημμένως καὶ φορτικώτατα ὑπ' ὄψιν τῶν ἀρμοδίων, οἱ ὅποιοι δυστυχῶς δὲν φαίνεται ὅτι κατενόησαν τὴν σημασίαν τῶν ἀνασκαφῶν τῆς Ρόδου καὶ πρὸ παντὸς τὴν παρεχομένην ἐξαιρετικὴν εὐκαιρίαν πρὸς ἄνετον καὶ ἄνευ προβλημάτων ἀπαλλοτριώσεων ἐξερεῦνησιν μιᾶς τῶν μεγαλυτέρων καὶ σπουδαιωτέρων πόλεων τῆς ἀρχαιότητος. Τὰ διατεθέντα ἐλάχιστα μέσα διὰ τὴν ἀνασκαφὴν τῆς Ρόδου ἐπέτρεψαν κυρίως τὴν ἐξερεῦνησιν τῶν ιδιωτικῶν οἰκοπέδων μόνον, εἰς τὰ ὅποια ἐνεφανίζοντο ἐκάστοτε ἀρχαῖα λείψανα, καὶ τοῦτο ὅχι πάντοτε ἐπαρκῶς. Ἐν τῷ μεταξὺ ἐξεποιοῦντο ἢ διετίθεντο ἄλλως δημόσιοι χώροι εὐρισκόμενοι εἰς καίρια σημεῖα τῆς πόλεως, χωρὶς νὰ καθίσταται δυνατὴ ἡ προηγουμένη ἐξερεῦνήσις τῶν πρὸς ἐφαρμογὴν τῆς εὐεργετικῆς διὰ τὰ μνημεῖα διατάξεως.

Τοιοιυτρόπως εἷς τῶν τοιούτων χώρων, τέως δημοσίας ιδιοκτησίας, κειμένης εἰς τὸ ἀνατολικὸν μέρος τῆς πόλεως, παρεχωρήθη εἰς τὸν Ὁργανισμόν Ἐργατικῆς Κατοικίας χωρὶς νὰ ἐξερευνηθῇ προηγουμένως δι' ἑλλειψιν χρημάτων.

Ἡ Ἐφορεία Ἀρχαιοτήτων παρηκολούθησεν ἐπιμελῶς τὴν διάνοξιν θεμελίων τῶν οἰκιῶν, αἱ ὅποια ἐκτίσθησαν εἰς τὴν θέσιν ταύτην, ἀλλὰ ταῦτα, ὥς συνήθως, δὲν κατῆλθον μέχρι τῶν βαθυτέρων ἐπιχώσεων καὶ ὥς ἐκ τούτου οὐδὲν ἐνεφάνισαν.

Κατὰ τὸ παρὸν ἔτος ὅμως, ὅτε ἐπεχειρήθη βαθυτέρα ἐκσκαφὴ πρὸς ἐγκατάστασιν ἀγωγῶν ἀποχετεύσεως, λείψανα ἀποκαλυφθέντα παρέσχον ἀφορμὴν εἰς τὴν ἐκτέλεσιν μικρᾶς ἐρεῦνης, διὰ τῆς ὁποίας διεπιστώθη ἡ ὑπαρξις ἐνὸς λίαν ἐκτεταμένου δημοσίου ἀρχαίου κτίσματος. Ταῦτα ὅμως, ἐφ' ὅσον ὑπεράνω εἶχεν ἐγκατασταθῇ ὀλόκληρος ὁ ἐργατικὸς συννοικισμὸς, εἰς οὐδὲν ἄλλο ἢ δύναντο νὰ συμβάλουν πρὸς τὸ παρὸν εἰμὴ εἰς τὴν ἐπιβεβαίωσιν τοῦ γεγονότος ὅτι τὸ θέμα τῶν ἀνασκαφῶν τῆς Ρόδου, τοῦλάχιστον ἀπὸ τῆς ἀπόψεως ταύτης, ἀντιμετωπίσθη ἐσφαλμένως.

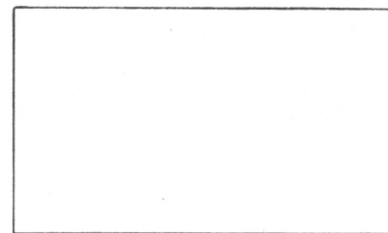
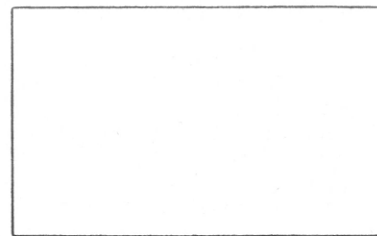
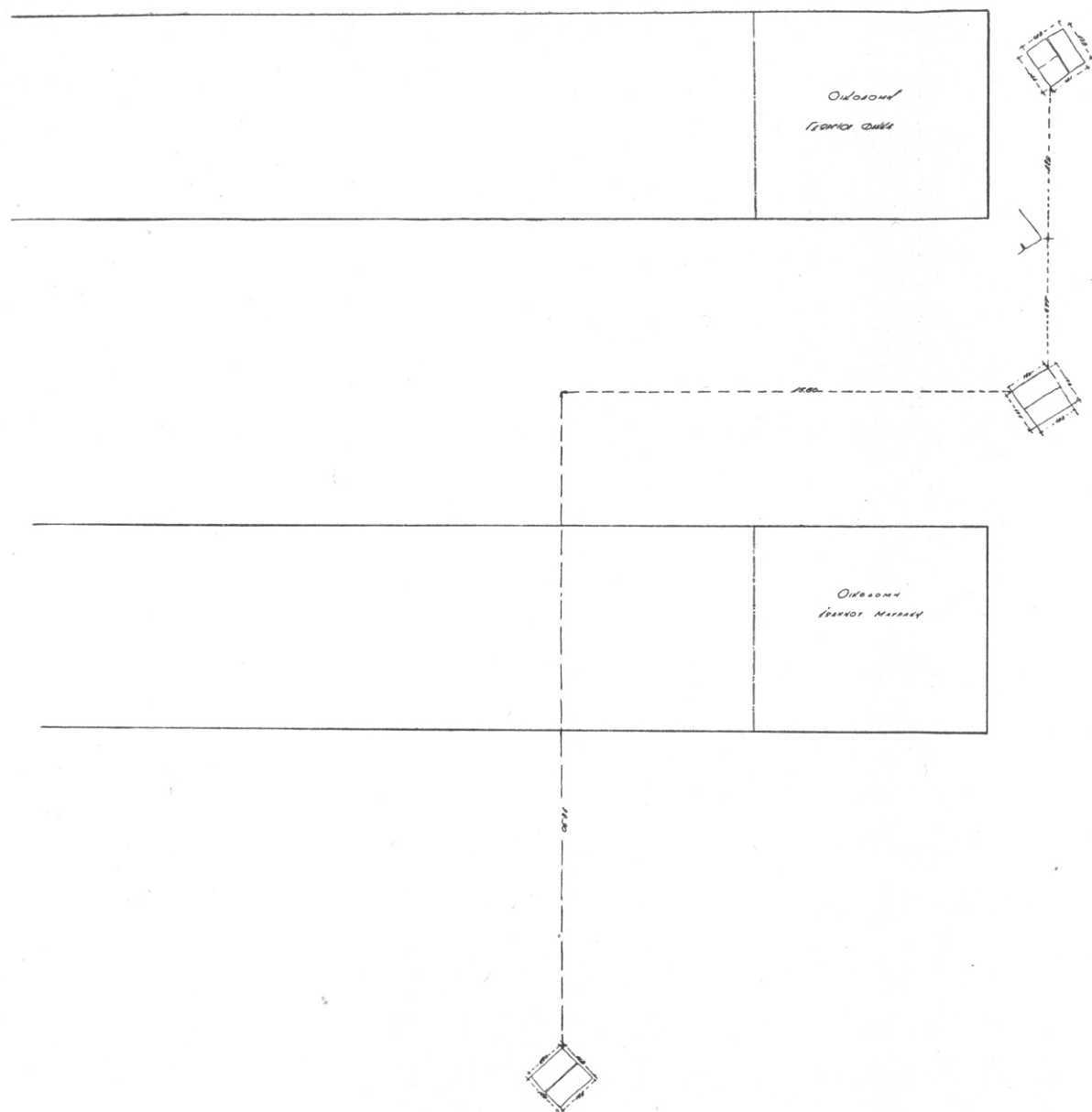
Συγκεκριμένως, εἰς ἀπόστασιν 0.25 μ. ἀπὸ τοῦ ἀνατολικοῦ τοίχου τῆς οἰκίας Γεωργίου Φάκα καὶ ἐπὶ τῆς ἀνατολικῆς ἐσωτερικῆς ὁδοῦ τοῦ ἐργατικοῦ συνοικισμού, ἀπεκαλύφθησαν εἰς βάθος 0.90 μ. ὑπὸ τὴν ἐπιφάνειαν τοῦ ἐδάφους τετραγωνικὰ περίπου θεμέλια δύο ἐσωτερικῶν προφανῶς ὑποστηλωμάτων τῆς στέγης μεγάλου οἰκοδομήματος ὕψους 1.55 μ. (βλ. σχέδιον εἰκ. 4) (Α, Β) καὶ πίνακας 64α καὶ β, τὰ ὅποια ἔκλειντο διαγωνίως ἀκριβῶς πρὸς τοὺς κυρίους ἄξονας τοῦ ρυμοτομικοῦ προσανατολισμοῦ τῆς πόλεως καὶ εἰς ἀπόστασιν 9.70 μ. ἀπ' ἀλλήλων. Μεταξὺ τῶν θεμελίων τούτων ὀλίγον δυτικώτερον ἀπεκαλύφθη μερικῶς ἕτερον ὅμοιον θεμέλιον, ὕψους σωζομένου 0.25 μ., τὸ ὅποion συνεχίζετο ὑπὸ τὸ θεμέλιον τῆς οἰκίας (βλ. σχέδιον εἰκ. 4). Ὅμοιον θεμέλιον ὕψους ὡσαύτως 0.25 μ. ἀπεκαλύφθη καὶ ἐπὶ τῆς καθέτου ἀπὸ νότου ὁδοῦ τοῦ συνοικισμού παρὰ τὴν οἰκίαν Ἰ. Τσιμπιδάκη.

Τὰ θεμέλια Α καὶ Β ἀπετελοῦντο ἐκ τριῶν ἰσοῦψῶν περίπου δόμων ὕψους 0.51 μ. ἕως 0.53 μ., ἕκαστος τῶν ὁποίων συνέκειτο ἐκ δύο παροπλίνθων πλάτους 0.60 μ. ἕως 0.88 μ. μετὰ διασταυρώσεως τῶν ἄρμων τῶν ἐφαπτομένων δόμων.

Τοῦ μερικῶς ἀποκαλυφθέντος θεμελίου Γ ὡς καὶ τοῦ θεμελίου Δ ἐσώζοντο μόνον οἱ δύο κατώτεροι ὅμοιοι δόμοι. Ἡ ὅλη ἐργασία τῶν ἐν λόγῳ θεμελίων ἦτο ἐξαιρετικῶς ἐπιμελής, χρονολογούμενη ἀσφαλῶς ὡς ἐκ τούτου εἰς τὴν πρώτην, τὴν κλασσικὴν περίοδον τῆς ἱστορίας τῆς Ρόδου.

Τὰ ἀποκαλυφθέντα θεμέλια ἔκλειντο εἰς ἀπόστασιν 150 μέτρων ἀπὸ τῆς ἀνατολικῆς παραλίας καὶ πλησίον τῆς γραμμῆς διελεύσεως τοῦ τείχους τῆς ὀχυρώσεως, πρὸς τὴν ὁποίαν δὲν εἶναι ἀπίθανον ὅτι ἐσχετίζετο ἡ εἰρημένη μεγάλη δημοσία οἰκοδομή.

ΙΩΑΝΝΗΣ Δ. ΚΟΝΤΗΣ

Κλίμα 1/20

Εικ. 4. Ἡ θέσις τῶν εὐρεθέντων ἀρχαίων θεμελίων παρὰ τὰς Λαϊκὰς Κατοικίας.

22. ΔΟΚΙΜΑΣΤΙΚΗ ΑΝΑΣΚΑΦΗ ΕΙΣ ΟΙΚΟΠΕΔΟΝ ΙΩΑΝΝΟΥ ΜΑΥΡΟΓΙΑΝΝΑΚΗ
ΣΥΝΟΙΚΙΑΣ ΤΡΟΥΛΛΟΥ ΑΡΧΑΝΩΝ

Δαπάνη τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας, ἐντολῇ τοῦ κ. Σπυρίδωνος Μαρινάτου, Διευθυντοῦ Ἀρχαιοτήτων, ἐξετέλεσα δοκιμὴν περιορισμένης κλίμακος ἐντὸς τοῦ οἰκοπέδου τοῦ Ἰωάννου Μαυρογιαννάκη, κειμένου εἰς τὴν συνοικίαν Τρουλλος τῆς κωμοπόλεως Ἀρχανῶν Ἡρακλείου. Σκοπὸς τῆς δοκιμαστικῆς ἀνασκαφῆς ἐτάχθη ἡ ἐξακρίβωσις ἂν τὰ κατὰ τὴν θεμελίωσιν οἰκίας ἐλθόντα εἰς φῶς λείψανα ἀρχαίων κτηρίων, ἀποτελοῦν σημαντικὸν συγκρότημα ἢ εἶναι δευτερεύοντα κατεστραμμένα ἢ ἡμικατεστραμμένα λείψανα. Ἐκ τῆς διακριβώσεως ταύτης ἐξηρητήθη ἡ περαιτέρω ἀνέγερσις τῆς οἰκίας.

Τὰ ἀποτελέσματα τῆς ἀνασκαφῆς ταύτης εἶναι τὰ ἀκόλουθα :

Ἡ δοκιμαστικὴ ἀνασκαφὴ ἐπεξετάθη εἰς τὰ 2/3 τοῦ ὅλου οἰκοπέδου, κριθείσης περιττῆς τῆς συνεχίσεως καὶ εἰς τὸ ὑπόλοιπον τοῦ οἰκοπέδου μετὰ τὰς γενομένας διαπιστώσεις. Ὁ ἀνασκαφὴς χώρος εἶναι ἐκτάσεως 30 περίπου τετραγωνικῶν μέτρων· ἡ ἀνασκαφὴ τοῦ σχεδὸν πανταχοῦ προὐχώρησε μέχρι τοῦ φυσικοῦ βράχου. Διεπιστώθη ἡ ὕπαρξις τῶν ἀκολουθῶν στρωμάτων :

α) Εἰς μικρὸν σχετικῶς βάθος στρώμα ἑλληνορρωμαϊκῶν χρόνων με κτήρια. Ταῦτα εἶναι κυρίως δύο παράλληλα τοιχία με κατεύθυνσιν ἐκ Β. πρὸς Ν. ἀνίσου μήκους (2.50 μ. καὶ 3.20 μ.) καὶ ἀπέχοντα ἀλλήλων 1.30 μ., ἴσως ἀποτελοῦντα στενὸν προθάλαμον ἢ διάδρομον οἰκίας. Τρεῖς βαθμίδες εἰς τὸ μέσον τοῦ δυτικωτέρου ἔδιδον πρόσβασιν ἐκ δυσμῶν εἰς τοῦτον (πίν. 65α). Ἀνατολικῶς τοῦ μᾶλλον ἀνατολικοῦ ἐξετείνετο προφανῶς δωματίον ἐστρωμένον διὰ πλατειῶν κεράμων (πίν. 65β). Τὸ δάπεδον τοῦτο ἦτο ἱκανῶς διατεταραγμένον. Κάθετον τοιχίον, μέχρι τοῦ ὁποίου ἐξετείνοντο αἱ κέραμοι, πιθανῶς ἀπετέλει διαχωριστικὸν τοῖχον τοῦ δωματίου. Τὰ εὐρήματα τοῦ στρώματος τοῦτου ἦσαν μερικὰ κοινὰ καὶ ἀκόσμητα ἀγγεῖα, τεμάχια ὑαλίνων ἀγγείων καὶ χαρακτηριστικὰ τινα ὄστρακα. Μία τῶν κεράμων φέρει δίστιχον ἐπιγραφὴν ἐλλιπῇ τυπωθεῖσαν διὰ τύπου καὶ διὰ τοῦτο ἀνάστροφον, πιθανῶς σχετιζομένην με τὸ ἐργαστήριον τοῦ κεραμοποιῦ.

Διὰ τὴν ἀπόδοσιν τῶν μνημονευθέντων τοίχων εἰς τὸ στρώμα τοῦτο ἐλήφθη ὑπ' ὄψιν ὅτι ἡ λεία ἐπιφάνεια ἔφθανε μέχρι τοῦ στρώματος τῶν κεράμων, κάτω δὲ ταύτης τὰ τοιχία ἐπαχύνοντο καὶ ἐσχημάτιζον βαθέα θεμέλια.

β) Ὑπὸ τὸ στρώμα τῶν κεραμίδων ἀνεκαλύφθη σχεδὸν καθαρὸν στρώμα τῶν προκεχωρημένων ἑλληνικῶν κλασσικῶν ἢ πρωίμων ἑλληνιστικῶν χρόνων. Πλήθος ὀστράκων ἐξ ὠραίων στιλπνῶν μελανῶν ἀγγείων, ἄνευ ὅμως παραστάσεων, ἀνεκαλύφθη εἰς τὸ στρώμα τοῦτο. Περισυνελέγη μία κοτύλη σχεδὸν ἀκεραία καὶ ἱκανὸς ἀριθμὸς πυραμιδικῶν ἀγνύθων. Ἀνάλογον στρώμα ἀνεκαλύφθη εἰς τὴν ΝΑ. γωνίαν τοῦ οἰκοπέδου, ὅπου ἠδυνήθημεν νὰ ἐπεκτείνωμεν τὴν ἀνασκαφήν, τοῦ ἐκεῖ χώρου μὴ ὄντος κατελιγμένου ὑπὸ οἰκοδομημάτων. Τὰ ὀστρακα ἦσαν λίαν πυκνὰ καὶ μεταξὺ τούτων περισυνελέγησαν τὰ τεμάχια μιᾶς λεκάνης.

γ) Ὑπὸ τὸ ἑλληνικὸν στρώμα ἀνευρέθη, σαφῶς διαχωριζόμενον, εἰς τὴν περιοχὴν μεταξὺ τῶν δύο παραλλήλων τοιχίων καὶ ἀμέσως δυτικῶς τοῦ δυτικωτέρου γεωμετρικῶν στρώμα, τὸ ὁποῖον ἔδωκεν ἐνδιαφέροντα ὀστρακα καὶ ἀγγεῖα. Οὕτω μεταξὺ τῶν τοιχίων περισυνελέγησαν τὰ τεμάχια δύο πίθων μὲ παχέα τοιχώματα, τοῦ ἐνὸς διακοσμουμένου μὲ σειρὰν διπλῶν χαρακτῶν κυκλίσκων· ὁ παχύτερος φαίνεται ἀκόσμητος καὶ τὰ τεμάχια του εὗρισκοντο ἐντὸς στρώματος πυρκαύστου. Τὰ λοιπὰ ὀστρακα ἐμφανίζουσιν ἐνδιαφέρον. Ἀξιόλογον εἶναι τμήμα μικροῦ κρατῆρος μὲ πυκνὸν μαίανδρον, ἴσως ἀττικοῦ. Τμήματα πίθου κατὰ χώραν εὗρισκομένου ἀνήκοντος εἰς τὴν γεωμετρικὴν περίοδον καὶ διακοσμουμένου διὰ κυκλίσκων περισυνελέγησαν εἰς τὸν ΝΔ. τομέα, νοτίως τῶν τριῶν βαθμίδων, ἀλλ' εἰς βαθύτερον στρώμα. Ἀνάμικτα στρώματα μὲ γεωμετρικὰ καὶ ΥΜ III ὀστρακα ἐξετείνοντο ἀνατολικῶς τοῦ ἀνατολικωτέρου τοιχίου καὶ εἰς τὸν ΝΑ. τομέα, ὑπὸ τὸ ἑλληνικὸν στρώμα. Μία πηλίνη ψήφος μὲ χαράξεις προῆλθεν ἐκ τοῦ τελευταίου.

Οὐδὲν κτίσμα ἀνευρέθη δυνάμενον νὰ ἀποδοθῇ εἰς τὴν γεωμετρικὴν ἢ τὴν κλασσικὴν-ἑλληνιστικὴν περίοδον. Ἡ τὰ κτίσματα ἦσαν ἐκ φθαρτῆς ὕλης καὶ ἐξηφανίσθησαν ἢ κατεστράφησαν τελειῶς κατὰ τὴν οἰκοδόμησιν τῆς οἰκίας τῶν ἑλληνορωμαϊκῶν χρόνων.

δ) Ἀδιατάρακτον ΥΜ III στρώμα ἐξετείνετο ἀνατολικῶς τοῦ ἀνατολικοῦ τοιχίου, πρὸ τοῦ ἰσοδομικοῦ τοίχου, περὶ τοῦ ὁποίου βλ. κατωτέρω, καὶ εἰς τὸν ΝΔ. τομέα, ὑπὸ τὸ στρώμα τοῦ γεωμετρικοῦ πίθου.

Εἰς τοὺς λοιποὺς τομεῖς τὸ ΥΜ III στρώμα ἦτο τεταραγμένον. Ἡ διατάραξις του ἐγένετο μόνον κατὰ τὴν γεωμετρικὴν περίοδον, διότι μόνον τῆς περιόδου ταύτης ἦσαν συνανάμικτα ὀστρακα. Ἰδιαιτέρως ἄφθονα καὶ χαρακτηριστικὰ ὑπῆρξαν τὰ ΥΜ III ὀστρακα πρὸ τοῦ ἰσοδομικοῦ τοίχου καὶ ἀνατολικῶς τοῦ ἀνατολικοῦ τοίχου, ἀπεδόθησαν δὲ καὶ τινὰ ἀγγεῖα δυνάμενα νὰ συγκροτηθῶν. Ἐν ὀστρακὸν ἀνευρεθὲν εἰς τὸ μικτὸν στρώμα μεταξὺ τῶν δύο παραλλήλων τοιχίων ἐμφανίζει πλοκάμους ὀκτάποδος. Τεμάχια δύο ΥΜ III πίθων περισυνελέγησαν· ὁ πρῶτος ἐκ τοῦ χώρου πρὸ τοῦ ἰσοδομικοῦ τοίχου διακοσμεῖται ὑπὸ ζωνῶν ἐγχαράκτων καὶ ἄλλων μὲ κανονικὰς ἐμπιέσεις· ὁ

δεύτερος ἐκ τοῦ ΝΔ. τομέως, εἰς στρῶμα βαθύτερον τοῦ γεωμετρικοῦ πίθου, ἔχει ζώνας μὲ ἐπαλλήλους γωνίας (chevrons). Τὸ στρῶμα τῆς ΥΜ ΙΙΙ περιόδου ἔφθανε μέχρι τοῦ φυσικοῦ βράχου, ὅστις ἀπετέλεσεν, ὡς φαίνεται, τὸ δάπεδον τῶν δωματίων τοῦ ΥΜ ΙΙΙ οἰκοδομήματος, ἀφοῦ εἰς πολλὰ σημεῖα ἀνευρέθησαν τμήματα πλακῶν ἀπ' εὐθείας ἐπὶ τοῦ βράχου. Θὰ ἡδύνατό τις ἐπομένως νὰ ὑποθέσῃ ὅτι οἱ δύο ἰσχυροὶ τοῖχοι οἱ πλαισιοῦντες τὸν ἀνασκαφέντα χώρον πρὸς βορρᾶν καὶ πρὸς νότον μὲ κατεύθυνσιν ἐκ δυσμῶν πρὸς ἀνατολὰς ἀνήκουν εἰς τὴν περίοδον ταύτην. Τοῦτο ὅμως ἀπεκλείσθη διὰ τοὺς κατωτέρω ἀναφερομένους λόγους.

ε) Τὰ σημαντικώτερα λείψανα κτηρίων ἐπὶ τοῦ χώρου εἶναι οἱ δύο παράλληλοι ἰσχυροὶ τοῖχοι οἱ ἤδη μνημονευθέντες. Ὁ νότιος διατηρεῖ τμήμα 3 περίπου μέτρων ᾧκοδομημένον μὲ ὠραίους πελεκητοὺς λίθους παραλληλεπίπεδους, καλῶς συνηρμοσμένους κατὰ τὸ ψευδοῖσοδομικὸν σύστημα· σώζονται τρεῖς δόμοι (πίν. 66α). Ὁ τοῖχος ἐκάμπτετο, φαίνεται, κατ' ὀρθὴν γωνίαν, ἀλλ' ἡ συνέχειά του εἶχε καταστραφῇ. Ἐσχηματίζετο, ὡς φαίνεται, μακρόστενον δωμάτιον διαστάσεων 2.20×4.00 μ., τοῦ ὁποίου ἀνευρέθη μέρος τοῦ δυτικοῦ τοίχου ἐκ λογάδων λίθων ᾧκοδομημένον. Προφανῶς ὑπῆρχε καὶ ἔτερον δωμάτιον δυτικῶς, ἀφοῦ ὁ βόρειος τοῖχος (πίν. 66β), πάχους 0.65 μ., ἐπεκτείνεται σχεδὸν τρία μέτρα δυτικώτερον· τὰ ὅρια ὅμως τούτου δὲν κατέστη δυνατόν νὰ παρακολουθηθοῦν.

Ὅτι τὸ κτήριο τοῦτο ἀνῆκεν εἰς τὴν μεταβατικὴν περίοδον ΜΜ ΙΙΙβ-ΥΜ Ια ἀπεδείχθη ἐκ τῆς ἀνευρέσεως χαρακτηριστικῶν ὀστράκων τῆς περιόδου ταύτης καὶ ἱκανῶν τεμαχίων χαρακτηριστικοῦ πίθου μὲ ζώνας ἐμπιέστους μίμουμένας σχοινία κατὰ τὴν βάσιν τοῦ ἰσοδομικοῦ τοίχου. Ἡ ἀνέυρεσις ὀστράκων τῆς περιόδου ταύτης ἀναμίκτων μὲ ὀστρακα τῆς ΥΜ ΙΙΙ ἐποχῆς εἰς τὸ σημεῖον ἔνθα κατεστράφη ἡ συνέχεια τοῦ ἰσοδομικοῦ τοίχου ἀποδεικνύει τὴν χρονολογίαν τῆς καταστροφῆς. Προφανῶς οἱ ἄνθρωποι τῆς τελευταίας περιόδου ἐχρησιμοποίησαν τὸ ὑπάρχον κτήριο, ἀφοῦ τὸ ἐκαθάρισαν μέχρι τοῦ δαπέδου καὶ ἀφοῦ ἐπέφερον ὠρισμένας μεταβολάς.

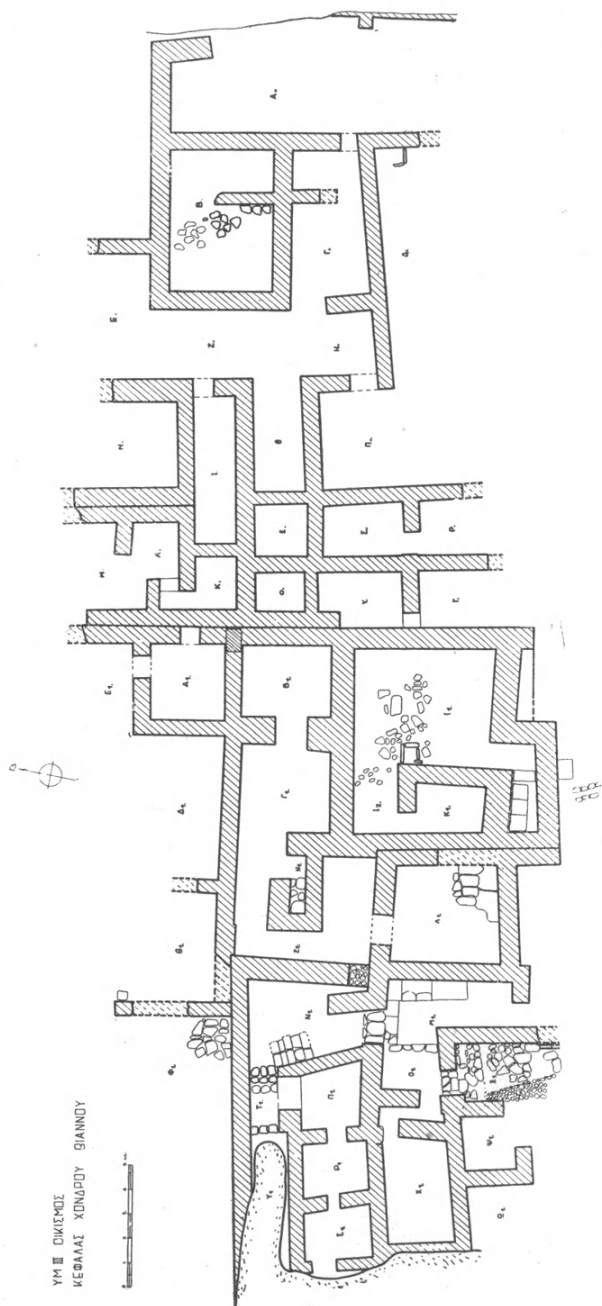
Ἀποδείχθέντος ὅτι τὸ κύριον οἰκοδόμημα κατεστράφη εἰς ἑκτασιν ἀφοῦ ἐσυλήθη καὶ διαλευκανθείσης τῆς ὅλης στρωματογραφίας τοῦ χώρου, ἐδόθη ἡ ἄδεια νὰ προχωρήσουν τὰ ἔργα τῆς οἰκοδομῆς τῆς οἰκίας εἰς τὸν ἰδιοκτήτην τοῦ χώρου, ἀφοῦ ἐγένετο ἀποτύπωσις καὶ φωτογραφίαις τῶν ἀποκαλυφθέντων ἐρειπίων.

23. ΑΝΑΣΚΑΦΗ ΧΟΝΔΡΟΥ ΒΙΑΝΝΟΥ

A. ΥΜ ΙΙΙ ΟΙΚΙΣΜΟΣ ΚΕΦΑΛΑΣ ΧΟΝΔΡΟΥ. (Σχέδ. εἰκ. 1)

Ἡ ἀνασκαφή συνέχισε δοκιμαστικὴν ἀνασκαφὴν γενομένην τὸ προηγούμενον ἔτος, δι' ἧς ἐξηκριβώθη ἡ ἔκτασις, ἡ φύσις καὶ ἡ χρονολογία τῶν ἐπὶ τοῦ ὑψώματος τῆς Κεφαλᾶς παρὰ τὸ μετόχιον τῆς Πεοβόλας Χόνδρου Βιάννου τυχαίως ἀποκαλυφθέντων κτηρίων. Τότε παρηκολουθήθησαν οἱ περιμετρικοὶ τοῖχοι τῶν δωματίων τοῦ εὐρέος συγκροτήματος, τὸ ὁποῖον ἀπεδεικνύετο ἐκ τῆς κεραμεικῆς ὅτι ἀνῆκεν εἰς τοὺς ΥΕ ΙΙΙ χρόνους. Δὲν κατέστη τότε δυνατόν νὰ διακριβωθῇ ἂν ἐπρόκειτο περὶ ἑνὸς ἐνιαίου συγκροτήματος ἢ περὶ πλειόνων οἰκιῶν. Ἦδη ἔκτοτε ὅμως εἶχε καταστῇ φανερόν ὅτι εὐρισκόμεθα ἐνώπιον τοῦ μᾶλλον σημαντικοῦ ΥΜ ΙΙΙ συγκροτήματος, ἐξαιρέσει τοῦ ἀποκαλυφθέντος εἰς τὴν Ἀγίαν Τριάδα. Διὰ νὰ βεβαιωθῇ τὸ βάθος εἰς ὃ εὐρίσκοντο τὰ δάπεδα ἀνεσκαφῇ βαθέως ἢ γωνία ἑνὸς τῶν κεντρικῶν δωματίων, ἡ ὁποία ἔδωσε λίαν ἀξιόλογον κεραμεικὴν τῶν ΥΜ ΙΙΙα χρόνων. Ταύτης τὰ ἤδη ἀποκατασταθέντα καλύτερα δείγματα περιελήφθησαν εἰς τὴν κατωτέρω ἐξεταζομένην κεραμεικὴν.

Τὰ κτήρια καταλαμβάνουν τὴν κορυφογραμμὴν ἑνὸς διασέλλου μεταξὺ δύο ὑψωμάτων, τῶν ὁποίων τὸ πρὸς ἀνατολὰς δεσπόζει περισσότερον (πίν. 67α). Οἱ κάτοχοι τῶν μετοχίων Χόνδρου εἶχον καταστήσει τὸν χῶρον πρόχειρον λατομεῖον οἰκοδομησίμου ὑλικοῦ, ἐπέφερον δὲ ὅχι μικρὰν καταστροφὴν ἰδίως εἰς τὸν ΒΔ. τομέα. Τὸ διασφζόμενον ὕψος τῶν τοίχων δὲν εἶναι, ὅπως εἶναι φυσικόν, πανταχοῦ τὸ αὐτό. Πρὸς τὸ ἀνατολικὸν ἄκρον διατηροῦνται εἰς χαμηλὸν ὕψος, πρὸς τὸ κέντρον, ὅπου κοιλαίνεται τὸ ἔδαφος, εἰς πολὺ μεγαλύτερον, ἐνῶ πρὸς τὸ δυτικόν, ὅπου ἀποτόμως ἀνέρχεται τοῦτο, τὸ ὕψος βαίνει πάλιν μειούμενον. Τὸ ἀποκαλυφθὲν συγκρότημα ἔκτείνεται εἰς μῆκος 50 περίπου μέτρων καὶ εἰς πλάτος κυμαινόμενον ἀπὸ 15 μέχρι 17.50 μ., καταλαμβάνον οὕτω ἔκτασιν περίπου 785 τ.μ. Ἀσφαλῶς δὲ ἡ ἀρχικὴ αὐτοῦ ἔκτασις ἦτο κατὰ πολὺ μεγαλυτέρα, διότι παρετηρήθη ὅτι κατὰ τὴν βορείαν καὶ τὴν νοτίαν παρυφὴν τοῦ διασέλλου τὰ κτήρια κατεστράφησαν παρασυρθέντα πρὸς τὰς κλιτῦς, ἐνῶ πρὸς τὸ δυτικὸν ἄκρον κατὰ τὴν ὁμολογίαν τῶν ἐπιχωρίων πολλοὶ τοῖχοι κατεστράφησαν, ἄλλοι δὲ λανθάνουν εἰσέτι μὴ ἐπεκταθείσης περαιτέρω τῆς ἀνασκαφῆς. Οἱ ἀνασκαφέντες χῶροι τοῦ ὅλου συγκροτήματος, δωμάτια, αὐλαί, περίβολος καὶ διάδρομοι, εἶναι 44. Εἰς τοὺς πλείστους τούτων διηκριβώθησαν οἱ περικλείοντες τοῖχοι, ὅσοι ἐσφζοντο, ὥς καὶ αἱ θύ-

Είχ. 1. ΥΜ ΙΙΙ οίκισμος Κεφάλας Χόνδρου Βιάννου.

ραι ἐπικοινωνίας πρὸς τὰ γειτονικά διαμερίσματα. Ἄλλ' ἐνῶ ἀφηρέθη ἡδη τὸ πλεῖστον τῆς πληροῦσης τούτους ἐπιχώσεως ἐκ χωμάτων καὶ λίθων μόλις εἰς ὀλίγους κατέστη δυνατόν νὰ καθαρισθῇ τὸ δάπεδον. Ὅτι πολλοὶ τῶν τοίχων, ἰδίως τοῦ κεντρικοῦ τομέως, ἀποδεικνύονται διπλοῖ, ἐνίοτε μάλιστα με ἔμφραξιν ἢ ἀχρήστευσιν προηγουμένως χρησιμοποιοηθεῖσων θυρῶν, ἐπιβεβαιοῖ τὴν ἀρχικὴν γενομένην ὑπόθεσιν ὅτι δὲν πρόκειται περὶ ἐνὸς μεγάλου οἰκήματος, τύπου ἀγροικίας, ἀλλὰ περὶ περισσοτέρων οἰκιῶν ἐφαπτομένων ἀλλήλων καὶ ἀποτελουσῶν λίαν ἐκτεταμένον οἰκοδομικὸν συγκρότημα. Ὅτι αἱ οἰκίαι ὀικοδομήθησαν βαθμηδόν, δύναται ἀκριβῶς νὰ ἐξαχθῇ ἀπὸ τὰς ἐμφραχθεῖσας κατὰ τὴν ἀναδίπλωσιν τῶν τοίχων θύρας. Ὅτι ὅμως ἡ οἰκοδόμησις συνετελέσθη ἐντὸς συντόμου σχετικῶς χρονικοῦ διαστήματος, φαίνεται ἐκ τοῦ ὁμοιογενοῦς τῆς ἀνευρεθείσης καθ' ὅλην τὴν ἔκτασιν κεραμεικῆς. Ἡ διάρκεια χρήσεως τῶν ἐπὶ τοῦ ὑψώματος τῆς Κεφαλᾶς οἰκοδομημάτων δὲν δύναται νὰ εἶναι μεγάλη, διότι ἡ ἐπὶ τοῦ δαπέδου τινῶν τῶν δωματίων εὗρεθῆσα κεραμεική, ἣτις θὰ ἦτο ἐν χρήσει μέχρι τῆς αἰφνιδίως ἐπισυμβάσης καταστροφῆς, ἀνήκει εἰς τὴν ΥΜ III A2 - ΥΜ III B ἀρχομένην φάσιν.

Ἡ καταστροφή, ἣτις ἔθεσε τέρμα εἰς τὸν οἰκισμὸν, ὑπῆρξεν ὀλοκληρωτικὴ καί, ἂν κρίνῃ τις ἀπὸ τὰ ἰσχυρὰ ἐπάλληλα πυρίκαυστα στρώματα καὶ τὴν διάρρηξιν ἢ ἀσβεστοποίησιν τῶν λίθων εἰς τοὺς τοίχους κυρίως τοῦ κεντρικοῦ τομέως, ἀπότομος καὶ ἀπροσδόκητος, ἴσως μάλιστα δέον νὰ ἀποδοθῇ εἰς ἐχθρικὴν δρᾶσιν, ἀφοῦ τὰ καταστραφέντα δὲν ἀνωκοδομήθησαν. Ἡ διαδοχὴ τῶν στρωμάτων εἰς τὸν κεντρικὸν τομέα ἦτο: μεταγενεστέρως συσσωρευθεῖσα ἐπίχωσις, ἰσχυρὸν στρώμα λίθων, πυρίκαυστον πυρρὸν στρώμα σχηματισθὲν ἐκ διαλύσεως πυρκαύστων πλίνθων, μελανὸν στρώμα παχὺ ἀποτεφρώσεως τῆς ξυλίνης στέγης, λεπτὸν πυρίκαυστον πυρρὸν στρώμα καλύψαν τὸ δάπεδον καὶ ἀκόμη λεπτότερον μέλαν στρώμα ἴσως ἐξ ἀπανθρακώσεως σανιδώματος τοῦ δαπέδου. Ὅτι τὸ παχὺ πυρρὸν στρώμα προῆλθεν ἐκ διαλύσεως τοίχων ἐκ πλίνθων ἐβεβαιώθη ἀπὸ τὸ «δωμάτιον τῶν ἀγνύθων» (Α 1), ὅπου ἀνευρέθησαν κατὰ χώραν καὶ ἔξω τοῦ δωματίου ἱκαναὶ πλίνθοι διατηροῦσαι ἀκόμη τὸ σχῆμά των (διαστ. περίπου 0.40×0.35). Ἐπειδὴ αὗται θὰ ἦτο ἀδύνατον νὰ προέλθουν ἐκ τῶν τοίχων τῶν ἰσογείων δωματίων, ἐκφράζεται ἡ ὑπόνοια μήπως προέρχονται ἐξ ἀνωτέρου τινὸς ὀρόφου. Ὁφείλω ὅμως νὰ μνημονεύσω ὅτι δὲν ἐσημειώθη ἡ ὑπαρξὶς κλιμάκων, εἰμὴ μόνον τῆς μικρᾶς πενταβάθμου κλιμακίδος τοῦ δωματίου Ν 1, ἣτις ἀσφαλῶς δὲν ὠδήγει εἰς ἄνω ὄροφον. Ἐκ τούτου ὅμως δὲν συνάγεται ἀναγκαίως ὅτι δὲν ὑφίσταντο κλίμακες, ἀφοῦ θὰ ἠδύναντο αὗται νὰ εἶναι ξύλινα. Ὅτι ἐν ἡ δύο τῶν δωματίων οὐδεμίαν ἔχουν θύραν ἐνισχύει τὴν ὥς ἄνω ὑπόνοιαν.

Ἡ τεχνικὴ τῆς δομήσεως βεβαίως δὲν δύναται νὰ συγκριθῇ μετὰ τὴν κρατοῦσαν κατὰ τὴν νεοανατολικὴν περίοδον εἰς τὰ κυριώτερα τῶν κέντρων.

Πολλοὶ τῶν τοίχων εἶναι στιβαροί, τινὲς μάλιστα φθάνουν πάχος 0.80-1.00 μ. Αἱ ζεύξεις τῶν τοίχων, πολλαὶ τῶν κρηπίδων, αἱ παραστάδες κατεσκευάσθησαν ἐκ μεγάλων πελεκητῶν λίθων, ἀλλ' οὐδαμοῦ ὤκοδομήθησαν τοῖχοι κατὰ τὸ ἰσοδομικὸν ἢ ἄλλο σύστημα ἀποκλειστικῶς ἐκ πελεκητῶν λίθων. Αἱ παραστάδες κατεσκευάσθησαν μὲ ἐπιμέλειαν, ἀλλ' οὐδαμοῦ παρατηρήθησαν βάσεις μαρτυροῦσαι ξυλίνας παραστάδας. Οὐδεμία ἔνδειξις προέκυψε χρησιμοποιοῦσεως κιόνων ἢ ἄλλων στηριγμάτων. Δὲν εἶναι ἀπολύτως σαφὲς πῶς ἐφωτίζοντο τὰ ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ μικρὰ καὶ εἰς πυκνὴν διάταξιν συνωθούμενα δωμάτια. Ἀσφαλῶς ἐχρησιμοποιήθησαν αἱ μικραὶ ἢ μεγαλύτεραι πλακόστρωτοι αὐλαί — ὡς αὐτὰς δεόν νὰ χαρακτηρίσωμεν τοὺς περισσοτέρους ἀτάκτως πλακοστρώτους χώρους — ἵνα παρὰσχουν μέσῳ ἀνοιγμάτων φῶς εἰς ἐσωτερικὰ διαμερίσματα, ἐπέχουσai οὕτω θέσιν φωταγωγῶν. Ἀλλὰ καὶ παράθυρα θὰ ὑπῆρχον εἰς τὰς προσόψεις, τῶν ὁποίων ἡ νοτία τοὐλάχιστον διεσώθη εἰς τὸν κεντρικὸν τομέα.

Κατώφλια ὑπάρχουν ὀλίγα καὶ ταῦτα ὄχι μονόλιθα. Ὁ σχηματισμὸς εἰς δύο σημεῖα μικρῶν σχετικῶς κιβωτισχῶν περικλείστων χώρων, ἔχει τὰ ἀνάλογά του εἰς παλαιότερα παραδείγματα (Πρασῶ, Τύλισος, Ζοῦ Σητείας). Ἐκ τῶν δύο ἐνταῦθα παραδειγμάτων, τῶν χώρων Δ καὶ Θ 1, τὸ δεύτερον ἐχρησιμοποιήθη ἀναμφισβητήτως ὡς ἐστία, ἀφοῦ τὰ μαγειρικὰ σκεύη εὐρέθησαν εἰς τὴν πλησίον γωνίαν, πληθὺς δὲ ἄλλων σκευῶν εἰς τεμάχια ἦσαν διεσπαρμένα ἐφ' ὁλοκλήρου τοῦ πλακοστρώτου.

Συχνὰ εἶναι τὰ τετραγωνικὰ καὶ ὀρθογώνια, ἐνίοτε λίαν ἐπιμήκη, δωμάτια. Τινὰ τούτων ὑποδιαιροῦνται δι' ἐσωτοίχου εἰς δύο, τῶν ὁποίων τὸ ἐν ἐχρησίμειεν ὡς προθάλαμος. Γωνιακαὶ διατάξεις μὲ τὴν θύραν εἰς τὸ ἄκρον τῆς γωνίας ἐπαναλαμβάνονται συχνά. Εἶναι δὲ ἀξιοσημείωτον ὅτι δὲν ἀποφεύγονται ἀκανόνιστοι διατάξεις. Ὡρισμένοι βεβαίως ἀνωμαλῖαι τούτων ἐρμηνεύονται ἐκ μετασκευῶν ἢ προσθηκῶν, ἀλλ' αἱ πλείονες φαίνονται ἐξ ὑπαρχῆς ὑφιστάμεναι. Ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον προξενεῖ αἰσθησιν εἶναι ὅτι οὐδαμοῦ ἐμφανίζεται ὁ χαρακτηριστικὸς τύπος τοῦ μυκηναϊκοῦ μεγάρου, τὸν ὁποῖον θὰ ἀνέμενέ τις προκειμένου περὶ ἐγκαταστάσεως ἀναγομένης εἰς τοὺς ἀχαϊκοὺς μυκηναϊκοὺς χρόνους (πρβλ. τὰ μέγαρα Ἀγ. Τριάδος καὶ Τυλίσου). Τοῦτο πιθανῶς ὀφείλεται εἰς τὸ διαπιστωθὲν γεγονός, ἀκόμη καὶ εἰς τὴν καθ' αὐτὸ ἀχαϊκὴν περιοχὴν τῆς Πελοποννήσου, ὅτι ὁ τύπος οὗτος περιορίζεται εἰς τὰς ἀνακτορικὰς ἢ ἔστω ἀπλῶς πλουσίας ἐγκαταστάσεις, μὴ ἐπεκτεινόμενος εἰς τὰς κοινὰς οἰκήσεις. Ἴσως ὅμως ἐνταῦθα ὑπῆρχεν ἄλλος λόγος, ὅτι ἡ ἐγκατάστασις τοῦ οἰκισμοῦ ἐγένετο καθ' οὗς χρόνους δὲν εἶχεν εἰσέτι ἐπικρατήσει ἐν Κρῆτῃ ὁ τύπος τοῦ μυκηναϊκοῦ μεγάρου, δηλαδὴ ὀλίγον μετὰ τὴν καταστροφὴν τῶν μινωικῶν ἀνακτόρων.

Τὸ σύνολον τοῦ οἰκισμοῦ δυνάμεθα ἐπὶ τοῦ παρόντος νὰ χωρίσωμεν εἰς

δύο κύρια συγκροτήματα, τὸ ἀνατολικὸν καὶ τὸ δυτικόν, διαχωριζόμενα περὶ-
που εἰς τὸ μέσον τοῦ συνόλου διὰ σειρᾶς διπλῶν τοίχων (εἰκ. 1). Δὲν εἶναι
εὐκόλον νὰ διαστέλλωμεν τὰς καθ' ἑκάστα οἰκίας, ἀφοῦ ἡ ἀνασκαφὴ τῶν δω-
ματίων δὲν ἐτελείωσε καὶ δὲν διεσαφήθησαν πάντα τὰ ἀνοίγματα καὶ ἡ σχέ-
σις τῶν δωματίων πρὸς ἄλληλα.

Τὸ ἀνατολικὸν συγκρότημα (εἰκ. 1 καὶ πίν. 67β) περιλαμβάνει ἓνα μέγαλον
περίβολον (Α), τοῦ ὁποίου ἡ ἀκριβὴς μορφή δὲν καθωρίσθη, ἐπειδὴ μέρος τῶν
τοίχων του, ἐπιφανειακῶν ὄντων, κατεστράφη. Ἰδίως δὲν καθωρίσθη ἡ συνάρ-
τησις πρὸς καλῶς ὀγκοδομημένον τοῖχον κείμενον ὀλίγον νοτιοανατολικῶς. Ἡ
θύρα ἐπικοινωνίας τοῦ χώρου τούτου μετὰ τὸ δωμάτιον Β δὲν διακρίνεται, ἐνῶ
ἀντιθέτως ἀνευρέθη ἡ πρὸς τὸ Γ ἄγουσα θύρα. Ἀμφότερα τὰ δωμάτια ταῦτα
ἔχουν ἐσωτερικὸν ἡμιτοίχιον διαχώρισμα διαιροῦν ταῦτα εἰς δύο ἄνισα μέρη.
Τοῦ Β, τοῦ μεγαλυτέρου δωματίου, ἐσώθη διπλοῦν πλακόστρωτον μετὰ διαφο-
ρὰν ἐπιπέδου 0.30-0.40 μ. Τὸ Γ, ἐπίσης πλακόστρωτον, ἔχει σχῆμα τραπεζοει-
δές. Ὑπῆρχε περαιτέρω πρὸς νότον καὶ ἄλλο παράλληλον δωμάτιον, τοῦ ὁποίου
ἐσώθη μόνον τμήμα μετὰ τῆς ΒΑ. γωνίας, παρὰ τὴν ὁποίαν ἀνεκαλύφθη
κιβωτιόσχημος ἐστία. Τοῦ ΒΔ. τοῦ Β δωματίου Ε κατεστράφη ἐπίσης τὸ βό-
ρειον μέρος· ἡ ἐπικοινωνία του πρὸς τὸν διάδρομον Ζ-Η δι' ἰσοπλατοῦς πρὸς
τοῦτον ἀνοίγματος δὲν εἶναι ἀπολύτως βεβαιωμένη. Οὐδὲν χώρισμα διαχωρί-
ζει τοὺς χώρους Ζ, Η καὶ Θ, τῶν δύο πρώτων συνεχόμενων κατ' εὐθείαν
γραμμῇ, τοῦ δὲ τελευταίου διασταυρουμένου καθέτως. Ἀλλὰ παρέχεται ἡ ἐν-
τύπωσις ὅτι ἀποτελοῦν διακεκριμένα τμήματα, τοῦ Η χρησιμεύοντος ὡς προ-
θαλάμου τοῦ Ζ καὶ τοῦ Θ. Ἄν ὁ χώρος Π ἦτο ὑπαιθρος (ἐξωτερικὸς ἢ αὐλή),
τότε ἡ ΝΔ. θύρα τοῦ Η θὰ ἦτο αὐλῆος ἢ ἐξωτερικῆ, εἰσόδου εἰς τὸν οἶκον.
Τὸ ἐπίμνηκες δωμάτιον Ι καὶ πολὺ πιθανὸν τὸ δωμάτιον Ν ἀπετέλουν μέρος
τοῦ αὐτοῦ συγκροτήματος. Ἀντιθέτως τὰ μικρὰ δωμάτια Μ, Λ καὶ Κ—τὸ
τελευταῖον προσιτὸν διὰ θύρας διαμορφουμένης μεταξὺ παραλλήλων τοι-
χίων—ἀπετέλουν ἴδιον οἶκον, ἂν κρίνῃ τις ἀπὸ τοὺς διπλοὺς περικλείοντας
τοίχους καὶ ἀπὸ τὴν ἔλλειψιν ἐπικοινωνίας μετὰ τὰ λοιπὰ γειτονεύοντα δωμά-
τια. Πῶς ἦσαν προσιτὰ τὰ δύο περικλειστα μικρὰ δωμάτια Ξ καὶ Ο δὲν εἶναι
εὐκόλον νὰ προσδιορισθῇ. Ἄν ὑπῆρχεν ἄνω ὄροφος, θὰ ἦτο δυνατόν νὰ
ἀποτελοῦν θεμέλια διαμερίσματα (κελλάρια), προσιτὰ ἐκ τῶν ἄνω διὰ κατα-
πακτῶν. Τὰ τέσσαρα νότια δωμάτια Ρ, Σ, Τ καὶ Υ, ἐπικοινωνοῦντα ἀνὰ δύο
διὰ θυρῶν εἰς τὰ ἄκρα ἡμιτοίχιων, ἀποτελοῦν ἰδιαίτερον συγκρότημα. Ἡ μία
τῶν θυρῶν διασφίξει κατώφλιον.

Τὸ οἰκοδομικὸν συγκρότημα τοῦ δυτικοῦ τομέως (εἰκ. 1) ἐμφανίζει μεγα-
λυτέραν ποικιλίαν εἰς τὴν διάθρῳσιν τῶν διαμερισμάτων καὶ διασφίζεται εἰς
μεγαλύτερον πλάτος, κατὰ τὸ ἥμισυ δὲ τούτου διπλοῦς τοίχος τὸ διαχωρίζει ἀπὸ
τὸν ἀνατολικὸν τομέα. Τὸ δωμάτιον Α 1, εἰς τὸ ὁποῖον ἀνευρέθησαν ἄφθονα

ὕφαντικά βάρη—δυνάμενον διὰ τοῦτο νὰ χαρακτηρισθῇ ὕφαντικὸς θάλαμος—πιθανῶς ἀπετέλει ἓν συγκρότημα μετὰ τῶν E 1 καὶ Δ 1, ἓν μέρος μόνον διασφoζομένων. Ἐντὸς τοῦ θαλάμου καὶ ἔξω τῆς ΒΔ. γωνίας του ἀνευρέθησαν πλίνθοι τινὲς ἱκανοποιητικῶς διατηρούμεναι. Πόθεν ἦτο ἡ πρόσοδος εἰς τὰ δύο κεντρικὰ δωμάτια Β 1 καὶ Γ 1 δὲν εἶναι φανερόν. Ἐπειδὴ εὐρὺ ἀνοιγμα συνάπτει τὰ διαμερίσματα ταῦτα πρὸς τὰ εἰς ὑψηλότερον ἐπίπεδον εὐρισκόμενα Ζ 1 καὶ Η 1, δύναται τις νὰ ὑποθέσῃ ὅτι ὑπῆρχε καθόδος ἐξ ἐκείνων. Ἄν ὑπῆρχε μάλιστα ἀνώτερος ὄροφος, εἰς τὸν καμπτόμενον διάδρομον Ζ 1 περὶ τὸν κλωβὸν Η 1 θὰ ἦτο τοποθετημένη ἡ ξυλίνη κλῖμαξ, ἐκκινουσα ἐκ κεφαλοσκάλου ἄνω τοῦ εὐρυτέρου πρὸς νότον χώρου. Ἡ ὑπαρξίς ἄνω ὁράφου κατὰ τὸ σημεῖον τοῦτο καθίσταται πιθανωτέρα ἐκ τοῦ πάχους τοῦ μεταξὺ Γ 1 καὶ Β 1 διαχωρίσματος. Καὶ ἀκριβῶς εἰς τὸ τελευταῖον δωμάτιον εὐρέθη κατὰ τὰς δύο ἀνασκαφικὰς περιόδους ἡ ἀφθονωτέρα καὶ μᾶλλον ἀξιόλογος συλλογὴ ἀγγείων. Ὑπάρχει βάσις νὰ ὑποθέσῃ τις ὅτι εἰς τὸν τομέα Ζ 1-Θ 1 ὑπῆρχεν—ἴσως εἰς τὸν ἄνω ὄροφον—ιερόν τι, διότι ἐνταῦθα (εἰς τὸ μέσον τοῦ διαδρόμου Ζ 1 καὶ εἰς τὴν ΒΔ. γωνίαν τοῦ Θ 1) εὐρέθησαν τὰ πλεῖστα τῶν ἱερῶν σκευῶν, περὶ ὧν κατωτέρω. Εἰς φυσικὸς τρίτων, ἐκ τῶν συνήθων ἐντὸς τῶν ἱερῶν ἀνευρισκομένων, ἀνευρέθη πολὺ πλησίον, ἀνατολικῶς τῆς κλιμακίδος τοῦ Ν 1.

*Αξιόλογον συγκρότημα εἶναι τὸ σχηματιζόμενον ὑπὸ τῶν χώρων Ι 1, Ι 2 καὶ Κ 1. Πρόκειται πιθανῶς περὶ χώρων χρησιμοποιοιθέντων διὰ μαγειρείων. Οἱ δύο πρῶτοι, ὄντες πλακίστρωτοι καὶ ἐπικοινωνοῦντες πρὸς ἀλλήλους, ἦσαν πιθανώτατα ὕπαιθροι. Ἡ ὑπὸ μορφὴν θήκης κατεσκευασμένης διὰ πλακῶν, τῶν ὁποίων ἡ προσθία ἦτο εὐχερῶς κινητή, ἐστία (πίν. 68α) ἡδύνατο εὐχερῶς νὰ χρησιμοποιηθῇ, τὰ δὲ μαγειρικὰ σκεύη ἦσαν πρόχειρα, τοποθετημένα παρὰ τὴν συναπτομένην γωνίαν. Ὁ χώρος Κ 1 θὰ ἦτο ἐστεγασμένος καὶ θὰ ἐχρησιμοποιεῖτο ἐπιβιοηθικῶς. Ἡ εἴσοδος εἰς τὸ συγκρότημα τοῦτο ἦτο ἐκ νότου. Εἶναι εὐκόλον νὰ διακρίνῃ τις τὴν γενομένην ἀναμόρφωσιν τῆς ἀρχικῆς προσόψεως, ἣτις ἦτο ἰσχυρὰ μὲ πλατὺ καὶ χαμηλὸν πόδιον, ὡς τοῦτο ἦτο σύνηθες εἰς τὰ μινωικὰ ἀνάκτορα. Ἡ ἀναμόρφωσις αὕτη σκοπὸν εἶχε νὰ εὐθυγραμμίσῃ τὴν πρόσοψιν κατὰ παραλληλίαν μὲ τὰ συναφῇ προσκτίσματα καὶ νὰ διαμορφώσῃ ταυτοχρόνως μικρὸν τριγωνικὸν ὡρὸν, ἴσως διὰ θυρωρείων.

Ὁ ἐσώτερος χώρος τοῦ Ι 1 ἐδέχθη μέγα πλῆθος θραυσμάτων παντοίων σκευῶν, ἴσως διότι εἶχε καθορισθῇ ὡς τόπος ἀπορρίψεως. Θὰ ἦτο ἄλλως ἀνεξήγητος ἡ παρουσία τόσοσιν μεγάλου ἀριθμοῦ ὀστράκων, εἰς σωροὺς ἀπεριμμένων.

Τὸ γειτονικὸν τετραγωνικὸν δωμάτιον Λ 1 ἐμφανίζει σημαντικὴν καταστροφὴν τῶν τοίχων του, οὕτως ὥστε νὰ μὴ δύναται νὰ καθορισθῇ πόθεν

ἦτο προσπελασίον. Ὁ βόρειος τοῖχος ἔχει καταρρεύσει, ἐν μέρει, ἀλλ' εἶναι πιθανὴ ἡ ὑπαρξίς θύρας ἐπικοινωνίας πρὸς τὸ Ζ 1, διότι ἡ μία τῶν παραστάδων σφύζεται κατὰ χώραν, καίτοι ἐλαφρῶς μετακινήμενη. Πολὺ φυσικὸν εἶναι νὰ ἀναζητήσῃ τις τὴν κυρίαν προσπέλασιν ἀπὸ τὸν προθάλαμον Μ 1. Καὶ εἰς τὸ Λ 1 σφύζεται διπλῇ πλακόστρωσις μὲ διαφορὰν 0.30 μ. περίπου· αἱ κατώτεραι πλάκες εἶναι ἰσχυρότεραι καὶ μεγαλύτεραι.

Ὁ προθάλαμος Μ 1, ἔχων πρόσοδον ἐκ νότου, ἔχει κατὰ τὴν ἐτέραν τῶν πλευρῶν χαμηλὸν θρανίον—ὄχι κρηπίδα τοίχου, ὥς θὰ ἡδύνάτο τις νὰ νομίσῃ, ἀφοῦ ὑπάρχει ἐπίπεδος διάστρωσις—καὶ φέρει διὰ χαμηλῆς βαθμίδος καὶ θύρας μετὰ κατωφλίου πρὸς τὸν θάλαμον Ν 1, ὅπου κατὰ τὴν δυτικὴν πλευρὰν ὑπάρχει πεντάβαθμος κλιμακίς. Ὁ τελευταῖος θάλαμος εἶναι τραπεζοειδὴς καὶ ἐμφανίζει ἀνώμαλον διάταξιν τοιχείου—προβόλου—συναπτομένου πρὸς τὴν ἀνατολικὴν παραστάδα καὶ τοῦ ὁποίου προσορισμὸς ἦτο νὰ φράξῃ καὶ θέσῃ ἐκτὸς λειτουργίας τὴν πρὸς τὸ Ζ 1 θύραν. Ὁ χώρος Ο 1 ἀπετέλει οἶονεὶ μυχὸν τοῦ προθαλάμου Μ 1 καὶ ἴσως εἶδος προθαλάμου εἰς τὸ δωμάτιον Χ 1, προσιτοῦ μέσῳ λίαν στενῆς διαβάσεως καὶ μὴ ἔχοντος ἄλλην εἴσοδον. Εἶναι περιέργον ὅτι τὸ Ο 1 εἶχε πρόσβασιν καὶ ἐκ τοῦ πλακοστρώτου καὶ διὰ τοῦτο λίαν πιθανῶς ὑπαίθρου χώρου Ξ 1. Τοῦτο φέρει εἰς τὴν σκέψιν ὅτι ἡ κυρία εἴσοδος εἰς τὸν οἶκον δὲν ἐγένετο διὰ τοῦ Μ 1, ἀλλὰ διὰ τοῦ Ξ 1. Δύο ἄλλα νότια δωμάτια δυτικώτερον κείμενα, τὰ Ψ 1 καὶ Ω 1, σφύζονται μᾶλλον κακῶς, ὥστε νὰ μὴ εἶναι δυνατόν νὰ σχηματίσωμεν εἰκόνα τοῦ συγκροτήματος εἰς ὃ ἀνήκουν. Τὰ μικρὰ δωμάτια Π 1, Ρ 1 καὶ Σ 1, εἰς σειρὰν εὐρισκόμενα καὶ ἐπικοινωνοῦντα πρὸς ἄλληλα, πιθανῶς δὲ καὶ ἕτερον πρὸς ὃ ἔφερεν ἡ ἀποκαλυφθεῖσα δυτικὴ θύρα τοῦ τελευταίου, εὐρίσκονται εἰς ὑψηλότερον ἐπίπεδον καὶ εἶναι προσιτά, ὥς φαίνεται, μέσῳ τῆς κλιμακίδος καὶ τοῦ πλακοστρώτου διαδρόμου ἢ ἀνδῆρου Τ 1-Υ 1 καὶ τῆς βορείας θύρας τοῦ Π 1. Τὸ ἀνδερὸν τοῦτο παλαιότερον διεχωρίζετο, φαίνεται, εἰς μικροτέρους χώρους, τοῦ πρώτου τῶν ὁποίων σφύζεται τὸ πλακόστρωτον δάπεδον εἰς χαμηλότερον ἐπίπεδον. Ὁ ἀνατολικὸς τοῖχος τοῦ ἀνδῆρου ἀποτελεῖ εὐθύγραμμον συνέχειαν τοῦ ἀνατολικοῦ τοίχου τοῦ θαλάμου Ν 1. Βορείως τοῦ ἀνδῆρου καὶ εἰς χαμηλότερον ἐπίπεδον ἐκτείνεται εὐρὺς πλακόστρωτος χώρος, πιθανῶς αὐλή, τῆς ὁποίας ὁ ἀναλημματικὸς ἀνατολικὸς τοῖχος ἐξ ὀγκωδῶν πελεκητῶν λίθων ἐν μέρει σφύζεται, ἐν μέρει κατεστράφη ὑπὸ τῶν χωρικῶν.

Ὡς ἐλέχθη, τὰ κτήρια συνεχίζονται πρὸς δυσμὰς καὶ ἡ συνέχισις τῆς ἀνασκαφῆς θὰ ἀποκαλύψῃ ὅ,τι ἀκόμη διασφύζεται.

Κινητὰ εὐρήματα. Ἡ εἰς ἔκτασιν διὰ πυρὸς καταστροφὴ τῶν κτηρίων καὶ πολὺ πιθανὸν ἡ σύλησίς των συνεπέφερε τὴν καταστροφὴν ἢ ἐξαφάνισιν καὶ τῶν κινητῶν ἀντικειμένων. Πανταχοῦ ὑπῆρχον τὰ ἔγνη τῆς διασπορᾶς

τῶν συντριμμάτων τῶν σκευῶν καὶ μέγα πλῆθος τούτων ἐκάλυψε καὶ αὐτοὺς τοὺς τοίχους. Ἰδιαίτερος ἄφθονα ἦσαν μεταξὺ τούτων τὰ ὄστρακα τῶν ὑψιπόδων κυλίκων, τῶν κυάθων καὶ τῶν ψευδοστόμων ἀμφορέων. Πάντα ἔδωσαν σαφῶς ΥΜ III A καὶ B χρονολογίαν. Ἐνταῦθα δὲν δύναται νὰ γίνη λόγος περὶ πάντων οὐδὲ περὶ τοῦ ἀκριβοῦς τόπου εὐρέσεώς των. Εἶναι ἀρκετὸν νὰ μνημονευθοῦν τὰ κυριώτερα καὶ ἰδίως ὅσα κατέστη δυνατόν μέχρι σήμερον νὰ ἀποκατασταθοῦν διὰ συγκολλήσεως καὶ συμπληρώσεως, πολλὰ δὲ τούτων μόνον κατὰ κατηγορίας. Εἰς τὴν κατωτέρω ἀναγραφὴν περιελήφθησαν καὶ τὰ κατὰ τὸ προηγούμενον ἔτος ἀνευρεθέντα.

Δίθινα σκεύη καὶ μικρὰ ἀντικείμενα. Χαμηλὸν καὶ εὐρὺ τριποδικὸν ἰγδίον (πίν. 70β). Τμήμα σκεύους, πιθανῶς τοῦ τύπου τῶν χαμηλῶν διμύξων λύχνων, μὲ ὥραϊαν στεφάνην ἀναγλύφων φύλλων κύκλῳ (πίν. 68β μέσον κάτω σειρᾶς). Πυρὴν κυλινδρικοῦ μέλανος λίθου ἀποσπασθεὶς, ὡς φαίνεται, ἐξ ἐσωτερικοῦ λιθίνου ἄγγείου κατὰ τὴν κατασκευὴν του (πίν. 70α). Κωνικὸν σφονδύλιον, ἐκ στεατίτου (πίν. 72β, μέσον). Σφαιρικοὶ τριπτήρες.

Φυσικὸς τρίτων ἄριστα διατηρούμενος (πίν. 70α).

Πήλινα ἐργαλεῖα. Ἀγνύθες (ὑφαντικὰ βάρη) τοῦ σφαιρικοῦ καὶ τοῦ κυλινδρικοῦ τύπου διαφόρων μεγεθῶν, φέρουσαι διαμπερὲς τρεῖς ῥήματα κατὰ τὸν ἄξονα. Τούτων περὶ τὰς δέκα σφαιρिकाὶ καὶ ἑξ κυλινδρικάι διετηρήθησαν καλῶς ἢ ὀλίγον ἑλλιπεῖς ἀποκατεστάθησαν (πίν. 68β). Πολὺν περισσότεροι διελύθησαν ἢ παρέμειναν ἑλλιπεῖς. Δύο δισκοειδῆ σφονδύλια (πίν. 72β).

Πήλινα σκεύη. Τρίωτος ἀμφορεὺς τοῦ λίαν προκεχωρημένου ἀνακτορικοῦ ρυθμοῦ, μὲ διακόσμησιν φυτικῶν σπειρῶν (πίν. 69α), μονόχρωμος εὐμεγέθης ἀμφορεὺς (πίν. 69α) καὶ δύο ἐπίσης μονόχρωμοι ὑδρίαί (πίν. 69α καὶ β). Τρίπους χύτρα μὲ δύο τοξοειδεῖς λαβάς (πίν. 69β). Εὐρύστομος ραμφόστομος πρόχους (πίν. 69β). Ἀμφοροειδὲς ἄγγειον μὲ πλατεῖαν βάσιν (πίν. 70α). Κυλινδρικὸν πυξιδοειδὲς ἄγγειον μὲ κάλυμμα (πίν. 69β). Μικρὸς τρίωτος ἀμφορεὺς (πίν. 70α). Δίωτος σκύφος (πίν. 70α). Πυξιδοειδὲς κυλινδρικὸν ἄγγειον μὲ προχοήν (πίν. 70α). Πέντε ἢ ἑξ μόνωτοι κύαθοι, ὧν εἰς μὲ ἐνδιαφέρουσαν διακόσμησιν σπειρῶν ἰδιοτύπως συνδεομένων (πίν. 69β καὶ 70α). Λοπαδοειδὲς ἄμφωτον σκεῦος (πίν. 69β). Ἀπλᾶ τινὰ κωνικὰ ποτήρια (πίν. 69β καὶ 70α). Τέσσαρες δίωτοι καὶ τέσσαρες μόνωτοι κύλικες, πλὴν μιᾶς ὑψίποδες (πίν. 70β). Τρία προχοῖδια, ὧν ἓν ραμφόστομον, μὲ ὥραϊαν φυτικὴν διακόσμησιν (πίν. 69α), ἓν ἀλαστροειδὲς ἐπίσης διακόσμητον (πίν. 69α) καὶ ἓν τοῦ τύπου milkjug (πίν. 70α). Δύο πόματα χυτῶν, τὸ ἓν μὲ θόλον ἔχοντα ἄνω ὀπὴν καὶ κάτω ἡθμόν, σῶζον καὶ τὸν περιγυρὸν καὶ ἄλλο μὲ πλήρη θόλον καὶ κάτωθεν ἡθμόν μὲ κεντρικὴν ὀπὴν (πίν. 70α). Σωληνωτὸν σκεῦος μὲ τριπλὴν ἐκατέρωθεν λαβὴν, δακτυλίου καὶ πλήρη πυθμένα, ἐκ τῶν χρησιμοποιουμένων εἰς τὰ ἱερὰ καὶ σχετιζομένων μὲ τοὺς ἱε-

ροὺς ὄφεις (πίν. 70α). Ρυτὸν τοῦ κωνικοῦ τύπου μὲ ἐξέχον κύκλω χεῖλος καὶ ὑπερυψωμένην λαβὴν, φέρον διακόσμησιν στολιδωτὴν καὶ ζώνας (πίν. 70α). Πρόχους μὲ διακόσμησιν διπλῶν καὶ τριπλῶν σπειρῶν τοποθετημένων κατακορύφως μεταξὺ περιθεουσῶν ταινιῶν. Τμῆμα τοῦ ἀνωτέρου μέρους πρόχου μὲ γεφυρωτὸν ραμφιδωτὸν στόμιον, διακοσμουμένης περὶ τὸν λαιμὸν μὲ στεφάνην φύλλων, ἀπηχοῦσαν τὸν τρόπον διακοσμήσεως ἀγγείων τοῦ ἀνακτορικοῦ ρυθμοῦ.

Πλὴν τῶν ἀνωτέρω περισυνελέγη ἱκανὸς ἀριθμὸς τμημάτων ἀγγείων (ἀμφορέων, τριῶτων, κυλίκων, κυάθων, ρυτῶν κλπ.) μὲ ὥραϊαν χαρακτηριστικὴν τῆς ΥΜ ΙΙΑ καὶ Β φάσεως διακόσμησιν ὀκταπόδων, ἐπαλλήλων τεθλασμένων, συστημάτων τόξων κατ' ἐναλλαγὴν τοποθετημένων, στολιδώσεων, σειρῶν σχηματικῶν φυλλιδίων, τολύπης κροκοειδῶν κλπ. (πίν. 71). Τμῆμα ἐκ τοῦ χείλους πίθου μετὰ ὥραϊας τοξοειδοῦς μὲ ράχιν λαβῆς εἶναι ἰδιαίτερος ἀξιοσημείωτον.

Πηλοπλαστικά. Τὸ κατώτερον—ἀπὸ τῆς μέσης καὶ κάτω—τμῆμα σημαντικοῦ πλαστικοῦ σκεύους ἀνευρέθη δυστυχῶς ἐπιφανειακῶς εἰς τὴν περιοχὴν τοῦ δωματίου Α. Πρόκειται περὶ πλαστικοῦ ρυτοῦ παριστῶντος ἔγκυον γυναῖκα καθημένην ὀκλαδὸν μὲ τὰ σκέλη συνεσταλμένα ἰσχυρῶς ἐπὶ τῆς κοιλίας (πίν. 70β καὶ 72α). Τὸ αἰδοῖον ἔχει ἐντόνως δηλωθῆ, ἐνῶ ἀντιθέτως τὰ κεκαμμένα σκέλη καὶ αἱ ἴσως πρὸς τὰ στήθη φερόμεναι χεῖρες—τούτων διασφύζεται μόνον τὸ κατὰ τοὺς ἀγκῶνας τμῆμα—ὑποτυπωδῶς. Ἡ διακόσμησις τοῦ σκεύους πιθανῶς ἀποδίδει μακροὺς κάτω ἐλίσσομένους πλοκάμους καὶ ἔνδυμα, ἄνω τῆς ἥβης. Ἡ στήριξις τοῦ σκεύους γίνεται διὰ τῶν ἄκρων ποδῶν καὶ ἐνὸς ὀπισθεν ὑπάρχοντος στηρίγματος. Μεγάλῃ εἶναι ἡ ἀναλογία τοῦ σκεύους μὲ τὸ ἐκ Γουρνιῶν πλαστικὸν ρυτὸν τῆς ἐγκυμονούσης.

Σημαντικὴ ὑπῆρξεν ἡ ἀνεύρεσις τοῦ κατωτέρου τμήματος δύο ἀναγλύφων ἐπιμήκους τραπέζοειδοῦς σχήματος πινακίδων (πίν. 72β), πιθανότατα προερχομένων ἐκ τριποδικοῦ σκεύους τραπέζης προσφορῶν ἐκ τῶν συνήθως ἀπαντωσῶν εἰς ἱερὰ καὶ τάφους. Ταῦτα φέρουν καλλιτεχνικὴν παράστασιν ἀνορθουμένων λεόντων (ἢ λεοντοσώμων δαιμόνων;), ὧν διασφύζεται μόνον τὸ κατώτερον μέρος.

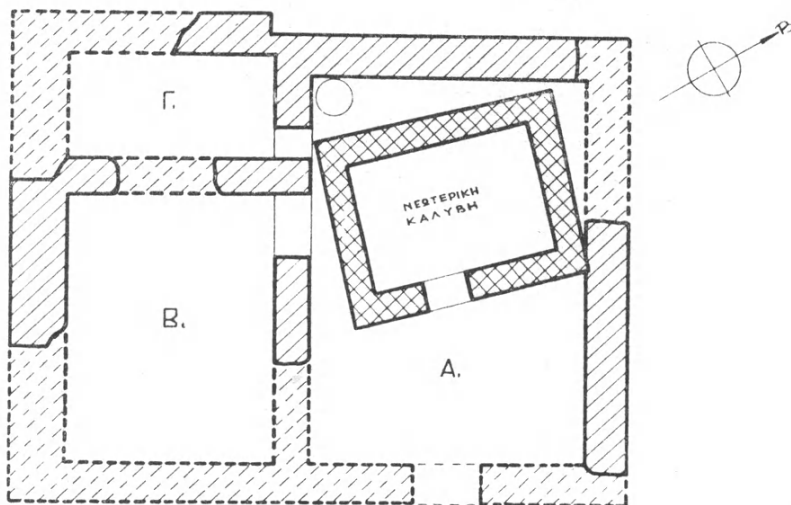
Μικρὰ κεφαλὴ εἰδωλίου πρωτογόνου τύπου, μὲ μεγάλους ὀφθαλμοὺς δηλούμενους δι' ἐπικεκολλημένων δισκίων εἶναι τὸ μοναδικὸν λείψανον λατρευτικῶν εἰδωλίων (πίν. 72β).

Ὡς ἐσημειώθη ἀνωτέρω, πάντα τὰ ἱερὰ σκεύη καὶ ἡ κεφαλὴ εἰδωλίου προέρχονται ἐκ μιᾶς περιοχῆς μεταξὺ τῶν Ζ 1, Θ 1 καὶ Ν 1, ὅπου διὰ τοῦτο δεόν νὰ ἀναζητηθῇ τὸ ἱερόν. Ἴσως τὸ τεμάχιον κατειργασμένου κατὰ τὸν παλαιολιθικὸν τρόπον silex, τὸ ἀνευρεθὲν ἀμέσως ἔξω τῆς κρύπτης Η 1,

ὑπῆρξεν ἐπίσης ἀντικείμενον λατρείας, ἄγνωστον πόθεν περισυλλεγὲν καὶ ἀποτεθὲν εἰς τὸ ἱερόν.

Β. ΟΙΚΙΑ - ΙΕΡΟΝ ΡΟΥΣΣΩΝ ΧΟΝΔΡΟΥ. (Σχέδ. εἰκ. 2).

Τυχαία ἀνακάλυψις τμήματος λιθίνης τραπέζης προσφορῶν καὶ ἀκοσμήτων τινῶν κυπέλλων εἰς θέσιν Ρουσσῶς εἰς ἀπόστασιν τετάρτου ἀνατολικῶς

ΜΙΝΩΙΚΗ ΟΙΚΙΑ (ΙΕΡΟΝ)

ΡΟΥΣΣΩΝ ΧΟΝΔΡΟΥ ΒΙΑΝΝΟΥ

Εἰκ. 2. Μινωικὴ οἰκία (ιερόν) Ρουσῶν Χόνδρου Βιάννου.

τοῦ χωρίου Χόνδρος ἔφερεν εἰς τὴν ἀνακάλυψιν οἰκήματος μικροῦ τῶν ΜΜ ΙΙΒ-ΥΜ Ια χρόνων, κειμένου ἐπὶ ἐξάρματος τοῦ ἐδάφους εἰς τοὺς πόδας κλιτύς, ὅπου διακρίνονται πολλὰ λείψανα ἐκτεταμένου μινωικοῦ συνοικισμού. Ἡ θέσις τοῦ συνοικισμού εἶναι γνωστὴ μὲ τὸ ὄνομα Τούρκισσα καὶ κατὰ καιροὺς ἐπὶ τόπου περισυνελέγησαν διάφορα εὑρήματα, ὅπως ὑψίπους λίθινος λύχνος, χαλκοὺς δίστομος πέλεκυς πρακτικῆς χρήσεως καὶ πήλινον εἰδώλιον.

Ἡ φύσις τοῦ ἀποκαλυφθέντος οἰκήματος εἶναι ἡ τοῦ μικροῦ ἀγροτικοῦ ἱεροῦ, ἀφοῦ τὰ δύο ἐκ τῶν τριῶν δωματίων περιεῖχον ἱερὰ σκεύη καὶ λείψανα προσφορῶν εἰς θεότητα, τὸ δὲ τρίτον, πολὺ ὀλίγον ἀνασκαφὲν λόγῳ τοῦ ἐπ' αὐτοῦ κειμένου οἰκίσκου, περιέχει πίθους. Τὸ οἶκημα ἐν μέρει κατεστράφη παλαιόθεν, ἐν μέρει προσφάτως, ἀφαιρεθέντων ἱκανῶν μεγάλων λίθων ἐκ τῆς

ΒΔ. καὶ τῆς ΝΑ. αὐτοῦ γωνίας. Ἡ πυκνὴ βλάστησις, ἣτις τὸ ἐκάλυπτε κατὰ τὸ μεγαλύτερον μέρος, καὶ ὁ ἐπ' αὐτοῦ οἰκοδομηθεὶς οἰκίσκος τὸ ἔσωσαν ἀπὸ τὴν ὁλοκληρωτικὴν ἐξαφάνισιν. Αἱ διαστάσεις τοῦ κτηρίου φαίνεται νὰ εἶναι 10×8 μ., ἡ ἔκτασις δηλαδὴ τούτου εἶναι περίπου 80 τετραγωνικά μέτρα.

Ὁ νότιος τοῖχος τοῦ οἰκήματος ὡς ἀντερεισματικὸς πρὸς τὴν κλιτὺν εἶναι πολὺ ἰσχυρότερος τῶν ἄλλων καὶ ὠκοδομημένος μὲ πολὺ μεγάλους λίθους, ἀλλὰ καὶ οἱ λοιποὶ τοῖχοι εἶναι ἐπιμελῶς ἐκτισμένοι μὲ ὠραίους πελεκητοὺς λίθους. Τὰ ἔσωτερικὰ διαχωρίσματα φαίνονται προχειρότερα. Πολὺ πιθανὸν ἐκ τῶν τριῶν δωματίων τὸ μεγαλύτερον Α εἶχε τὴν κυρίαν εἴσοδον βλέπουσαν πρὸς δυσμὰς, διότι εἶναι μᾶλλον ἀπίθανον αἱ προσφοραὶ νὰ ἐγίνοντο ἀμέσως μετὰ τὴν εἴσοδον, ἂν τοιαύτη ὑπῆρχεν εἰς τὸ δωμάτιον Β. Ὑπαρξὺς κυρίας εἰσόδου κατὰ τὴν βορείαν ἢ τὴν νοτίαν πλευρὰν φαίνεται ἀπίθανος λόγῳ τῆς διαμορφώσεως τοῦ χώρου. Τὸ δωμάτιον Α ἐχρησιμοποιήθη ὡς ἀποθήκη, διότι δοκιμαί γενόμεναι εἰς τρία σημεῖα ἀπεκάλυψαν τεμάχια πίθων, εἰς δὲ ὁλόκληρος ὑπάρχει κατὰ χώραν εἰς τὴν ΝΔ. γωνίαν ὑπῆρχον ἐπίσης καὶ ἄλλα μεγάλα ἀγγεῖα. Ἡ θέσις τῶν θυρῶν πρὸς τὰ δύο ἄλλα μικρότερα δωμάτια ἀποδεικνύει ὅτι ὁ χώρος οὗτος εἶναι ἐνιαῖος. Ἐπὶ τοῦ παρόντος παρεμποδίζεται ἡ ἀνασκαφὴ τούτου ὑπὸ τῆς ἐπικειμένης καλύψεως. Εἰς τὸ δωμάτιον Β ἐγίνοντο προσφοραὶ συνοδευόμεναι μὲ καῦσιν, διότι ἐκτεταμένον στρώμα μελανῆς τέφρας εὐρέθη εἰς τὸν χώρον, ὅπου εἶχον τοποθετηθῇ ἀνεστραμμένα (πίν. 73α), πολλάκις τὰ μὲν ἐπὶ τῶν δέ, ὅχι ὀλιγώτερα ἀπὸ τεσσαράκοντα κύπελλα ἄνωτα, τὰ πλεῖστα τοῦ ἡμισφαιρικοῦ μὲ στενὴν βάσιν τύπου (πίν. 74 κάτω). Τρία ἄλλα μεγάλα ἀγγεῖα (πίν. 74 ἄνω), ἴσως καὶ τὰ τρία ἀμφορεῖς—τὸ ἐν μόνον σώζεται ἐν τῷ συνόλῳ του—ἐχρησίμευσαν πιθανῶς διὰ τὴν μετὰγγισιν εἰς τὰ κύπελλα τῶν ὑγρῶν (τριῶν;). Τὸ τρίτον δωμάτιον Γ, προσιτὸν διὰ γωνιακῆς θύρας ἐκ τοῦ Α, περιεῖχε, πολὺ πιθανὸν εἰς τὴν ἀρχικὴν αὐτῶν θέσιν τὰς δύο τραπέζας προσφορῶν (πίν. 73β), τὴν πρώτην περὶ τὸ κέντρον καὶ τὴν δευτέραν κατὰ τὴν ΒΔ. γωνίαν, ὅπου καὶ δύο πρόχοι μετροῦ μεγέθους (πίν. 74 ἄνω), προφανῶς καὶ αὗται προοριζόμεναι διὰ τὰς σπονδὰς τὰς γινόμενας εἰς τὰ βαθύσματα τῶν τραπέζων. Ἡ πρώτη εἶναι παχύτερα, φέρει πλαγίαν ἐγκοπὴν καὶ ἄνω περιχειλόμενα καὶ ἔβαινε ἐπὶ τεσσάρων ποδῶν, ὧν σφύζονται οἱ δύο· ἡ δευτέρα εἶναι πλακοειδὴς μὲ ἐλαφρῶς δηλούμενον περιχειλόμενον καὶ δύο πόδας ραβδοειδεῖς, ὀριζοντίως προσπεφυμένους· ἦτο πολλαχῶς διερρηγμένη καὶ ἡ περισυλλογὴ τῆς ὑπῆρξε δύσκολος. Τεμάχιον λύχνου μᾶλλον παρὰ στοργγύλης τραπέζης (πίν. 73β) ἀνευρέθη περὶ τὸ κέντρον τοῦ δωματίου Α. Παρατηρήθη ὅτι στρώμα πυρρὸν ἴσως ἐκ διαλελυμένων πλίνθων ἐξετείνετο ἐντὸς τῶν δωματίων Β καὶ Γ καλύπτον καὶ τὸ μελανὸν στρώμα τοῦ Β. Παραμένει ἄλυτον τὸ ζήτημα ἂν τὸ μεταξὺ τῶν δωματίων Β καὶ Γ διαχώρισμα εἶχεν ἢ ὅχι θύραν.

Ἡ οἰκία-ιερόν τῶν Ρουσσῶν μᾶς δίδει ἓνα τύπον ἀγροτικοῦ ἱεροῦ ὃχι πολὺ διάφορον τῶν μικρῶν ἐπὶ ὑψωμάτων ἱερῶν τῆς νεοανακτορικῆς περιόδου. Ἡ πλήρης ἀνασκαφή τούτου μετὰ τὴν κατεδάφισιν τοῦ νεωτερικοῦ οἰκίσκου ἐπιβάλλεται.

Ἀρχαιολογικαὶ ἐξερευνήσεις. Ἐντὸς τοῦ μετοχίου τῆς Περβόλας τῆς περιοχῆς Χόνδρου ἀνεκαλύφθη κατὰ τὴν καλλιέργειαν μέγα κτήριο, τοῦ ὁποίου ἐξήχθησαν ὀγκώδεις τινὲς πελεκητοὶ λίθοι. Αὐτοψία γενομένη ἐπὶ τόπου διηκρίβωσεν ὅτι τὸ κτήριο εἶναι μινωικὸν καὶ πιθανώτατα ἀνήκει εἰς τὴν ἀκμὴν τῆς νεοανακτορικῆς περιόδου. Καλύπτεται ὑπὸ σχετικῶς ἰσχυρᾶς ἐπιχώσεως καὶ εἰς τῶν τοίχων του βαίνει εἰς μῆκος ὃχι μικρότερον τῶν 15 μέτρων.

Κατ' ἐκδρομὴν γενομένην εἰς τὴν περιοχὴν Καστρί τοῦ Κερατοκάμπου, εἰς ἀπόστασιν δύο περίπου ὥρων νοτίως τοῦ Χόνδρου κατὰ τὴν νοτίαν ἀκτὴν τῆς Κρήτης, ἐξητάσθησαν τὰ περὶ τὴν μικρὰν καὶ ἐξαιρετικῶς ἀπόκρημον ἀκρόπολιν, ἣτις, ὥς φαίνεται, ἀπετέλεσε καταφύγιον διὰ τοὺς πολίτας τῆς μικρᾶς μέχρι σήμερον ἀγνώστου πόλεως. Διατειχίσματα ψευδοῖσοδομικῆς κατασκευῆς παρημποδίζον τὴν προσπέλασιν κατὰ τὴν μόνην προσβατὴν πῶς πλευράν. Ἐξω τούτων διακρίνονται ἱκανὰ ἔχνη οἰκημάτων τῆς ἑλληνικῆς ἐποχῆς· εἰς ἓν τούτων ἀνεκαλύφθη πρὸ ἔτους ὁ εἰς τὸ μουσεῖον Ἡρακλείου περιελθὼν πίθος μὲ ἐμπέστον διακόσμησιν ροδάκων καὶ γραπτὴν πτηνῶν τῆς ἀνατολικούσης περιόδου. Ἐπὶ τόπου ὑπάρχει καὶ μέγα ἰγδιόσχημον κυλινδρικοῦ σχήματος, μὲ κατ' ἀναβαθμὸν μείωσιν κάτω, οἰκιακὸν σκεῦος. Ἐπεσκέφθη ἐπίσης τὸν γῶρον τοῦ γειτονικοῦ νεκροταφείου, χρησιμοποιηθέντος ἀπὸ τοὺς κλασσικοὺς ἑλληνικοὺς μέχρι τῶν ἑλληνορρωμαϊκῶν χρόνων. Ἐκ τούτου προήλθον τὰ σήμερον εἰς τὸ μουσεῖον Ἡρακλείου εὐρισκόμενα : εὐμεγέθης προτομὴ γυναικὸς κλασσικῶν χρόνων καὶ πλαστικὸν ἀγγεῖον εἰς μορφὴν κεφαλῆς παιδὸς νέγρου τοῦ 3ου π.Χ. αἰῶνος. Εἰς τὴν ἀκρόπολιν ἀνέρχεται τις διὰ δυσβάτου σχισμῆς τοῦ βράχου, ἀκολουθῶν εἴτα ἀπότομον πρᾶνός. Εἰς τὴν κορυφὴν ἐλάχιστα διασφύζονται λείψανα· μία μεγάλη δεξαμενὴ λαξευτὴ εἰς τὸν βράχον, σήμερον κατὰ τὸ ἥμισυ πλήρης χωμάτων καὶ λίθων, ἐξησφάλιζε τὸ ὕδωρ εἰς τοὺς ἐπὶ τοῦ βράχου καταφυγόντας.

Δύο μετρίως διατηρούμενα τοιχογραφημένα ἐκκλησίδια τῆς περιοχῆς, ὁ Ἄγ. Γεώργιος καὶ ὁ Ἄγ. Δημήτριος, ἐμφανίζουν ἐντοίχιά τινα χαράγματα, τῶν ὁποίων ἀντεγράφησαν τὰ σπουδαιότερα.

Ἀφορμὴν εἰς τὴν μικρὰν αὐτὴν σκαφικὴν ἔρευναν ἔδωσεν ἡ κατὰ τὸν Ὀκτώβριον τοῦ 1957 εὗρεσις τμημάτων πηλίνων εἰδωλίων καὶ σκευῶν κατὰ τὴν μηχανικὴν καλλιέργειαν ἀγροῦ εἰς θέσιν Καννιά, παρὰ τὸ χωρίον Μητρόπολις, πλησίον τῆς ἀρχαίας Γόρτυνος. Τὰ τυχαίως εὗρεθέντα ἀντικείμενα ἦσαν τὰ ἀκόλουθα: Ἐν σχεδὸν πλήρῃ εἰδώλιον θεᾶς μεθ' ὑψωμένων χειρῶν, φερούσης, ὡς σύμβολα, διάδημα καὶ ὄφεις ἐπὶ τῆς κεφαλῆς, τμήμα τῆς κεφαλῆς ὁμοίου εἰδωλίου μετὰ φυλλοειδῶν ἐξαρτημάτων ἐπὶ τοῦ μετώπου ὡς καὶ μέλη ἀναλόγων εἰδωλίων, τμήματα διατρήτου σωλῆνος, τμήμα ἐτέρου σωλῆνος μετὰ προσκεκολλημένων αἰγάρων καὶ ἀπεσπασμένον ζεύγος μικρῶν κεράτων. Κατὰ τὴν μικρὰν δοκιμαστικὴν ἔρευναν, ἣν ἐπεχείρησα ὀλίγον μετὰ τὴν ἀνακάλυψιν κατὰ τὸν Νοέμβριον τοῦ 1957, διεπιστώθη ὅτι τὰ ἀνωτέρω ἀντικείμενα προήρχοντο ἐκ μικροῦ ὀρθογωνίου δωματίου ἀνήκοντος εἰς μεγαλύτερον οἰκοδόμημα, ἐν μέρει καταστραφέν ὑπὸ τοῦ μηχανικοῦ ἀρότρου. Ἐντὸς τοῦ δωματίου καὶ παρὰ τὸν δυτικὸν τοῖχον αὐτοῦ ἀνευρέθη κατὰ τὴν σκαφικὴν ἔρευναν εὐρὺ δοχεῖον, πιθανῶς θυμιατήριον, καὶ παρ' αὐτὸ μικρὸν ἀκέφαλον εἰδώλιον μετὰ μακρῶν προτεταμένων βραχιόνων περιειλιγμένων ὑπὸ ὄψεων (πίν. 75β). Ἐκ τοῦ αὐτοῦ χώρου περισυνέλεξα πλακίδιον πήλινον μετ' ἀναγλύφου γυναικὸς φερούσης μινωικὴν ἐσθῆτα, σφριζομένης ἀπὸ τῆς ὀσφύος καὶ κάτω (πίν. 75α), μικρὸν πτηνὸν καὶ κεφαλὴν πηλίνου ταύρου (πίν. 75γ). Λόγῳ τῶν βροχῶν ἡ ἀνασκαφὴ διεκόπη καὶ ἐκρίθη σκόπιμον, ὅπως αὕτη παραχωρηθῇ εἰς τὴν ἀνασκάπτουσαν εἰς τὴν περιοχὴν τῆς Γόρτυνος Ἰταλικὴν Ἀρχαιολογικὴν Σχολήν.

Δι' ἀνασκαφῆς τῆς Ἰταλικῆς Σχολῆς ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν τοῦ Καθηγητοῦ Doro Levi γενομένης τὸν Ἰούλιον τοῦ 1958 συνεπληρώθη ἡ ἔξερεύνησις καὶ ἀπεδείχθη ὅτι τὸ δωμάτιον, ἐκ τοῦ ὁποίου προέκυψαν τὰ εἰδώλια, ἦτο ἐγκατεστημένον ἐντὸς ΥΜ Ι ἐπαύλεως. Ἀνεκαλύφθησαν περαιτέρω καὶ ἄλλα εἰδώλια ἢ μέλη τοιούτων εἰς παρακειμένους ἱεροὺς χώρους.

Ὡς πρὸς τὴν χρονολόγησιν τῶν ἱερῶν ἀντικειμένων τῆς Γόρτυνος ὑφίσταται φαινομενικῶς ποιά τις δυσκολία: τὰ μὲν ἱερὰ ἀντικείμενα ἀνήκουν ἀσφαλῶς εἰς τοὺς ΥΜ ΙΙΙβ χρόνους, ἐνῶ πᾶσα ἡ λοιπὴ κεραμεικὴ ἐκ τῆς ἐπαύλεως εἶναι ΥΜ Ια. Ἄλλ' ἐντὸς τοῦ κυριωτέρου ἐκ τῶν ἱερῶν χώρων τῆς ἐπαύλεως, ὅπου εὗρέθησαν εἰδώλια, ἀνεκαλύφθη καὶ ψευδόστομος ἀμφορεὺς ΥΜ ΙΙΙβ χρόνων. Ἐπομένως ἔχομεν καὶ ἐδῶ μερικὴν «ἀνακατάληψιν», ὅπως

εἰς τὴν Κνωσὸν καὶ τὰ Γουρνιά, ἀσφαλῶς δὲ εἰς τὴν τελευταίαν αὐτὴν φάσιν (ΥΜ IIIβ) πρέπει νὰ καταταγῶσι τὰ εἰδώλια τῆς Γόρτυνος. Τοῦτο ἄλλωστε προκύπτει καὶ ἐκ τοῦ πλαστικοῦ τύπου τῶν εἰδωλίων. Πάντα τὰ εἰδώλια μεθ' ὑψωμένων χειρῶν, τὰ προερχόμενα ἐκ Γόρτυνος, ἐδημοσιεύθησαν εἰς τὴν περὶ τῆς μινωικῆς θεᾶς ἐργασίαν μου (Κρητικά Χρονικά IB', 1958, σ. 195 ἐξ. πίν. Ζ' 1, 2, πίν. Η' 1-3), ὅπου ἐξετάζεται διεξοδικῶς καὶ τὸ ζήτημα τῆς χρονολογίας καὶ τῆς σημασίας των.

ΣΤΥΛΙΑΝΟΣ ΑΛΕΞΙΟΥ

Β'. ΑΝΑΣΤΗΛΩΣΙΣ ΚΑΙ ΣΥΝΤΗΡΗΣΙΣ ΜΝΗΜΕΙΩΝ

1. Κατὰ τὸ φθινόπωρον τοῦ 1957 ἤρξαντο ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν τοῦ καθηγητοῦ Ἀν. Ὁρλάνδου καὶ τὴν ἄμεσον ἐπίβλεψιν τοῦ ἐπιθεωρητοῦ ἀρχιτέκτονος κ. Εὐσταθίου Στίκα, αἱ ἐργασίαι ἀναστηλώσεως τοῦ ἐν ἐρειπίοις καὶ παρὰ τὴν νοτίαν πλευρὰν παραλλήλως τοῦ καθολικοῦ κειμένου κτηρίου τῆς παλαιᾶς Τραπεζῆς τῆς *Μονῆς Ὁσίου Λουκᾶ Φωκίδος*.

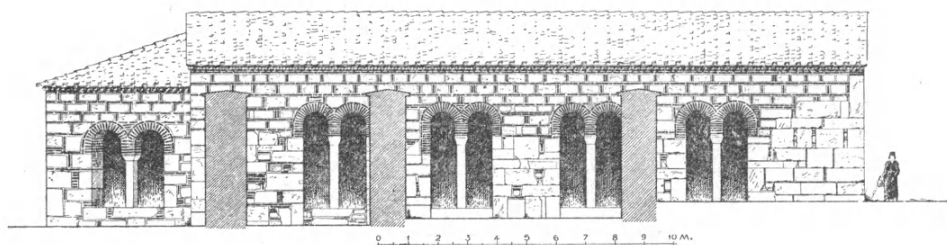
Τὸ κτήριο τοῦτο τῆς Τραπεζῆς εἶναι ἐπίμυκτες ὀρθογώνιον ὅπερ καταλήγει πρὸς ἀνατολὰς εἰς μεγάλην τρίπλευρον κόγχην, ἔχει δὲ διαστάσεις 27.10×10.50 καὶ εἶχεν ὑποστῇ ἐξωτερικῶς πολλὰς μεταλλαγὰς καὶ προσθήκας. Οὕτω εἰς τὴν δυτικὴν πλευρὰν εἶχεν ἐπικολληθῇ καθ' ὅλον του τὸ πλάτος νεώτερον κτίσμα, διαστ. 10.50×5.30 μ., ἄνωθεν τοῦ ὁποίου εἶχον κατασκευασθῇ νεώτερα κελλία. Ἀλλὰ καὶ ἡ Β. καὶ ἡ Ν. πλευρά του εἶχον ὑποστῇ πολλὰς ἀλλοιώσεις, διότι ἐκ τῶν διόβων παραθύρων τῶν ἄλλα εἶχον καταστραφῇ καὶ ἄλλα φραχθῇ διὰ τοιχοποιίας, ἐνῶ ἀφ' ἑτέρου ἠνοίχθησαν νέα μικρότερα παράθυρα καὶ θύραι, πρὸς Α. δέ, ἐπὶ τῆς κόγχης τῆς Τραπεζῆς, εἶχον ἐπίσης κτισθῇ ἄλλα νεώτερα κελλία.

Ἐσωτερικῶς ἡ παλαιὰ Τράπεζα εἶχε χωρισθῇ διὰ τοίχου κατὰ μῆκος εἰς δύο, δεξιὰ δὲ καὶ ἀριστερὰ εἶχον κατασκευασθῇ δύο ἀλλεπάλληλοι θόλοι. Καὶ οἱ μὲν κάτω θόλοι ἐχρησιμοποιοῦντο δι' ἀποθήκας, ἄνω δὲ εἰς τὸ βόρειον τμήμα κατεσκευάσθη μεταγενεστέρα Τράπεζα, ἡ ὁποία ἔφερε πρὸς Ἀνατολὰς μικρὰν κόγχην, ἐντὸς τῆς ὁποίας ἀνεκαλύφθησαν καλὰι τοιχογραφίαι τοῦ 17ου αἰῶνος εἰκονίζουσαι τὴν φιλοξενίαν τοῦ Ἀβραάμ (πίν. 76α), τὴν φυγὴν εἰς Αἴγυπτον, τὸν Ὅσιον Λουκᾶν, ὡς καὶ ἡ σχετικὴ κτητορικὴ ἐπιγραφὴ λέγουσα: [Ἡ]γουμενέβοντος τοῦ κίρ Εὐγενίου [σ]κεβοφύλαξ τοῦ κίρ Παγκράτη [ἀ]ριστορίθι ὁ παρὼν Τράπεζα. Ἄλλη δὲ πάλιν ἐπιγραφὴ εὐρέθῃ χαραγμένη ἐπὶ πωρολίθου, ἔχουσα ὡς ἐξῆς: *αχοδ' ἐν μηνὶ Ἰουνίῳ κβ'.* Εὐρέθῃ ὡσαύτως μαρμαρίνον κιονόκρανον τοῦ τέμπλου τοῦ καθολικοῦ. Τέλος τὴν ὀλοσχερῇ σχεδὸν καταστροφὴν τῆς Τραπεζῆς ἐπέφερε βομβαρδισμὸς αὐτῆς ἐπὶ κατοχῆς (πίν. 77α).

Εἰς τὴν ἀνωτέρω κατάστασιν παρελήφθη ἡ παλαιὰ Τράπεζα τῆς Μονῆς, ὅτε ἤρξαντο αἱ ἐργασίαι ἀναστηλώσεως αὐτῆς (πίν. 77β). Μετὰ λεπτομερῇ καταμέτρησιν καὶ φωτογράφησιν τῆς ὑπαρχούσης καταστάσεως ἐγένετο κατ' ἀρχὰς ἡ κατεδάφισις τῶν νεωτέρων προσκτισμάτων, τὰ ὁποῖα ἐκάλυπτον τὴν Δ. πλευρὰν τοῦ μνημείου. Μετὰ τὴν ἀπομάκρυνσιν τῶν ἀνωτέρω προέβαλεν

ἡ δυτικὴ ὄψις τοῦ κτηρίου μὲ τὸ τρίβηλον ἄνοιγμα κάτω (πίν. 78), ἀποτελούμενον ἐξ ὀρθογωνίων λιθίνων πεσσῶν, οἱ ὅποιοι ἔφερον ἄνω ἐπικράνον μὲ σταυρόν. Τὸ τρίβηλον τοῦτο εἶχε φραχθῆ διὰ τοιχοποιίας (πίν. 78). Ὑπερῶν αὐτοῦ ἀπεκαλύφθησαν τρία τοξωτά, μονόλοβα παράθυρα ὁμοίως κεκλεισμένα διὰ τοιχοποιίας. Κατ' ἀρχὰς ἀπηλλάγη μετὰ προσοχῆς τὸ τρίβηλον τῆς εἰσόδου ἀπὸ τῆς κλειούσης αὐτὸ τοιχοποιίας ὥς καὶ τὰ τρία παράθυρα, ἅτινα καὶ συνεπληρώθησαν κατὰ τὴν ἄντυγα αὐτῶν (πίν. 78). Εὐτυχῶς εὑρέθησαν κατὰ χώραν δύο ὀδοντωταὶ ταινίαι, αἵτινες περιβάλλουν τὰ παρὰ-

ΤΡΑΠΕΖΑ Ι. ΜΟΝΗΣ ΟΣΙΟΥ ΛΟΥΚΑ ΦΩΚΙΔΟΣ
ΟΨΙΣ ΒΟΡΕΙΑ

Εἰκ. 1. Ἀναπαράστασις τῆς Β. πλευρᾶς τῆς βυζαντινῆς Τραπεζῆς
τῆς Μονῆς Ὁσίου Λουκά (Σχέδιον Ε. Στίκα).

θυρα καὶ οὕτω κατωρθώθη νὰ εὑρεθῇ ἡ κλίσις τοῦ αἰτώματος ἀποκατασταθείσης μετ' ἀκριβείας ὁλοκλήρου τῆς Δ. πλευρᾶς, ἥτις, ὥς βλέπει τις ἐπὶ τῶν πιν. 79 καὶ 76β, εἶναι ἐκτισμένη κάτω μὲν διὰ μεγάλων μαρμαρίνων κανονικῶν λίθων προερχομένων ἀπὸ ἀρχαῖον ναόν, ἄνω δὲ διὰ πωρολίθων, τοὺς ὁποίους περιβάλλουν διπλαῖ σειραὶ ὀπτοπλίνθων (πίν. 79).

Αἱ ἐργασίαι ἀναστηλώσεως τῆς Τραπεζῆς ἐπροχώρησαν εἰς τὴν Β. καὶ τὴν Ν. πλευρὰν αὐτῆς. Ἐκάστη τῶν πλευρῶν τούτων ἔφερε τέσσαρα ἐπιμήκη δίλοβα παράθυρα (εἰκ. 1), τὰ ὅποια ἔχουν ὥς διαχωριστικὰ στηρίγματα ὀρθογωνίους πεσσούς μετ' ἐπικράνου. Τρία ὅμως παράθυρα τῆς Ν. πλευρᾶς εἶχον ἡμικίονας καὶ ἔφερον πλὴν τοῦ κιονοκράνου καὶ ἐπικράνον. Ἐπὶ τοῦ παρόντος ἀνεστηλώθη τὸ ἥμισυ τοῦ βορείου τοίχου περιλαμβάνον δύο δίλοβα παράθυρα αὐτοῦ.

Ἐσωτερικῶς μετὰ τὴν ἀνασκαφὴν διεπιστώθη ὅτι τὸ κτήριο ἔφερεν ὑπόγειον, τὸ ὁποῖον κατελάμβανε τὰ $\frac{2}{3}$ τῆς ἐκτάσεως τῆς Τραπεζῆς ἔχωρίζετο δὲ δι' ἀξονικῆς τοξοστοιχίας ἐκ τριῶν κιόνων. Εἰς τὸ ὑπόγειον εὑρέθησαν κατὰ χώραν εἰσέτι μεγάλοι πίθοι κεχωσμένοι εἰς τὸ δάπεδον αὐτοῦ. Κατὰ ταῦτα τὸ ὑπόγειον θὰ ἐχρησιμοποιεῖτο πιθανώτατα ὥς ἀποθήκη (δοχεῖον) τῆς παλαιᾶς Τραπεζῆς.

2) Εἰς τὴν *Μονὴν Δαφνίου* ἐνήργησεν ἡ Ἑταιρεία εἰς εὐρεῖαν κλίμακα ἐργασίας στερεώσεως καὶ συντηρήσεως τοῦ περιβόλου τῆς μονῆς ὁ μέγας σωρὸς τῶν χωμάτων, ἅτινα εὐρίσκοντο ἐκεῖ ἀπὸ τῶν ἀνασκαφῶν τοῦ Καμπούρογλου. Ἐπίσης ἐξωτερικῶς τοῦ μνημείου ἀπεμακρύνθησαν αἱ νεώτεραι προσχώσεις, αἵτινες ἐκάλυπτον τὴν δυτικὴν πλευρὰν τοῦ ναοῦ. Ἀπεμακρύνθησαν ὡσαύτως τὰ χώματα, ἅτινα ἐκάλυπτον κατὰ 0.80 μ. τὴν βόρειον καὶ τὴν ἀνατολικὴν πλευρὰν τοῦ καθολικοῦ καὶ ἐστερεώθησαν οἱ εἰς τὰ σημεῖα αὐτὰ κατεστραμμένοι τοῖχοι τοῦ μνημείου. Ἐν συνεχείᾳ β) ἀνεστηλώθη ὁλόκληρος ἡ ΝΑ. γωνία τοῦ ναοῦ καὶ ἀποκατεστάθη τὸ κατ' αὐτὴν ὥραϊον τρίλοβον παράθυρον, ὃπερ εἶχε τειχισθῇ (πίν. 80α καὶ β). Κατὰ τὴν κατεδάφισιν τῶν νεωτέρων τμημάτων τοῦ τοίχου τούτου εὐρέθη κατὰ χώραν ὁ εἰς ἐκ τῶν δύο μαρμαρίνων διαχωριστικῶν κιονίσκων τοῦ παραθύρου, ἐνῶ ὁ ἕτερος εὐρέθη εἰς τὸ προαύλιον, μεταξὺ τῶν πολλῶν ἐκεῖ εὐρισκομένων μαρμαρίνων βυζαντινῶν τεμαχίων. Σημαντικὴ ἐργασία συνετελέσθη γ) εἰς τὴν στέγην τοῦ ναοῦ, ἡ ὁποία εὐρίσκετο εἰς ἀθλίαν κατάστασιν. Κατ' ἀρχὴν κατεβιβάσθησαν καὶ ἐπανετοποθετήθησαν ἅπασαι αἱ κέραμοι τοῦ τρούλλου, αἱ ὁποῖαι ἦσαν τελείως κατεστραμμέναι, ἐπιτρέψασαι εἰς τὰς ρίζας τῶν ἀναπτυχθέντων φυτῶν νὰ εἰσχωρήσουν ἐντὸς τοῦ σώματος τοῦ τρούλλου καὶ νὰ ἐπιφέρουν καταστροφὰς εἰς τὰ κάτωθεν ψηφιδωτά. Ἐν συνεχείᾳ ἀφηρεθήσαν αἱ κέραμοι τῶν σκελῶν τοῦ σταυροῦ καὶ ἀπερρίφθησαν πολλὰ χώματα, ἅτινα ἐκάλυπτον κατὰ 0.60 μ. τοὺς θόλους τοῦ ναοῦ προξενοῦντα μεγάλας ζημίας. Μετὰ τὴν ἀπομάκρυνσιν τῶν σεσαθρωμένων κεράμων καὶ ἀχρήστων χωμάτων ἀποκατεστάθησαν εἰς τὸ ἀρχικόν των ὕψος πάντα τὰ ἀετώματα τοῦ μνημείου καὶ ἐτέθη ἡ ἐλλείπουσα ὀδοντωτὴ αὐτῶν ταινία. Οὕτω ἀνέκτησεν ὁ ναὸς τὴν ἀρχικὴν του ὄψιν.

Ἀφηρεθήσαν ἐπίσης τὰ ἀκαλαίσθητα σιδηρᾶ παράθυρα τοῦ τρούλλου ὥς καὶ οἱ ὑπὸ τοῦ μακαρίτου Λαμπάκη κατασκευασθέντες μαρμαρίνοι ἀντισταθμητικοὶ φεγγίται τῆς Ν. καὶ Β. πλευρᾶς τοῦ ναοῦ καὶ ἀντ' αὐτῶν ἐτοποθετήθησαν ὥραϊα ἐκ λευκοῦ σιμέντου μετὰ γλυπτοῦ, βυζαντινοῦ διακόσμου διάτρητα φράγματα (πίν. 80β), ὅμοια πρὸς τὰ κατασκευασθέντα, ἐπὶ τῇ βάσει παλαιῶν σωζομένων προτύπων, εἰς τὸν σύγχρονον περίπου ναὸν τοῦ Ὁσίου Λουκᾶ τῆς Φωκίδος.

Τέλος εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ μνημείου ἀνεστηλώθη παλαιὸν κτίσμα μετὰ τῆς πρὸ αὐτοῦ τοξωτῆς στοᾶς, ὃπερ θέλει χρησιμοποιηθῇ ὡς ἐκδοτήριον εἰσιτηρίων.

Ἐσωτερικῶς τοῦ καθολικοῦ ἐστερεώθησαν καὶ ἐκαθαρίσθησαν τὰ ψηφιδωτά καὶ ἐκαλύφθησαν οἱ γυμνοὶ καὶ ἐφθαρμένοι τοῖχοι τοῦ ναοῦ διὰ κονιάματος χρωματισθέντες δι' ἐνὸς οὐδετέρου χρώματος, ὥστε νὰ ἀναδει-

χθῶσι καλύτερον τὰ ψηφιδωτά. Τέλος ἀφηρέθησαν αἱ ἐφθαρμέναι πλάκες Μάλτας, αἵτινες ἐκάλυπτον τὸ δάπεδον, καὶ ἀντ' αὐτῶν ἐτέθησαν μαρμάριναι ἐκ πεντελικοῦ μαρμάρου, λευκοῦ καὶ ὑποκυάνου χρώματος. Ἀντικατεστάθησαν ὡσαύτως καὶ αἱ ἐφθαρμέναι ξύλιναι θύραι τοῦ ναοῦ.

3) Ἐπ' εὐκαιρίᾳ τῶν ἐν **Ἀμφιαρείῳ** ἐκτελουμένων ἐργασιῶν κατεδαφίσεως τοῦ κατηρειπωμένου παλαιοῦ κτηρίου τοῦ μουσείου καὶ τῆς ἀνιδρύσεως νέου δαπάναις ἐν μέρει τῆς ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας, ἐγένοντο διὰ τοῦ ἐφόρου Ἰ. Παπαδημητρίου καὶ τοῦ ἐκτάκτου ἐπιμελητοῦ Β. Πετράκου σημαντικαὶ ἐργασίαι καθαρισμοῦ τοῦ ἀρχαιολογικοῦ χώρου καὶ μερικῆς, ὅπου ἦτο τοῦτο δυνατόν, ἐπισκευῆς καὶ συντηρήσεως τῶν, ἀπὸ τοῦ θανάτου μάλιστα τοῦ ἀνασκαφέως ἀειμνήστου Β. Λεονάρδου, εἰς ἐγκατάλειψιν εὐρισκομένων μνημείων.

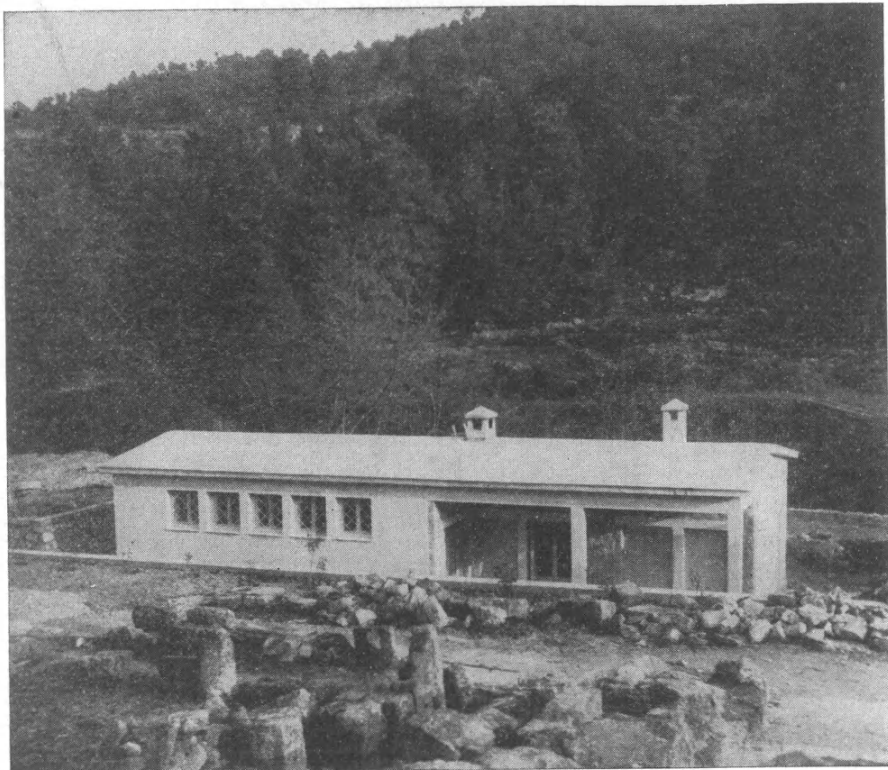
Οὕτως ἀφηρέθησαν τὰ μεταξὺ τῶν μνημείων φυόμενα δένδρα καὶ δὴ τὰ κατὰ τὴν ἱερὰν κρήνην, τὸν λουτρῶνα τῶν ἀνδρῶν καὶ τὸν βωμὸν καὶ ἀνιδρύθησαν ἐν μέρει οἱ κατηρειπωμένοι τοῖχοι. Κατεσκευάσθη ἐπίσης διὰ πῶρων λίθων, οἷτινες εὐρίσκοντο ἐσπαρμένοι ἐντὸς τοῦ χώρου, ἰσχυρὸν ὁπωσοῦν ἀνάλημμα κατὰ τὴν ὑπὸ τοῦ χειμάρρου καταστραφεῖσαν νοτίαν πλευρὰν τοῦ μεγάλου ναοῦ, τοῦ ὁποίου νῦν εἶναι δυνατὴ ἡ πλήρης ἀποψις καὶ κατανόησις τοῦ σχεδίου. Διηυθετήθησαν ἐπίσης οἱ λίθοι τοῦ βωμοῦ καὶ τῶν βαθμίδων τοῦ παλαιοῦ θεάτρου καὶ ἐξεκαθαρίσθησαν ὁ παλαιότερος μικρὸς ναὸς καὶ τὰ κατὰ τὸ βόρειον ἀνάλημμα δωμάτια, ὡς καὶ τὰ εὐρισκόμενα ὀπισθεν τοῦ μεγάλου ναοῦ. Κατὰ τὰς ἐργασίας ταύτας ἀνευρέθησαν πολλὰ νέα γλυπτὰ καὶ ἐπιγραφαί. Προσβάσεις κατεσκευάσθησαν ἐπίσης καθ' ὅλον τὸν χώρον καὶ πρὸς τὸ θέατρον καὶ τὴν ἱερὰν κρήνην, τῆς ὁποίας ἡ ἐπίσκεψις ἐπὶ πολλοὺς μῆνας τοῦ ἔτους, λόγῳ τῶν ὑδάτων καὶ τῶν σχηματιζομένων ἐλῶν, καθίστατο ἀδύνατος.

Κατὰ τὴν δεξιὰν ὄχθην ἐξεκαθαρίσθη τὸ ὑπὸ τοῦ Λεονάρδου ἀναφερόμενον ὡς κρηναῖον οἰκοδόμημα, ὅπερ ἀπεδείχθη ὅτι ἦτο κλειψύδρα ἀνάλογος πρὸς τὴν κατὰ τὰς Ἀμερικανικὰς ἀνασκαφὰς ἀποκαλυφθεῖσαν ἐν τῇ Ἀγορᾷ τῶν Ἀθηνῶν. Ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ ἐγένετο καὶ νέα ἀποτύπωσις τῶν μνημείων καὶ συμπλήρωσις τοῦ παλαιοῦ σχεδίου τοῦ ἀρχαιολογικοῦ χώρου.

Γ'. ΑΝΕΓΕΡΣΙΣ ΚΑΙ ΔΙΑΡΡΥΘΜΙΣΙΣ ΜΟΥΣΕΙΩΝ

Ἐρχομένη ἐπίκουρος εἰς τὸ Κράτος ἀνήγειρε δαπάναις αὐτῆς ἢ διε-
ρύθμισεν ἡ Ἑταιρεία τὰ κάτωθι ἀρχαιολογικὰ μουσεῖα καὶ συλλογὰς δαπα-
νήσασα ἐν ὅλῳ δρχ. 734.000.

1) Ἐν Ἀμφιαρείῳ τοῦ Ὠρωποῦ νέον κτήριο Μουσείου (εἰκ. 1) κατὰ

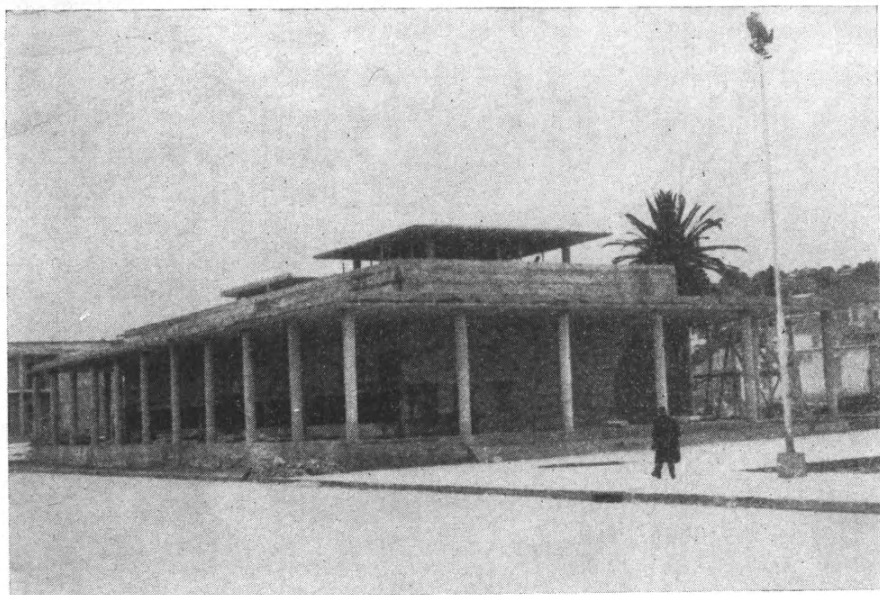

Εἰκ. 1. Τὸ νέον μουσεῖον τοῦ Ἀμφιαρείου τοῦ Ὠρωποῦ. (Φωτογραφία Ε. Στίκα)

τὴν ἀριστερὰν ὄχθην τοῦ ποταμοῦ καὶ πρὸς Νότον τῆς Ἐγκοιμητηρίου
Στοᾶς. Τοῦτο κατεσκευάσθη, ἀφοῦ ἐσκάφη τὸ ἔδαφος εἰς βάθος πλέον τῶν
δύο μέτρων, ἵνα προστατευθῇ ἡ ἄποψις τῆς τε Στοᾶς καὶ τοῦ Θεάτρου. Ἐξέ-
λιπεν οὕτως ἡ ἀπὸ τῆς δημοσίας ὁδοῦ δυσάρεστος ἐντύπωσις ἡ προξενουμένη
εἰς τοὺς ἐπισκέπτας τοῦ εἰδυλλιακοῦ τούτου ἀρχαιολογικοῦ χώρου, ὅστις, ἀνα-
σκαφεῖς δαπάναις τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας ὑπὸ τοῦ ἀειμνήστου
Βασιλ. Λεονάρδου ἀπὸ τοῦ 1884-1922, εὗρίσκετο ἀπὸ τοῦ θανάτου μάλιστα
τοῦ ἀνασκαφέως εἰς πλήρη ἐγκατάλειψιν.

Τὸ ἀπὸ μακροῦ κατηρειπωμένον κτήριο τῆς μουσειακῆς ἀποθήκης

κατηδαφίσθη καὶ διηυθετήθη ὁ ἐλευθερωθεὶς χώρος, εὗρισκόμενος μεταξὺ τοῦ ἀρχαίου βωμοῦ καὶ τῆς μακρᾶς σειρᾶς τῶν ἀναθηματικῶν βάθρων καὶ παρὰ τὸ βόρειον ἀνάλημμα κτισμάτων, τῶν ὁποίων ἡ ἀποψὶς κατὰ μέγα μέρος ἡμποδίζετο διὰ τοῦ ἡκιστα καλαισθητικοῦ παλαιοῦ κτηρίου. Ἦδη περατωθέντος τοῦ νέου μουσείου ἤρχισε, δαπάναις τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας, διὰ τοῦ ἐφόρου κ. Ἰ. Παπαδημητρίου ἡ ἐντὸς τοῦ μουσείου καὶ τοῦ περὶ

Εἰκ. 2. Ἀποψὶς τοῦ δαπάναις τῆς Ἀρχ. Ἑταιρείας ἀνεγερθέντος νέου μουσείου Ἀργοστολίου.

αὐτὸ σχηματισθέντος χώρου ἀνίδρυσις καὶ ταξινόμησις τῶν ἐκεῖ εὗρισκομένων ἀρχαίων καὶ πολυπληθῶν ἐπιγραφῶν.

2) Ἐν Ἀργοστολίῳ κατασκευάζεται νέον ἐξ ὑπαρχῆς μέγα μουσεῖον, (εἰκ. 2) ὅπερ ἐλπίζεται ὅτι θέλει περατωθῇ ἐντὸς τοῦ 1958 ὑπὸ τὴν ἄμεσον ἐπίβλεψιν τοῦ Νομομηχανικοῦ Κεφαλληνίας.

3) Ἐν Ἀργεὶ συνετελέσθη ἡ ἐπισκευὴ καὶ διαρρύθμισις εἰς μουσεῖον τῶν ἑλληνικῶν ἀρχαιολογικῶν εὗρημάτων τῆς περιοχῆς, τῆς ἱστορικῆς πλήν ἡρειπωμένης διωρόφου οἰκίας Καλλέργη, ἣν ἐδώρησεν εἰς τὸ Κράτος ὁ Δῆμος Ἀργείων. Ἦδη ἀνανεωθείσης τῆς σεσαθρωμένης στέγης του καὶ ἀντικατασταθέντων τῶν ξυλίνων πατωμάτων του διὰ νέων ἐκ σιδηροπαγοῦς σκυροδέματος, αἵτινα ἐστρώθησαν διὰ ψηφιδωτοῦ, τὸ κτήριο παρεδόθη εἰς τὴν ἀρχαιολογικὴν ὑπηρεσίαν μετὰ τῶν ὑδραυλικῶν αὐτοῦ χάριν τοῦ καθαρισμοῦ τῶν ἀγγείων ἐγκαταστάσεων. Τὰς ἐργασίας ἐπέβλεψεν ὁ Ἐπιθεωρητὴς ἀρχιτέκτων τῶν ἀναστηλώσεων κ. Ε. Στίκας.

Δ'. ΔΗΜΟΣΙΕΥΜΑΤΑ ΚΑΙ ΜΟΡΦΩΤΙΚΗ ΔΡΑΣΙΣ

Ἡ δημοσιευτική δρασίς τῆς Ἑταιρείας συνεχίσθη καὶ κατὰ τὸ 1957 ἐποπτεία τοῦ Γραμματέως, τοῦ Συμβούλου κ. Ν. Κοντολέοντος καὶ τῆς Δδος Ἀρτεμ. Γιαννουλάτου. Καὶ δὴ:

α) Ἦρχισεν ἡ ἐκτύπωσις τῶν Πρακτικῶν τῶν ἐτῶν 1955 καὶ 1956.

β) Συνεχίζεται ἡ ἐκτύπωσις τῆς Ἀρχ. Ἐφημερίδος τῶν ἐτῶν 1955 καὶ 1956.

γ) Ἐκτυπῶνται τὸ δεύτερον τεῦχος τοῦ περὶ τῶν ὑλικῶν δομῆς τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων συγγράμματος τοῦ καθηγητοῦ Ἀν. Ὁρλάνδου περιέχον τὰ μέταλλα, τὰ κονιάματα καὶ τοὺς λίθους.

δ) Ἐξετυπώθησαν: 1) Τὸ ἐκ 380 σελίδων καὶ 72 πινάκων, σχήματος 4ου, καθηγητοῦ Ἀ. Ξυγγοπούλου «Σχεδίασμα ἱστορίας τῆς θρησκευτικῆς ζωγραφικῆς μετὰ τὴν ἄλωσιν».

2) Ἡ ἐναίσιμος ἐπὶ διδακτορία διατριβὴ τῆς ἐφόρου ἀρχαιοτήτων Δδος Ἰωάννας Κωνσταντίνου «Ρυθμοὶ κινήσεων καὶ λοξαὶ στάσεις εἰς τὴν ἀρχαιότεραν ἑλληνικὴν πλαστικὴν».

3) Ἡ ἐναίσιμος ἐπὶ διδακτορία διατριβὴ τοῦ ἐφόρου ἀρχαιοτήτων Νικ. Βερδελῆ «Ὁ πρωτογεωμετρικὸς ρυθμὸς τῆς Θεσσαλίας».

4) Τὸ Εὐρετήριο τοῦ Α' καὶ Β' τόμου τῆς Ξυλοστέγου Παλαιοχριστιανικῆς Βασιλικῆς τῆς Μεσογειακῆς Λεκάνης τοῦ καθηγητοῦ Ἀν. Ὁρλάνδου.

5) Τὸ Ἔργον τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας κατὰ τὸ 1957.

ε) Εὐρίσκονται ὑπὸ ἐκτύπωσιν: 1) Ἡ ἐναίσιμος ἐπὶ διδακτορία διατριβὴ τοῦ ἐφόρου ἀρχαιοτήτων Ἰω. Κοντῆ «Τὸ ἱερὸν τῆς Ὀλυμπίας κατὰ τὸν Δ' π.Χ. αἰῶνα».

2) Ἡ ἐναίσιμος ἐπὶ διδακτορία διατριβὴ τοῦ ἐφόρου ἀρχαιοτήτων Βασ. Καλλιπολίτη «Χρονολογικὴ κατάταξις τῶν μετὰ μυθολογικῶν παραστάσεων ἀττικῶν σαρκοφάγων τῆς ρωμαϊκῆς ἐποχῆς».

Τὸ διὰ τὰ ἀνωτέρω δημοσιεύματα (πλὴν τοῦ ἔργου) δαπανηθὲν ποσὸν ἀνῆλθεν εἰς δρχ. 400.000.

Σημειώνομεν πρὸς τούτοις ὅτι α) κατὰ τὸ ἔτος 1957 εἰσῆχθησαν εἰς τὴν Βιβλιοθήκην τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας τόμοι 536, ἐξ ὧν 136 ἐξ ἀγορᾶς (διὰ δαπάνης δρχ. 28.669 καὶ 11.400 διὰ δειτικά), 216 ἐξ ἀνταλλαγῆς καὶ 184 ἐκ δωρεᾶς.

β) Τὴν Βιβλιοθήκην τῆς Ἑταιρείας ἀπὸ 1ης Μαρτίου μέχρι καὶ τῆς 31ης Δεκεμβρίου τοῦ ἔτους 1957 ἐχρησιμοποίησαν 801 ἀναγνώσται.

Ἦλθεν ἐπίσης ἡ Ἑταιρεία ἀρωγὸς εἰς τοὺς ἐν Ἑσπερίᾳ σπουδάζοντας ὑποτρόφους ἐπιμελητὰς ἀρχαιοτήτων Γεώργ. Δοντᾶν, Σωτ. Δάκαρην, Εὐθ. Μαστροκώσταν, Χρυσ. Χρήστου καὶ Σερ. Χαριτωνίδην δαπανήσασα σχετικῶς δρχ. 30.850.

Τέλος ἡ Ἑταιρεία ἀντιπροσωπεύθη διὰ τοῦ Γραμματέως αὐτῆς εἰς τὸ ἐν Παρισίοις συγκροτηθὲν κατὰ Μάϊον τοῦ 1957 Α' Διεθνὲς Συνέδριον ἀρχιτεκτόνων Ἱστορικῶν Μνημείων, περὶ τῶν ἐργασιῶν τοῦ ὁποίου ἀκολούθει ἡ σχετικὴ ἔκθεσις.

ΕΚΘΕΣΙΣ ΤΟΥ ΓΡΑΜΜΑΤΕΩΣ ΤΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ
ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΕΡΓΑΣΙΩΝ ΤΟΥ 1ΟΥ ΔΙΕΘΝΟΥΣ ΣΥΝΕΔΡΙΟΥ
ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΩΝ ΙΣΤΟΡΙΚΩΝ ΜΝΗΜΕΙΩΝ

Κατὰ τὸ 1957 ἀντεπροσώπευσα τὴν Ἑλλάδα, δαπάναις τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας, εἰς τὸ ἐν Παρισίοις συγκροτηθὲν ἀπὸ 5-11 Μαΐου ἐ.ἔ. 1ον Διεθνὲς Συνέδριον Ἀρχιτεκτόνων Ἱστορικῶν Μνημείων. Ἡ συμμετοχὴ τῆς Ἑλλάδος εἰς τὸ Συνέδριον τοῦτο ὑπῆρξεν ἀναγκαιοτάτη, δεδομένου ὅτι — ἐξαιρέσει τῆς Βουλγαρίας καὶ τῆς Τουρκίας — πάντα τὰ λοιπὰ εὐρωπαϊκά, καὶ τινὰ ἄλλων ἡπείρων Κράτη ἀντεπροσωπεύθησαν κατ' αὐτὸ διὰ πολυπληθῶν μάλιστα ἀντιπροσωπιῶν. Κατὰ τὸ Συνέδριον τοῦτο ὁ ὑπογεγραμμένος ἔσχον τὴν τιμὴν νὰ διατελέσω μόνιμος πρόεδρος τοῦ 5ου τμήματος, οὐ μόνον δὲ διηύθυνα τὰς σχετικὰς συζητήσεις ἀλλὰ καὶ ἔκαμα γαλλιστὶ ἀνακοίνωσιν περὶ τῶν σχέσεων ἀρχαιολόγων καὶ ἀρχιτεκτόνων ἀναστηλώσεως. Ἐφρόντισα ὡσαύτως καὶ διὰ τὴν συμμετοχὴν τῆς Ἑλλάδος εἰς τὴν ἔκθεσιν φωτογραφιῶν τῶν προσφάτως ἀναστηλωθέντων μνημείων τῆς διὰ δύο μεγάλων πινάκων ἐκτεθέντων εἰς τὴν πρώτην αἴθουσαν τῆς ἐν τῷ Μεγάλῳ Chalot (Trocadero) ἐγκατασταθείσης ἐκθέσεως.

Τὰ κατὰ τὰς συνεδρίας τῶν τμημάτων συζητηθέντα θέματα ὑπῆρξαν πολλὰ καὶ ποικίλα, λίαν ἐνδιαφέροντα καὶ διδακτικά, διὰ τὸν τρόπον καὶ τὰ ὕλικά ἀναστηλώσεως καὶ συντηρήσεως ἀρχαίων μνημείων, ὥς καὶ διὰ τὴν πολιοδομικὴν καὶ αἰσθητικὴν ἐμφάνισιν τῶν ἀναστηλουμένων κτηρίων. Τὰ συμπεράσματα καὶ αἱ εὐχαὶ τὰς ὁποίας διετύπωσεν ἕκαστον τῶν τμημάτων ἀπηγγέλθησαν κατὰ τὴν τελικὴν συνεδρίαν τῆς ὀλομελείας ὑπὸ τῶν οἰκείων προέδρων, πρὸς τοὺς ὁποίους ὁ παριστάμενος ἀντιπρόσωπος τοῦ Ὑπουργείου Παιδείας ἀνεκοίνωσεν ὅτι ἡ Πόλις τῶν Παρισίων ἀπένειμεν αὐτοῖς τὸ ἀργυροῦν αὐτῆς μετάλλιον εἰς ἀναγνώρισιν τοῦ ἐξαιρέτου ἀναστηλωτικοῦ καὶ ἐπισημονικοῦ αὐτῶν ἔργου.

Ἰδιαιτέραν συγκίνησιν μοὶ προεκάλεσεν ἡ τιμὴ νὰ κληθῶ πρῶτος, ὅπως παραλάβω τὸ μετάλλιον τοῦτο, ἡ ἀπονομὴ τοῦ ὁποίου ἀντανακλᾷ κυρίως εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ τὴν Ἀρχαιολογικὴν Ἑταιρείαν, ἥτις, διὰ τῆς γενναιοφροноς συμβολῆς τῆς κατέστησε καὶ καθιστᾷ συνεχῶς δυνατὴν τὴν ἀναστήλωσιν καὶ συντήρησιν τῶν εὐκλεῶν ἀρχαίων καὶ βυζαντινῶν μνημείων τῆς χώρας μας.

ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ Κ. ΟΡΛΑΝΔΟΣ

Α' ΤΑΚΤΙΚΗ ΣΥΝΕΛΕΥΣΙΣ

ΤΟΥ ΕΤΟΥΣ 1957

Ἐν Ἀθήναις τῇ 24ῃ Μαρτίου τοῦ χιλιοστοῦ ἑνακοσιοστοῦ πεντηκοστοῦ ἐβδόμου ἔτους, ἡμέρᾳ Κυριακῇ καὶ ὥρᾳ 9.45 π.μ. ἀκριβῶς, συνήλθον ἐν τῷ Μεγάλῳ τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας, Ἐλευθερίου Βενιζέλου 22, οἱ Ἑταῖροι εἰς τακτικὴν Συνέλευσιν, ἵνα, συμφώνως πρὸς τὸ ἀρθρον 32 τοῦ ὀργανισμοῦ, ἐκλέξωσι τὸ τε Προεδρεῖον τῆς Συνελεύσεως καὶ τὴν πενταμελῆ ἐπὶ τοῦ Προϋπολογισμοῦ Ἐπιτροπεῖαν διὰ τὸ ἔτος 1957, ἀκούσωσι δὲ τὴν ἔκθεσιν τῆς Ἐξελεγκτικῆς Ἐπιτροπεύας περὶ τῆς οἰκονομικῆς διαχειρίσεως τοῦ ἔτους 1956 ὥς καὶ τὴν ἔκθεσιν τοῦ Γραμματέως τοῦ Συμβουλίου περὶ τῶν πεπραγμένων τοῦ 1956.

Παρήσαν ἑταῖροι πεντήκοντα ἑπτὰ. Γενομένης φανεραῆς ψηφοφορίας ἐξελέγησαν Πρόεδρος τῆς Συνελεύσεως ὁ κ. Κωνστ. Γεωργακόπουλος, ἀντιπρόεδρος ὁ κ. Μιλτ. Σταμούλης, Α' Γραμματεὺς ὁ κ. Ἰω. Δημαρᾶς καὶ Β' Γραμματεὺς ὁ κ. Δημ. Κορωναῖος.

Ὁ Γραμματεὺς τῆς Συνελεύσεως κ. Ἰωάνν. Δημαρᾶς ἀνέγνωσε τὴν ἔκθεσιν τῆς Ἐξελεγκτικῆς Ἐπιτροπεύας περὶ τῆς οἰκονομικῆς διαχειρίσεως κατὰ τὸ 1956, ἥ δὲ Συνέλευσις ὁμοφώνως ἐνέκρινε τὴν διαχείρισιν ταύτην. Εἶτα διὰ μυστικῆς ψηφοφορίας ἐξελέγησαν μέλη τῆς Ἐξελεγκτικῆς καὶ ἐπὶ τοῦ προϋπολογισμοῦ Ἐπιτροπεύας διὰ τὸ ἔτος 1957 οἱ κ.κ. Δ. Κ. Δημητρακάκης, Ν. Καπερώνης, Κ. Δ. Παπακωνσταντίνου, Μιλτ. Πουρῆς καὶ Μιχ. Χριστόπουλος.

Ἀκολούθως ὁ Πρόεδρος τῆς Ἑταιρείας κ. Παναγ. Πουλίτσας παρακαλεῖ νὰ τῷ ἐπιτραπῇ, ὅπως πρὸ τῆς συζητήσεως τῶν θεμάτων τῆς ἡμερησίας διατάξεως, ἀνακινῶσιν εἰς τὴν Συνέλευσιν ἐσχάτως γεννηθὲν ζήτημα, τοῦτο, λέγει, εἶναι τὸ ἑξῆς.

Ὡς γνωστόν, ὁ κυριώτατος πόρος τῆς Ἑταιρείας πρὸς ἐκπλήρωσιν τῶν σπουδαιοτάτων σκοπῶν καὶ τῶν ἄλλων ὑποχρεώσεων αὐτῆς εἶναι τὸ μερίδιον αὐτῆς ἐκ τῶν κερδῶν τῶν κρατικῶν λαχείων. Ὡς ἐξέθηκα καὶ ἐν τῇ ὁμιλίᾳ μου κατὰ τὰ ἐγκαίνια τοῦ μεγάρου τῆς Ἑταιρείας, ἥδη ἀπὸ τοῦ ἔτους 1854 ἐνεκρίθη ἐξαιρετικῶς ἡ ὑπὸ τῆς Ἑταιρείας ἔκδοσις λαχείου ὑπὲρ τῶν ἀρχαιοτήτων, ὅπερ βραδύτερον, διὰ τοῦ ἐπὶ τοῦ ἀειμνήστου Χαρ. Τρικούπη ἐκδοθέντος νόμου ΑΧΛ' τοῦ 1887, ἐγένετο προνομιοῦχον, καταργηθείσης καὶ τῆς ἐντὸς τοῦ Κράτους ἐκδόσεως καὶ κυκλοφορίας παντὸς ἄλλου λαχείου. Ἡ κατάστασις αὕτη ἐξηκολούθησεν ὑφισταμένη μέχρι τοῦ ἔτους 1904, ὅτε διὰ τοῦ ἐκδοθέντος νόμου ΓΚΔ' συνεστάθη καὶ ἴδιον λαχεῖον ὑπὲρ τοῦ Ἑθνικοῦ

Στόλου. Μετ' ὀλίγον διὰ τοῦ νόμου ΓΝΖ' τῆς 7/9 Ἰουλίου 1905 ἀμφότερα τὰ λαχεῖα ταῦτα, τὸ τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας καὶ τὸ τοῦ Ἐθνικοῦ Στόλου, συνεχωρεύθησαν εἰς ἓν κοινὸν «Λαχεῖον ὑπὲρ τοῦ Στόλου καὶ τῶν Ἀρχαιοτήτων τῆς Ἑλλάδος». Ἐκτοτε ἐξεδόθησαν ἀλλεπάλληλοι νόμοι ρυθμίζοντες τὰ τοῦ λαχεῖου, διαιρεθέντος βραδύτερον εἰς τὰ νῦν ὑπάρχοντα δύο κρατικά λαχεῖα, τὸ Ἐθνικὸν καὶ τὸ Λαϊκόν, εἰς τὰ ἔσοδα τῶν ὁποίων ὠρίσθη νὰ μετέχη καὶ ἡ ἰδρυτρία τοῦ ἀρχικοῦ λαχεῖου Ἀρχαιολογικὴ Ἑταιρεία. Τὸ ποσοστὸν τῆς συμμετοχῆς αὐτῆς, διαφόρως ἐκάστοτε καὶ οὐχὶ πάντοτε δικαίως ἐν τῷ μεταξὺ ὀριζόμενον, καθωρίσθη τῷ 1934 διὰ τοῦ νόμου 6079 δικαιότερον, ἀναγνωρισθέντος ὅτι τὸ παρεχόμενον χρηματικὸν ποσὸν ἀποτελεῖ κατ' ἀκριβείαν οὐχὶ χορηγίαν, ἀλλ' ἀπόδοσιν ὀφειλομένου τῇ Ἑταιρείᾳ μεριδίου. Ἐκτοτε οἱ ρυθμίζοντες τὰ τῶν ἀνωτέρω λαχείων νόμοι ὁμιλοῦσι περὶ ἀποδόσεως εἰς τὴν Ἑταιρείαν ποσοστῶν ἐκ τῶν προσόδων ἐκεῖνων, ὑπονοουμένου οὕτω τοῦ δικαιώματος αὐτῆς ἐπὶ τούτων. Ἀτυχῶς τῷ 1954 τὸ ποσοστὸν τοῦτο ἐμειώθη εἰς 12% καί, τὸ χεῖρον, ὠρίσθη ὅτι δὲν δύναται νὰ ὑπερβαῖν ἐν συνόλῳ τὰ τέσσαρα ἑκατομύρια δραχμῶν. Καὶ ἐνῶ ἡλπίζομεν, ὅτι τὸ μερίδιον τῆς Ἑταιρείας ἐκ τῶν κερδῶν τῶν λαχείων ταχέως θὰ ἡϋξάνετο, ἵνα αὕτη δύναται νὰ ἐκπληροῖ, ὅσον τὸ δυνατόν εὐρύτερον τοὺς σπουδαίους σκοποὺς τῆς, μετὰ καταπλήξεως ἐμάθομεν τὴν ἐπαύριον τῆς τελέσεως τῶν ἐγκαινίων τοῦ μεγάρου, ὅτι ἡ δόσις τῆς δευτέρας ἑξαμηνίας τοῦ παρελθόντος ἔτους ἀπὸ δραχμῶν 2.000.000 περιορίσθη εἰς δραχ. 100.000 μόνον, τοῦ ὑπολοίπου εἰσαχθέντος εἰς τὰ ἔσοδα τοῦ Κράτους, πρὸς ἰσοσκέλειν τοῦ προϋπολογισμοῦ. Καὶ τὸ μὲν συμβούλιον προέβη εἰς τὰς προσηκούσας ἐνεργείας καὶ διαμαρτυρίας καί, ὡς παραστῇ ἀνάγκη, θὰ πρέπη καὶ ἡ Συνέλευσις νὰ ἀσχοληθῇ περὶ τοῦ ζωτικώτατον τοῦτο διὰ τὴν Ἑταιρείαν ζήτημα. Σήμερον περιορίζομαι νὰ ἐκφράσω, καὶ εἶμαι βέβαιος ὅτι ἐν τούτῳ διερμηνεύω τὴν γνώμην πάντων ὑμῶν, τὴν βαθυτάτην λύπην καὶ πικρίαν τῆς Ἑταιρείας διὰ τὴν γενομένην περικοπὴν, μαρτυροῦσαν, ὅτι δὲν ἐκτιμᾶται προσηκόντως τὸ ἐπιτελούμενον ὑπ' αὐτῆς ἐθνικὸν ἔργον. Ἐὰν δὲν παρασχεθῶσι τῇ Ἑταιρείᾳ ἀμείωτα τὰ ἀπαιτούμενα οἰκονομικὰ μέσα πρὸς ἐκτέλεσιν αὐτοῦ, τὸ μὲν ἐντεῦθεν ὕλικὸν ὄφελος τοῦ Δημοσίου θὰ ἦναι ἀσήμαντον, σημαντικωτάτη ὁμῶς ἡ ἐπιστημονικὴ καὶ ἠθικὴ ζημία τῆς πατρίδος ἡμῶν.

Ἡ Συνέλευσις, ἐγκρίνουσα τὰ λεχθέντα, ἐκφράζει τὴν βαθυτάτην λύπην τῆς διὰ τὴν περικοπὴν καὶ ἐπιφυλάσσεται νὰ ἐπανέλθῃ εἰς τὸ ζήτημα.

Εἶτα ὁ Γραμματεὺς τοῦ Δ. Συμβουλίου τῆς Ἑταιρείας κ. Ἀν. Ὁρλάνδος ἀνεκοίνωσε τὴν ὑπ' αὐτοῦ συνταχθεῖσαν ἐκθεσιν περὶ τῶν πεπραγμένων τῆς Ἑταιρείας κατὰ τὸ λῆξαν ἔτος 1956 μετὰ προβολῆς φωτεινῶν εἰκόνων ἐκ τῶν ὑπὸ τῆς Ἑταιρείας γενομένων ἀνασκαφῶν.

Β' ΤΑΚΤΙΚΗ ΣΥΝΕΛΕΥΣΙΣ

Τῇ 31ῃ Μαρτίου 1957, ἡμέρα Κυριακῇ καὶ ὥρα 10 π.μ. ἀκριβῶς, συν-
ῆλθον οἱ ἑταῖροι εἰς δευτέραν τακτικὴν Συνέλευσιν ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ
Προέδρου τῆς Συνελεύσεως κ. Κ. Γεωργακοπούλου ἐν τῷ μεγάρῳ τῆς Ἑται-
ρείας καὶ προέβησαν, κατὰ τὸ ἄρθρον 10 τοῦ Ὁργανισμοῦ, εἰς μυστικὴν διὰ
ψηφοδελτίων ἐκλογὴν τοῦ νέου Διοικητικοῦ Συμβουλίου τῆς Ἑταιρείας διὰ
τὴν τριετίαν 1957-59.

Ἐψηφισαν ἑταῖροι ἑκατὸν ἑννέα (109), ἐξ αὐτῶν 2 ψηφοδέλτια εὐρέθη-
σαν ἄκυρα, ἐξελέγησαν δὲ μέλη διὰ τὴν τριετίαν 1957-59 οἱ κ.κ. Γεώργιος
Ν. Βέλτσος διὰ ψήφων 104, Κωνστ. Ἀλεξανδρῆς διὰ ψήφων 103, Κωνστ.
Κτιστόπουλος διὰ ψήφων 102, Ἀναστ. Ὁρλάνδος διὰ ψήφων 102, Γεώργιος
Μπαλῆς διὰ ψήφων 101, Ἀριστοτέλ. Πέππας διὰ ψήφων 101, Παναγιώτης
Πουλίτσας διὰ ψήφων 98, Ἰωάνν. Καλιτσουνάκης διὰ ψήφων 82, Γεώργιος
Σωτηρίου διὰ ψήφων 69, Δημ. Εὐαγγελίδης διὰ ψήφων 66, Κωνστ. Ρωμαῖος
διὰ ψήφων 62, Σωκράτης Κουγέας διὰ ψήφων 62, Νικ. Κοντολέων διὰ ψή-
φων 50 καὶ Ἀντών. Κεραμόπουλος διὰ ψήφων 47.

ΣΥΜΠΛΗΡΩΣΙΣ ΚΑΙ ΚΑΤΑΡΤΙΣΜΟΣ ΤΟΥ ΝΕΟΥ ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ

Τὸ οὕτω ἐκλεχθὲν ὑπὸ τῶν ἑταίρων νέον Συμβούλιον συνελθὼν τῇ
2ῃ Ἀπριλίου 1957 εἰς συνεδρίαν πρὸς πλήρη καταρτισμὸν αὐτοῦ, κατὰ τὰς
διατάξεις τοῦ τροποποιηθέντος ἄρθρου 10 τοῦ ὁργανισμοῦ, ἐξέλεξε μέλη τοῦ
Συμβουλίου τοὺς κ.κ. Σπυρίδωνα Μαρινᾶτον, Ἰωάνν. Παπαδημητρίου καὶ
Χρῆστον Καροῦζον. Ἐν συνεχείᾳ τὸ Συμβούλιον ἐξέλεξε παμψηφεί Προέ-
δρον τὸν κ. Παναγιώτην Πουλίτσαν, Ἀντιπρόεδρον τὸν κ. Γεώργιον Ν. Βέλ-
τσον καὶ Γραμματέα τὸν κ. Ἀναστάσιον Ὁρλάνδον.

Ἀποβιάσαντος τῇ 19/5/57 τοῦ Συμβούλου Γεωργίου Μπαλῆ, συνῆλθεν
εἰς συνεδρίαν τὸ Συμβούλιον τῇ 3ῃ Ἰουνίου καὶ ἐξέλεξε Σύμβουλον εἰς ἀνα-
πλήρωσιν τοῦ ἀποβιάσαντος τὸν κ. Παναγιώτην Ζέπον.

ΕΚΘΕΣΙΣ
ΤΗΣ ΕΞΕΛΕΓΚΤΙΚΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΕΙΑΣ
ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΕΩΣ ΤΟΥ ΕΤΟΥΣ 1957
ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΣΥΝΕΛΕΥΣΙΝ
ΤΩΝ ΕΤΑΙΡΩΝ ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ

Κύριε Πρόεδρε,

Οἱ ὑπογεγραμμένοι ἀποτελοῦντες τὴν Ἐξελεγκτικὴν Ἐπιτροπείαν τῆς Ἑταιρείας διὰ τὸ ἔτος 1957, προσκληθέντες διὰ τοῦ ὑπ' ἀριθ. 162 τῆς 24ης Μαρτίου 1958 ἐγγράφου τοῦ κ. Προέδρου, ἐπελήφθημεν τοῦ ἐλέγχου τῆς οἰκονομικῆς διαχειρίσεως τῆς Ἑταιρείας τοῦ λήξαντος ἔτους 1957, ἐκ τῶν ταμειακῶν καὶ λογιστικῶν βιβλίων τῆς ὁποίας ἐξάγονται τὰ ἑξῆς ἀποτελέσματα:

Μ Ε Ρ Ο Σ Ι

Α' Χρηματικόν.

Ταμείον.

α) Χρέωσις:

1.	Ἀπὸ ὑπόλοιπον μετρητῶν ἐν τῷ Ταμείῳ κατὰ τὴν 31 ^{ην} Δεκεμβρίου 1956 ἀνερχόμενον εἰς	δραχ.	45.131.70
2.	» Ἑσοδα Γ. Προϋ/σμοῦ 1/1-31/12/57	»	4.679.242.35
3.	» Ἀναλήψεις Ἐθνικῆς Τραπεζῆς Ἑλλάδος καὶ Ἀθηνῶν Α'	»	3.832.254.85
4.	» Ἐγγυήσεις	»	32.000.—
5.	» Προκαταβολὰς	»	938.886.—
6.	» Κρατήσεις Φ. Κ. Προσόδου μισθωτῶν	»	8.583.—
7.	» » Χαρτοσήμου	»	1.645.50
8.	» Ὁμολογίας Ἐθν. Δαν. Παραγωγικοῦ 1954	»	170.400.—
9.	» Κρατήσεις ἐκ Τυπογραφείου Ταρουσοπούλου	»	23.225.—
10.	» » Φόρου Ζ' κατηγορίας καὶ χαρτοσήμου	»	35.143.—
11.	» Μουσεῖον Δελφῶν	»	3.920.—
12.	» » Ἐλευσίνος	»	2.800.—
13.	» Ἀνάληψιν ἐκ Τραπ. Ἐθνικῆς Ἑλλάδος καὶ Ἀθηνῶν - ὁδ. Ἀργεντινῆς	»	2.789.—
14.	» Ἑξοδα ἐπιστραφέντα	»	6.069.30
Σύνολον			9.782.089.70

β) Πίστωσις. Ὅσα τὸ Ταμεῖον κατέβαλεν.

1.	Εἰς Ἐξόδα Γ. Προϋ/σμοῦ 1/1-31/12/57	δραχ.	3.873.927.—
2.	» Καταθέσεις παρὰ τῇ Τραπέζῃ Ἐθνικῇ καὶ Ἀθηνῶν Α΄	»	4.808.390.95
3.	» Προκαταβολὰς	»	490.000.—
4.	» Κρατήσεις φόρου καθ. Προσόδου κλ. μισθωτῶν	»	8.583.—
5.	» » Χαρτοσήμου	»	1.645.50
6.	» Ὁμολογίας Ἐθν. Δαν. Παραγωγικοῦ 1954	»	532.189.—
7.	» Κρατήσεις Φόρου Ζ΄ κατηγορίας καὶ χαρτοσήμου	»	35.143.—
8.	» Μουσεῖον Δελφῶν	»	3.920.—
9.	» » Ἐλευσίνος	»	2.800.—
10.	» Ἐξόδα ἐπιστραφέντα	»	6.069.30
	Σύνολον	»	9.762.667.75
	Ὑπόλοιπον μετρητῶν ἐν τῷ Ταμείῳ 31/12/57	»	19.421.95
	Σύνολον	»	9.782.089.70

Β΄ Ἀνάλυσις Ἐσόδων καὶ Ἐξόδων τοῦ Προϋπολογισμοῦ Χρ. 1957

α) Ἐσοδα

1.	Ἀπὸ μερίσματα καὶ τόκους	δραχ.	485.049.60
2.	» Παραχώρησιν αἰθούσης διαλέξεων	»	7.200.—
	» Μισθώματα Ε΄ ὁρόφου τοῦ μεγάρου	»	31.835.—
3.	» Ἀντίτιμον δημοσιευμάτων τῆς Ἑταιρείας	»	53.510.50
4.	» » « Ἀρχαῖοι τόποι καὶ Μουσεῖα »	»	20.369.50
5.	» Συνδρομὰς Ἑταίρων	»	12.300.—
6.	» Συμμετοχὴν τῆς Ἑταιρείας εἰς τὰ καθαρὰ κέρδη τῶν κρατικῶν λαχείων	»	4.000.000.—
7.	» Ἐκτακτὰ καὶ ἀπρόβλεπτα ἔσοδα	»	3.030.—
8.	» Πώλησιν ἀχρήστου ὑλικοῦ	»	10.000.—
9.	» Ἐσοδα κεκλεισμένων χρήσεων	»	55.947.75
	Σύνολον	»	4.679.242.35

β) Ἔξοδα

1.	Εἰς μισθοὺς καὶ ἐπιδόματα προσωπικοῦ	δραχ.	147.673.50
2.	» Ἔξοδα γραφείων	»	155.971.95
3.	» » βιβλιοθήκης	»	59.886.60
4.	» Ἀνασκαφὰς καὶ μελέτας	»	193.213.—
5.	» Ἀναστηλώσεις ἀρχαίων μνημείων	»	80.000.—
6.	» Ἀνέγερσιν, ἐπισκευὰς καὶ ἀνασυγκρότησιν Μουσείων	»	154.195.—
7.	» Πλουτισμὸν βιβλιοθηκῶν Μουσείων	»	4.636.—
8.	» Ἀνέγερσιν Μουσείου Ἀργοστολίου	»	674.000.—
9.	» Δημοσιεύματα	»	398.855.20
10.	» » «Ἀρχαῖοι τόποι καὶ Μουσεῖα»	»	1.661.—
11.	» Συνδρομὰς εἰς περιοδικὰ καὶ βιβλία ἀρχαιολογικά	»	4.300.—
12.	» Ὑποτροφίας καὶ συνέδρια	»	45.873.50
13.	» Ἐπιστημονικὰς ἀνακοινώσεις καὶ διαλέξεις	»	1.120.—
14.	» Διάφορα ἔξοδα	»	40.493.35
15.	» Εἰσφορὰν τῆς Ἑταιρείας εἰς τὸ Ι.Κ.Α.	»	30.170.—
16.	» Διάφορα ἔξοδα κεκλεισμένων χρήσεων	»	9.802.—
17.	» Ἀπρόοπτα ἔξοδα καὶ ἀπρόβλεπτα	»	8.326.70
18.	» Ἀμοιβὴν ἀρχιτέκτονος τοῦ μεγάρου	»	274.206.—
19.	» » ἐπιβλέποντος πολ. μηχανικοῦ	»	19.580.—
20.	» Ἡμερομίσθια ἐπιστάτου	»	28.900.—
21.	» Ἔξοδα ἀνεγέρσεως νέου μεγάρου	»	1.181.909.70
22.	» » μεταφορᾶς καὶ συσκευασίας	»	127.—
23.	» Ἐπιπλώσεις μεγάρου	»	359.026.50
Σύνολον			3.873.927.—
Προκῦψαν περίσσευμα χρήσεως 1957			805.315.35
Σύνολον			<u>4.679.242.35</u>

Γ' Γενικὸς Ἰσολογισμὸς τῆς χρήσεως 1957.

1. Ἐνεργητικὸν

Τὸ ἐνεργητικὸν τῆς Ἑταιρείας τὴν 31/12/1957		
ἀνήρχετο εἰς	δραχ.	30.671.804.90
ἀποτελούμενον ἐκ τῶν ἑξῆς:		

1.	Ἀπὸ τὸ ὑπόλοιπον μετρητῶν ἐν τῷ Ταμείῳ 31/12/57 δραχ.	19.421.95
2.	» Τὸ μέγαρον τῆς Ἑταιρείας . . . . . »	19.300.560.45
3.	» Ἀκίνητα κτήματα . . . . . »	17.80
4.	» 3490 μετοχὰς Ἑθνικῆς Τραπεζῆς, ἐξ ὧν 100 δωρεᾶς Ἱ. Ρώμα . . . . . »	1.636.202.—
5.	» 760 μετοχὰς Τραπεζῆς τῆς Ἑλλάδος . . . . »	432.772.50
6.	» 180 » Κτηματικῆς Τραπεζῆς Ἑλλάδος »	40.35
7.	» 416 » Ἑλλήν. Ἡλεκτρ. Σιδηροδρόμων »	33.532.70
8.	» 235 ὁμολογίας Ἑθν. Δαν. 1914, 500 ἐκ. 5% »	243.—
9.	» 405 » » 1889, 4% Πάγιον »	88.—
10.	» 75 » » 1890, 5% Σιδηρ. Λαρίσης . . . . . »	20.—
11.	» 121 ὁμολογίας Ἑθν. Δαν. 1907, 5% Ἀμόνης »	8.—
12.	» 1 » » 1893, 5% Κεφα- λαιώσεως καὶ ἀπόδ. φρ. 140 . . . . . »	1.—
13.	» 25 ὁμολογίας Ἑθν. Δαν. 1924, Προσφυ- γικοῦ . . . . . »	25.70
14.	» 30 ὁμολογίας Ἑθν. Δαν. Πατριωτικοῦ . . »	1.—
15.	» 1000 » » Ἀπαλλοτριώσεως, 1919, 1929, 1931 . . . . . »	1.—
16.	» 150 ὁμολογίας Ἑθν. Δαν. Ἑλλ./βουλγαρι- κῆς Μεταναστεύσεως 1923 . . . . . »	1.—
17.	» 155 ὁμολογίας Ἑθν. Δαν. Κτηματικῆς Πί- στεως 1930 . . . . . »	205.60
18.	» 95 ὁμολογίας Ἑθν. Δαν. Κτηματικῆς Πί- στεως 1927 . . . . . »	126.—
19.	» 8135 ὁμολογίας Ἑθν. Δαν. Παραγωγικοῦ 1954, 5% . . . . . »	1.091.477.—
20.	« Καταθέσεις παρὰ τῇ Ἑθνικῇ Τραπεζῇ καὶ Ἀθηνῶν Α΄ . . . . . »	6.999.566.20
21.	» Ληξιπρόθεσμα τοκομερίδια . . . . . »	50.—
22.	» Ἐκκρεμεῖς λογαριασμοὺς . . . . . »	112.422.—
23.	» Κρατήσεις Φ. Κ. Προσόδου μισθωτῶν . . »	413.05
24.	» » χαρτοσήμου . . . . . »	12.10
25.	» Διαφόρους λογαριασμοὺς . . . . . »	940.50
26.	» Ἐπιπλώσεις μεγάρου . . . . . »	1.043.656.—
Σύνολον . . . . . »		<u>30.671.804.90</u>

2. Παθητικὸν

Τὸ δὲ Παθητικὸν τῆς Ἑταιρείας τὴν 31ῃν Δεκεμβρίου 1957 ἀνῆρχετο εἰς . . . . . δραχ. 30.671.804.90

ἀποτελούμενον ἐκ τῶν ἑξῆς:

1. Κεφάλαιον	δραχ.	22.593.667.65
2. Κεφαλαιοποιήσις ἀντιτίμου πωλήσεως ἀκινήτων	»	1.290.10
3. Κληρωθεῖσαι ὁμολογίαι	»	441.962.—
4. Εἰσπρακτέα τοκομερίδια	»	50.—
5. Ἑγγυήσεις	»	32.000.—
6. Διάφοροι λογαριασμοὶ	»	153.350.50
7. Προκαταβολαὶ	»	100.000.—
8. Τυπογραφεῖον	»	112.422.—
9. Περιουσία τῆς Ἑταιρείας	»	<u>7.237.062.65</u>
Σύνολον	»	<u>30.671.804.90</u>

Δ' Περιουσία τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας

Ἡ περιουσία τῆς Ἑταιρείας κατὰ τὴν 31ῃν Δεκεμβρίου 1957 ἀνῆρχετο εἰς τὸ ποσὸν τῶν δραχμῶν **30.671.804.90** ἀποτελουμένη ἐκ τῶν ἰδίων ὑπολοίπων τῶν ἐν τῷ Ἑνεργητικῷ ἀναγραφομένων μερίδων.

Περαίνουσα τὴν ἔκθεσιν ταύτην ἡ Ἐπιτροπεία προτείνει εἰς τὴν Συνέλευσιν, ὅπως ἐγκρίνῃ τὴν ἀνωτέρω διαχείρισιν ὡς ὀρθῶς ἔχουσιν καὶ ἐπικυρώσῃ τὸν τε Ἰσολογισμόν καὶ τὸν Ἀπολογισμόν τοῦ λήξαντος ἔτους 1957 τῆς ἰδίας περιουσίας τῆς Ἑταιρείας.

Ἀθῆναι τῇ 28 Μαρτίου 1957

Ἡ Ἐξελεγκτικὴ Ἐπιτροπεία

Δ. Κ. ΔΗΜΗΤΡΑΚΑΚΗΣ
Κ. Δ. ΠΑΠΑΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ
ΜΙΛΤ. ΠΟΥΡΗΣ
ΜΙΧ. ΧΡΙΣΤΟΠΟΥΛΟΣ

Μ Ε Ρ Ο Σ Ι Ι

Ὅσον ἀφορᾷ τὸν ἔλεγχον διαχειρίσεως Δωρεῶν, Κληρονομιῶν, Κληροδοτημάτων, προκύπτουσι τὰ ἑξῆς ἀποτελέσματα ἐκ τῶν τηρουμένων βιβλίων :

1. Κληρονομία Ἰωάνν. Μαρκοπούλου.

Τοῦτο παραμένει εἰσέτι ἀπὸ τοῦ 1944 ἄνευ Ἐσόδων, ἡ δὲ περιουσία αὐτοῦ ἀποτελεῖται ἐκ τῶν ἑξῆς :

1. Καταθέσεις ἐν ὧν παρα τῇ Ἐθνικῇ Τραπεζῇ	δρχ.	1.—
2. » Κεφαλαίου παρα τῇ »	»	1.—
3. Ὁμολογίαι Ἐθν. Δαν. 1922, $\frac{1}{2}\%$ τεμ. 4083	»	4.083.—
4. Εἰδικὸς λ/σμὸς προσωρινῆς Ἀναγωγῆς	»	672.917.20
Σύνολον	δρχ.	<u>677.002.20</u>

2. Κληρονομία Φοῖβον Φαρμά.

Ἡ χρῆσις τῆς κληρονομίας ταύτης ἄρχεται ἀπὸ 1/4/56—31/3/57, τὰ ἀποτελέσματα δὲ τῆς διαχειρίσεως, ὡς ἐξάγεται ἐκ τῆς ἐκθέσεως τοῦ λογιστοῦ καὶ ἐκ τῶν ἰδίων αὐτῆς βιβλίων, ἔχουσιν ὡς ἑξῆς :

**Πρὸς
τὸν κ. Πρόεδρον τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας**

Ἐνταῦθα

Ἐχω τὴν τιμὴν νὰ ὑποβάλω τὸν Ἀπολογισμὸν καὶ Ἰσολογισμὸν τῆς Κληρονομίας Φ. Φαρμά τῆς οἰκονομικῆς διαχειρίσεως τοῦ ἔτους 1956/57 (1/4/56-31/3/57) πρὸς ἔγκρισιν καὶ νὰ γνωρίσω εἰς Ὑμᾶς σχετικῶς τὰ κάτωθι:

Ὅσον ἀφορᾷ τὰ Ἔσοδα τῆς ἄνω χρήσεως ἔχουσιν ὡς ἑξῆς:

		Εἰς Δραχμὰς	
Ἔσοδα		Προϋπολογισθέντα	Εἰσπραχθέντα
Κεφ. Α'	Πρόσοδοι ἐκ χρεογράφων	79.227.—	92.633.50
» Β'	Τόκοι ἐκ καταθέσεων	6.708.—	11.227.—
» Γ'	Διάφορα καὶ ἀπρόβλεπτα	43.—	—
» Βδ'ς	Καθυστερούμενοι τόκοι καταθέσεων . . .	1.720.—	—
» Γδ'ς	Καθυστερούμενοι διάφοροι πρόσθετοι . .	43.—	1.766.50
» ΣΤ'	Πλεόνασμα προηγούμενης χρήσεως 1955/56	24.527.65	24.527.65
Σύνολον . .		112.268.65	130.154.65
ἥτοι εἰσπράχθησαν πλεόν προϋπολογισθέντων . .		17.886.—	—
Σύνολον δρχ. . .		130.154.65	—

Τὸ ποσὸν τῶν 17.886.—προέρχεται κυρίως ἐκ τῆς αὐξήσεως τῶν μερισμάτων καὶ ἐκ τόκων καταθέσεων εἰς δραχμὰς.

		Προϋπολογισθέντα	Δαπανηθέντα
Ἔξοδα			
Κεφ. Α'	Ἔξοδα Διοικήσεως καὶ διαχειρίσεως . . .	14.324.15	—
» Β'	Ἔξοδα συντηρήσεως τῆς περιουσίας . . .	15.000.—	2.917.50
» Γ'	Ἐκτελέσεως σκοποῦ	80.000.—	—
» Δ'	Ἐκτελέσεως ὄρων διαθήκης	2.944.50	—
Σύνολον . .		112.268.65	2.917.50
μείον δαπανηθέντων . .		2.917.50	—
Ὑπόλοιπον μὴ δαπανηθὲν . .		109.351.15	ἥτοι περίσσευμα
Εἰσπραχθέντα πλεόν τῶν προϋ/σθέντων . .		17.886.—	Δρ. 127.237.15

Ὡς ἐμφαίνεται ἐκ τοῦ πίνακος τῶν ἐξόδων, τοῦτο ὀφείλεται εἰς τὴν μὴ διάθεσιν ποσῶν ἐκτελέσεως σκοποῦ, ἐξόδων διοικήσεως, ἐκτελέσεως ὄρων διαθήκης παρὰ μόνον εἰς ἔξοδα συντηρήσεως περιουσίας, ἥτοι προμηθείας Τραπεζῶν, φυλάκτρων, ἀσφαλιστρῶν χρεογράφων καὶ συναλλαγματικῆς διαφορᾶς κατὰ τὴν δραχμοποίησιν τῶν ἐμβασμάτων τῆς κληρονομ. δρ. 2.917.50.

Ἀπολογισμὸς καὶ ἰσολογισμὸς τῆς περιουσίας τῆς Κληρονομίας Φαρμᾶ
χρ. 1956/57.

Κατὰ τὴν ἐν λόγῳ χοῆσιν οὐδεμία ἐπῆλθε μεταβολὴ εἰς τὰ χρεόγραφα
τῆς κληρονομίας.

Ἐκ τῶν καταθέσεων παρὰ τῇ Ἐθνικῇ Τραπέζῃ καὶ Ἀθηνῶν—Ἀλεξαν-
δρείας μετεφέρθησαν Γρ. Διαιτ. 74.923.—δραχμοποιηθέντα εἰς δρ. 64.433.50,
αἵτινες κατετέθησαν παρὰ τῷ Α' Κεντρικῷ καταστήματι τῆς Ἐθνικῆς Τραπέ-
ζης καὶ Ἀθηνῶν.

Αἱ ἐκ λιρῶν 1.457.9.4 καταθέσεις παρὰ τῷ Β' Κεντρικῷ καταστήματι
ἐδραχμοποιήθησαν καὶ ἀπέδωκαν τὸ ποσὸν τῶν δρ. 121.698.50, παραμένονσι
δὲ ἐκεῖ ἐν ἀναμονῇ ἀποφάσεως τοῦ Συμβουλίου πρὸς ἐπένδυσιν αὐτῶν ἢ κα-
τάθεσιν ἐπὶ προθεσμίᾳ, μετὰ τὴν δραχμοποίησιν καὶ τοῦ ἐκ Γρ. δ. ποσοῦ
46.117.50.

Ταῦτα ἐμφαίνονται ἐν τῷ συνημμένῳ πίνακι τοῦ Ἀπολογισμοῦ καὶ ἰσο-
λογισμοῦ τῆς Κληρονομίας, καθὼς καὶ τὸ ποσὸν τοῦ Ἑνεργητικοῦ καὶ Πα-
θητικοῦ τῆς Κληρονομίας, τὸ ὁποῖον ἀνέρχεται τὴν 31/3/57 εἰς δραχμὰς
1.696.482.65.

ΑΠΟΛΟΓΙΣΜΟΣ ΕΣΟΔΩΝ - ΕΞΟΔΩΝ ΤΟΥ ΠΡΟΫ/ΣΜΟΥ

Κεφάλ.	Αριθρ.	Έσοδα	Προϋπολογισθέντα		Εισπραχθέντα	
			Γρ. Διατ.	Δραχμαί	Γρ. Διατ.	Δραχμαί
		Μέρος Α'				
		Ι Τακτικά Έσοδα				
A'		Πρόσοδοι χρεογράφων				
	1-9	Πρόσοδοι χρεογράφων ξένων Δανείων και έσωτερικών	—	79.227.—	107.714.20	92.633.50
B'	1-2	Τόκοι καταθέσεων	—	6.708.—	13.054.—	11.227.—
Γ'	1	Διάφορα και άπρόβλεπτα..		43.—	—	—
		ΙΙ Έκτακτα Έσοδα				
		Καθυστερούμεναι πρόσοδοι				
		—				
Aδ'ς	1	Τοκομερ. όμολ. Ύδρεύσεως	—	—	—	—
Bδ'ς	1	Τόκοι καταθέσεων	—	1.720.—	—	—
Γδ'ς	1	Διάφοροι πρόσοδοι	—	43.—	2.054.—	1.766.50
ΣΤ'	1	Πλεόνασμα προηγούμενης χρήσεως				
		Τò κατὰ τὴν χορήσιν 1955/56 προκύψαν περίσσευμα..	—	24.527.65	28.523.35	24.527.65
		Σύνολον	—	112.268.65	151.345.55	130.154.65

³Αθῆναι τῇ 31 Μαγτίου 1957

Ὁ Λογιστὴς
ΑΝΤ. ΠΑΝΤΑΖΟΠΟΥΛΟΥ

ΧΡΗΣΕΩΣ 1956/57 ΤΗΣ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑΣ ΦΑΡΜΑ

Κεφάλ.	Αριθ.	Είδος εξόδων	Προϋπολογισθέντα		Εισπραχθέντα	
			Γρ. Διατ.	Δραχμαί	Γρ. Διατ.	Δραχμαί
Α'	1-7	Μέρος Β'				
		Ι Τακτικά Έξοδα				
		Έξοδα διοικήσεως και διαχειρίσεως	—	14.324.15	—	—
B'		Συντηρήσεως τῆς περιουσίας				
		—				
Γ'	1	Ασφάλιστρα χρεογράφων ξένων δανείων	—	5.000.—	1.184.20	1.018.—
	2	Φύλακτρα χρεογράφων....	—	4.000.—	688.—	591.—
	3	Προμήθεια Τραπεζών, ταχυδρομικά αὐτῶν, χαρτόσημα κλπ	—	6.000.—	325.—	1.308.50
		Έκτελέσεως σκοποῦ				
		—				
Δ'	1-4	Ανασκαφαὶ κλπ.	—	80.000.—	—	—
		Έκτελέσεως ὑποχρεώσεων	—	2.944.50	—	—
		Σύνολον	—	112.268.65	2.197.20	2.917.50
					Έσοδα πραγματοποιηθέντα	130.154.65
					Έξοδα πραγματοποιηθέντα	2.917.50
					Προκῦψαν περίσσευμα χρ. 1956/57 . .	127.237.15

Κίνησις Ταμείου τῆς Κληρονομίας Φ. Φαρμά
Ὅσα εἰσέπραξεν ἀπὸ 1 Ἀπριλίου 1956 - 31 Μαρτίου 1957

Χρέωσις — Ἔσοδα

	Γρ. Διατ.	Δραχμαὶ
1. Ὑπόλοιπον μετρητῶν ἐν τῷ Ταμείῳ 31/3/56	13.768.—	11.840.60
2. Ἔσοδα Προϋ/σμοῦ 1/4/56-31/3/57 . .	—	130.154.65
3. Ἀναλήψεις παρὰ τῆς Ἐθνικῆς Τραπεζῆς καὶ Ἀθηνῶν Β'	—	122.334.—
4. Ἀναλήψεις παρὰ τῆς Ἐθνικῆς Τραπεζῆς καὶ Ἀθηνῶν Ἀλεξανδρείας	—	66.322.—
5. Ἀναλήψεις παρὰ τῆς Ἐθνικῆς Τραπεζῆς καὶ Ἀθηνῶν Α'	—	393.50
Σύνολον		331.044.75

Πίστωσις — Ἐξόδα

Ὅσα κατέβαλεν ἀπὸ 1/4/56 - 31/3/57 εἰς

	Γρ. Διατ. @ 0,86 Δραχμαὶ	
1. Ἐξόδα Προϋ/σμοῦ 1/4/56-31/3/57 . .	—	2.917.50
2. Καταθέσεις παρὰ τῇ Τραπεζῇ Ἐθνικῇ καὶ Ἀθηνῶν Ἀλεξανδρείας	—	92.633.50
3. Καταθέσεις παρὰ τῇ Τραπεζῇ Ἐθνικῇ καὶ Ἀθηνῶν Α'	—	75.660.50
4. Καταθέσεις παρὰ τῇ Τραπεζῇ Ἐθνικῇ καὶ Ἀθηνῶν Β'	—	121.698.50
5. Περισσεύματα Προϋ/σμοῦ (τὸ περίσσευμα 1955/56)	—	24.527.65
6. Ὑπόλοιπον μετρητῶν ἐν τῷ Ταμείῳ 31/3/57.	—	13.607.10
Σύνολον		331.044.75

Γενικὸς Ἱσολογισμὸς χρήσεως 1956-1957

Ἑνεργητικὸν

Τὰ ὑπόλοιπα τῶν κάτωθι μερίδων ἀποτελοῦντα τὸ Ἑνεργητικὸν τῆς Κληρονομίας Φ. Φαρμά:

	Γρ. Διατιμ.	Δραχμαὶ
702 Μετοχαὶ τῆς «Alexandrie Pressing C ^o »	652.860.—	561.459.—
532 Μετοχαὶ τῆς «Société Anonyme de Nettoyage et Pressage de Cotton»	345.800.—	297.388.—
6 Ὁμολογ. τῆς «Crédit Foncier Égyptien»	9.876.—	8.493.—
Κληροδότημα ὑπόλοιπον βιβλιαρίου . .	3.423.60	2.944.50
Καταθέσεις παρὰ τῇ Τραπέζῃ Ἑθνικῇ καὶ Ἀθηνῶν Β'-Ἀθήνας	46.117.50	39.661.—
Καταθέσεις παρὰ τῇ Τραπέζῃ Ἑθνικῇ καὶ Ἀθηνῶν - Ἀλεξανδρείας . . .	59.685.50	51.329.45
	<u>1.117.762.60</u>	<u>961.274.95</u>
49 Ὁμολογίαι Ὑδρεύσεως Ἀθηνῶν (Οὐλέν)	—	328.300.—
50 Ληξιπρόθεσμα Τοκομερίδια . . .	—	490.—
Καταθέσεις Τραπέζης Ἑθνικῆς καὶ Ἀθηνῶν Α'-Ἀθήνας	—	271.112.10
Καταθέσεις Τραπέζης Ἑθνικῆς καὶ Ἀθηνῶν Β'-Ἀθήνας	—	121.698.50
Ὑπόλοιπον μετρητῶν Ταμείου 31/3/1957	—	13.607.10
Σύνολον . .	<u><u>1.117.762.60</u></u>	<u><u>1.696.482.65</u></u>

Παθητικὸν

Τὰ ὑπόλοιπα τῶν κάτωθι μερίδων ἀποτελοῦντα τὸ Παθητικὸν τῆς Κληρονομίας Φ. Φαρμᾶ 31/3/1957.

	<u>Γρ. Διατιμ.</u>	<u>Δραχμαὶ</u>
Κεφάλαιον	1.438.967.30	1.237.511.—
» εἰς δραχμὰς	—	328.300.—
Εἰσπρακτέα τοκομερίδια	—	490.—
Κληροδότημα	3.423.60	2.944.50
Περίσσειμα χρήσεως 1956-57	147.952.10	127.237.15
Σύνολον . .	<u>1.590.343.—</u>	<u>1.696.482.65</u>

Ἀθῆναι τῇ 31 Μαΐου 1957

Ὁ Λογιστὴς
ΑΝΤ. ΠΑΝΤΑΖΟΠΟΥΛΟΥ

ΑΠΟΛΟΓΙΣΜΟΣ ΕΣΟΔΩΝ ΚΑΙ ΕΞΟΔΩΝ
ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ
ΤΟΥ ΕΤΟΥΣ 1957

ΠΡΟΫΠΟΛΟΓΙΣΜΟΣ		Είδος εσόδων	Προϋπολογισθέντα	Εισπραχθέντα	Διαφορά	
Κεφ.	Αρθρ.				Επί πλέον	Επί ἔλαττον
Α'	1.1.17	Μερίσματα και τόκοι	410,450.—	485,049.60	74,599.60	—
	2-1	Μισθώματα	110,000.—	39,035.—	—	70,965.—
	3-1	Αντίτιμον Δημοσιευμάτων	50,000.—	53,510.50	3,510.50	—
	3-2	Αντίτιμον δημοσ. «Αρχαίοι τόποι και Μουσεία της Ελλάδος»	17,000.—	20,369.50	3,369.50	—
Β'	1-1	Εισφοραι ἑταίρων	14,250.—	12,300.—	—	1,950.—
	2-1	Συμμετοχή της Ἑταιρείας ἐπὶ τῶν εἰσπραξέων τῶν Κρατικῶν Λαχείων	4,000,000.—	4,000,000.—	—	—
Γ'	1-1	Ἐκ πωλήσεως ἀχρήστου ὑλικοῦ κλπ.	2,000.—	10,000.—	8,000.—	—
	1-2	Ἐξ ἀπροσβλέπτων ἐσόδων	20,000.—	3,030.—	—	16,970.—
	1-3	Ἐξ ἐσόδων κεκλ. χρήσεων	1,950,000.—	55,947 75	—	1,894,052.25
			6,573,700.—	4,679,242.35	89,479.60	1,983,937.25

Ἀνάλυσις τοῦ Κεφαλαίου Α', ἄρθρου 3.

Ἀντίτιμον δημοσιευμάτων.

1.	Ἀρχαιολογική Ἐφημερίς.	Δρχ.	23,805.—
2.	Πρακτικά της Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας	»	3,420.—
3.	Ἐπιγραφαὶ ἀνέκδοτοι. 1855	»	12.—
4.	Ἐπιγραφαὶ Ἑλληνικαί. 1860	»	27.—
5.	H. G. Lolling. Κατάλογος τοῦ ἐν Ἀθῆναις Ἐπιγραφικοῦ μουσείου. 1899	»	54.—
6.	B. Δεονάρδον. Ἡ Ὀλυμπία. 1901	»	348.—
7.	B. Στάη. Τὰ εὐρήματα τοῦ ναυαγίου Ἀντικυθήρων. 1902	»	42.—
8.	Comptes rendus du Congrès International d'archéologie. 1905	»	48.50
9.	Μνημεῖα της Ελλάδος. 1906	»	120.—
10.	Π. Καββαδία—Γ. Καβεράν. Ἀνασκαφή της Ἀκροπόλεως. 1906/7	»	300.—
11.	Χρ. Τσούντα. Αἱ Προϊστορικαὶ ἀκροπόλεις Διμηνίου καὶ Σέσκλου. 1908	»	5,160.—
12.	Γ. Παπαβασιλείου. Περί τῶν ἐν Εὐβοίᾳ ἀρχαίων τάφων. 1910	»	162.—
13.	K. Κουρουνιώτων. Κατάλογος Μουσείου Λυκοσοῦρας. 1911	»	84.—
14.	Γ. Οἰκονόμου. Ἐπιγραφαὶ Μακεδονίας. 1915	»	81.—
15.	Γ. Γαρδίκας. Μελετήματα ἀρχαιολογικά. 1915	»	8.—
16.	Ἀντ. Κεραμοπούλλου. Τοπογραφία Δελφῶν. 1912-17	»	27.—
17.	Bal. Στάη. Τὸ Σούνιον καὶ οἱ ναοὶ Ποσειδῶνος κλπ. 1920	»	147.—
18.	G. P. Oecopontus. De profusionum receptaculis. 1921	»	36.—
19.	Ἀντ. Κεραμοπούλλου. Ὁ ἀποτυμpanισμός. 1923	»	108.—
20.	Ἀπ. Ἀρβανιτοπούλου. Γραπταὶ στήλαι Δημητριάδος - Παγασῶν. 1928	»	1,260.—
21.	Γ. Ε. Μυλωνά. Ἡ Νεολιθικὴ ἐποχὴ ἐν Ἑλλάδι. 1928	»	930.—
22.	Ἰωάν. Γενναδίου. Ὁ Λόρδος Ἑλγιν. 1930	»	390.—
23.	Ἰωσ. Χατζιδάκη. Ἱστορία τοῦ Κρητικοῦ Μουσείου. 1931	»	83.—
24.	Γεωργίου Σωτηρίου. Χριστιανικαὶ Θῆβαι. 1931	»	240.—
25.	Γ. Π. Οἰκονόμου. Τὰ ἑκατὸν ἔτη της ἐν Ἀθῆναις Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας. 1938	»	8.—
26.	N. Κοντολέοντος. Τὸ Ἐρεχθεῖον. 1949	»	190.—
27.	Ἄνδρ. Συγγοπούλου. Συλλογὴ Ἑλένης Σταθάτου. 1950	»	532.—
28.	Φοῖβον Σταυροπούλλου. Ἡ Ἀσπίς της Ἀθηνᾶς Παρθένου. 1950	»	100.—
29.	Κων. Φ. Συριοπούλου. Ὁ Στερεοβάτης τοῦ Παρθενῶνος. 1951	»	148.—
30.	Κων. Ρωμαιοῦ. Κέραμοι της Καλυδῶνος. 1951	»	520.—
31.	Μαρκέλλου Μισοῦ. Ἀργολικὴ Προσωπογραφία. 1952	»	312.—
Εἰς μεταφορὰν			Δρχ. 38.702.50

ΠΡΟΫΠΟΛΟΓΙΣΜΟΥ		Είδος εξόδων	Προϋπολογισθέντα	Συνολικὴ μ. Πιστώσεις	Δαπανηθέντα	Πραγματοποιηθέντα	Διαφορά ἐπὶ ἑλαττον
Κεφ.	Αριθ.						
Α'	1-1-11	Μισθοὶ καὶ ἐπιδόματα	201,000.—	—	147,673.50	147,673.50	53,326.50
	2-1-2	Ἔξοδα Γραφείων	200,000.—	—	158,476.25	155,971.95	44,028.05
Β'	3-1-1	Ἔξοδα Βιβλιοθήκης	60,000.—	—	59,886.60	59,886.60	113.40
	1-1	Ἀνασκαφαὶ καὶ μελέται	1,000,000.—	—	196,428.—	193,213.—	806,787.—
	1-2	Ἀναστηλώσεις ἀρχαίων μνημείων	500,000.—	—	80,000.—	80,000.—	420,000.—
	1-3	Ἀνέγερσις, ἐπισκευὴ καὶ ἀνασυγκρότησις Μουσείων καὶ φυλακείων	400,000.—	—	154,195.—	154,195.—	245,805.—
	1-4	Διὰ πλουτισμὸν Βιβλιοθηκῶν τῶν Μουσείων	10,000.—	—	4,636.—	4,636.—	5,364.—
	1-5	Δι' ἀνασυγκρότησιν Ἑθνικ. Ἀρχ. Μουσ.	100,000.—	—	—	—	100,000.—
	1-6	» ἀνασυγκρότησιν Μουσ. Ἀκροπόλεως	50,000.—	—	—	—	50,000.—
	1-7	» ἀνέγερσιν Μουσείου Κεφαλληνίας	500,000.—	500,000.—	674,000.—	674,000.—	326,000.—
	2-1	Δημοσιεύματα	400,000.—	—	398,855.20	398,855.20	1,144.80
	2-2-4	Δημοσιεύματα « Ἀρχαιολογικὸν τόποι καὶ Μουσεία τῆς Ἑλλάδος »	6,000.—	—	1,661.—	1,661.—	4,339.—
	3-1	Συνδρομαὶ εἰς περιοδικὰ καὶ βιβλία ἀρχαιολογικά	30,000.—	—	4,300.—	4,300.—	25,700.—
	3-2	Ὑποτροφίαι	60,000.—	—	45,873.50	45,873.50	14,126.50
Γ'	4-1	Διδασκαλία	20,000.—	—	1,120.—	1,120.—	18,880.—
	1-1	Διάφορα ἔξοδα	50,000.—	—	40,493.35	40,493.35	9,506.65
	2-1	Εἰσφορὰ τῆς Ἑταιρείας εἰς τὸ Ι.Κ.Α.	35,000.—	—	30,170.—	30,170.—	4,830.—
	3-1	Διὰ διάφορα ἔξοδα κεκλεισμ. χρήσεως	10,000.—	—	10,152.—	9,802.—	198.—
Δ'	4-1	Ἀπρόοπτα καὶ ἀπρόβλεπτα ἔξοδα	10,000.—	—	8,326.70	8,326.70	1,673.30
	1-1	Ἀμοιβὴ ἀρχιτέκτονος νέου μεγάρου	400,000.—	—	274,206.—	274,206.—	125,794.—
	1-2	» μηχανικοῦ ἐπιβλέψεως ν. μ.	100,000.—	—	19,580.—	19,580.—	80,420.—
	1-3	Ἔξοδα ἐπιστάσις νέου μεγάρου	31,000.—	—	28,900.—	28,900.—	2,100.—
	2-1	Ἔξοδα ἀνεγέρσεως νέου μεγάρου	1,300,000.—	—	1,181,909.70	1,181,909.70	118,090.30
	2-2	Ἔξοδα συσκευασίας καὶ μεταφορᾶς	6,700.—	—	127.—	127.—	6,573.—
Ε'	2-3	» ἐπιπλώσεως νέου μεγάρου	500,000.—	—	359,026.50	359,026.50	140,973.50
	1-2	Ἀποθεματικά. Μεταφ. εἰς τὸ Κεφ. Β'. 1-7	594,000.—	—	—	—	94,000.—
			6,573,700.—	500,000.—	3,879,996.30	3,873,927.—	2,699,773.—

		Ἐκ μεταφορᾶς	Δρχ. 38.702.50
32.	Γεωργίου καὶ Μαρίας Σωτηρίου. Ἡ Βασιλικὴ τοῦ Ἀγ. Δημ. Θεσσαλονίκης. 1952 ..	»	2,550.—
33.	Ἀν. Ὁρλάνδου. Εὐλόστεγος Βασιλικὴ τῆς Μεσογειακῆς Λεκάνης Α' τόμ. 1953	»	1,720.—
34.	» » » » Β' » 1954	»	2,900.—
35.	Ν. Μοντισοπούλου. Ἡ ἀρχιτεκτονικὴ τῶν ἐκκλησιῶν καὶ τῶν μοναστηρίων τῆς Γορτυνίας. 1957	»	580.—
36.	Ἀν. Ὁρλάνδου. Τὰ ὕλικά δομῆς τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων. 1957	»	2,625.—
37.	Γ. Μυλωνᾶ. Ὁ πρωτοαττικὸς ἀμφορεὺς Ἐλευσίνος. 1957	»	2,225.—
38.	Ἀν. Ὁρλάνδου. Τὸ ἔργον τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας. 1954	»	210.—
39.	» » » » » 1955	»	240.—
40.	» » » » » 1956	»	1,758.—
41.	Ἀντ. Κεραμοπούλου. Ὁδηγὸς τῶν Δελφῶν. 1935	»	5,213.—
42.	Κ. Κουρουνιώτων. Ὁδηγὸς Ἐλευσίνος. 1936 (ἀγγλιστὶ καὶ ἑλληνιστί)	»	8,519.—
43.	Ν. Κοντολέοντος. Ὁδηγὸς τῆς Δήλου. 1950	»	6,637.50
		Σύνολον	Δρχ. 73,880.—

Ἐν Ἀθήναις τῇ 31ῃ Δεκεμβρίου 1957.

Ο ΤΑΜΙΑΣ
Ν. ΠΟΥΡΝΑΡΑΣ

Ο ΛΟΓΙΣΤΗΣ
ΑΝΤΩΝΙΑ ΠΑΝΤΑΖΟΠΟΥΛΟΥ

Ἀνάλυσις τοῦ Κεφαλαίου Β', ἄρθρον 1.

Πιστώσεις	
Διατεθεῖσαι	Ἀδιάθετοι
1. Ἀνασκαφαί, μελέται καὶ ἀπαλλοτριώσεις	196,428.— 803,572.—
2. Ἀναστηλώσεις	80,000.— 420,000.—
3. Ἐπισκευαὶ Μουσείων καὶ Φυλακείων	154,195.— 245,805.—
	430,623.— 1,469,377.—

Σύγκρισις πραγματοποιηθέντων ἐσόδων καὶ ἐξόδων.

Α' Ἔξοδα	Δρχ. 4,679,242.35
Β' Ἔξοδα	» 3,873,927.—
Περίσσευμα τῆς χρήσεως ..	Δρχ. 805,315.35

ΚΙΝΗΣΙΣ ΤΩΝ ΔΗΜΟΣΙΕΥΜΑΤΩΝ ΤΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ ΧΡΗΣΙΣ 1957

Α' ΕΚΔΟΘΕΝΤΑ

1. ΠΑΕ 1954	ἀντίτυπα	800
2. Τὸ Ἔργον τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας κατὰ τὸ ἔτος 1956 . .	»	500
3. Ν. Μουτσοπούλου, Ἡ ἀρχιτεκτονικὴ τῶν ἐκκλησιῶν καὶ τῶν μοναστηρίων τῆς Γορτυνίας	»	500
4. Ἀν. Ὁρλάνδου. Τὰ ὕλικά δομῆς τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων, τευχ. 1ον μετὰ τοῦ εὐρετηρίου τοῦ βιβλίου ὀπισθεν	»	1000
5. Γ. Μυλωνᾶ. Ὁ Πρωτοαττικὸς Ἀμφορεὺς Ἑλευσίνος	»	500
6. Ἀν. Ὁρλάνδου. Εὐρετήριον τοῦ Α' καὶ Β' Συλόστεγος Παλαιοχειρ- στιανικῆ Βασιλικῆ	»	1000
7. Ἀν. Συγγοπούλου. Σχεδιάσμα τῆς Ἱστορίας τῆς θρησκευτικῆς Ζωγραφικῆς	»	500

Β' ΠΩΛΗΘΕΝΤΑ

1) Ἀρχαιολογικὴ Ἐφημερὶς				1) Ἀρχαιολογικὴ Ἐφημερὶς			
Σειρὰ τόμων	Πωληθέν- τες τόμοι καὶ τεύχη	Τιμὴ τόμου	Εἰσπραχθὲν ποσόν	Σειρὰ τόμων	Πωληθέν- τες τόμοι καὶ τεύχη	Τιμὴ τόμου	Εἰσπραχθὲν ποσόν
1837	8βριος Ν/βριος Δεκ. α'-β'	11.50	46	Ἔκ μεταφ.	36		7.495
1858	50ὸν	11.50	} 69	1931	2	240	480
1859	51ον	»		1932	2	240	480
1869	ιγ'	»		1933	3	240	720
1870	ιδ'	»		1934/35	3	240	720
1872	ιε'	»		1936	2	240	720
1890	1	240	240	1937 α'	1	480	480
1900	2	240	480	1937 β'	1	480	480
1909	1	240	240	1937 γ'	10	120	1.200
1914	3	240	720	1937 γ'	1	150	150
1915	2	240	480	1938	4	240	900
1916	2	240	480	1939/41	5	240	1.200
1917	τ. γ-δ'	240	120	1942/44	4	240	960
»	2α-δ'	240	480	1945/47	5	240	1.200
1918	3α-δ'	240	720	1948/49	5	240	1.200
1919	2	240	480	1950/51	4	240	960
1920	1	240	240	1952	6	240	1.440
1921	1	240	240	1952	1	300	300
1922	1	240	240	1953/54α'	7	240	1.960
1923	1	240	240	»	2	350	700
1924	1	240	240	Σύνολον	104		23.805
1925/26	1	240	240				
1927/28	1	240	240				
1929	1	240	240				
»	1	300	300				
1930	3	240	720				
Εἰς μεταφ.	36		7.495				

2) Πρακτικά Ἀρχαιολ. Ἑταιρείας				2) Πρακτικά Ἀρχαιολ. Ἑταιρείας			
Σειρὰ τόμων	Πολυθύν- τες τόμοι καὶ τεύχη	Τιμὴ τόμου	Εἰσπραχθὲν ποσόν	Σειρὰ τόμων	Πολυθύν- τες τόμοι καὶ τεύχη	Τιμὴ τόμου	Εἰσπραχθὲν ποσόν
1860	1	12	12	Ἐκ μεταφ.	13		700
1861	1	12	12	1935	1	80	80
1862	1	12	12	1940	2	80	160
1866	1	12	12	1941/44	1	80	80
1871	1	12	12	1949	1	80	80
1921	1	80	80	1950	1	80	80
1922/24	1	80	80	1950	1	100	100
1927	1	80	80	1951	1	80	80
1929	1	80	80	»	1	100	100
1931	1	80	80	1952	4	200	800
1932	1	80	80	1952	1	250	250
1933	1	80	80	1953	7	80	560
1934	1	80	80	»	2	100	200
Εἰς μεταφ.	13		700	»	1	150	150
				Σύνολον	37		3.420

ΠΩΛΗΘΕΝΤΑ ΔΙΑΦΟΡΑ ΔΗΜΟΣΙΕΥΜΑΤΑ ΧΡΗΣΕΩΣ 1957

(Ἀνάλυσις τοῦ Κεφαλαίου Α, ἄρθρον 3

Ἀντίτιμον Δημοσιευμάτων)

1. Ἐπιγραφαὶ ἀνέκδοτοι. 1855	Δρχ.	12.—
2. Ἐπιγραφαὶ Ἑλληνικαί. 1860	»	27.—
3. H. G. Lolling. Κατάλογος τοῦ ἐν Ἀθήναις Ἐπιγραφικοῦ Μουσείου. 1899	»	54.—
4. Β. Λεονάρδου. Ἡ Ὀλυμπία. 1901	»	348.—
5. Β. Στάη. Τὰ εὐρήματα τοῦ ναυαγίου Ἀντικυθήρων. 1902	»	42.—
6. Comptes rendus du Congrès International d'archéologie. 1905	»	48.50
7. Μνημεῖα τῆς Ἑλλάδος. 1906	»	120.—
8. Π. Καββαδία - Γ. Καβεράου. Ἀνασκαφὴ τῆς Ἀκροπόλεως. 1906/7	»	300.—
9. Χρ. Τσούντα. Αἱ προϊστορικαὶ ἀκροπόλεις Διμηνίου καὶ Σέσκλου. 1908	»	5.160.—
10. Γ. Παπαβασιλείου. Περὶ τῶν ἐν Εὐβοίᾳ ἀρχαίων τάφων. 1910	»	162.—
11. Κ. Κουρουνιώτου. Κατάλογος Μουσείου Λυκοσούρας. 1911	»	84.—
12. Γ. Οἰκονόμου. Ἐπιγραφαὶ Μακεδονίας. 1915	»	81.—
13. Γ. Γαρδίκια. Μελετήματα Ἀρχαιολογικά. 1915	»	8.—
14. Ἀντ. Κεραμοπούλλου. Τοπογραφία Δελφῶν. 1912-17	»	27.—
15. Βαλ. Στάη. Τὸ Σούνιον καὶ οἱ ναοὶ Ποσειδῶνος κλπ. 1920	»	147.—
16. G. P. Oesopomus. De profusionum receptaculis. 1921	»	36.—
17. Ἀντ. Κεραμοπούλλου. Ὁ ἀποτυμπανισμός. 1923	»	108.—
18. Ἀπ. Ἀρβανιτοπούλου. Γραπταὶ στήλαι Δημητριάδος Παγασῶν. 1928	»	1.260.—
19. Γ. Ε. Μυλωνᾶ. Ἡ Νεολιθικὴ ἐποχὴ ἐν Ἑλλάδι. 1928	»	930.—
20. Ἰωάνν. Γενναδίου. Ὁ Λόρδος Ἑλγιν. 1930	»	390.—
21. Ἰωσ. Χατζηδάκη. Ἱστορία τοῦ Κρητικοῦ Μουσείου. 1931	»	83.—
22. Γεωργίου Σωτηρίου. Χριστιανικαὶ Θῆβαι. 1931	»	240.—
23. Γ. Π. Οἰκονόμου. Τὰ ἑκατὸν ἔτη τῆς ἐν Ἀθήναις Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας. 1938	»	8 —
24. Ν. Κοντολέοντος. Τὸ Ἐρέχθειον. 1949	»	190.—
25. Ἀνδρ. Ευγγοπούλου. Συλλογὴ Ἑλένης Σταθάτου. 1950	»	532.—
26. Φοῖβου Σταυροπούλου. Ἡ ἀσπίς τῆς Ἀθηνᾶς Παρθένου. 1950	»	100.—
27. Κων. Θ. Συριοπούλου. Ὁ Στερεοβάτης τοῦ Παρθενῶνος. 1951	»	148.—
28. Κων. Ρωμαίου. Κέραμοι τῆς Καλυδῶνος. 1951	»	520.—
29. Μαρκέλλου Μιτσού. Ἀργολικὴ Προσωπογραφία. 1952	»	312.—
30. Γεωργίου καὶ Μαρίας Σωτηρίου. Ἡ Βασιλικὴ τοῦ Ἁγ. Δημητρίου Θεσσαλονίκης. 1952	»	2.550.—

Εἰς μεταφορὰν 14.027.50

	Ἐκ μεταφορᾶς . . . Δρχ.	14.027.50
31.	Ἄν. Ὀρλάνδου. Ξυλόστεγος Βασιλικὴ τῆς Μεσογειακῆς Λεκάνης. Α' τόμ. 1953 . . . . . »	1.720.—
32.	Ἄν. Ὀρλάνδου. Ξυλόστεγος Βασιλικὴ τῆς Μεσογειακῆς Λεκάνης Β' τόμ. 1954 . . . . . »	2.900.—
33.	Ν. Μουτσοπούλου. Ἡ ἀρχιτεκτονικὴ τῶν ἐκκλησιῶν καὶ τῶν μοναστηρίων τῆς Γορτυνίας. 1957 . . . . . »	580.—
34.	Ἄν. Ὀρλάνδου. Τὰ ὕλικά δομῆς τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων. 1957 . . . . . »	2.625.—
35.	Γ. Μυλωνᾶ. Ὁ πρωτοαττικὸς ἀμφορεὺς τῆς Ἑλευσίνος. 1957 . . . . . »	2.225.—
36.	Ἄν. Ὀρλάνδου. Τὸ Ἔργον τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας 1954 . . . . . »	210.—
37.	» » » » » » 1955 . . . . . »	240.—
38.	» » » » » » 1956 . . . . . »	1.758.—
39.	Ἀντωνίου Κεραμοπούλλου. Ὁδηγὸς τῶν Δελφῶν. 1935 . . . . . »	5.213.—
40.	Κ. Κουρουνιώτου. Ὁδηγὸς Ἑλευσίνος. 1936 . . . . . »	8.519.—
41.	Ν. Κοντολέοντος. Ὁδηγὸς τῆς Δήλου. 1950 . . . . . »	6.637.50
	Σύνολον . . . . . »	<u>46.655.—</u>

Α Ν Α Κ Ε Φ Α Λ Α Ι Ω Σ Ι Σ

1.	Ἀρχαιολογικὴ Ἐφημερίς . . . . . Δρχ.	23.805.—
2.	Πρακτικὰ τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας . . . . . »	3.420.—
3.	Τὸ Ἔργον τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας . . . . . »	2.208.—
4.	Διάφορα δημοσιεύματα . . . . . »	24.077.50
5.	Ἀντ. Κεραμοπούλλου. Ὁδηγὸς τῶν Δελφῶν. 1935 . . . . . »	5.213.—
6.	Κ. Κουρουνιώτου. Ὁδηγὸς Ἑλευσίνος. 1936. Ἀγγλιστὶ καὶ Ἑλ- ληνιστὶ . . . . . »	8.519.—
7.	Ν. Κοντολέοντος. Ὁδηγὸς τῆς Δήλου. 1950 . . . . . »	6.637.50
	Σύνολον . . . . . » »	<u>73.880.—</u>

Ἀθῆναι τῇ 31/12/57

Ὁ Ταμίας
Ν. ΠΟΥΡΝΑΡΑΣ

Ὁ Λογιστὴς
ΑΝΤΩΝΙΑ ΠΑΝΤΑΖΟΠΟΥΛΟΥ

ΔΙΑΝΕΜΗΘΕΝΤΑ

1) Ἀρχαιολογική Ἐφημερίς		2) Πρακτικά Ἀρχαιολ. Ἑταιρείας	
Σειρά ἐτῶν	Ἀριθ. τόμων	Σειρά ἐτῶν	Ἀριθ. τόμων
1837	1 (τεῦχ. Ὀκτωβρ., Νοεμ. Δεκ. α', Δεκεμβρ. β').	1914	1
1858	1	1915	1
1859	1	1920	1
1862	2 (τεῦχ. α-ιβ)	1921	1
1869	1	1922/24	1
1870	1	1925/26	1
1872	1	1927	1
1873	1	1928	1
1874	1	1929	2
1924	1	1930	1
1925/26	1	1931	1
1927/28	1	1932	1
1929	1	1933	1
1930	1	1934	1
1931	1	1935	1
1932	2	1936	1
1933	2	1937	1
1934/35	2	1938	2
1936	2	1939	1
1937 Α'	2	1940	1
1937 Β'	2	1941/44	1
1937 Γ'	5	1945/48	1
1938	2	1949	3
1939/41	3	1950	4
1942/44	3	1951	4
1945/47	3	1952	3
1948/49	5	1953	73
1950/51	6	1954	179
1952	4		
1953/54 Α'	4		
Σύνολον . .	63	Σύνολον . . .	290

3) Τὸ Ἔργον τῆς ἐν Ἀθήναις Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας	
Σειρά ἐτῶν	Ἀριθ. τόμων
1954	4
1955	5
1956	354
Σύνολον . .	363

Γ' ΔΙΑΝΕΜΗΘΕΝΤΑ

3) Διάφορα Δημοσιεύματα τῆς Ἑταιρείας		
Αἰτίων ἀντίκρυς	Ἑπιγραφή Συγγράμματος	Ἐξαχθέντες τόμοι
1	Βασιλ. Λεονάρδου: Ἡ Ὀλυμπία. 1901	2
2	Β. Στάη: Τὰ εὐρήματα τοῦ ναυαγίου τῶν Ἀντικυθήρων. 1902 . .	1
3	Μνημεῖα τῆς Ἑλλάδος. 1906	1
4	Γ. Παπαβασιλείου: Περί τῶν ἐν Εὐβοίᾳ ἀρχαίων τάφων. 1910 . .	3
5	Κ. Κουρουγιώτου: Κατάλογος Μουσείου Λυκοσούρας. 1911 . . .	1
6	Β. Στάη. Τὸ Σούνιον καὶ οἱ ναοὶ Ποσειδῶνος καὶ Ἀθηνᾶς. 1920.	1
7	Γεωργ. Π. Οἰκονόμου: Τὸ ἔργον τῆς ἐν Ἀθῆναις Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας, 1837-1937. 1938	2
8	Γεωργ. Π. Οἰκονόμου: Τὰ ἑκατὸν ἔτη τῆς ἐν Ἀθῆναις Ἀρχαιολο- γικῆς Ἑταιρείας. 1938	1
9	Ἄνδρ. Ευγγοπούλου. Συλλογὴ Ἑλένης Σταθάτου. 1950	3
10	Γεωργίου καὶ Μαρίας Σωτηρίου: Ἡ Βασιλικὴ τοῦ Ἀγ. Δημη- τρίου Θεσσαλονίκης. Κείμενον καὶ λεύκωμα. 1952	1
11	Ἄ. Κ. Ὁρλάνδου: Ἡ ξυλόστεγος παλαιοχριστιανικὴ βασιλικὴ τῆς μεσογειακῆς λεκάνης. Τόμ. Α'. 1953	3
	Τόμ. Β' 1954	3
	Εὐρετήριον Α' καὶ Β' τόμ. 1957	76
12	Ἄ. Κ. Ὁρλάνδου. Τὰ ὕλικά δομῆς τῶν Ἀρχαίων Ἑλλήνων. 1955 .	97
13	Νικ. Μουτσοπούλου. Ἡ ἀρχιτεκτονικὴ τῶν ἐκκλησιῶν καὶ τῶν μοναστηρίων τῆς Γορτυνίας. 1956	143
14	Γ. Ἐ. Μυλωνᾶ: Ὁ πρωτοαττικὸς ἀμφορεὺς τῆς Ἐλευσίως. 1957	130
15	Ἄνδρ. Ευγγοπούλου: Σχεδιάσμα ἱστορίας τῆς θρησκευτικῆς- ζωγραφικῆς μετὰ τὴν ἄλωσιν. 1957	17
16	Ἀντων. Κεραμοπούλου: Ὁδηγὸς τῶν Δελφῶν. 1935	1
17	Κ. Κουρουγιώτης: Eleusis. 1936	1
18	Νικ. Κοντολέοντος: Ὁδηγὸς τῆς Δήλου. 1950	1
Σύνολον		488

Η ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ

(1957)

Δωρεαί. Εὐχαρίστως ἀναγράφοντες κατωτέρω τὰ πρὸς τὴν Βιβλιοθήκην τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας εἶτε ὑπ' αὐτῶν τῶν συγγραφέων εἶτε ὑπ' ἄλλων φίλων αὐτῆς ἀποσταλέντα κατὰ τὸ ἔτος 1955 βιβλία, καθήκον ἡμῶν θεωροῦμεν νὰ ἐκφράσωμεν καὶ ἐνταῦθα πρὸς πάντας τοὺς φιλόφρονας δωρητὰς τὴν εὐγνωμοσύνην ἡμῶν.

[Εἰς τὸ τέλος τοῦ τίτλου ἐκάστου βιβλίου τίθεται ἐντὸς παρενθέσεως τὸ ὄνομα τοῦ δωρητοῦ. Ὅπου δὲν ὑπάρχει παρένθεσις, δωρητὴς εἶναι ὁ συγγραφεύς].

1. **Adams, J. R.** : Ἡ ἐποποιία τῆς Ἀμερικῆς. Ἀθῆναι 1952 (Ἀμερικανικὴ Ὑπηρεσία Πληροφοριῶν).
2. **Ἀλεξανδρῆς, Κ. Α.** : Ἡ θαλασσία δύναμις εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς Βυζαντινῆς Αὐτοκρατορίας. Ἀθῆναι 1957.
3. » : Ἡ θαλασσία δύναμις εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς Ἀρχαίας Ἑλλάδος. Ἀθῆναι 1950.
4. **Amandry P.** : Collection Hélène Stathatos : les objets byzantins et post-byzantins. Strasbourg 1953 (Ἑλένη Σταθάτου).
5. **Ἀθηνᾶ.** Σύγγραμμα περιοδικὸν τῆς ἐν Ἀθήναις Ἐπιστημονικῆς Ἑταιρείας. Τόμος 59-60. Ἐν Ἀθήναις 1955-56 (Ἐπιστημονικὴ Ἑταιρεία).
6. **Τὰ Ἀθηναῖκα** : Ἐκδοσις τοῦ Συλλόγου Ἀθηναίων. Τχ. 2-6. 8. Ἀθῆναι 1956-57 (Σύλλογος Ἀθηναίων).
7. **Barnett, L.** : Soldiers of Homeric Greece and Sailors of Phoenicia Shaped European History. Ἀπόσπ. ἐκ τοῦ «Life» 9, 1957 (Σπ. Μαρινᾶτος).
8. **Bielefeld, E.** : Götterstatuen auf attischen Vasenbildern. Ἀπόσπ. «Wissenschaftliche Zeitschrift», 4, 1954-55.
9. **Blinkenberg, Chr.** : The Thunderweapon in Religion and Folklore. Cambridge 1911 (Unesco).
10. **Bolletino dell' Istituto Centrale del Restauro.** Roma 1946 (Ἱταλικὴ Ἀρχαιολογικὴ Σχολή).
11. **Budge, W.** : A Guide to the Third and Fourth Egyptian Rooms. London 1904 (Unesco).
12. » » : A Guide to the Babylonian and Assyrian Antiquities. London 1908 (Unesco).
13. » » : A Guide to the Egyptian Collections in the British Museum. London 1909 (Unesco).
14. **Bulletin du Conseil International de la philosophie et des sciences humaines** (C.J.P.S.H.) 1954-55 (Unesco).

15. **Casavis, N. J.**: Nissyros, from the Hellenistic to the Roman Period. New York City 1947.
16. Descriptive and Historical **Catalogue** of the Pictures and Sculptures in the National Gallery, British Art. London 1906 (Unesco).
17. **Catalogue** of the National Gallery. Trafalgar Square. London 1929 (Unesco).
18. **Σερραϊκά Χρονικά**. Τόμοι 1-2. Ἀθῆναι 1953 καὶ 1957 (Ἱστορική καὶ Λαογραφική Ἑταιρεία Σερρῶν-Μελενίκου).
19. **Cohn L. Haft**: The Public Physicians of Ancient Greece. Ἀπόσπ. «Smith. College Studies in History», τόμος 42, Northampton 1956.
20. **Δελιαλῆς Ν.**: Ἡ διαθήκη τοῦ ὁσίου Νικάνορος τοῦ Θεσσαλονικέως. Ἀνάτ. «Μακεδονικά». Θεσσαλονίκη 1957.
21. **Δελτίον** Ἀνταλλαγῆς Ἑλληνικῶν Ἐπισήμων Δημοσιευμάτων. Τόμος 1ος. Νο 2. Ἀθῆναι 1957 (Υπουργεῖον Θρησκευμάτων καὶ Ἐθν. Παιδείας).
22. **Δελτίον** τῆς Ἱστορικῆς καὶ Ἐθνολογικῆς Ἑταιρείας τῆς Ἑλλάδος. Ἐν Ἀθήναις 1956 (Ἱστορική καὶ Ἐθνολογική Ἑταιρεία τῆς Ἑλλάδος).
23. **Δελτίον** Ἑλληνικῆς Σπηλαιολογικῆς Ἑταιρείας, τ. 4ος, τεύχ. 1. Ἐν Ἀθήναις 1957. (Ἑλλ. Σπηλαιολογική Ἑταιρεία).
24. **Δοντᾶς, Σπ. Α.**: Διατὶ ὁ μέγιστος τῶν φιλοσόφων Σωκράτης δὲν ἔγραψε τίποτε. Ἐν Ἀθήναις 1956. Ἀνάτ. «Πρακτικά τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν».
25. **Eisenhower, D.**: Δίκαιη εἰρήνη γιὰ ὅλους τοὺς λαοὺς: μία διακήρυξις τῶν ἀρχῶν τῶν Ἠνωμένων Πολιτειῶν (Ἀμερικανική Ὑπηρεσία Πληροφοριῶν).
26. **Ἐπετηρὶς** Ἑταιρείας Βυζαντινῶν Σπουδῶν. Ἔτη 1-14 καὶ Εὐρετήριον τόμων 1-10 (Ἀρχαιολογική Ἑταιρεία).
27. Ἐπιστημονική **Ἐπετηρὶς** τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν. Τόμος 7ος. Ἐν Ἀθήναις 1956-57 (Πανεπιστήμιον Ἀθηνῶν).
28. **Εὐαγγελίδη, Δ.**: Τιμητικὸν ψήφισμα τῶν Μολοσσῶν ἐκ Δωδώνης. Θεσσαλονίκη 1957.
29. **Flinders - Petrie, W. M.**: Giseh and Rifeh. London 1907 (Unesco).
30.   ,   ,   : Qurneh. London 1909 (Unesco).
31. **Gilbert, M.**: Pierres mégalithiques (Menhirs et Dolmens) en Normandie (Ἑλληνική Κυβέρνησις).
32. **A Guide** to the Exhibition Illustrating Greek and Roman Life. London 1908 (Unesco).
33. **Ἡ ἱστορία** τῆς ἀμερικανικῆς προσπάθειας εἰς τὴν Ἑλλάδα κατὰ τὴν περίοδον τοῦ σχεδίου Μάρσαλ ἀπὸ τοῦ Ἰουλίου 1948 μέχρι τοῦ Ἰανουαρίου 1952 (Ἀμερικανική Ὑπηρεσία Πληροφοριῶν).
34. **Humbert, J.**: Συντακτικὸν τῆς Ἀρχαίας Ἑλληνικῆς Γλώσσης, ἐξελληνισθὲν ὑπὸ Γ. Ι. Κουρμούλη (Γ. Ι. Κουρμούλης).
35. **Index** translationum (Répertoire international des traductions). Paris 1951-53 (Unesco).
36. **Inscriptions** de Délos, Comptes des Hiéropes (N° 290-371) (Γαλλική Ἀρχαιολογική Σχολή).
37. **Καταστατικὸν** Ἱστορικῆς καὶ Λαογραφικῆς Ἑταιρείας Σερρῶν - Μελενίκου. Τόμος 1. Ἀθῆναι 1952 (Ἱστορική καὶ Λαογραφική Ἑταιρεία).
38. **Κατζούρος, Φ.**: Αἱ πινακίδες τῆς Πύλου, τῆς Κνωσσοῦ καὶ τῶν Μυκηνῶν. Ἀνάτ. «Ἱστορία καὶ Ζωή» Τόμος 3ος Τχ. 16. Ἀθῆναι 1957.

39. **Kleberg, R.**: Hôtels, restaurants et cabarets dans l'antiquité romaine. Uppsala 1957 (Πανεπιστήμιον Ουψάλας).
40. **Κοντῆς, Ἰ. Δ.**: Αἱ ἐλληνιστικαὶ διαμορφώσεις τοῦ Ἀσκληπιείου τῆς Κω. Ρόδος 1956.
41.   »   »   » : Ἀνασκαφαὶ ἐρευνᾶν εἰς τὴν πόλιν τῆς Ρόδου. Ἀπόσπ. ΠΑΕ 1953.
42. **Κοντολέων, Ν. Μ.**: Ἀνασκαφαὶ Παλαιοπόλεως Ἀνδρου κατ' Αὐγούστον 1956. Προσωρινὴ ἔκθεσις. Ἀθῆναι 1957.
43.   »   »   » : Τέχνη καὶ μίμησις κατὰ τοὺς πρωίμους ἐλληνικοὺς αἰῶνας. Ἀθῆναι 1957.
44. **Κουκουλές, Φ.**: Βυζαντινῶν βίος καὶ πολιτισμός. Τ. 3-4. 6. Ἐν Ἀθήναις 1949-57 (Ἀρχαιολογικὴ Ἑταιρεία).
45. **Κουμανούδης Ι. Ν.**: Ὁ Ἅγιος Ἀνδρέας ἡ τὸ «χάλασμα» Παλαίου Μπογιατίου. Ἀνάτ. «Νέον Ἀθήναιον» Τόμος 2^{ος} Τχ. 1-2. Ἀθῆναι 1957.
46. **Κουρουνιώτης, Κ.**: Κατάλογος τοῦ Μουσείου Λυκοσούρας, Ἐν Ἀθήναις 1911. (Ἀρχαιολογικὴ Ἑταιρεία).
47. **Κύρης, Κ. Π.**: Ψυχιατρικὴ καὶ μυθολογία. Ἀμμόχωστος 1956.
48. **Κύρης, Κ. Π.**: Κυπριακὰ καὶ Ἀμμοχώστεια μελετήματα καὶ δοκίμια. Ἀμμόχωστος 1957.
49. **Levi, Doro**: The Sarcophagus of Agia Triada Restored. Ἀνάτ. «Archaeology» 1956.
50. **Μαρινᾶτος, Σπ.**: A Magnificent Find of Homeric Gold. Ἀπόσπ. «Illustrated London News», April 1957 (Ἑλλην. Πρεσβ. Λονδίνου).
51. **Μερεντίτης, Κ.**: Amici Amico Graeco Tubingenses. Konstantinos Merentitis zum fünfzigsten Geburtstag am April 1956. Tübingen 1956.
52.   »   »   » : Ὁ διφυὲς συντακτικὸς χαρακτήρ τῶν συνδέσμων «ἵνα» καὶ «ὥστε». Ἀνάτ. «Πλάτων». Ἐν Ἀθήναις 1956.
53.   »   »   » : Ὁ θάνατος τοῦ μυθικοῦ βασιλέως τῆς Θράκης Λυκούργου. Ἐν Ἀθήναις 1957.
54.   »   »   » : Θαύματα αὐτομάτου ἀνοίξεως θυρῶν ἐν τῇ «Αἰνείαδι» τοῦ Βιργιλίου. Ἀνάτ. «Ἐπιστήμη καὶ Τέχνη». Ἐν Ἀθήναις 1956.
55. **Meyer, E.**: Neue Peloponnesische Wanderungen. Bern 1957.
56. **Mitteilungen** des Instituts für Auslandsbeziehungen. 1957 (Ausland Institut).
57. **Μνημεῖα** τῆς Ἑλλάδος, ἐκδιδόμενα ὑπὸ τῆς ἐν Ἀθήναις Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας (τόμος 1^{ος}). Ἐν Ἀθήναις 1906 (Ἀρχαιολογικὴ Ἑταιρεία).
58. **Mond, L. - Cuboni, G.**: Sopra la così detta rognà nei bronzi antiques. Roma 1893 (Unesco).
59. **Μουτσόπουλος, Κ. Ν.**: Ἡ ἀρχιτεκτονικὴ τῶν ἐκκλησιῶν καὶ τῶν μοναστηρίων τῆς Γορτυνίας. Ἐν Ἀθήναις 1956 (Ἀρχαιολογικὴ Ἑταιρεία).
60. **Murray, A. S.**: A Catalogue of Archaic Greek Sculpture in the British Museum. London 1892 (Unesco).
61.   »   »   » : A Catalogue of Sculptures by the Successors of Pheidias in the British Museum. London 1892 (Unesco).
62. **Murray, A. S.**: The Mausoleum and Sculptures of Alicarnassos and Priene. London 1900 (Unesco).

63. Μπούσδρα, Δ. Δ. : Ἡ ἀπελευθέρωσις τῶν σκλάβων ἀγροτῶν. Ἐν Ἀθήναις 1951.
64. Μυλωνᾶς, Γ. Ε. : Ὁ πρωτοαττικὸς ἀμφορεὺς τῆς Ἐλευσίνος. Ἀθήναι 1956 (Ἀρχαιολογικὴ Ἑταιρεία).
65. » : Ancient Mycenae. New Jersey 1957.
66. Newton, C. : A Guide of the Sculptures in the Elgin Room in the Department of Greek and Roman Antiquities. London 1881 (Unesco).
67. Οἰκονομάκος, Α. Χ. : Ἀρχαία Ἐπίδαυρος Λιμηρά. Ἀθήναι 1957.
68. Οἰκονομίδης, Ἀλ. Ν. : Ἀττικαὶ ἐπιγραφαὶ ἐν Ἀθήναις. Ἀνάτ. «Πολέμων» τ. 5. Ἀθήναι 1952-53.
69. » : Ἀπόγραφα ἐπιγραφῶν τῆς περιφερείας Τυάνων. Ἀνάτ. «Μικρασιατικά Χρονικά». Ἀθήναι 1953.
70. » : Ἀττικαὶ ἐπιγραφαὶ III. Ἀθήναι 1955.
71. » : Παρατηρήσεις εἰς ἐπιγραφὰς ἐκ Κυκλάδων. Ἀνάτ. «Κυκλαδικά». Σῦρος 1956.
72. » : Κριτικαὶ καὶ ἐρμηνευτικαὶ παρατηρήσεις εἰς τὸν νόμον τοῦ Εὐκράτους. Ἀνάτ. «Πολέμων» Τ. 6. Ἐν Ἀθήναις 1957.
73. » : Δημάδου τοῦ Παιανιέως ψηφίσματα καὶ ἐπιγραφικὰ περὶ τοῦ βίου πηγαί. Ἐν Ἀθήναις 1956.
74. » : Σούνιον. Ἀθήναι 1957.
75. Ὀρλάνδος, Α. Κ. : Les baptistères du Dodécanèse. Paris 1957 (Actes Ve Congrès International d'archéologie chrétienne).
76. » : Ἡ ξυλόστεγος παλαιοχριστιανικὴ βασιλική. Εὐρετήριον Α' καὶ Β' τόμου. Ἀθήναι 1956.
77. » : Τὸ Ἔργον τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας κατὰ τὸ 1955 καὶ 1956. Ἀθήναι 1956-1957 (Ἀρχαιολογικὴ Ἑταιρεία).
78. » : Τὰ ὑλικά δομῆς τῶν Ἀρχαίων Ἑλλήνων. Τεύχος 1ον. Ἀθήναι 1955-56 (Ἀρχαιολογικὴ Ἑταιρεία).
79. » : Rapports sur les monuments paléochrétiens découverts ou étudiés en Grèce de 1938 à 1954 (Actes du Ve Congrès International d'archéologie chrétienne). Paris 1957.
80. Πάλλας, Δ. Ι. : Πρωτοχριστιανικὴ Κόρινθος. Ἀθήναι 1957. Ἀνάτ. «Πελοποννησιακά Χρονικά».
81. Παπαβασιλείου, Γ. Α. : Περὶ τῶν ἐν Εὐβοίᾳ ἀρχαίων τάφων. Ἐν Ἀθήναις 1910 (Ἀρχαιολογικὴ Ἑταιρεία).
82. Παπαδοπούλου, Ν. Π. : Ἀνέκδοτοι ὕμνοι εἰς τὸν ἱερομόρτυρα Δωρόθεον. Ἀθήναι 1957.
83. Papas, Chr. C. : L'urbanisme et l'architecture populaire dans les Cyclades. Paris 1957.
84. Παπαθανασίου, Δ. Χ. : Ἡ ἰδέα τοῦ ἀγνώστου στρατιώτου. Ἀθήναι 1957.
85. Πρακτικὰ συνεδριῶν Ἑλληνικῆς Ἀνθρωπολογικῆς Ἑταιρείας τοῦ ἔτους 1951 καὶ 1956 (Ἑλληνικὴ Ἀνθρωπολογικὴ Ἑταιρεία).
86. Πρακτικὰ τῆς ἐν Ἀθήναις Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας τοῦ ἔτους 1954. Ἐν Ἀθήναις 1957 (Ἀρχαιολογικὴ Ἑταιρεία).
87. Read, Ch. : A Guide to the Antiquities of the Stone Age in the Department of British and Mediaeval Antiquities. Oxford 1921 (Unesco).

88. **Le rôle** de la culture classique et humaniste dans la vie culturelle d'aujourd'hui (Unesco).
89. **Σωτηρίου, Γ. Α.**: Ὁδηγὸς Βυζαντινοῦ Μουσείου. Ἀθῆναι 1956 (Ἀρχαιολογικὴ Ἑταιρεία).
90. **Σπανάκη, Στ. Γ.**: Συμβολὴ στὴν ἱστορία τοῦ Λασηθίου κατὰ τὴ Βενετοκρατία. Ἡράκλειον 1957 (Ἑταιρεία Κρητικῶν Ἱστορικῶν Μελετῶν).
91. **Κυπριακαὶ Σπουδαί.** Τόμος 20ῆς. Λευκωσία 1956 (Ἑταιρεία Κυπριακῶν Σπουδῶν).
92. **Walters**: A Guide to the Department of Greek and Roman Antiquities in the British Museum. London 1928 (Unesco).
93. **Wooley, C. L.**: Ur of the Chaldees: a Record of Seven Years of Excavation. London 1929 (Unesco).
94. » » : The Wilderness of Zin (Archaeological Report). London 1914 (Unesco).
95. Ἑλληνες ζωγράφοι τοῦ δεκάτου ἐνάτου αἰῶνος. Ἀθῆναι 1957 (Ἐμπορικὴ Τράπεζα τῆς Ἑλλάδος).

Ἀγοραὶ καὶ ἀνταλλαγαί: Εἰσέχθησαν εἰς τὴν Βιβλιοθήκην τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας κατὰ τὸ 1957 ἕξ ἀγοραῖς 136 νέοι τόμοι καὶ ἕξ ἀνταλλαγῆς 216.

ΔΗΜΟΣΙΕΥΜΑΤΑ ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ (1837 - 1962)

Α. ΠΕΡΙΟΔΙΚΑ ΔΗΜΟΣΙΕΥΜΑΤΑ

Δραχμαί

1. ΕΦΗΜΕΡΙΣ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗ (ΕΑ) 1837-1909, ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗ ΕΦΗΜΕΡΙΣ (ΑΕ) 1910-1958 (1-97: πβ. πινάκιον παρὰ <Β. Λεονάρδου>, 'Αρχαιολογικῆς Ἐφημερίδος λεύκωμα, σ. 1-3). Σχῆμα 4ον	—
Περίοδος Α': τόμος 1-16 (1837-1860): 1837 τεύχη 4 (Ὀκτώβριος, Νοέμβριος καὶ Δεκέμβριος α' καὶ β'), 1838-1841 (δὲν πωλοῦνται), 1842 (τεῦχος 25, Ἰανουάριος-Μάρτιος τεῦχος 26, Ἀπρίλιος-Αὐγουστος), 1843-57 (δὲν πωλοῦνται), 1858 τεῦχος 50, 1859, τεῦχος 51, 1860, τεῦχος 53· ἕκαστον τεῦχος	50.—
Περίοδος Β': τόμος 17-21 (1862-1874): 17 (1862): τεύχη α'-ιβ' (τὰ τεύχη θ'-ιβ' ἐξεδόθησαν τῷ 1863)· ἕκαστον τεῦχος	50.—
18-21 (1869-1874): 18 (1869): τεῦχος ιγ'· 19 (1870): τεῦχος ιδ'· 20 (1872): τεύχη ιε' καὶ ιϛ' (τὸ ιϛ' ἐξεδόθη τὸ 1873)· 21 (1874): τεῦχος ιζ' ἕκαστον τεῦχος	50.—
Περίοδος Γ': τόμος 22-62 (1883-1923): 22-62 (1883-1923): 1883-1902, 1903 (δὲν πωλεῖται), 1904-1923· εἰς τόμος κατ' ἔτος (ἐκ τεσσάρων τευχῶν συγκείμενος)· ἕκαστος τόμος	300.—
Περίοδος Δ': τόμος 63 κ.ε. (1924 κ.ε.): 63-75 (1924-1936): 1924, 1925/6, 1927/8, 1929, 1930, 1931, 1932, 1933, 1934/5, 1936: εἰς τόμος κατ' ἔτος· ἕκαστος τόμος	300.—
76 (1937): πανηγυρικός τόμος ἑκατονταετηρίδος εἰς 3 μέρη ἑκατὸν εἴκοσι περίπου τυπογραφικῶν φύλλων· α' καὶ β' μέρος· ἕκαστος τόμος	600.—
γ' μέρος	150.—
77-91 (1938-1952): 1938, 1939/41, 1942/44, 1945/7, 1948/9, 1950/51, 1952· ἕκαστος τόμος	300.—
92/3 (1953-4): Εἰς μνήμην ΓΕΩΡΓΙΟΥ Π. ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ α' μέρος	350.—
β' καὶ γ' μέρος· ἕκαστος τόμος	300.—
94-97 (1955-1958)· ἕκαστος τόμος	300.—
98-99 (1959-1960) (ὑπὸ ἐκτύπωσιν)	—
Ἐδρετήριον τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἐφημερίδος τῆς τρίτης περιόδου ὑπὸ Ἀλεξάνδρου Δαμπροπούλου τόμος 1ος: 1883-1887. Σχῆμα 4ον, Σελίδες η' + στήλαι 550. 1902	240.—

2. ΠΡΑΚΤΙΚΑ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ 1837-1957 (ΠΑΕ 1-113: πβ. πινάκιον ἐν ΠΑΕ 1921, σ. 77-79).

Περίοδος Α': τόμος 1-13 (1837-1848/9): 1-3 (1837-1837/8, 1838/9): Σύνοψις τῶν πρακτικῶν (τῆς Α' - Γ' συνεδριάσεως) τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας τῶν Ἀθηνῶν. (Ἐκδοσις 1η). Ἑλληνιστὶ καὶ Γαλλιστί. Σχῆμα 16ον, σελίδες 93. 1840. (Δὲν πωλεῖται) . . . . . —

4 (1839/40): Πρακτικά τῆς Δ' συνεδριάσεως τῆς ἐν Ἀθήναις Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας. (Ἐκδοσις 1η). Ἑλληνιστὶ καὶ γαλλιστί. Σχῆμα 16ον, σελίδες 77. 1840. (Δὲν πωλεῖται) . . . . . —

5 (1840/1): Πρακτικά τῆς Ε' Γενικῆς συνεδριάσεως τῆς ἐν Ἀθήναις Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας. (Ἐκδοσις 1η). Ἑλληνιστὶ καὶ γαλλιστί. Σχῆμα 16ον, σελίδες 87. 1841. (Δὲν πωλεῖται) . . . . . —

6 (1841/2): Πρακτικά τῆς Ζ' (γράφει: Ϝ') Γενικῆς συνεδριάσεως τῆς ἐν Ἀθήναις Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας. (Ἐκδοσις 1η). Ἑλληνιστὶ καὶ γαλλιστί. Σχῆμα 16ον, σελίδες 31. 1842. (Δὲν πωλεῖται) . . . . . —

7-11 (1842/3-1846/7): Δὲν ἐξετυπώθησαν ἰδιαιτέρως . . . . . —

1-11 (1837-1846/7): Σύνοψις τῶν πρακτικῶν (τῆς Α' - ΙΑ' Γενικῆς συνεδριάσεως) τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας τῶν Ἀθηνῶν. (Ἐκδοσις 2α). Ἑλληνιστὶ καὶ γαλλιστί. Σχῆμα 8ον, σελίδες 325, πῖναξ 1. 1846 (1847). (Δὲν πωλεῖται) . . . . . —

12 (1847/8): Πρακτικά τῆς ΙΒ' Γενικῆς συνεδριάσεως τῆς Ἑλληνικῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας. Ἑλληνιστὶ καὶ γαλλιστί. Σχῆμα 8ον, σελίδες 31. 1848. (Δὲν πωλεῖται) . . . . . —

13 (1848/9): Πρακτικά τῆς ΙΓ' Γενικῆς συνεδριάσεως τῆς Ἑλληνικῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας. Ἑλληνιστὶ καὶ γαλλιστί. Σχῆμα 8ον, σελίδες 37. 1849. (Δὲν πωλεῖται) . . . . . —

Περίοδος Β': τόμος 14-25 (1858/59 - 1869/70): 14 (1858/9): Συνοπτικὴ ἐκθεσις τῶν πράξεων τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας. Σχῆμα 8ον, σελίδες α' + 43. 1859. . . . . 15.—

15-25 (1859/60 - 1869/70): Γενικαὶ συνελεύσεις τῶν ἐταίρων τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας. 1859/60, 1860/1, 1861/2, 1862/3 (ἐξεδόθη τῷ 1864), 1863/4 (δὲν πωλεῖται), 1864/5 (δὲν πωλεῖται), 1865/6, 1866/7 (δὲν πωλεῖται), 1867/8, 1868/69, 1869/70. Σχῆμα 8ον ἕκαστον τεύχος . . . . . 15.—

Περίοδος Γ': τόμος 26-74 (1870-1/1916/9): 26-74 (1870/1 - 1916/9): Πρακτικά Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας 1870/1 (δὲν πωλεῖται), 1871/2, 1872/3, 1873/4, 1874/5. 1876, 1877 - 1883, 1884 (δὲν πωλεῖται), 1885-1895, 1896 (δὲν πωλεῖται), 1897-1899, 1900-1908 (δὲν πωλοῦνται), 1909-1915, 1916/9. Σχῆμα 8ον ἕκαστος τόμος . . . . . 100.—

Περίοδος Δ': τόμος 75 κέ. (1920 κέ.): 75-107 (1920-1951): Πρακτικά Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας 1920, 1921, 1922/4, 1925/6, 1927, 1928, 1929, 1930, 1931, 1932, 1933, 1934, 1935, 1936, 1937, 1938, 1939, 1940, 1941/44,

	Δραχμαὶ
1945/8, 1949, 1950, 1951. Σχῆμα 8ον· ἕκαστος τόμος	100.—
108 (1952)	250.—
109 - 110 (1953 - 1954) : 1953, 1954· ἕκαστος τόμος	100.—
111 - 112 (1955 - 1956)	150.—
113 (1957)	—

3. ΤΟ ΕΡΓΟΝ ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ [ἐπιμελεία Ἀναστασίου

Κ. Ὁρλάνδου] κατὰ τὸ ἔτος 1954, 1955, 1956 (ὑπὸ ἀνατύπωσιν)	—
» » » 1957	50.—
» » » 1958	75.—
» » » 1959	80.—
» » » 1960, 1961	120.—

B. ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΤΗΣ ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ

4. Ἐπιγραφαὶ ἀνέκδοτοι, ἀνακαλυφθεῖσαι καὶ ἐκδοθεῖσαι ὑπὸ τοῦ Ἀρχαιολογικοῦ συλλόγου. Φυλλάδιον 1ον: 1851 (σελίδες 12, πίνακες 15· δὲν πωλεῖται), 2ον: 1852 (σελίδες ια' + 22 + 5, πίνακες 8), 3ον: 1855 (σελίδες 60, πίνακες 4). Σχῆμα 4ον· τὸ φυλλάδιον ἐκάτερον . . . . . 15.—
5. Πρακτικὰ τῆς ἐπὶ τοῦ Ἐρεχθείου ἐπιτροπείας ἢ ἀναγραφή τῆς ἀληθοῦς καταστάσεως τοῦ Ἐρεχθείου, γενομένη κατ' ἐντολὴν τοῦ Ἀρχαιολογικοῦ Συλλόγου. Σχῆμα 4ον: σελίδες 12, πίνακες 8. 1853 (Δὲν πωλεῖται) . . . . . —
6. Ἐπιγραφαὶ Ἑλληνικαί, κατὰ τὸ πλεῖστον ἀνέκδοτοι. Φυλλάδιον α' (ἄλλο δὲν ἐξεδόθη). Σχῆμα 4ον, σελίδες β' + 34, πίνακες 9. 1860 . . . . . 15.—
7. Εὐθύμιος Καστόρχης· Ἱστορικὴ ἔκδοσις τῶν πράξεων τῆς ἐν Ἀθήναις Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας ἀπὸ τῆς ιδρύσεως αὐτῆς τῇ 1837 μέχρι τοῦ 1879 τελευτῶντος. Σχῆμα 8ον, σελίδες F + 130. 1879 . . . . . 15.—
- 7A. Κατάλογος τῆς Βιβλιοθήκης τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας. (Τεῦχος 1ον), σχῆμα 8ον, σελίδες 124, 1887. (Τεῦχος 2ον), σχῆμα 8ον, σελίδες 126. 1906. (Δὲν πωλοῦνται) . . . . . —
8. A. G. Lolling· Κατάλογος τοῦ ἐν Ἀθήναις Ἐπιγραφικοῦ Μονασίου· τόμος 1ος: Ἐπιγραφαὶ ἐκ τῆς Ἀκροπόλεως, τεῦχος α': Ἀρχαῖκαὶ ἀναθηματικαὶ ἐπιγραφαί. Σχῆμα 4ον, σελίδες η' + στήλαι 152 + η', πίναξ 1. 1899 . . . . . 54.—
9. Π. Καββαδίας· Τὸ ἱερὸν τοῦ Ἀσκληπιοῦ ἐν Ἐπιδαύρῳ καὶ ἡ θεραπεία τῶν ἀσθενῶν. Σχῆμα 8ον, σελίδες 304, εἰκόνες 9, πίνακες 10, ὧν εἷς τοπογραφικός. 1900. (Δὲν πωλεῖται) . . . . . —
10. Π. Καββαδίας· Ἱστορία τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας ἀπὸ τῆς ἐν ἔτει 1837 ιδρύσεως αὐτῆς μέχρι τοῦ 1900. Σχῆμα 8ον, σελίδες 115. 1900. . . . . 15.—
- 10A. <Βαλέριος Στάης>· Τὰ εὐρήματα τοῦ ναυαγίου τῶν Ἀντικυνήρων (= AE 1902, στήλη 145-173/4), εἰκόνες 21, πίνακες 8 (παρένθετοι) + 11 . . . . . 22.—

11. *Comptes rendus du Congrès internationale d'archéologie, Ière session : Athènes 1905*. Σχῆμα 8ον, σελίδες 400, μετ' εικόνων. 1905 . . . . . 50.—
12. *Μνημεῖα τῆς Ἑλλάδος* τόμος 1ος: Γλυπτὰ ἐκ τοῦ Μουσείου τῆς Ἀκροπόλεως (συντάσσεται: **Καββαδίας, Καστριώτης, Κουρουνιώτης, Lechat, Λεονάρδος, Schrader, Schroeder, Στάης, Σωτηριάδης, Wolters**). Σχῆμα 4ον, σελίδες β' + στήλαι 118, πίνακες 36 (ἀρ. 1-33). 1906 . . . . . 120.—
13. **P. Kavnadias + G. Kawerau** *Die Ausgrabung der Akropolis vom Jahre 1885 bis zum Jahre 1890*. **Π. Καββαδίας + Γ. Καβεράδου** Ἀνασκαφὴ τῆς Ἀκροπόλεως ἀπὸ τοῦ 1885 μέχρι τοῦ 1890 Ἑλληνιστὶ καὶ γερμανιστὶ. Σχῆμα φύλλου, στήλαι 150 + σελίδες 2, εἰκόνες 14, πίνακες 13. 1906-1907 . . . . . 300.—
14. **Χρῆστος Τσουντας** Αἱ προϊστορικαὶ ἀκροπόλεις Διμηνίου καὶ Σέσκλου. Σχῆμα 4ον, στήλαι 15 + 432, εἰκόνες 312, πίνακες 47. 1908 (ἐξηνητήθη) . . . . . —
15. **Γεώργιος Α. Παπαβασιλείου** Περὶ τῶν ἐν Εὐβοίᾳ ἀρχαίων τάφων μετὰ παραρτήματος Εὐβοϊκῶν ἐπιγραφῶν. Σχῆμα 4ον, στήλαι β' + 108, εἰκόνες 53, πίνακες 21. 1910 . . . . . 90.—
16. **Κωνσταντῖνος Κουρουνιώτης** Κατάλογος τοῦ Μουσείου Λυκοσούρας Σχῆμα 8ον, σελίδες 72, εἰκόνες 74. 1911 . . . . . 30.—
- 16Α. **Βασίλειος Λεονάρδος** Ἀρχαιολογικῆς Ἐφημερίδος ἀναγραφὴ. Σχῆμα 4ον, σελίδες 4. 1912. (Δὲν πωλεῖται) . . . . . —
- 16Β. **Βασίλειος Λεονάρδος** Ἀρχαιολογικῆς Ἐφημερίδος λεύκωμα. Σχῆμα 4ον, σελίδες 8. (Δὲν πωλεῖται) . . . . . —
17. **Γεώργιος Π. Οἰκονόμος** Ἐπιγραφαὶ τῆς Μακεδονίας τεύχος 1ον. Σχῆμα 4ον, σελίδες 40, εἰκόνες 29. 1915 . . . . . 45.—
18. **Γεώργιος Κ. Γαρδίκας** Μελετήματα ἀρχαιολογικά. Σχῆμα 8ον, σελίδες 48. 1915 450
19. **Ἀντώνιος Δ. Κεραμόπουλλος** Τοπογραφία τῶν Δελφῶν τεύχος 1ον. Σχῆμα 8ον, σελίδες 113, εἰκόνες (παρένθετοι) 11, πίνακες 3. 1912-1917 . . . . . 15.—
20. **Βαλέριος Στάης** Τὸ Σούνιον καὶ οἱ ναοὶ τοῦ Ποσειδῶνος καὶ Ἀθηνᾶς. Σχῆμα 8ον, σελίδες 55, εἰκόνες 14, πίνακες 5. 1920 . . . . . 15.—
21. **Georgius P. Oeconomus** *De profusionum receptaculis sepulchralibus inde ab antiquissimis temporibus usque ad nostram fere aetatem usitatis*. Σχῆμα 8ον, σελίδες 63, εἰκόνες 17. 1921 . . . . . 18.—
22. **Ἀντώνιος Δ. Κεραμόπουλλος** Ὁ ἀποτυμπανισμός, συμβολὴ ἀρχαιολογικὴ εἰς τὴν ἱστορίαν τοῦ ποινικοῦ δικαίου καὶ τὴν λαογραφίαν. Σχῆμα 8ον, σελίδες 144, εἰκόνες 21, ὦν 7 παρένθετοι. 1923 . . . . . 30.—
23. **Ἀπόστολος Σ. Ἀρβανιτόπουλος** Γραπτὰ στήλαι Δημητριάδος - Παγασῶν. Σχῆμα 2ον, σελίδες 179, εἰκόνες 203, πίνακες παρένθετοι 7, πίνακες ἐν τέλει ἑγρωμοὶ 10. 1928 . . . . . 450.—

Δραχμαὶ

24. Γεώργιος Ε. Μυλωνᾶς· Ἡ νεολιθικὴ ἐποχὴ ἐν Ἑλλάδι· Σχῆμα 8ον, σελίδες 174, εἰκόνες 86, πίνακες 2, γεωγραφικοὶ χάρται 3. 1928 . . . . . 75.—
25. Ἰωάννης Γ. Γεννάδιος· Ὁ Λόρδος Ἐλγιν καὶ οἱ πρὸ αὐτοῦ ἀνὰ τὴν Ἑλλάδα καὶ τὰς Ἀθήνας ιδίως ἀρχαιολογήσαντες ἐπιδρομεῖς 1440 - 1837. Σχῆμα 8ον, σελίδες κϛ+257, πίνακες 5. 1930 . . . . . 75.—
26. Ἰωσήφ Χατζηδάκης· Ἱστορία τοῦ Κρητικοῦ Μουσείου καὶ τῶν ἀρχαιολογικῶν ἐρευνῶν ἐν Κρήτῃ· Σχῆμα 8ον, σελίδες 74. 1931 . . . . . 18.—
- 26Α. Γεώργιος Σωτηρίου· Χριστιανικαὶ Θῆβαι· (=ΑΕ 1929). Σχῆμα 4ον, σελίδες 256, εἰκόνες 270, πίνακες 5. 1931 . . . . . 300.—
27. <Γεώργιος Π. Οἰκονόμος>· Τὸ ἔργον τῆς ἐν Ἀθήναις Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας κατὰ τὴν πρώτην αὐτῆς ἑκατονταετίαν 1837 - 1937, ἐν ἀλφαβητικῇ διατάξει. Σχῆμα 8ον, σελίδες 104. 1938 . . . . . 40.—
28. Γεώργιος Π. Οἰκονόμος· Τὰ ἑκατὸν ἔτη τῆς ἐν Ἀθήναις Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας. Λόγος πανηγυρικοῦ τοῦ Γραμματέως τοῦ Συμβουλίου, ῥηθεὶς τῇ 23ῃ Ὀκτωβρίου 1938 ἐν τῷ Παρθενῶνι κατὰ τὴν πανηγυρικὴν συνεδρίαν τῆς ἑκατονταετηρίδος. Σχῆμα 4ον, σελίδες 14. [1942] . . . . . 10.—
- 28Α. Λεύκωμα τῆς ἑκατονταετηρίδος τῆς ἐν Ἀθήναις Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας 1837 - 1937. Σχῆμα 4ον, 62+(51). Ἐν Ἀθήναις [1937 1952]. (Δὲν πωλεῖται) . . . . . —
29. Νικόλαος Μ. Κοντολέων· Τὸ Ἐρέχθειον ὡς οἰκὸδόμημα χθονίας λατρείας. Σχῆμα 8ον, σελίδες δ'+102, εἰκὼν 1. 1949 . . . . . 50.—
30. Φοῖβος Δ. Σταυρόπουλλος· Ἡ Ἀσπίς τῆς Ἀθηναῖς Παρθένου τοῦ Φειδίου. Σχῆμα 8ον, σελίδες η'+84, εἰκόνες 31, παρένθετος πίναξ 1. 1950 . . . . . 50.—
31. Ἀνδρέας Συγγόπουλος· Συλλογὴ Ἑλένης Α. Σταθάτου. Κατάλογος περιγραφικὸς τῶν εἰκόνων, τῶν ξυλογλύπτων καὶ τῶν μεταλλίνων ἔργων τῶν Βυζαντινῶν καὶ τῶν μετὰ τὴν Ἀλωσιν χρόνων. Σχῆμα 4ον, σελίδες η'+47, πίνακες 27. 1950. . . . . 140.—
32. Κωνσταντῖνος Θ. Συριοπούλος· Ὁ Στερεοβάτης τοῦ Παρθενῶνος. Σχῆμα 8ον, σελίδες ϛ'+131, εἰκόνες 8. 1951 . . . . . 60.—
33. Κωνσταντῖνος Α. Ρωμαῖος· Κέραμοι τῆς Καλυδῶνος. Συμβολὴ εἰς ἀκριβεστέρα θεώρησιν τῆς Ἑλληνικῆς τέχνης. Σχῆμα 4ον, σελίδες ϛ'+144, εἰκόνες 76. 1951 200.—
34. Μάρκελλος Μιτσός· Ἀργολικὴ προσωπογραφία. Σχῆμα 8ον, σελίδες 211. 1952 . . . . . 120.—
35. Γεώργιος καὶ Μαρία Σωτηρίου· Ἡ βασιλικὴ τοῦ Ἁγίου Δημητρίου Θεσσαλονίκης. Κείμενον καὶ λεύκωμα. Σχῆμα 4ον, σελίδες ιβ'+278, εἰκόνες 98, πίνακες VII+102. 1952 . . . . . 250.—
36. Ἀναστάσιος Κ. Ὁρλάνδος· Ἡ ξυλόστεγος παλαιοχριστιανικὴ βασιλικὴ τῆς μεσογειακῆς λεκάνης. Σχῆμα 4ον, Τόμ. Α' (1952)+Β' (1954), σελίδες 605+κη, εἰκόνες 549, πίνακες Α+Β καὶ «Εὐρετήριο» τοῦ Α' καὶ Β' Τόμ. (1957), σελίδες 136 . . . . . 500.—

Δραχμαὶ

37. **Ἀναστάσιος Κ. Ὁρλάνδος**· Τὰ ἑλικά δομῆς τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων καὶ οἱ τρόποι ἐφαρμογῆς αὐτῶν κατὰ τοὺς συγγραφεῖς, τὰς ἐπιγραφὰς καὶ τὰ μνημεῖα. Σχῆμα 4ον. 1955-60
- Τχ. 1ον. Τὸ ξύλον καὶ ὁ πηλός, σελίδες 154. 1955 . . . . . 150.—
 » 2ον. Τὰ μέταλλα, τὸ ἐλεφαντοστοῦν, τὰ κοινάματα καὶ οἱ λίθοι, σελίδες 426. 1959-60 . . . . . 350.—
38. **Νικόλαος Κ. Μοντσόπουλος**· Ἡ ἀρχιτεκτονικὴ τῶν ἐκκλησιῶν καὶ τῶν μοναστηρίων τῆς Γορτυνίας. Σχῆμα 8ον, σελίδες ιε' + 238, εἰκόνες 142. 1956 . . . . . 100.—
39. **Γεώργιος Ε. Μυλωνᾶς**· Ὁ πρωτοατικὸς ἀμφορεὺς τῆς Ἑλεουσίνος. Σελίδες ιε' + 135, πίνακες 16 καὶ ἔγχρωμοι Α + Β. Σχῆμα 4ον. 1957 . . . . . 270.—
40. **Ἀνδρέας Ξυγγόπουλος**· Σχεδιάσμα ἱστορίας τῆς θρησκευτικῆς ζωγραφικῆς μετὰ τὴν ἄλωσην. Σελίδες μς' + 380, πίνακες 72. Σχῆμα 4ον. 1957 . . . . . 500.—
41. **Ἰωάννα Κ. Κωνσταντίνου**· Ρυθμοὶ κινήσεων καὶ λοξαὶ στάσεις εἰς τὴν ἀρχαιοτέραν ἐλληνικὴν πλαστικὴν. Σχῆμα 8ον, σελίδες ια' + 58, πίνακες 16. 1957 . . . . . 50.—
42. **Νικόλαος Μ. Βερδελῆς**· Ὁ πρωτογεωμετρικὸς ρυθμὸς τῆς Θεσσαλίας. Σχῆμα 8ον, σελίδες η' + 102, πίνακες 15. 1958 . . . . . 60.—
43. **Ἰωάννης Δ. Κοντῆς**· Τὸ ἱερὸν τῆς Ὀλυμπίας κατὰ τὸν Δ' π.Χ. αἰῶνα. Σχῆμα 8ον, σελίδες η' + 120, πίνακες 17. 1958 . . . . . 60.—
44. **Βασίλειος Γ. Καλλιπολίτης**· Χρονολογικὴ κατάταξις τῶν μετὰ μυθολογικῶν παραστάσεων αὐτικῶν σαρκοφάγων τῆς ρωμαϊκῆς ἐποχῆς. Σχῆμα 8ον, σελίδες 79 + πίνακες 6. 1958 . . . . . 50.—
45. **Χαρίκλεια Μπάρλα**· Μορφὴ καὶ ἐξέλιξις τῶν βυζαντινῶν κωδωνοστασίων. Σχῆμα 8ον, σελίδες 52 + πίνακες 14. 1959 . . . . . 40.—
46. **Γεώργιος Σ. Δοντᾶς**· Εἰκόνες καθημένων πνευματικῶν ἀνθρώπων εἰς τὴν ἀρχαίαν ἐλληνικὴν τέχνην. Σχῆμα 8ον, σελίδες 108 + πίνακες 40. 1960 . . . . . 80.—
47. **Δημήτριος Ἰ. Λαζαρίδης**· Πήλινα εἰδῶλια Ἀβδήρων. Σχῆμα 8ον, σελίδες 83 + πίνακες 34. 1960 . . . . . 75.—
48. **Σέμνη Καρούζου**· Τὰ ἀγγεῖα τοῦ τύμβου Ι τοῦ Ἀγαγροῦντος (ὑπὸ ἐκτύπωσιν) —
49. **Χρυσούλα Καρδαρά**· Ροδιακὴ ἀγγειογραφία (ὑπὸ ἐκτύπωσιν) . . . . . —
50. **Νικόλαος Δρανδάκης**· Ὁ Ἑμμανουήλ Τζάνε Μπουνιαλῆς θεωρούμενος ἐξ εἰκόνων τοῦ σωζομένου κυρίως ἐν Βενετίᾳ. Σχῆμα 8ον, σελίδες η' + 182, πίνακες 70. 100.—
51. **Κωνσταντῖνος Συριόπουλος**· Ἡ προϊστορία τῆς Πελοποννήσου (ὑπὸ ἐκτύπωσιν) . . . . . —
52. **Ἀναστάσιος Κ. Ὁρλάνδος**· Ἡ Παρηγορήτισσα τῆς Ἀρτῆς (ὑπὸ ἐκτύπωσιν) —

Γ. ΑΡΧΑΙΟΙ ΤΟΠΟΙ ΚΑΙ ΜΟΥΣΕΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

1. **Ἀντόνιος Δ. Κεραμόπουλος**· Ὁδηγὸς τῶν Δελφῶν. Σχῆμα 16ον, σελίδες 144, εἰκόνες 100, χάρται 3. 1935. (Δὲν πωλεῖται) . . . . . —

Δραχμαὶ

2. *K. Kourouniotes' Eleusis. A Guide to the Excavations and the Museum.*
Σχῆμα 16ον, σελίδες 127, εἰκόνες 71, χάρτης 1. 1936 . . . . . 56.—
3. *Νικόλαος Μ. Κοντολέων' Ὁδηγὸς τῆς Δήλου.* Σχῆμα 16ον, σελίδες 185,
εἰκόνες 109, χάρτης 1. 1950 . . . . . 45.—

Δ. ΑΛΛΑΙ ΔΗΜΟΣΙΕΥΣΕΙΣ

1. Ὁργανισμὸς τῆς ἐν Ἀθήναις Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας. (Τεῦχος 1ον), σχῆμα
16ον, σελίδες 16. 1948. (Τεῦχος 2ον), σχῆμα 19ον, σελίδες 8. 1876. (Τεῦχος 3ον),
σχῆμα 8ον, σελίδες 24. 1894. (Τεῦχος 4ον), σχῆμα 8ον, σελίδες 48. 1896. (Τεῦ-
χος 5ον), σχῆμα 8ον, σελίδες 24. 1899. (Τεῦχος 6ον), σχῆμα 8ον, σελίδες 41. 1912.
(Δὲν πωλοῦνται) . . . . . —
2. Ὁ περὶ ἀρχαιοτήτων νόμος καὶ αἱ σχετικαὶ πρὸς αὐτὸν ἐγκύκλιοι ὑπουργικαὶ
καὶ ἄλλα τινά, ἐκδιδόμενα ὑπὸ τῆς ἐν Ἀθήναις Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας πρὸς
χρῆσιν τῶν κατὰ τὸ Βασιλεῖον ἀρχῶν καὶ αὐτῶν τῶν πολιτῶν. Σχῆμα 8ον, σε-
λίδες 43. 1872. (Δὲν πωλεῖται) . . . . . —
3. Νέος Ὁργανισμὸς καὶ ἐσωτερικὸς κανονισμὸς τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας.
Σχῆμα 8ον, σελίδες 41. 1959. (Δὲν πωλεῖται) . . . . . —

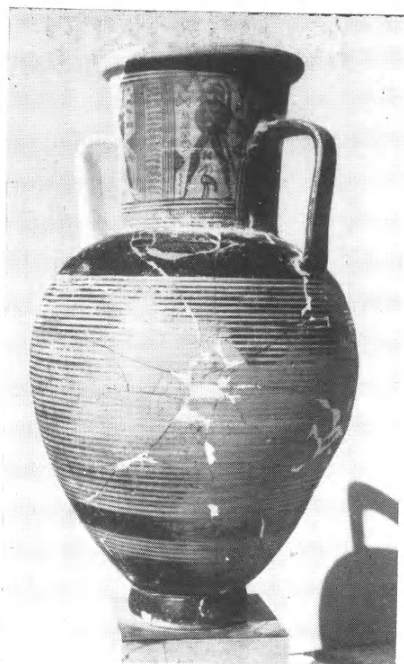
Ὑπὸ τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας πωλοῦνται καὶ τὰ ἑξῆς συγγράμματα:

4. *Βασίλειος Λεονάρδος' Ἡ Ὀλυμπία.* Σχῆμα 8ον, σελίδες 352, πίνακες 2. 1901 56.—

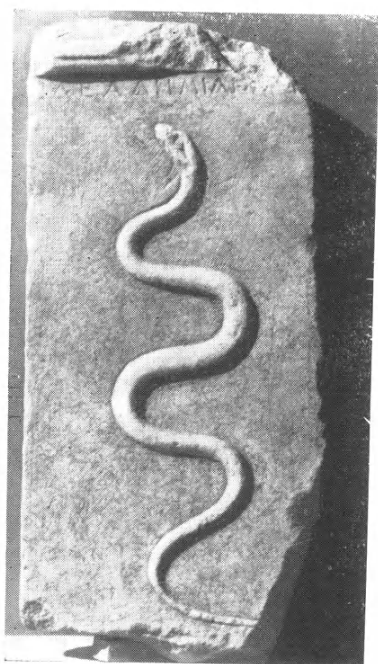
Αἱ ἄνωτέρω τιμαὶ δημοσιευμάτων τῆς Ἑταιρείας ἰσχύουσι διὰ τὴν πώλησιν αὐ-
τῶν ἐν τῷ μεγάρῳ αὐτῆς (Λεωφόρος Βενιζέλου [Πανεπιστημίου] 22)· περὶ τῆς
ἐκτὸς τοῦ μεγάρου τῆς Ἑταιρείας ἀποστολῆς τῶν ἀγοραζομένων παρακαλοῦνται νὰ
φροντίζωσιν οἱ ἐνδιαφερόμενοι.

Ἐξεδόθη ὁ παρὼν (113) τόμος τῇ 15 Νοεμβρίου 1962

Τυπογρ. ΕΣΤΙΑ - Β. Καργαδούρη Μευρομιάλη 134 - 'Αθήναι
Μεταλλογραφήματα : Κωνστ. Ε. Χαλκιοπούλου - 'Αγ. Μάρκου 14

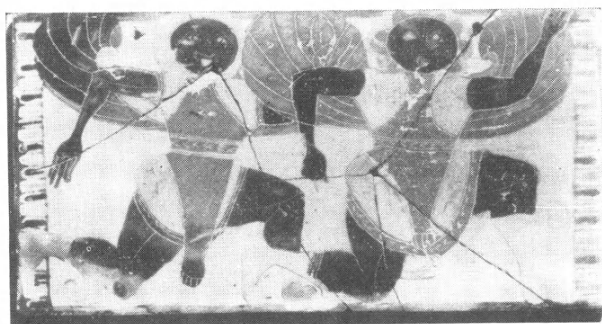
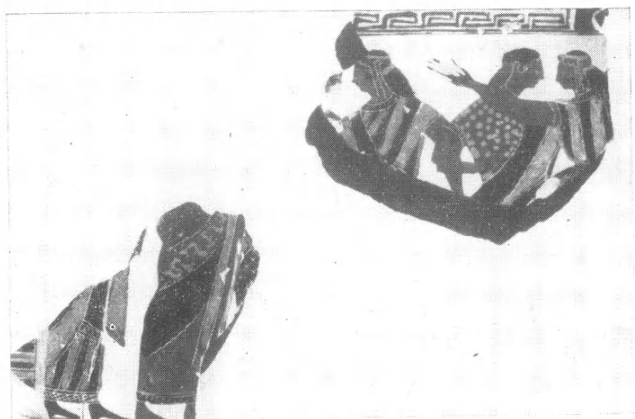
α. Γεωμετρικὸς ἀμφορεὺς - τάφος.

β. Ἀναθηματικὸν ἀνάγλυφον
ἐκ τοῦ ἱεροῦ τῆς Νύμφης.

γ. Σκέλος ὑπερφυσικοῦ μαρμαρίνου
ἀγάλματος

Μελανόμορφοι πίνακες ἐκ τοῦ ἱεροῦ τῆς Νύμφης.

α. Ἀρχαῖκαί κεφαλαί καί πήλινα προσώπεϊα ἐκ τοῦ ἱεροῦ τῆς Νύμφης.

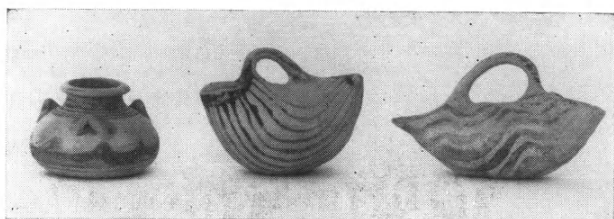
β. Εἰδώλια ἐκ τοῦ ἱεροῦ τῆς Νύμφης.

α. Πινάκια ἐκ τοῦ ἱεροῦ τῆς Νύμφης.

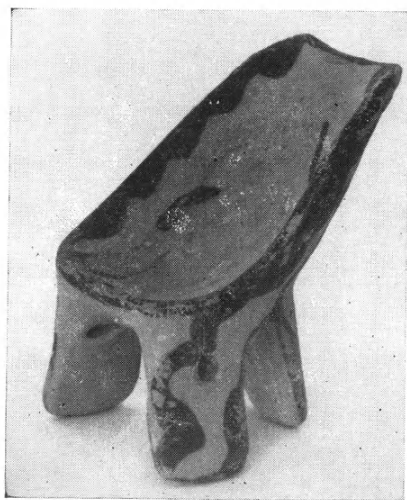
β. Ἐκλογή χορινθιακῶν καὶ μελανομόρφων ἀγγείων ἐκ τοῦ ἱεροῦ τῆς Νύμφης.

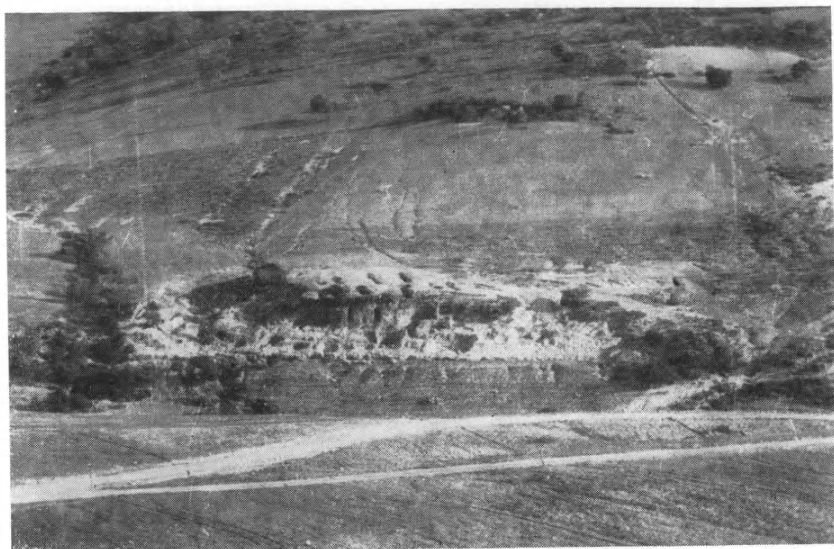
α. Ἀγγεῖα ἐκ τοῦ λακκοειδοῦς τάφου.

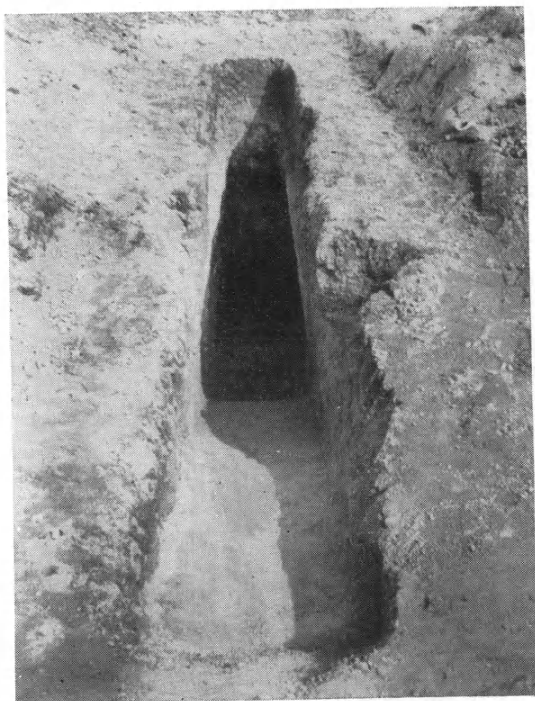
β. Ἀγγεῖα ἐκ τοῦ θαλάμου τοῦ τάφου Η.

γ. Ἐμπροσθία καὶ ὀπισθία ὄψεις θρόνου ἐκ τοῦ λακκοειδοῦς τάφου.

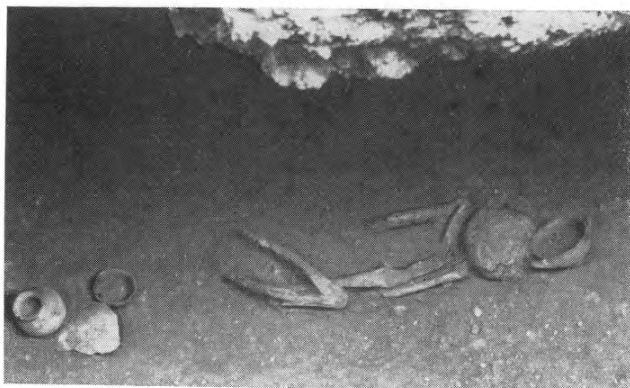

α. Τὸ τοπίον τῆς ἀνασκαφῆς ἀπὸ Ν.

β. Τάφος Σ 25.

α

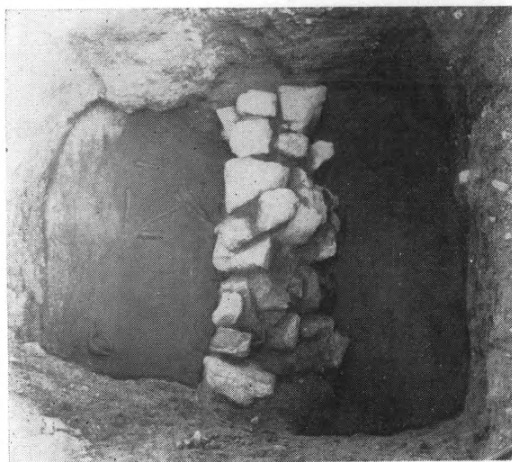
β

γ

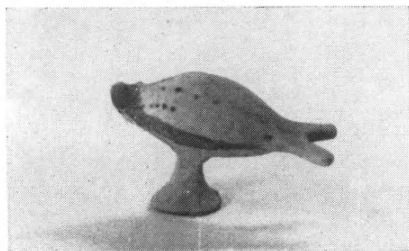
α, Περαιτής τάφος Σ 14α.—β. Κτερίσματα τάφου Σ 23α.—γ. Τάφος Σ 27,

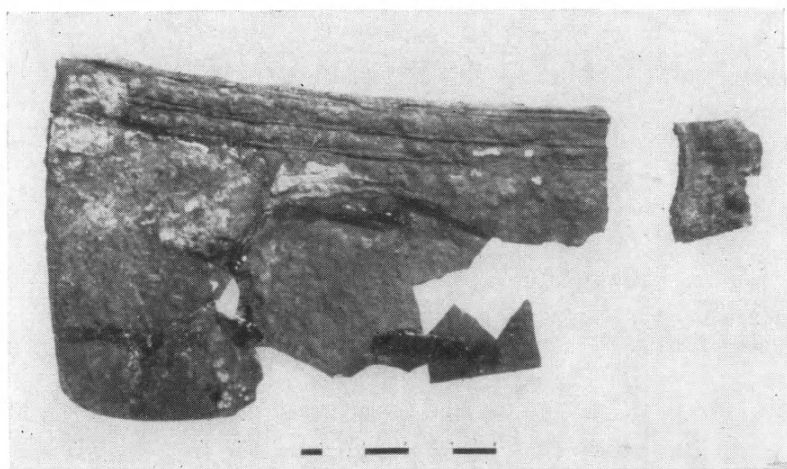
α

β

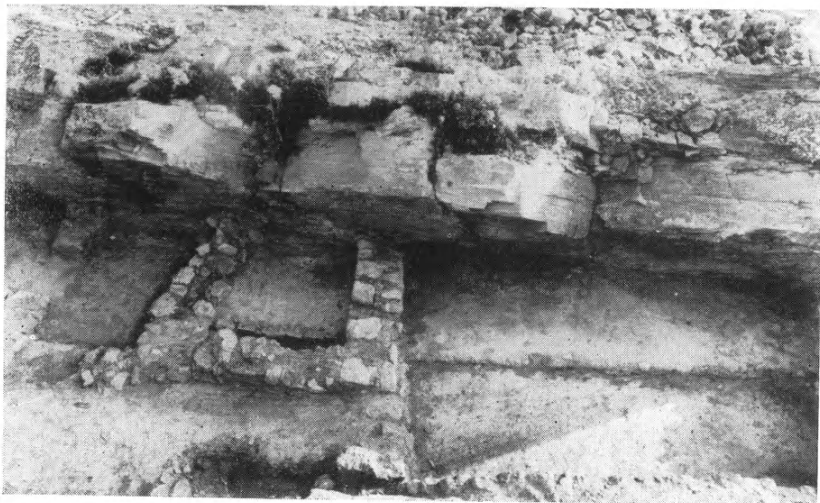

γ

δ

α. Περαιτής. Τάφος 63.—β. Ἀχιβάς με γέμισμα μολύβδου ἐκ τοῦ τάφου Σ 23α.—γ. Εἰδώλιον
πτηγνοῦ ἐκ τοῦ τάφου Σ 23α.—δ. Κύβηλις ἐκ τοῦ τάφου Σ 24.

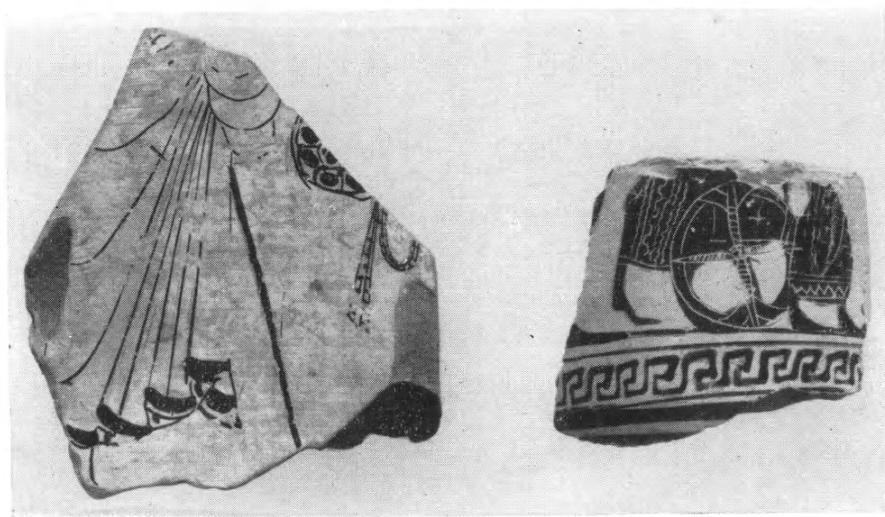
α. Μικρόν κτίσμα Γ μετὰ τῶν πρὸς Δυσμᾶς καὶ Ἀνατολᾶς δωματίων.

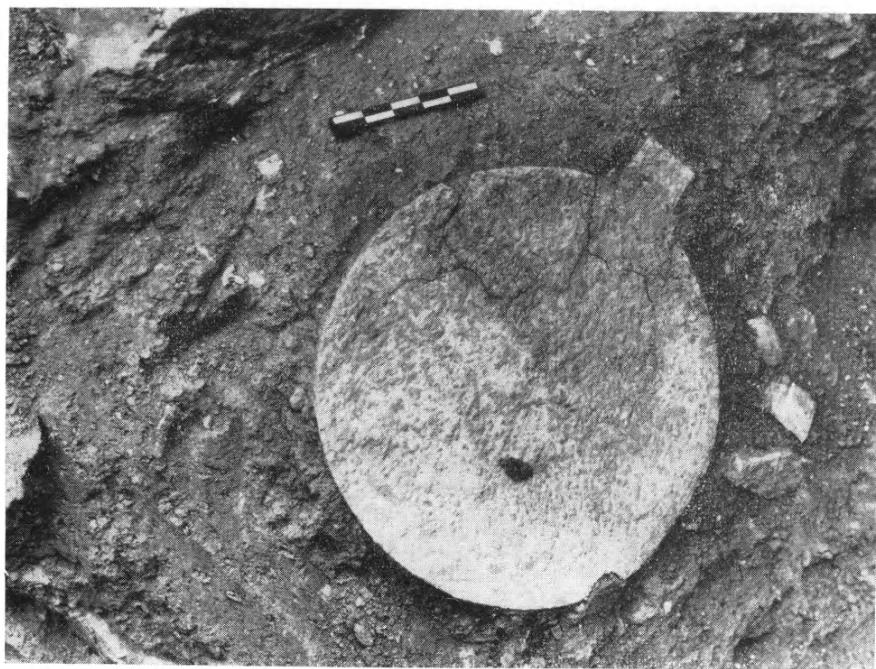
β. Γενικὴ ἄποψις τῆς ἀνασκαφῆς ἀπὸ Δυσμῶν.

α. Ἀποψις δωματίων Δ καὶ Ε μετὰ τοῦ διαδρόμου.

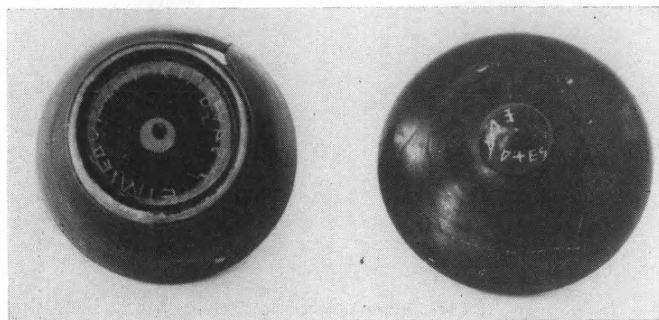
β. Ὅστρακα ἀγγείων (β) 6ου καὶ (α) 5ου π.Χ. αἰῶνος.

α. Χαλκοῦν κάτοπτρον ἐπὶ τόπου.

β. Ἑρυθρόμορφος κύλιξ ἐκ τάφου ἐπὶ τοῦ λόφου Καψάλα τῆς Βραυρωῶνος.

α. Πυξίδος (β) ὁ πυθμὴν καὶ τὸ πῶμα μετὰ τῶν ἐγχαράκτων ἐπιγραφῶν.

β. Μελανόμορφος πυξίς ἐκ Βραυρῶνος
βλ. εἰκόνα α.

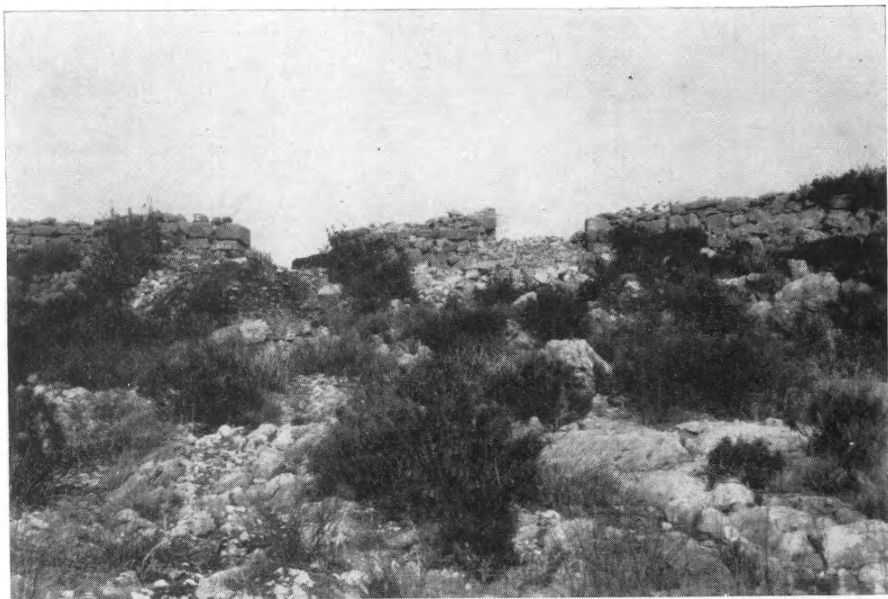
γ. Τμῆμα ἀρχαίου ἀναγλύφου
ἐξ Ἀλῶν Ἀραφηνίδων,

α. Βόρειος πύλη.

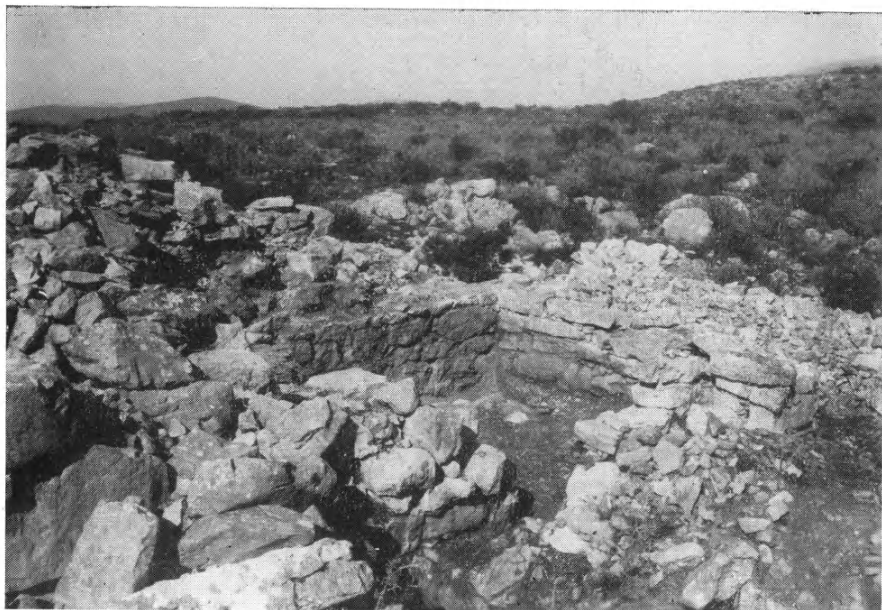
β. Θυρωρεῖον Βορείου πύλης.

α. Νοτιοανατολική διπλή πύλη. ᾽Αποψις ἐκ τῆς πεδιάδος.

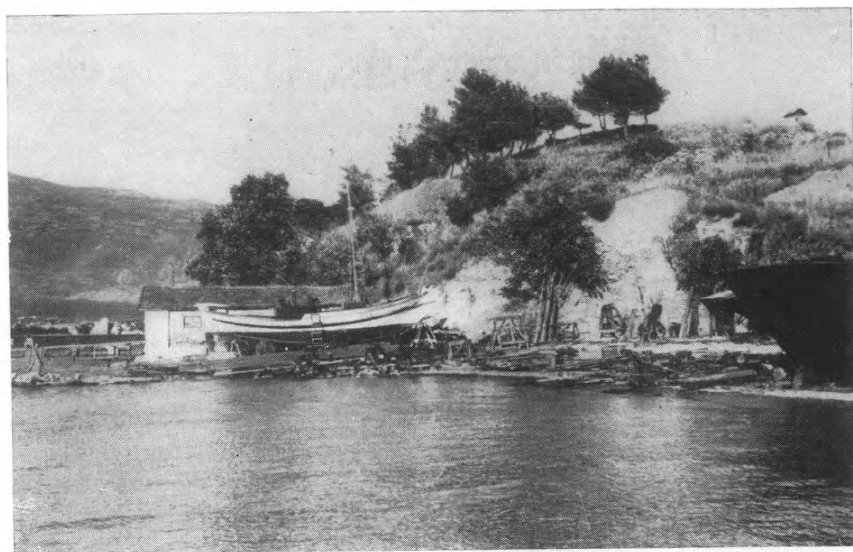
β. Θυρωρεῖα τῆς διπλῆς πύλης.

α. Θυρωρεῖον τῆς Νοτίας πύλης.

β. Ὑπόστεγον τῆς Βορείου πύλης.

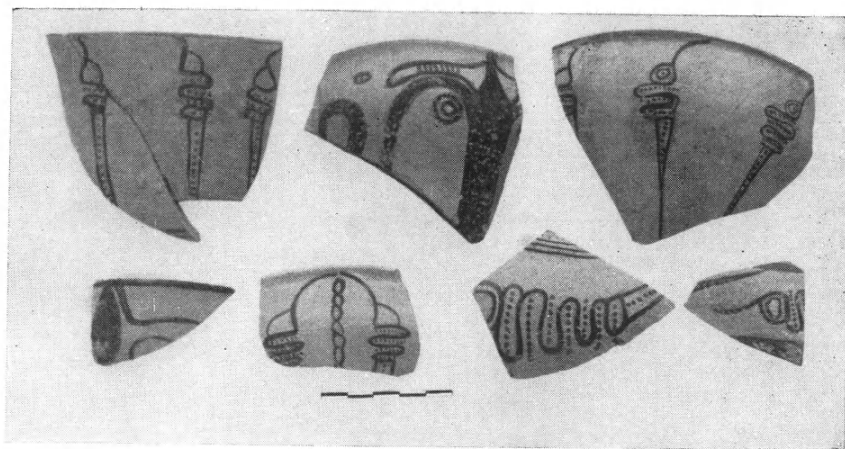
α. Ὑποψις τῆς ἄκρας Ταρσανᾶς (=Νήλεια) παρὰ τὴν Ἰωλκόν.

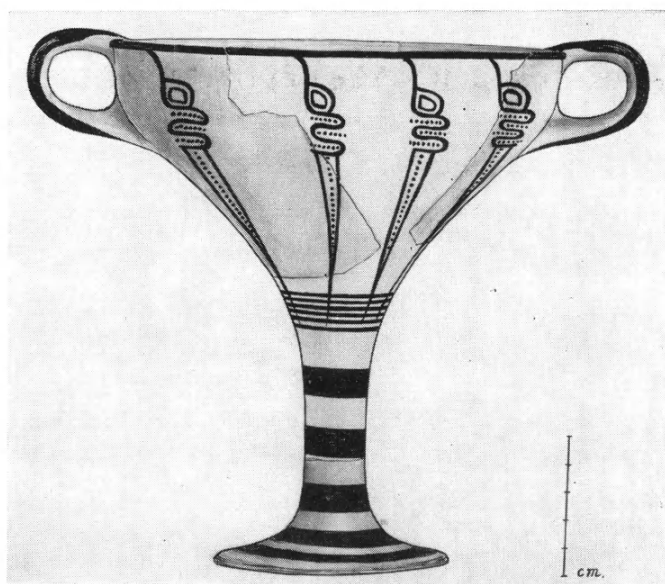
β. Πρώιμα μυκηναϊκὰ ἀγγεῖα ἐκ Νηλείας.

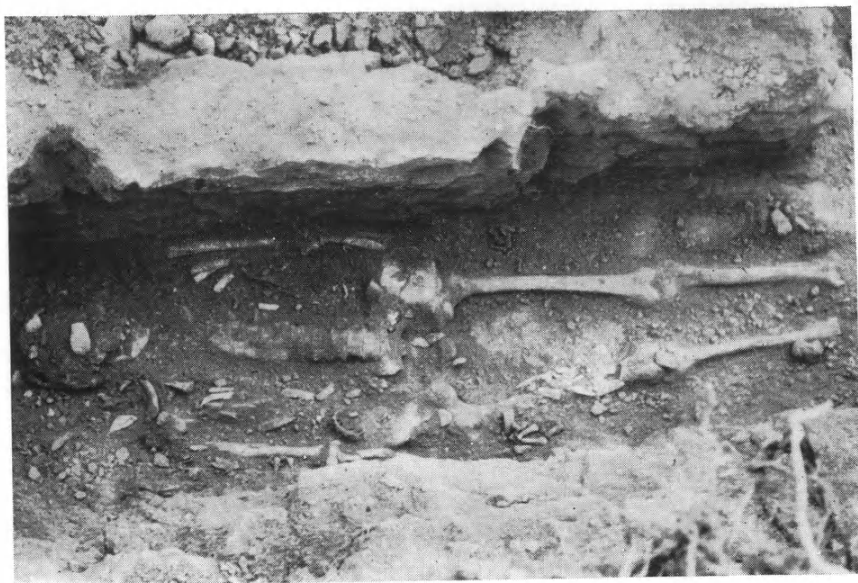
γ. Μυκηναϊκὸν ἀγγεῖον ἐκ Νηλείας.

α. Τεμάχια μυκηναϊκῶν κυλίκων «θαλασσίου ρυθμοῦ»
(πορφύραι - ὀκτάποδες).

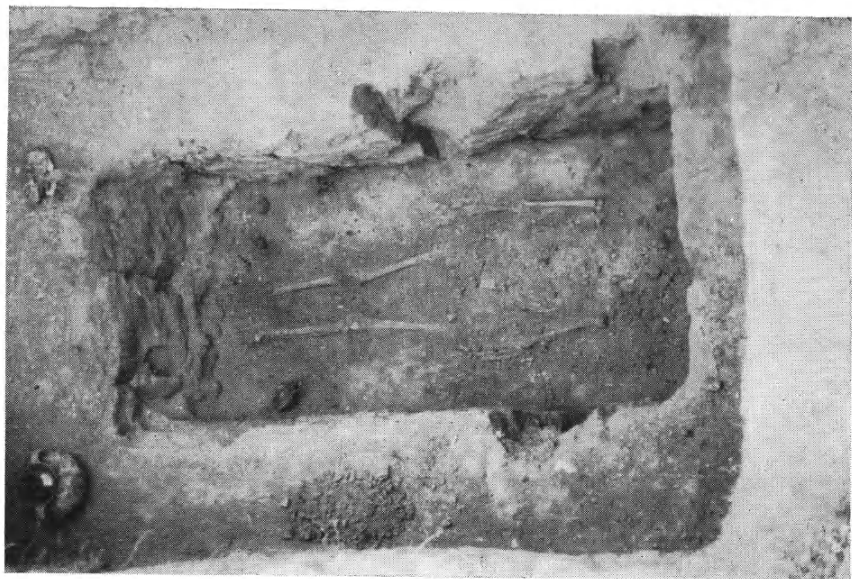
β. Ἀναπαράστασις γραπτῆς μυκηναϊκῆς κύλικος.

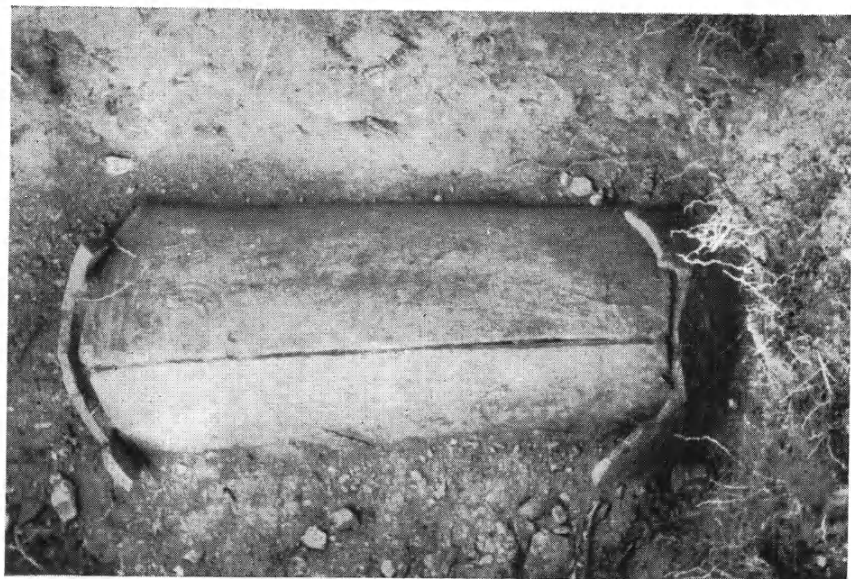
α. Ὁ λακκοειδῆς τάφος ὑπ' ἀριθ. 154 τῆς Ἀμφιπόλεως.

β. Ὁ λακκοειδῆς τάφος ὑπ' ἀριθ. 152 τῆς Ἀμφιπόλεως.

α. Ὁ λακκοειδής τάφος ὑπ' ἀριθ. 132 τῆς Ἀμφιπόλεως.

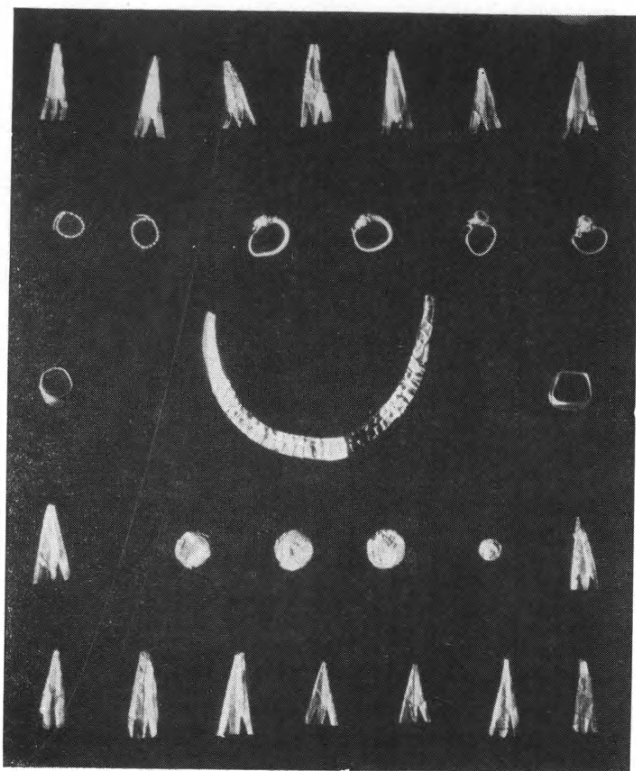
β. Ὁ ὑπ' ἀριθ. 134 κεραμοσκεπής τάφος τῆς Ἀμφιπόλεως.

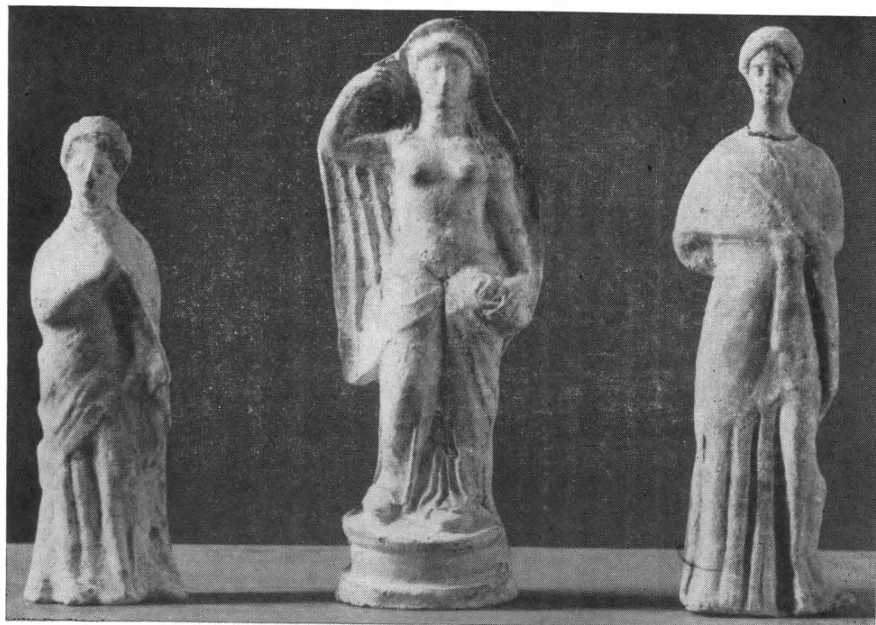
α. Ὁ νεκρικός θάλαμος τοῦ «μακεδονικοῦ» τάφου Ζ τῆς Ἀμφιπόλεως μετὰ τῆς κόγχης τῆς Β. αὐτοῦ πλευρᾶς. Εἰς τὴν ΒΔ. γωνίαν ὀξυπύθμενος ἀμφορεὺς.

β. Ἡ θήκη τοῦ ὕπ' ἀριθ. 142 τάφου τῆς Ἀμφιπόλεως.

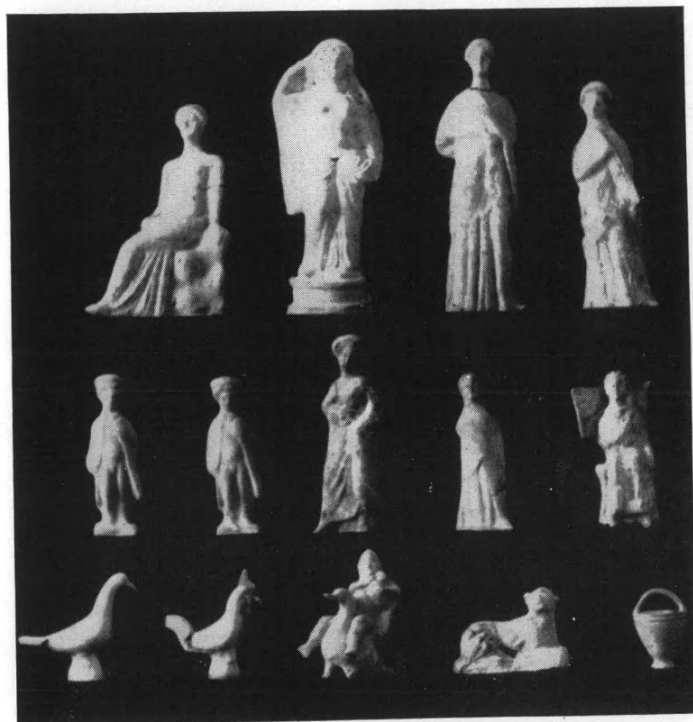
α. Χρυσᾶ κοσμήματα καὶ κτερίσματα ἐκ τάφων τῆς Ἀμφιπόλεως.

β. Εἰδώλια Ἀφροδίτης καὶ γυναικῶν ἐκ τάφου τῆς Ἀμφιπόλεως.

α. Ειδώλια παιδων και γυναικων εκ του υπ' αριθ. 177
λακκοειδοῦς τάφου τῆς Ἀμφιπόλεως.

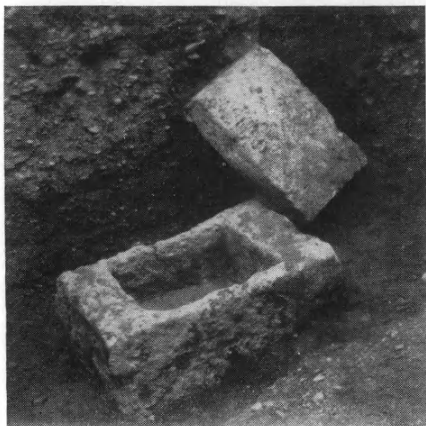
β. Ειδώλια εκ του υπ' αριθ. 177 λακκοειδοῦς τάφου τῆς Ἀμφιπόλεως.

α. Ἐπιτυμβία στήλη ἐξ Ἀμφιπόλεως.

β. Ἀγγεῖα ἑλληνιστικῶν χρόνων ἐκ πολυχρώμου ὕαλου, ἀνευρεθέντα ἐντὸς τάφων τῆς Ἀμφιπόλεως.

α. Λάϋναξ τύμβου Μ.

β. Περίβολος τύμβου Α.

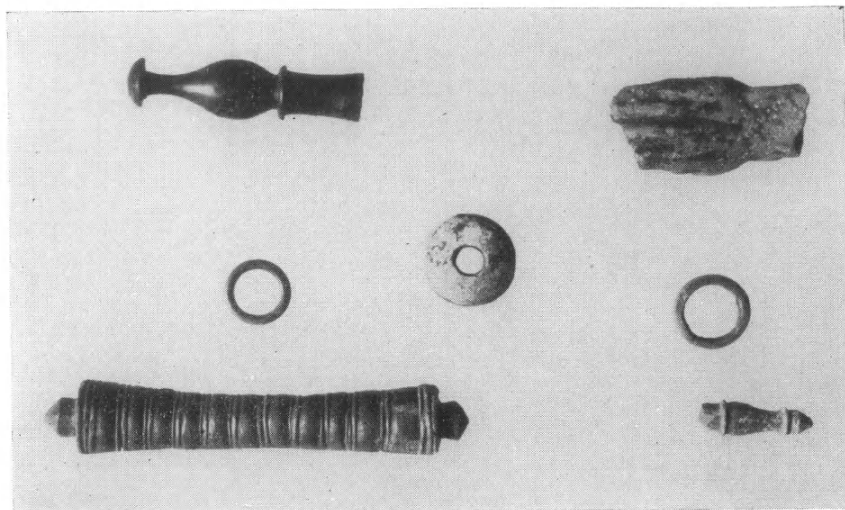
γ. Ἀνθεμωτὴ ἐπίστεψις στήλης.

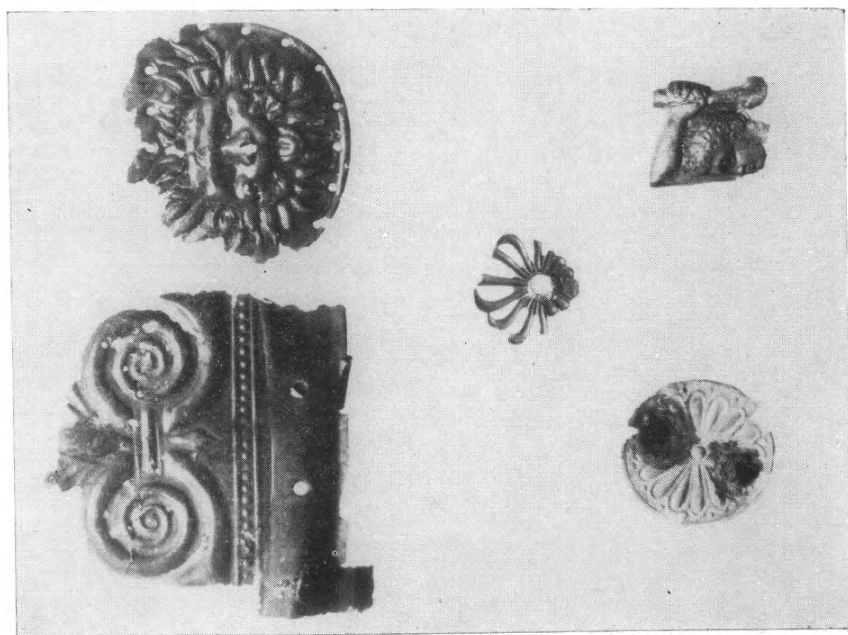
α. Ἀνατολικὸν ἥμισυ περιβόλου τύμβου Λ.

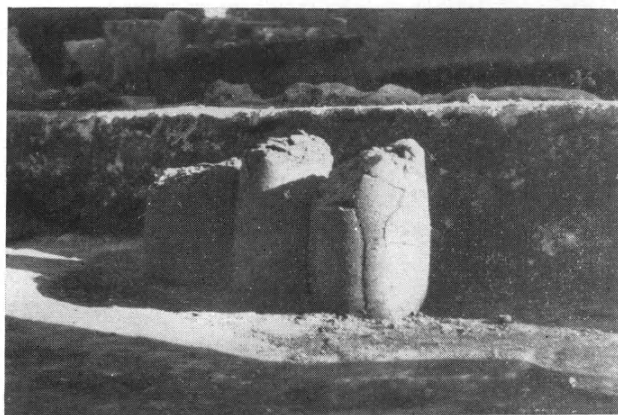
β. Δυτικὸν ἥμισυ περιβόλου τύμβου Λ.

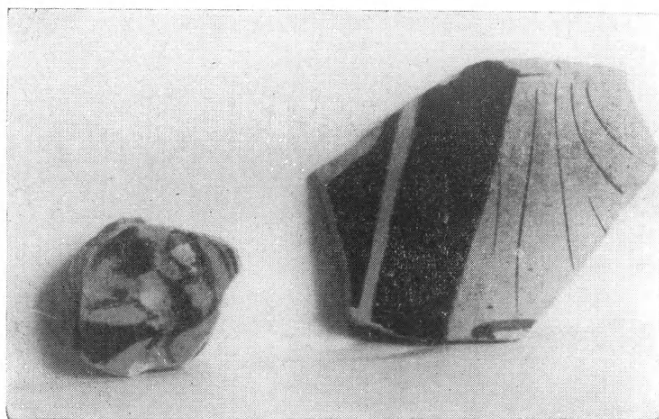
β. Τεμάχια χαλκῶν ἀντικειμένων ἐκ Δωδώνης.

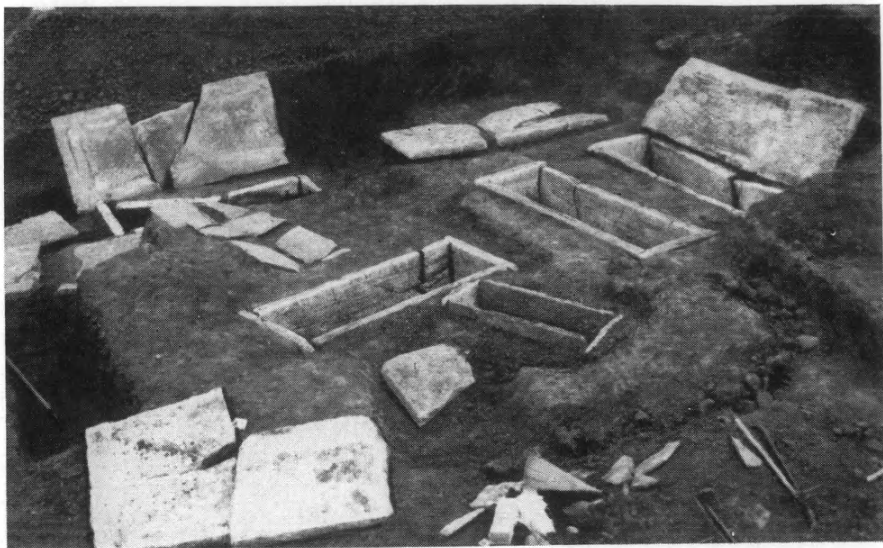
α. Τεμάχια χαλκῶν ἀντικειμένων ἐκ Δωδώνης.

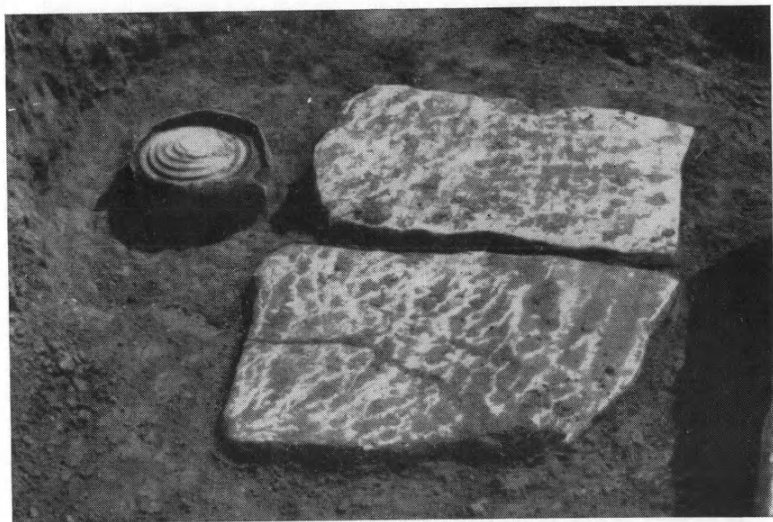
α. Παλαιόπολις. Κερκύρας. Παλαιοχριστιανικοί ἀμφορείς κατὰ χώραν.

β. 1. Ἀπότμημα κορινθιακῆς κύλικος μετὰ παράστασιν σειρήνος.
2. Ἀπότμημα ἀττικοῦ ἀγγείου τοῦ 5ου αἰῶνος.

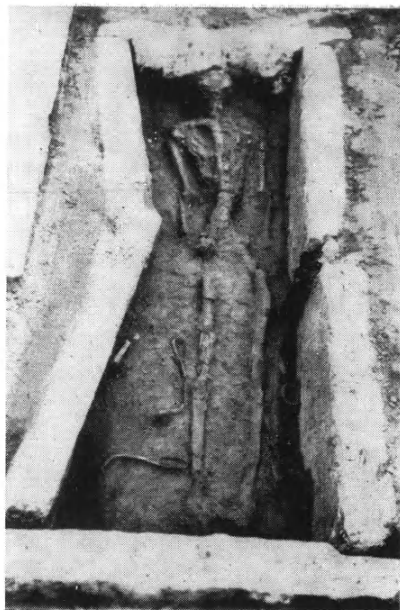
α. Συστάς τάφων Α.

β. Χαλκούϊν ἀγγεῖον T 74.

α. Περίτμητον ανάγλυφον Νίκης.

β. Τάφος 5.

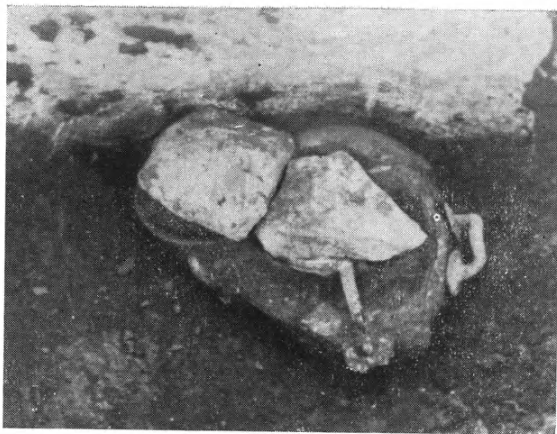
γ. Πήλινα περίτμητα ανάγλυφα τῶν παιδικῶν τάφων.

α. Τάφος 13.

β. Τάφος 14.

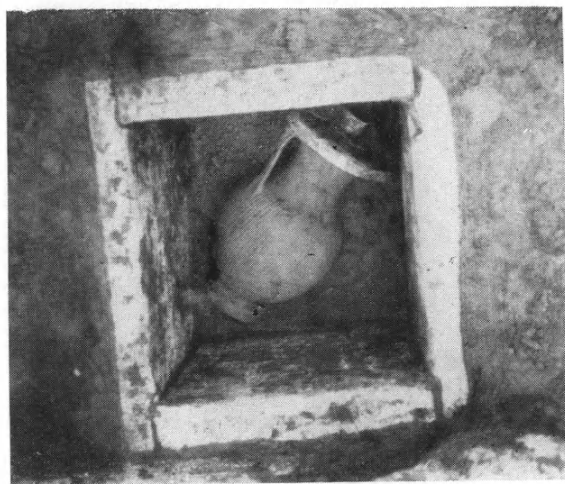
α. Ταφή ἐντὸς χαλκῆς ὑδρίας.

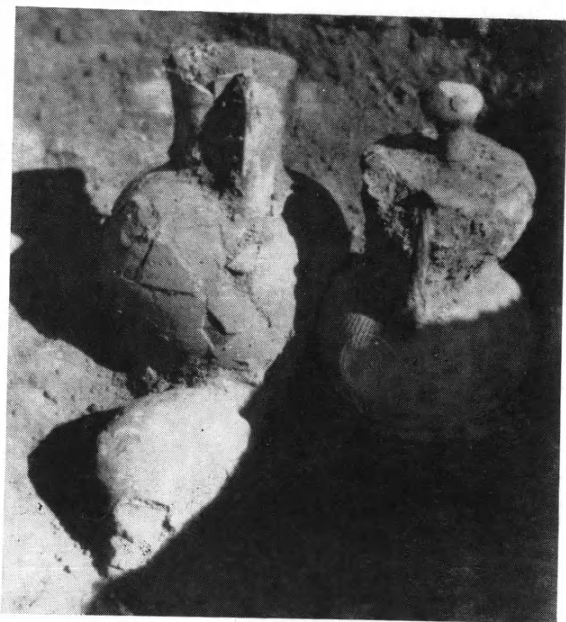
β. Τάφος 31.

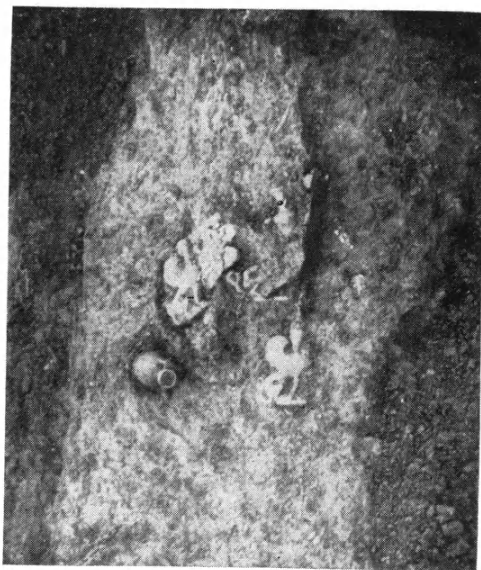
α. Θήκη 32.

β. Θήκη 55.

α. Τάφος 47.

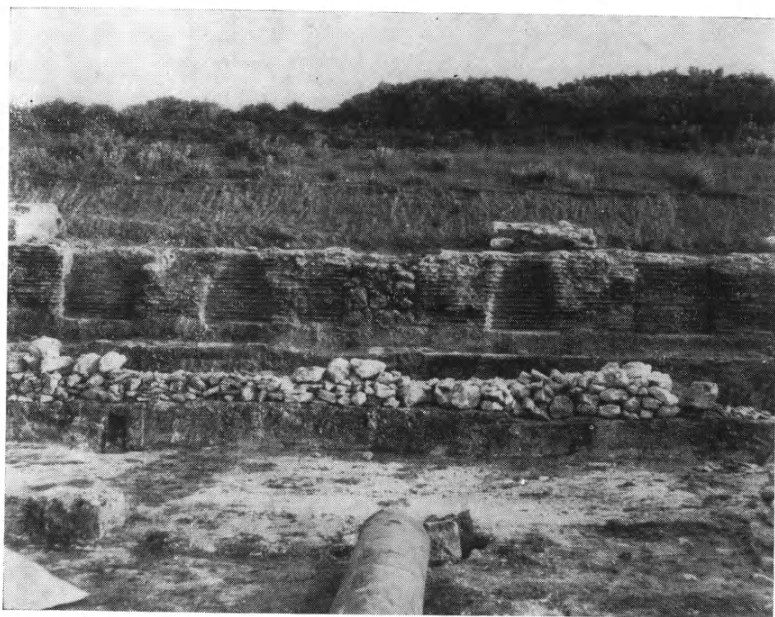
β. Τάφος 59.

α. Μελανόμορφος πελίκη ἐξ Ἀμβρακίας.

β. Τάφος 67.

α. ᾽Αποψις τοῦ Νυμφαίου ἀπὸ Δυσμῶν.

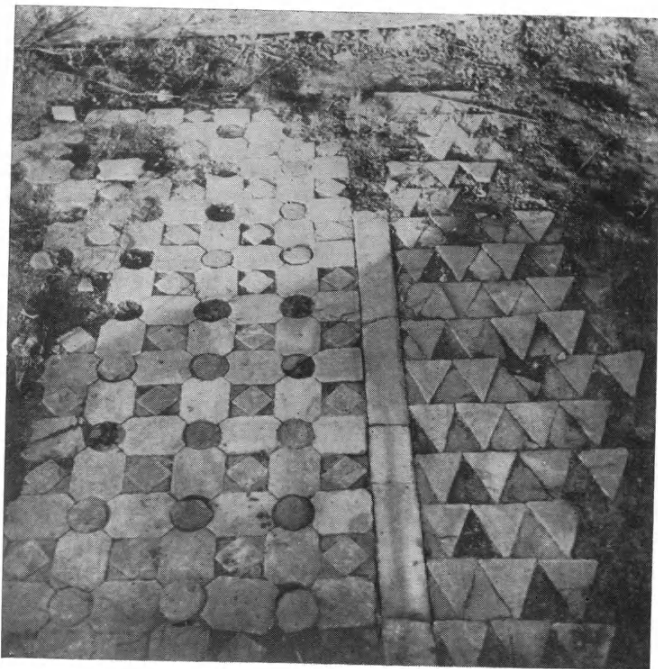
β. ᾽Αποψις τοῦ Νυμφαίου ἀπὸ Ἀνατολῶν.

α. Ὁ πρὸ τῆς δεξαμενῆς χώρος ὁρῶμενος ἀπὸ Ν.

β. Ἡ πρὸ τοῦ νυμφαίου στοὰ ἀπὸ ΝΑ.

α. Μαρμαροθέτημα τοῦ δαπέδου.

β. Παλαιοχριστιανικὸν ἐπίθημα τῆς κρήνης.

α. Ἀποψις τοῦ νοτίου πτεροῦ (ἐκ τοῦ νοτίου κλίτους).

β. Βαθμὶς πρὸ τῆς κόγχης τοῦ βήματος. Νότιον ἄκρον (ἄποψις ἐκ Β.).

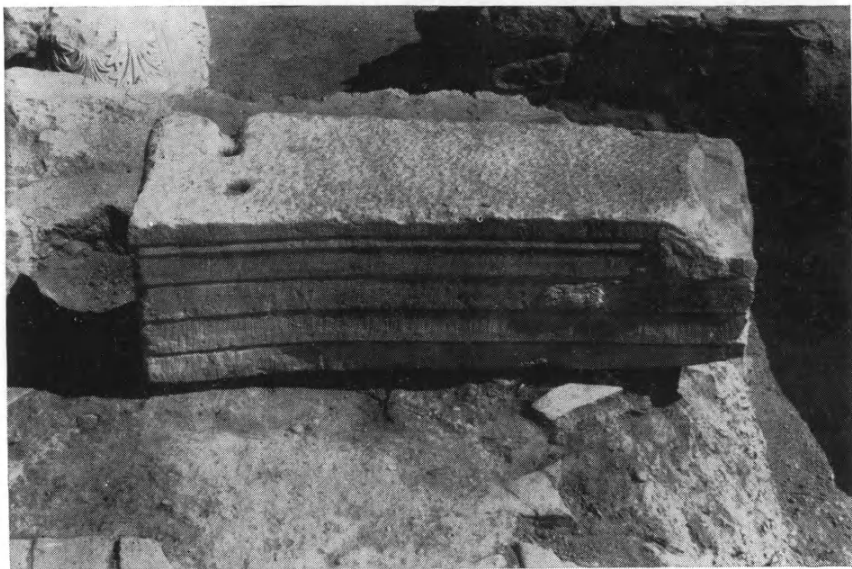
α. Δάπεδον τῆς κόγχης τοῦ βήματος (ἐκ Β.).

β. Μαρμάρινα μέλη ἐντὸς τῆς κόγχης τοῦ βήματος (ἐκ Β.)

α. Ἡμικίων καὶ προβολοειδὲς κιονόκρανον (ἐκ ΒΑ.).

β. Τεμάχιον καμπύλου ἐπιστυλίου.

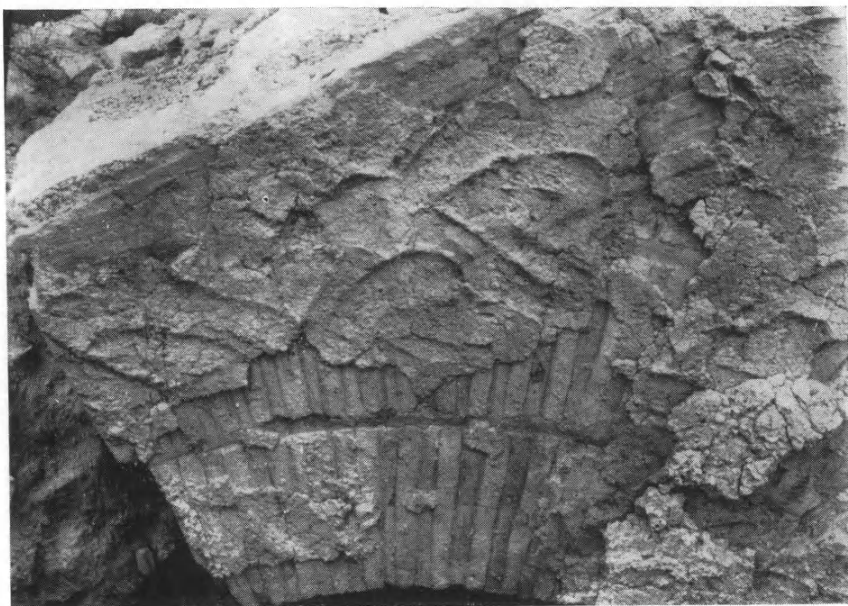
α. Δείψανα κογχῶν μεταγενεστέρων ἐκκλησιῶν ἐντὸς τῆς κόγχης τοῦ βήματος (ἐκ Β.).

β. Γεῖσον ἐντειχισμένον εἰς τὴν κόγχην μεταγενεστέρας ἐκκλησίας.

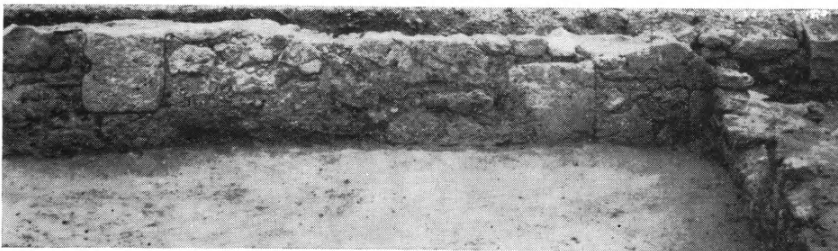
α. Μάζα ἐκ τοῦ τεταρτοσφαιρίου τῆς κόγχης τοῦ ἱεροῦ.

β. Λεπτομέρεια τῆς μάζης ἐκ τοῦ τεταρτοσφαιρίου τῆς κόγχης.

α. Τὸ νότιον ἥμισυ τοῦ δυτικοῦ τοίχου μεταγενεστέρου οἰκοδομήματος ἐντὸς τοῦ βήματος τῆς βασιλικῆς (ἐκ ΒΔ.).

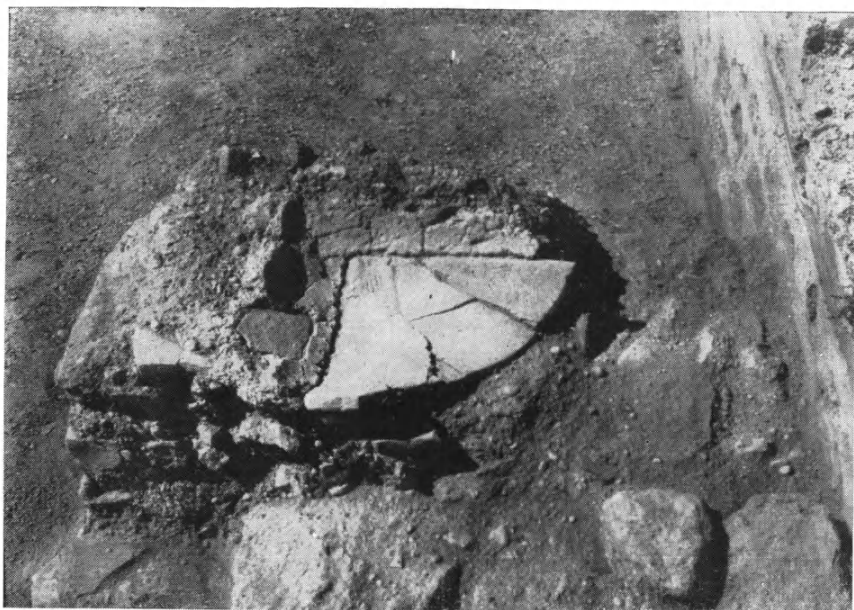
β. Τοιχοδομία τοῦ ἐξωτερικοῦ μακροῦ τοίχου τῆς κατοικίας.
Ὅψις ἐσωτερικὴ (ἐκ Β.).

α. Χῶροι τῆς κατοικίας (ἐκ ΝΔ.).

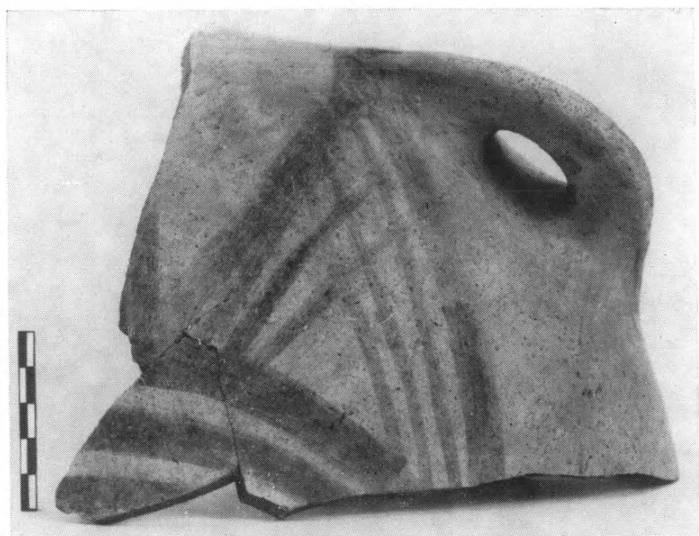
β. Χῶροι τῆς κατοικίας (ἐκ Δ.).

α. Σκαφοειδής κτιστή λεκάνη.

β. Κτιστὸν τετράπλευρον φρεάτιον μετὰ συστήματος ἀποχετεύσεως.

α. Μεσοελλαδικού άμαυροχρώμου άμφορέως τεμάχιον μετά λαβής.

β. "Αποψις του έσωτερικού του τάφου μετά του σκελετού.

α. Λατομείον.

β. Πλάκες περιβόλου κάτωθεν της επικλινούς ἀνόδου.

α. Κρατήρ μελαμβαφής.

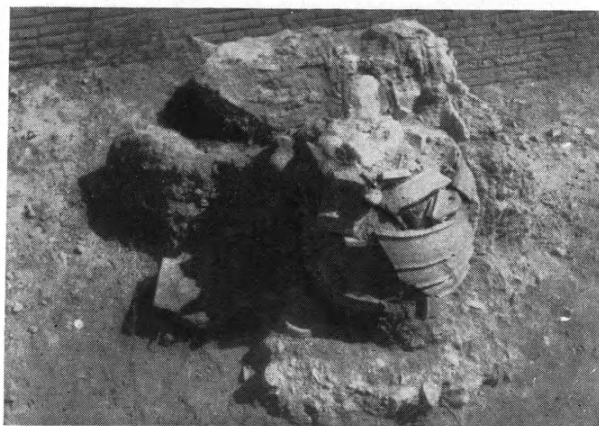
β. Τριφυλλόστομον άγγεϊον.

γ. Άσκός και άρύβαλλος.

α. Τὸ ἐσωτερικὸν τῆς σκηνῆς τοῦ Ὁδείου.

β. Λείψανα κεραμικῆς καμίνου.

γ. Χαλκοῦν βυζαντινὸν νόμισμα.

α. Θολωτὸς τάφος Α, Φαρῶν Ἀχαΐας.

β. Δρόμος τοῦ θολωτοῦ τάφου Β.

α. Δείψανα προϊστορικών οικιών εις Καταράκτην Φαρών.

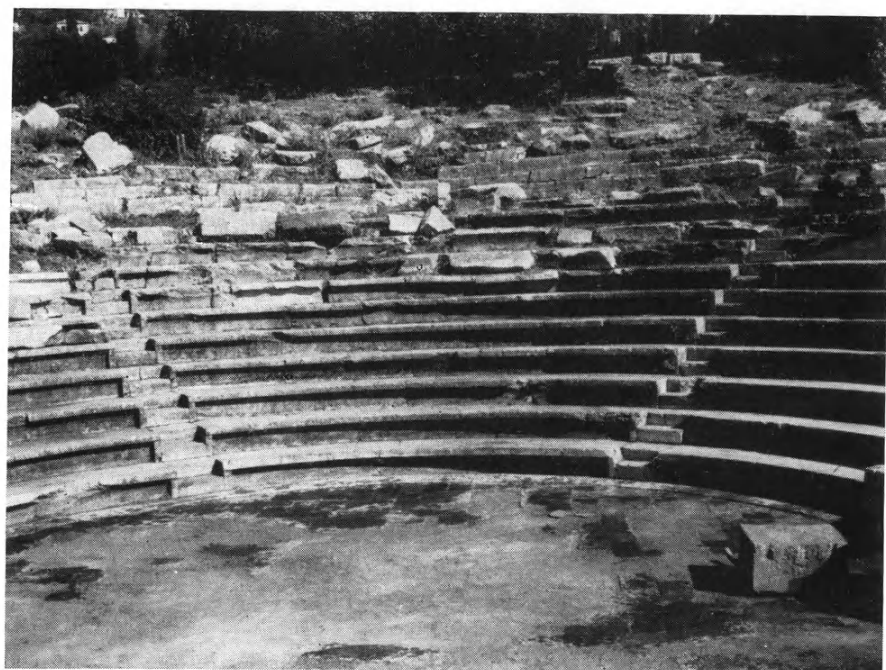
β. γ. Νόμισμα Σικυῶνος.

α. Πρόσοψις τοῦ τείχους 2 Μυκηναιοχωρίου.

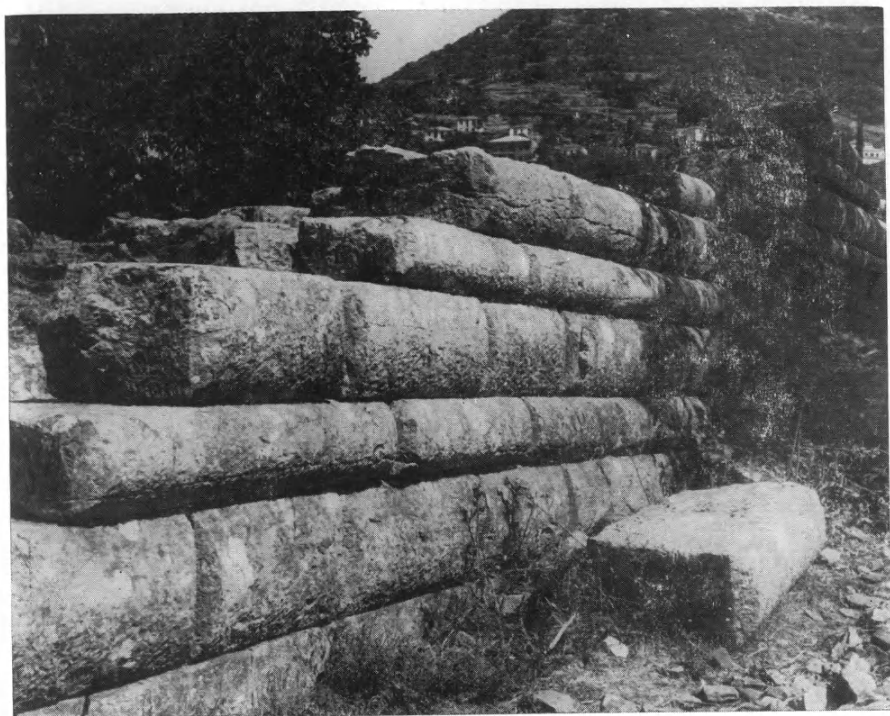
β. Ὁ δρόμος τοῦ τείχους ὁρώμενος ἐξ Α.
(ἐκ τῆς θύλου).

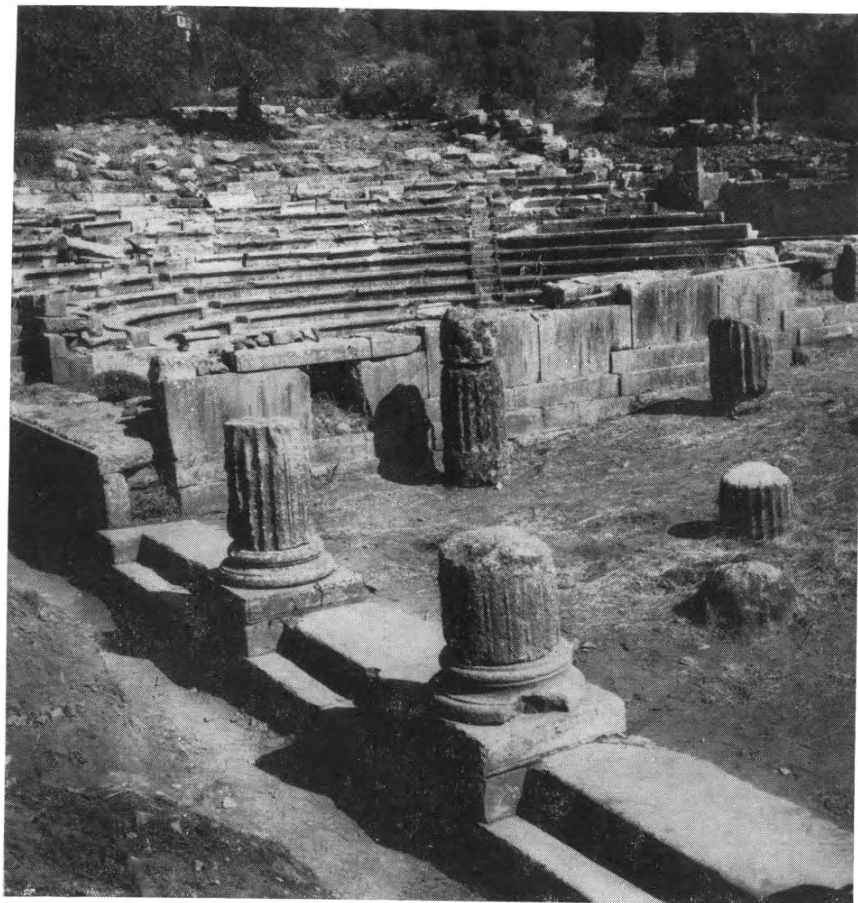
α. β. Τὸ κοῖλον τοῦ θεάτρου (ἄνω) πρὶ καὶ (κάτω) μετὰ τὴν ἀναστήλωσιν.

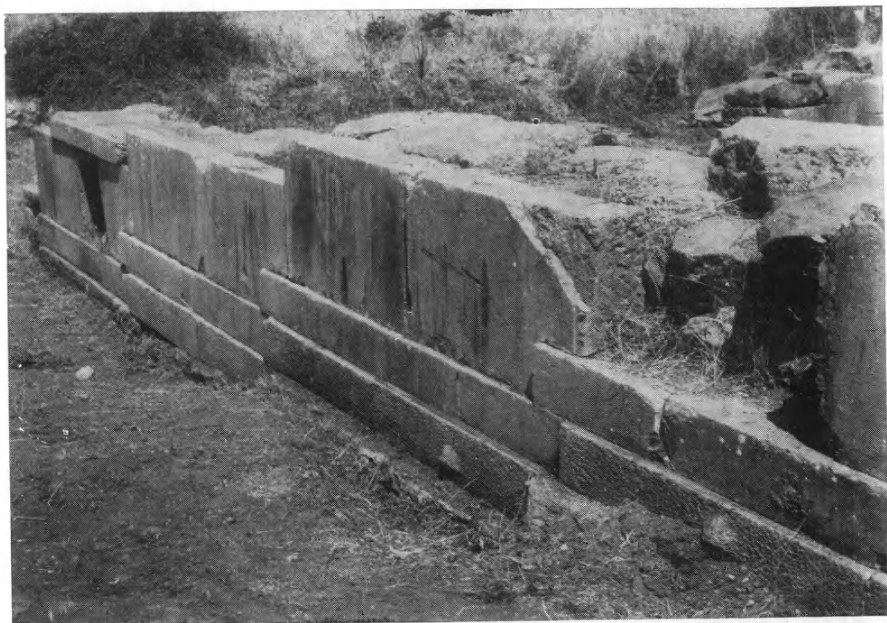
α. Τὸ δυτικὸν παρασκήνιον καὶ πρὸ αὐτοῦ ἡμικιονίσκος.

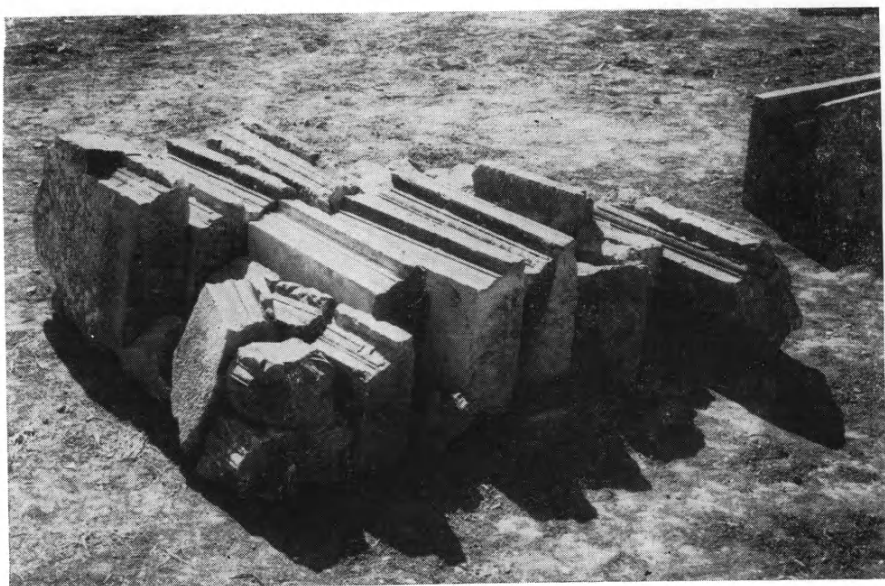
β. Τὸ ἀνατολικὸν κυφωτὸν ἀνάλημμα τοῦ θεάτρου.

"Αποψις τοῦ θεάτρου ἀπὸ τοῦ προτύλου.

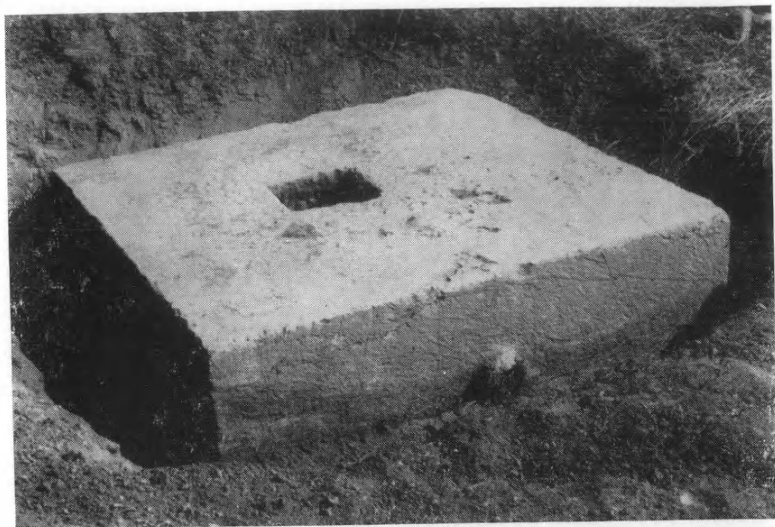
α. Ὁ βόρειος τοῖχος τοῦ κατωφεροῦς Δ. τμήματος τοῦ προπύλου.

β. Τὰ ἐσωτερικά γεῖσα τῆς αἰθούσης τοῦ Συνεδρίου.

*Η βόρειος πλευρά της αἰθούσης τοῦ Συνεδρίου μετὰ τοῦ παρ' αὐτὴν συνεχοῦς
λιθίνου ἐδράνου. Ἀριστερᾷ ὀπισθεν τμήμα τοῦ προπύλου.

α. Μία τῶν ἐσωτερικῶν βάσεων κίονος στηρίξεως τῆς στέγης τοῦ Συνεδρίου.

β. Τὸ παρὰ τὴν Νοτίαν πλευρὰν τῆς ἀγορᾶς Ἡρώον.

α. Ἡ ὑπὲρ τὴν πιθανὴν ὁδὸν Ρ 1α ὁδὸς τῆς ἐποχῆς τῆς Τουρκοκρατίας.

β. Πλάκες ἐπικαλύψεως ὑπονόμου τῆς ὁδοῦ Ρ 39.

α. Ἐπάλληλα ὁδοστρώματα τῆς ὁδοῦ P 38.

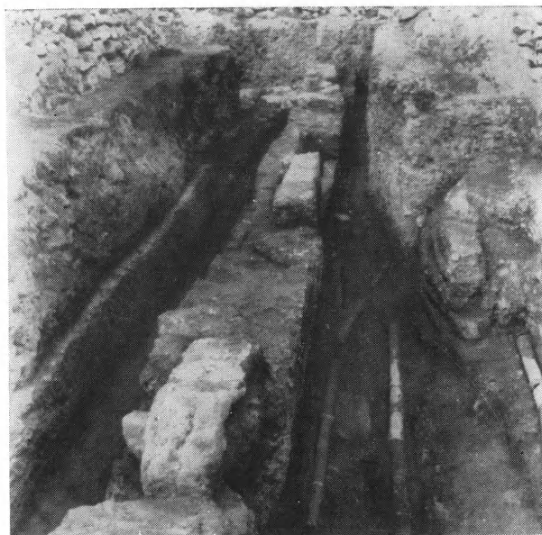
β. Ὅχετος ὑπὲρ τὴν ὁδὸν P 38.

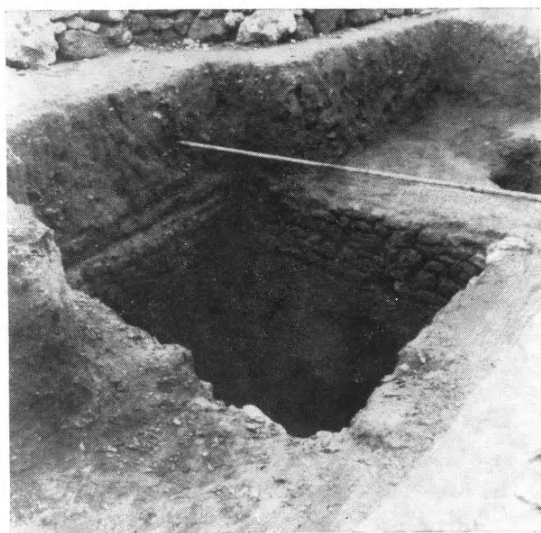
α. Εἰς τὸν βράχον ἐσκαμμένος ἀγωγὸς παρὰ τὸ δυτικὸν χεῖλος
τῆς ἀρχαίας ὁδοῦ P 38.

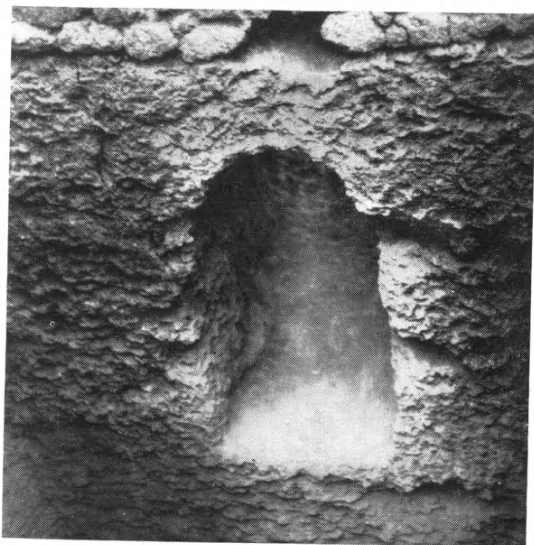
β. Φρεάτιον Φ 1.

α. Πήλινοι αγγεωγοί αποκαλυφθέντες ἐντὸς τῆς ὁδοῦ P 38.

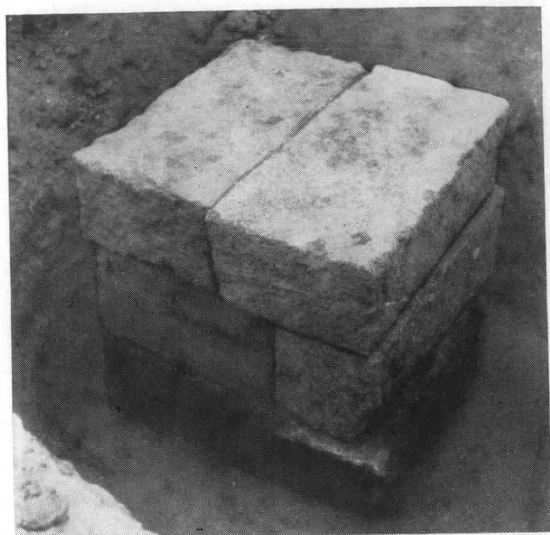
β. Τὸ φρεάτιον Φ 2 παρὰ τὴν ὁδὸν P 38.

α. Τὸ ἀπὸ ἀνατολῶν ἄνοιγμα τοῦ ὀχετοῦ τοῦ φρεατίου Φ 2.

β. Τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ ὀχετοῦ τοῦ φρεατίου Φ 2,
μετὰ τοῦ ἀπὸ Δ. ἀνοίγματος.

α. Τὸ δεύτερον θεμέλιον παρὰ τὰς λαϊκὰς κατοικίας.

β. Τὸ τέταρτον θεμέλιον παρὰ τὰς λαϊκὰς κατοικίας.

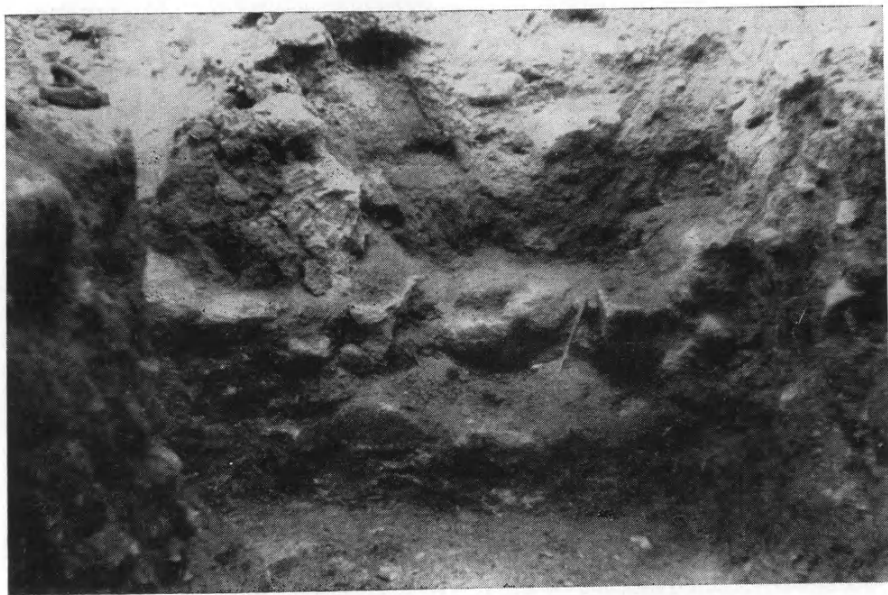
α. Τοῖχοι καὶ κλιμακίς τῆς ρωμαϊκῆς οἰκίας οἰκοπέδου Ἰ. Μαυρογιαννάκη
Ἄνω Ἀρχανῶν. Εἰς τὸ βάθος ὁ νότιος μινωικὸς τοῖχος.

β. Τὸ σπρῶμα κεραμίδων μεταξὺ τῶν ρωμαϊκῶν τοίχων
οἰκοπέδου Ἰ. Μαυρογιαννάκη Ἄνω Ἀρχανῶν.

α. Ρωμαϊκός και νότιος μινωικός τοίχος οικοπέδου 'Ι. Μαυρογιαννάκη "Ανω 'Αρχανῶν.

β. Τμήμα τοῦ βορείου μινωικοῦ τοίχου οικοπέδου 'Ι. Μαυρογιαννάκη "Ανω 'Αρχανῶν.

α. Κεφάλι Χόνδρου Βιάννου. Ἀνατολικὸν τμήμα κατὰ τὴν ἀνασκαφὴν του.

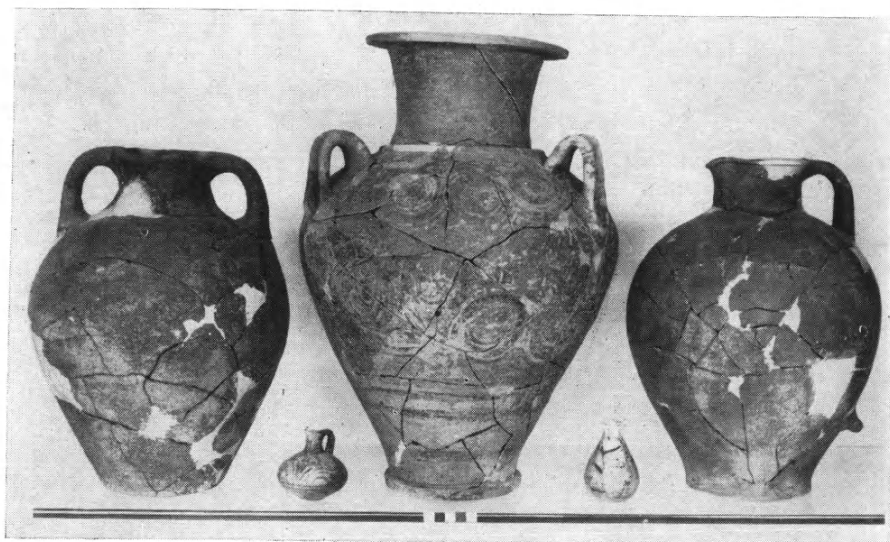
β. Κεφάλι Χόνδρου Βιάννου. Ἀνατολικὸν συγκρότημα τῆς ΥΜ ΙΙΙ ἐγκαταστάσεως.

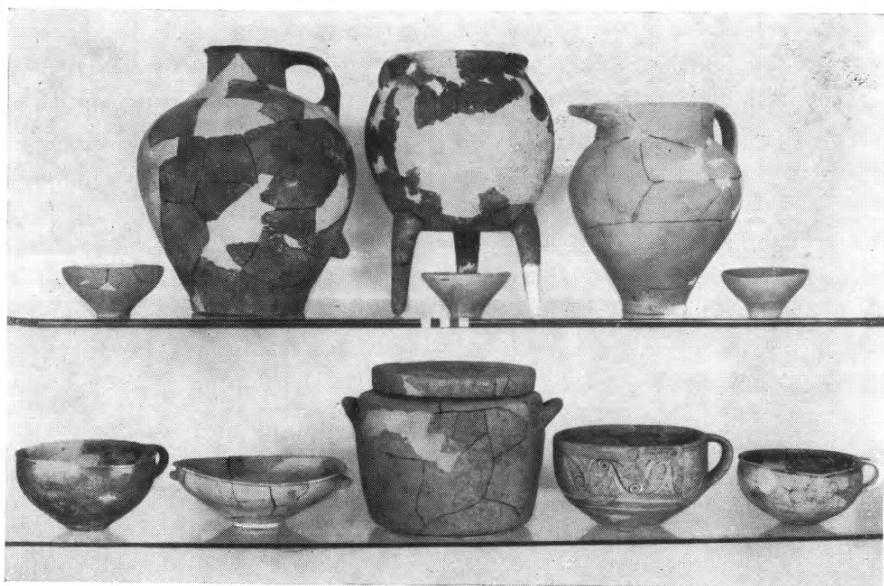
α. Κεφάλι Χόνδρου Βιάννου. Πλακόστρωτος αὐλὴ τοῦ νοτίου κεντρικοῦ τομέως με ἐστὶν ἐκ πλακῶν.

β. Ἀγνύθες πήλιναι καὶ τεμάχιον τριποδικοῦ σκεύους με διακόσμησιν στεφάνης φύλλων ἐξ ἐνὸς τῶν δωματίων τοῦ ΥΜ III συγκροτήματος εἰς Κεφάλι Χόνδρου Βιάννου.

α. Πήλινα αγγεία ἐκ τοῦ ΥΜ ΙΙΙ συγκροτήματος οἰκιῶν Κεφάλι Χόνδρου Βιάννου. Κεντρικὸν δωμάτιον.

β. Σκεύη πηλίνα τοῦ ΥΜ ΙΙΙ συγκροτήματος οἰκιῶν Κεφάλι Χόνδρου Βιάννου.

α. Πήλινα σκεύη ἐκ τοῦ ΥΜ ΙΙΙ συγκροτήματος οἰκιῶν Κεφάλι Χόνδρου Βιάννου. Ἡ ἄνω σειρά ἐκ τοῦ ἱεροῦ.

β. Σκεύη τοῦ ΥΜ ΙΙΙ συγκροτήματος οἰκιῶν Κεφάλι Χόνδρου Βιάννου.

Χαρακτηριστικά ΥΜ.ΙΙΙ όστρακα ἐκ τοῦ συγκροτήματος
οἰκιῶν Κεφάλι Χόνδρου Βιάννου.

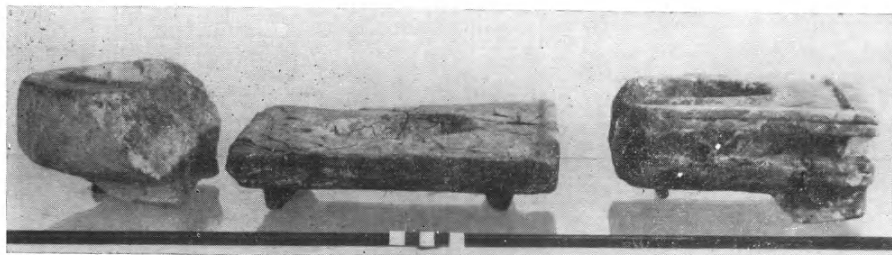
α. Πήλινον πλαστικόν ἄγγεϊον μορφῆς τικτούσης γυναικὸς ἐκ τοῦ ΥΜ ΙΙΙ συγκροτήματος οἰκιῶν Κεφάλι Χόνδρου Βιάννου.

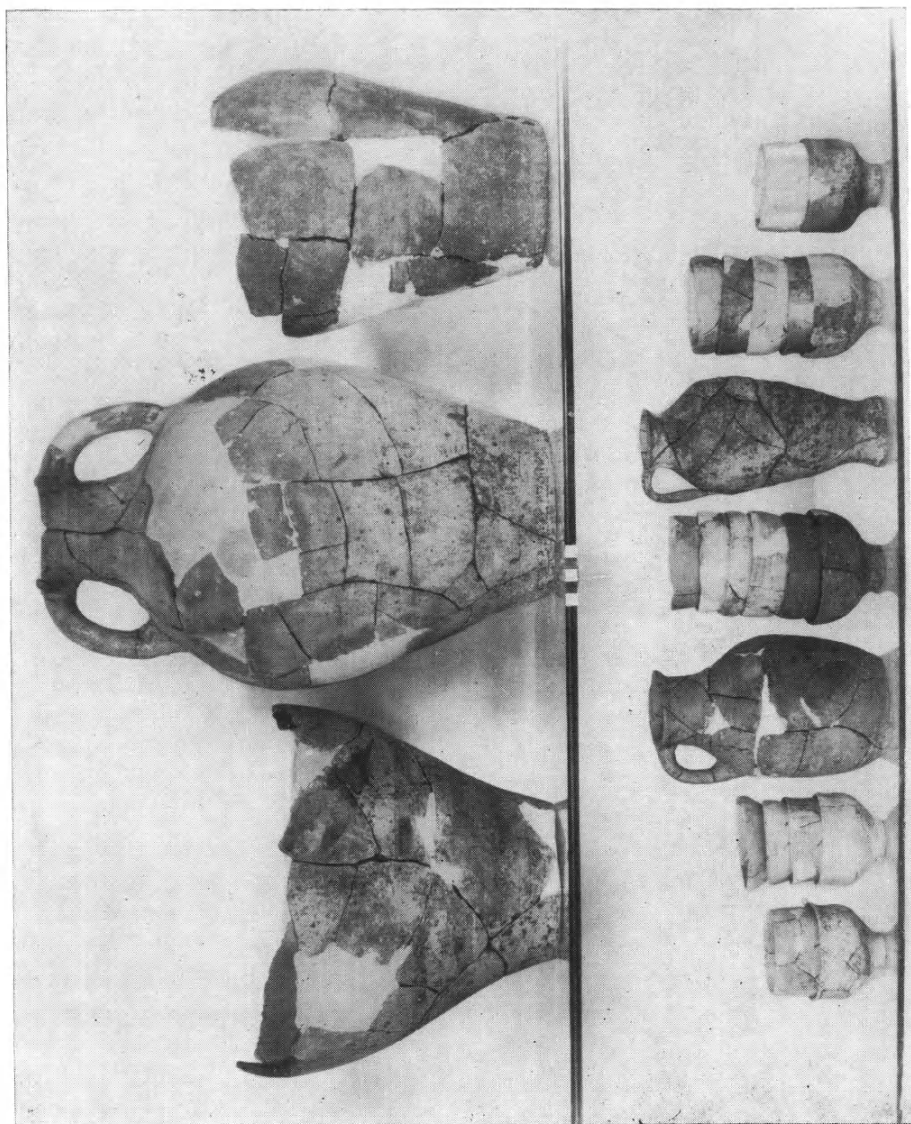
β. Ἀνάγλυφοι πόδες τριποδικοῦ βωμοῦ, κεφαλὴ πήλινου εἰδωλίου καὶ σφονδύλια ἐκ τοῦ ΥΜ ΙΙΙ συγκροτήματος οἰκιῶν Κεφάλι Χόνδρου Βιάννου.

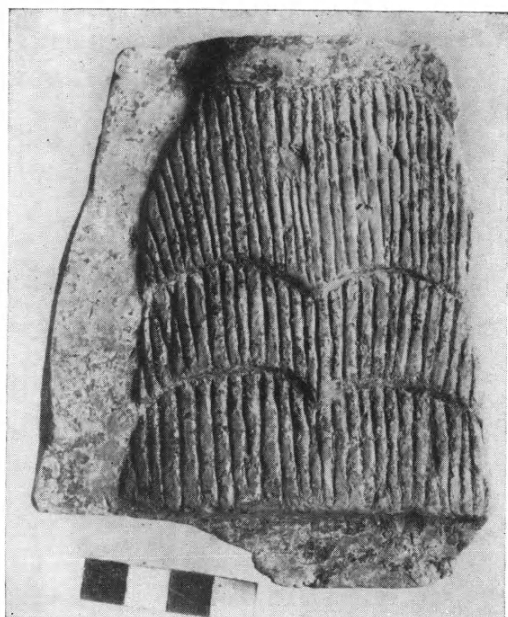
α. Ὁ ἀποθέτης τῶν κυπέλλων τῆς μινωικῆς Οἰκίας - Ἱεροῦ
Ρουσσῶν Χόνδρου Βιάννου.

β. Λίθιναι τράπεζαι προσφορῶν καὶ λύχνος ἐκ τῆς Οἰκίας - Ἱεροῦ
Ρουσσῶν Χόνδρου Βιάννου.

Πήλινα σκεύη ἐκ τῆς Οἰκίας - Ἱεροῦ Ρουσσῶν Χόνδρου Βιάννου.

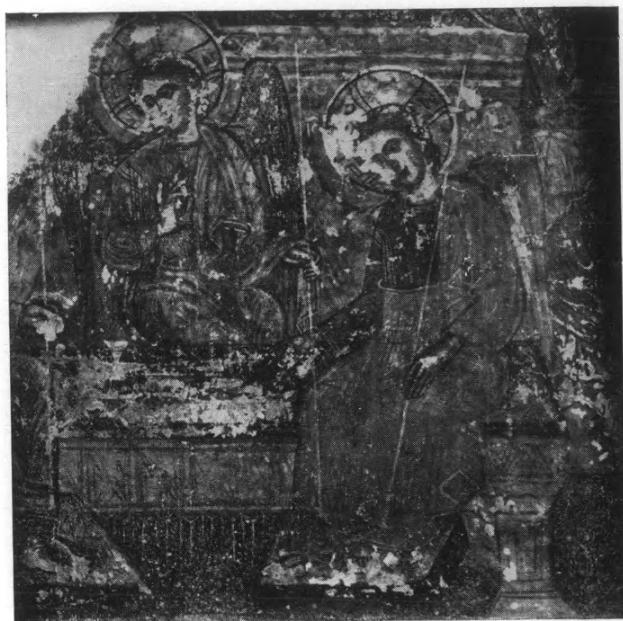
α. Ἀνάγλυφον πλακίδιον θεᾶς μετὰ μινωικῆς ἐσθῆτος ἐκ τοῦ ΥΜ ΙΙΙ Ἱεροῦ τῆς Μητροπόλεως τῆς Γόρτυνος.

β. Εἰδώλιον θεᾶς μεθ' ὕψωμένων χειρῶν ἐκ Γόρτυνος.

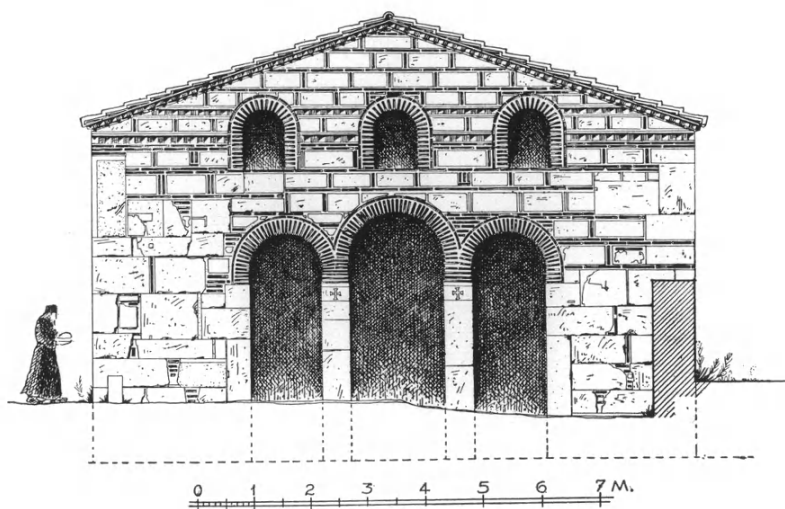

γ. Πηλίνη κεφαλὴ ταύρου ἐκ τοῦ ΥΜ ΙΙΙ Ἱεροῦ τῆς Γόρτυνος.

α. Τοιχογραφία της Τραπέζης τῶν χρόνων τῆς Τουρκοκρατίας
εἰκονίζουσα τὴν φιλοξενίαν τοῦ Ἀβραάμ.

ΤΡΑΠΕΖΑ Ι. ΜΟΝΗΣ ΟΣΙΟΥ ΛΟΥΚΑ ΦΩΚΙΔΟΣ
ΟΨΙΣ ΔΥΤΙΚΗ

β. Ἀναπαράστασις τῆς προσόψεως τῆς βυζαντινῆς Τραπέζης
τῆς Μονῆς Ὁσίου Λουκά. (Σχέδιον Ε. Στίκα).

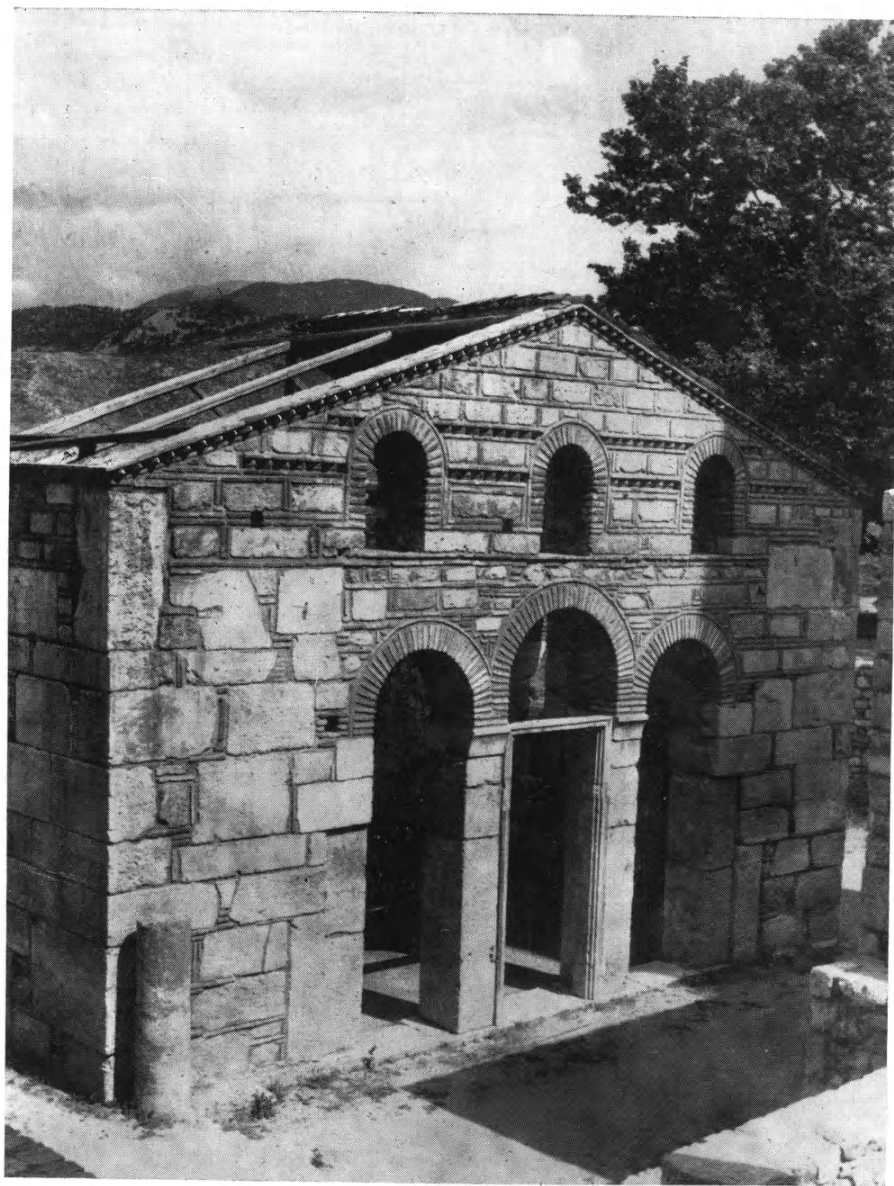
α. Ἡ Τράπεζα τῆς Μονῆς Ὁσίου Λουκά μετὰ τὸν ἐπὶ κατοχῆς βομβαρδισμόν αὐτῆς.

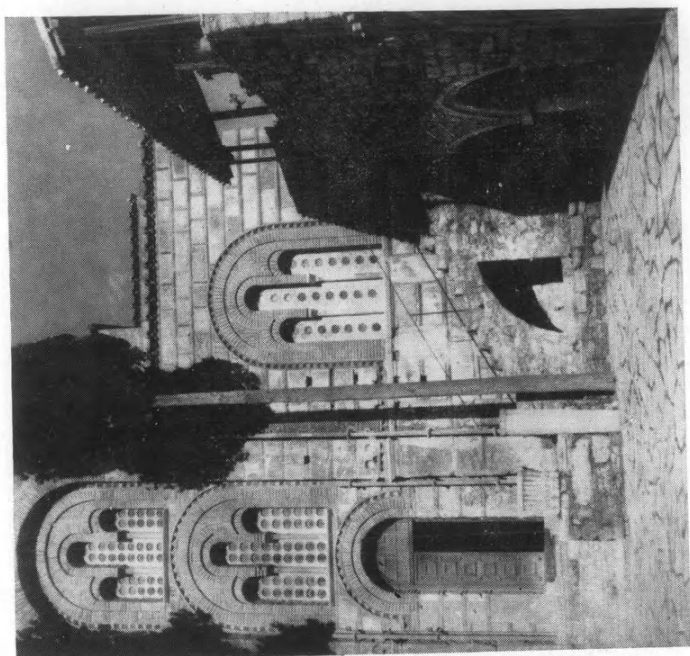
β. Ἡ Τράπεζα τῆς Μονῆς Ὁσίου Λουκά κατὰ τὴν ἔναρξιν τῶν ἐργασιῶν ἀναστηλώσεως αὐτῆς.

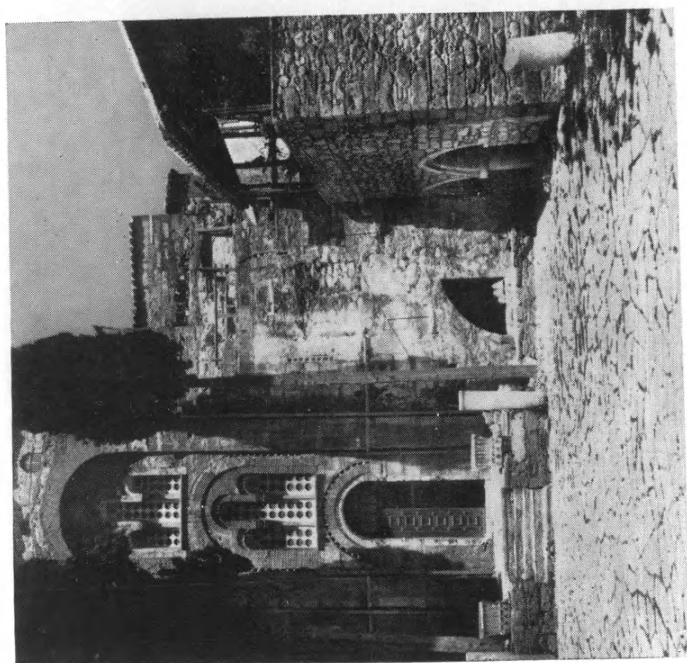
᾽Αποψις τῆς Τραπέζης ἀπὸ ΒΔ. πρὸ τῶν ἐργασιῶν ἀναστηλώσεως.

*Αποψις τῆς Τραπέζης ἀπὸ ΒΔ. μετὰ τὰς ἐργασίας ἀναστηλώσεως.

β. Ἀπομνηστικὴ τοῦ νοτίου πλευρᾶς τοῦ Καθολικοῦ τῆς Μ. Δαφνίου μετὰ τὴν ἀναστήλωσιν τοῦ τριλόβου παραθύρου τοῦ ΝΑ. παρεκκλησίου.

α. Ἀπομνηστικὴ τοῦ νοτίου πλευρᾶς τοῦ Καθολικοῦ τῆς Μ. Δαφνίου πρὸ τῆς ἀναστήλωσεως τοῦ τριλόβου παραθύρου τοῦ ΝΑ. παρεκκλησίου.